

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

TECHNICAL UNIVERSITY OF MOLDOVA

FACULTY OF ECONOMIC ENGINEERING AND BUSINESS

CONFERENCE PROCEEDINGS

The 3rd Economic International Conference

„COMPETITIVENESS AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION”

organised by

Technical University of Moldova,

Faculty of Economic Engineering and Business

with the support of the Erasmus+ project, Jean Monnet Module –

EU4SID, in partnership with the National Institute of Economic Research

and Stefan cel Mare University of Suceava

on-line

4th -5th November 2021

CZU 082=135.1=111=161.1

C 63

ORGANIZING COMMITTEE

Rafael CILOCI, assoc.prof., PhD, Technical University of Moldova, Chairman.
 Iuliu TURCAN, assoc.prof., PhD, Technical University of Moldova.
 Carmen NASTASE, professor, PhD, Stefan cel Mare University of Suceava, Romania.
 Mariana LUPAN, assoc.prof., PhD, Stefan cel Mare University of Suceava, Romania.
 Victoria IORDACHI, assoc.prof., PhD, National Institute for Economic Research.
 Gabriela-Mariana IONESCU, PhD, Universitatea Politehnica din București.
 Cornelia CRUCERESCU, assoc.prof., PhD, Technical University of Moldova.
 Rina TURCAN, assoc.prof., PhD, Technical University of Moldova.
 Veaceslav BARDAN, assoc.prof., PhD, Technical University of Moldova.
 Alina STRATILA, assoc.prof., PhD, Technical University of Moldova.
 Lilia CHIRIAC, assoc.prof., PhD, Technical University of Moldova.
 Alina POLCANOVA, assoc.prof., PhD, Technical University of Moldova.

SCIENTIFIC COMMITTEE

Larisa BUGAIAN, professor, PhD, Technical University of Moldova, Chairman.
 Rodica PERCIUN, professor, PhD, National Institute for Economic Research.
 Tatiana MANOLE, professor, PhD, Technical University of Moldova.
 Maria GHEORGHITA, professor, PhD, Technical University of Moldova.
 Gabriela PRELIPCEAN, professor, PhD, Stefan cel Mare University of Suceava, Romania.
 Carmen NASTASE, professor, PhD, Stefan cel Mare University of Suceava, Romania.
 Piotr KOMOROWSKI, assoc.prof., PhD, Institute of Sociology Faculty of History and Social Sciences, Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, Poland.
 Emil DINGA, professor, PhD, Center of Financial and Monetary Researches de „Victor Slavescu”, Romania.
 Ion POHOATA, prof. univ., dr., Alexandru Ioan Cuza University, Iași, Romania.
 Elena HLACIUC, prof. univ., dr., Stefan cel Mare University of Suceava, Romania.
 Valentin HAPENCIUC, prof. univ., dr., Stefan cel Mare University of Suceava, Romania.
 Carolina TIMCO, assoc.prof., PhD, Technical University of Moldova.
 Rafael CILOCI, assoc.prof., PhD, Technical University of Moldova.
 Carmen CHASOVSCH, assoc.prof., PhD, Stefan cel Mare University of Suceava, Romania.
 Rina TURCAN, assoc.prof., PhD, Technical University of Moldova.
 Cornelia CRUCERESCU, assoc.prof., PhD, Technical University of Moldova.
 Mariana LUPAN, assoc.prof., PhD, Stefan cel Mare University of Suceava, Romania.
 Iuliu TURCAN, assoc.prof., PhD, Technical University of Moldova.
 Veaceslav BARDAN, assoc.prof., PhD, Technical University of Moldova.
 Angela ALBU - assoc.prof., PhD, Stefan cel Mare University of Suceava, Romania.
 Nicolae TURCANU, assoc.prof., PhD, Technical University of Moldova.

The authors are responsible for the content and correctness of the texts.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

"Competitiveness and sustainable development in the context of European integration", international conference (3; 2021; Chișinău). The 3rd Economic International Conference "Competitiveness and sustainable development in the context of European integration", online, 4th-5th November 2021: Conference proceedings / scientific committee: Larisa Bugaian [et al.]; organizing committee: Rafael Ciloci [et al.].

– Chișinău: Tehnica-UTM, 2021. – 220 p.: fig., tab.

Cerințe de sistem: PDF Reader.

Antetit.: Techn. Univ. of Moldova, Fac. of Economic Engineering and Business.

– Texte: lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. rom., engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art.

ISBN 978-9975-45-739-2 (PDF).

082=135.1=111=161.1

C 63

SUMMARY

Name of article	Page
TOWARDS A CIRCULAR ECONOMY – COUNTRY PRACTICES AND GOVERNMENT POLICY DECISIONS Victoria IORDACHI, <i>National Institute for Economic Research, Republic of Moldova</i> Stela CIOBU, <i>Academy of Economic Studies of Moldova, Republic of Moldova</i>	6
EUROPEAN UNION SUPPORT FOR GOOD GOVERNANCE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA Cornelia CRUCERESCU, <i>Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova</i>	13
MANAGERS AND LEADERS: ARE THEY DIFFERENT? Larisa BUGAIAN, <i>Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova</i>	18
EUROPEAN INDUSTRIAL POLICY - A BENCHMARK FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE INDUSTRY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA Cornelia CRUCERESCU, <i>Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova</i> Tatiana CREȚU, <i>Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova</i>	23
THE CORRELATIONS OF INDICATORS OF EU PARTNERSHIP FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN THE PERIOD 2000-2018 Alina Georgeta AILINCĂ, <i>Centre for Financial and Monetary Research, NIER, Romanian Academy, Bucharest, Romania</i>	29
EVIDENCE OF INTERNATIONAL COMPETITIVENESS IN ROMANIA ACCORDING TO WORLD ECONOMIC FORUM Carolina ȚÎMBALARI, <i>Lucian Blaga University of Sibiu, Romania</i>	35
THE IMPACT OF CORRUPTION ON THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA Ivan LUCHIAN, <i>Institutul Internațional de Management IMI-NOVA, Republica Moldova</i> Angela FILIP, <i>Universitatea de Stat din Moldova, Republica Moldova</i>	40
SUSTENABILITATEA ȘI DIGITALIZAREA – O NOUĂ PARADIGMĂ PENTRU INDUSTRIA MODEI Maria GHEORGHÎȚA, <i>Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova</i>	46
EMPIRICAL STUDY ON THE PERCEPTION OF THE DIGITALIZATION OF AGRICULTURAL ENTITIES AND THE AVAILABILITY FOR ICT INVESTMENTS Rodica PERCIUN, <i>Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova</i> Nelli AMARFII-RAILEAN, <i>Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Republica Moldova</i>	52
THE MAIN PROBLEMS AND DEFICIENCIES THAT PREVENT THE TEACHING AND IMPLEMENTATION OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA Larisa BUGAIAN, <i>Technical University of Moldova, Republic of Moldova</i> Rina ȚURCAN, <i>Technical University of Moldova, Republic of Moldova</i> Iuliu ȚURCAN, <i>Technical University of Moldova, Republic of Moldova</i>	58
THE GLOBALIZED ECONOMY AS A RESULT OF DIVERGENT ECONOMIC MODELS Alexandra UNGUREANU, <i>Stefan cel Mare University of Suceava, Romania</i>	63
DIRECTIONS OF ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE Oleg MOROZ, <i>The Engineering Educational and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University, Ukraine</i>	69
EDUCATION IN TIME OF CRISIS: SHOCKING INNOVATION OR NEW OPPORTUNITIES? Svetlana BOGDANOVA, <i>Technical University of Moldova, Republic of Moldova</i>	74
PROSPECTIVE DEVELOPMENT OF AZERBAIJAN DURING THE PERIOD OF INDEPENDENCE Elmira Magomed GOJAEYVA, <i>Russian School of Economics, Azerbaijan State University of Economics (UNEC), Azerbaijan</i>	80
ELABORATION OF THE ORGANIZATIONAL COMMUNICATION STRATEGY OF THE PUBLIC INSTITUTION „TELERADIO-MOLDOVA" COMPANY Tatiana MUNTEANU, <i>Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova</i>	85
RESOURCE MANAGEMENT AND ADMINISTRATION SYSTEMS – COMPETITIVE AND SUSTAINABLE TOOLS Lidia SURDU, <i>Technical University of Moldova, Republic of Moldova</i>	91

PERCEPTION OF THE CIRCULAR ECONOMY BY THE WINE SECTOR OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA Larisa BUGAIAN, <i>Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova</i> Gheorghe ARPENTIN, <i>Director Cercetare & Dezvoltare, grupul de companii Purcari, Republica Moldova</i> Cristina DIACONU, <i>Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova</i>	95
ASSESSMENT OF THE IMPACT OF HAZARDOUS WASTE ON HEALTH AND THE ENVIRONMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA Viorica POPA, <i>Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova</i> Nicolae POPA, <i>Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova</i>	102
THE CIRCULAR ECONOMY IN THE VISION OF YOUNG PEOPLE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA Iuliu ȚURCAN, <i>Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova</i> Rafael CILOCI, <i>Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova</i>	110
INDICATORII DEZVOLTĂRII DURABILE ȘI NECESITATEA UNEI NOI ABORDĂRI ÎN CONTEXT NAȚIONAL Victoria GANEA, <i>Universitatea de Stat a Moldovei, Republica Moldova</i> Rina ȚURCAN, <i>Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova</i> Iuliu ȚURCAN, <i>Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova</i>	115
THE TRANSITION FROM LINEARITY TO ECONOMIC CIRCULARITY Corina GRIBINCEA, <i>Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova</i>	121
WASTE MANAGEMENT IN ENTERPRISES ACTIVITY IN THE CONTEXT OF A CIRCULAR ECONOMY TRANSITION (CASE OF REPUBLIC OF MOLDOVA) Olga TIMOFEI, <i>National Institute for Economic Research, Republic of Moldova</i>	125
THE MAIN ELEMENTS OF THE CONCEPT OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT Maria OLEINIUC, <i>Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți, Republica Moldova</i> Aliona DODU, <i>Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova</i>	134
ORGANIZATIONAL COMMUNICATION – THE KEY TO SUCCESS IN ANY BUSINESS Tatiana MUNTEANU, <i>Technical University of Moldova, Republic of Moldova</i> Victoria MACIUGA, <i>University of British Columbia, Vancouver, Canada</i>	140
SYSTEMIC FORESIGHT AS A STRATEGIC PLANNING TOOL Alina POLCANOVA, <i>Technical University of Moldova, Republic of Moldova</i>	145
FEATURES OF LEADERSHIP IN THE ORGANIZATION AND ITS INFLUENCE ON THE MANAGEMENT PROCESS K.A. PYLYPENKO, <i>Poltava State Agrarian University, Ukraine</i> R.N. KONONENKO, <i>Poltava Institute of Business, Ukraine</i> A.V. TERESHCHENKO, <i>Poltava Institute of Business, Ukraine</i>	148
DEVELOPING A FOOD SAFETY CULTURE - THE IMPERATIVE OF PERFORMANCE LEADERSHIP Ala OBERȘT, <i>Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova</i>	153
COMPARISON OF EFFICIENCY OF ENTERPRISES OF DIFFERENT FORMS OF OWNERSHIP IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA Natalia VINOGRADOVA, <i>National Institute for Economic Research, Republic of Moldova</i>	160
ANALYSIS OF ACCOUNTING LEGISLATIVE REGULATIONS ON INSOLVENCY IN LIQUIDATION PROCEEDINGS: COMPARATIVE STUDY Neli MUNTEAN, <i>Technical University of Moldova, Republic of Moldova</i> Gabriela VALUȚA, <i>Academy of Economic Studies of Moldova, Republic of Moldova</i> Vladimir PLOTNICOV, <i>Saint-Petersburg State University of Economics, Russia</i>	167
PERFORMANCE VERSUS WELFARE Ciprian APOSTOL, <i>"Alexandru Ioan Cuza" University, Iasi, Romania</i>	171
ГЕНДЕРНЫЙ РАЗРЫВ В ОПЛАТЕ ТРУДА В МОЛДОВЕ: ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ Алина СТРАТИЛА, <i>Технический Университет Молдовы, Республика Молдова</i> Ина ГУМЕНЮК, <i>Технический Университет Молдовы, Республика Молдова</i>	175
ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕТА И ПРОВЕДЕНИЯ АУДИТА УЧЕТНОЙ ПОЛИТИКИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ В УКРАИНЕ Татьяна МЕЛИХОВА, <i>Запорожский национальный университет, Запорожье, Украина</i>	181

SICK LEAVE – A COMPONENT PART OF SOCIAL LEAVE Ludmila TIMOTIN, <i>Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova</i> Arina ȚIGANAȘ, <i>Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova</i>	184
THE BENEFITS OF APPLYING THE SINGLE TAX FOR RESIDENTS OF INFORMATION TECHNOLOGY PARKS Ina GUMENIUC, <i>Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova</i> Alina STRATILA, <i>Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova</i>	190
THE ESSENCE AND FORMS OF INTERNATIONAL CIRCULATION OF CAPITAL Natalia CĂRBUNE, <i>Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova</i>	194
ROLUL DIAGNOSTICULUI FINANCIAR ÎN STABILITATEA ECONOMICĂ A COMPANIEI Daniel CRISTIȘOR, <i>România</i>	197
THE ROLE OF RESEARCH MERKETING IN THE ECONOMIC CIRCUIT OF THE ENTERPRISE Tatiana GRUNZU, <i>Technical University of Moldova, Republic of Moldova</i> Lilia CHIRIAC, <i>Technical University of Moldova, Republic of Moldova</i>	201
INVESTIȚIILE ÎN EDUCAȚIA UNIVERSITARĂ: PREMISĂ A EFICIENTIZĂRII PROCESULUI EDUCAȚIONAL Valentina TÎRȘU, <i>Universitatea de Stat din Moldova, Republica Moldova</i>	207
CULTURAL TOURISM AS A FORM OF CULTURAL HERITAGE VALORISATION Lilia CHIRIAC, <i>Technical University of Moldova, Republic of Moldova</i> Tatiana GRUNZU, <i>Technical University of Moldova, Republic of Moldova</i>	212
MARKETING IN THE 21st CENTURY Irina BUDAC, <i>Free International University of Moldova, Republic of Moldova</i>	216

TOWARDS A CIRCULAR ECONOMY – COUNTRY PRACTICES AND GOVERNMENT POLICY DECISIONS

Victoria IORDACHI, PhD., Associate researcher
National Institute for Economic Research, Republic of Moldova
Stela CIOBU, PhD., Associate professor
Academy of Economic Studies of Moldova, Republic of Moldova

Abstract: The goal of this article is to analyse how some countries have managed to move forward their efforts to implement government policies, by harmonized and aligned approaches, on establishing the strategy for the transition to the circular economy. This experience could be useful for the Republic of Moldova, as our country committed to implement circular economy principles within the 2030 Agenda for Sustainable Development, as well as other main policy documents of the Government. The informational support of the researches constitutes the existing normative framework of the EU on circular economy and waste management, as well as internal regulations and official reports of some selected countries. Also, there were analysed reports and available data on specific indicators covering various aspects of the circular economy using infographics’ reports of some international organizations. The research methodology was based on the following methods: analysis and synthesis, induction and deduction, methods inherent in economic disciplines - observation, reasoning, comparison, classification, which allowed a deep analysis of the research topic.

The research was conducted within the State Program 20.80009.0807.22 Developing the circular economy mechanism for the Republic of Moldova.

Keywords: circular economy, environment protection, recycling, sustainable acquisitions, sustainable consumption, waste management.

Jel classification: Q53, Q58

Introduction. The Republic of Moldova has declared its interest in building a sustainable economy, through its commitment to implement the 2030 Sustainable Development Agenda, the “Moldova 2030 National Development Strategy” and a regulatory basis, in which we find the Government’s intention to implement the principles of the circular economy. At the same time, although significant improvements can be observed in the regulatory framework for environmental protection, as part of the commitments taken under the Association Agreement and the Multilateral Environmental Agreement, the Republic of Moldova has not yet adopted feasible instruments for their implementation. There is no legal framework for the development of the circular economy, supposing an existing strategy and a roadmap with precise objectives and deadlines to respond effectively to the challenges. The government, local public authorities have a key role to play in designing a transition to the circular economy. There is a need for active involvement in public policy and a strong political commitment. At the same time, incentives are needed to facilitate and stimulate the transition from linear to circular production models.

Results and discussions. In foreign practice there are currently no coherent plans for government policies to promote a circular economy, so there is no single action plan that can be implemented as a model by some country, however, some general recommendations can be given to governments that are starting the process. Thus, foreign practice envisages some common stages within the process of transition to a circular economy: 1. Accepting and understanding the urgency to take the first step of changing the paradigm; 2. Launching the initiative; 3. Evaluation of the local context; 4. Developing a comprehensive strategy; 5. Involving representative actors; 6. Implementing appropriate instruments to encourage circular initiatives; 7. Monitorisation and evaluation.

So, during the first step the awareness that the current linear model can no longer be maintained should be strongly promoted by the Government, together with the idea of a change. For example, the government can start using the circular procurement instrument.

Public procurement spending plays a significant role in accelerating the transition to a more circular economy, as public procurement choices can influence the ambitions or the targets set by authorities (e.g. reducing the impacts of plastics, greenhouse gas emissions, waste reduction, etc). For example: in 2013, the city of Turin introduced several measures in the school catering contract, with requirements for the use of energy-efficient cooking appliances and low-impact means of transport. In addition, contractors were required to switch from the use of plastic to the use of reusable plates. This requirement alone has led to a reduction of 157 tonnes of plastic waste per year (EC, 2014).

It is important from the beginning to set an appropriate level of national ambition with effort and a reasonable time horizon. Objectives and targets must be set according to the local context, also strategic areas in which the principles of the circular economy will be implemented must be identified. The most relevant circular economy opportunities can be mapped and prioritized. This stage supposes creation of working groups and is based on business involvement.

Analysing different strategies from various countries, we notice the predominance of certain sectors (see figure 1).

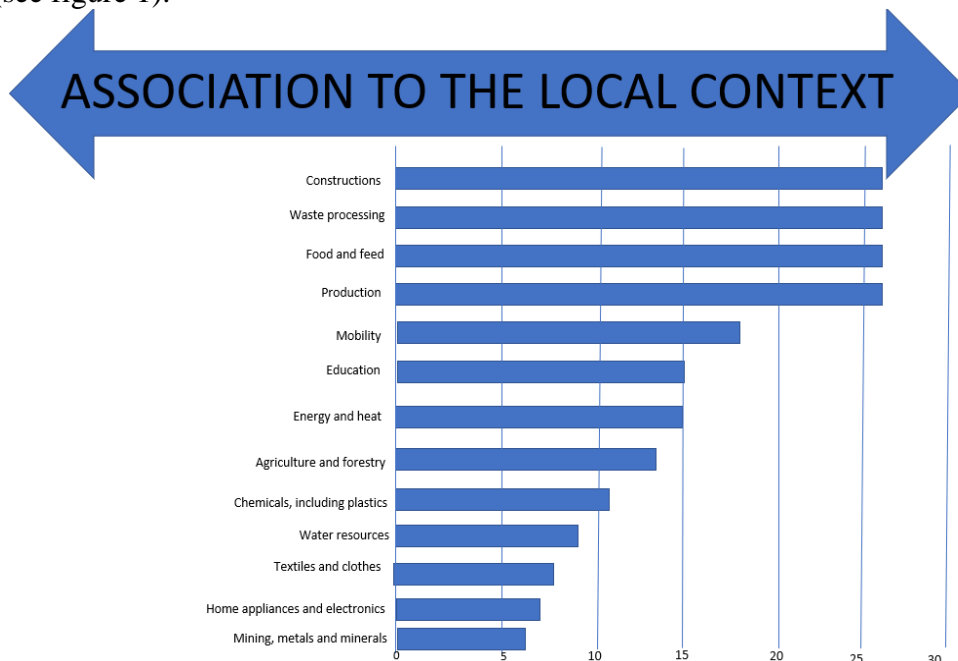

Figure 1. The predominance of economic sectors in the circular economy strategies

Source: made by authors

For example, the waste processing domain is a key element in most circular economy strategies, either at central or local level, targeting both municipal and industrial waste. The objective is to prevent waste from reaching the landfill, or to stop incineration. At the same time, options such as reuse, recycling and recovery are targeted. The development of such a capacity requires the combination of several interventions, from regulations to stimulating investments for the creation of waste processing plants.

Another strategic sector is the construction sector. The long-term nature of construction projects (buildings and infrastructure) gives this sector an increased importance in terms of life-cycle thinking. The use of building space is also a key principle of the circular economy. The lifespan of buildings and infrastructure can be extended by renovation. Public procurement can also establish links between demolition and construction of new buildings, so that much of the recycled materials from demolition can be re-incorporated into the new construction phase. As a good practice we can mention the social and ecological houses in France through the application of the HQE (haute qualité environnementale) method (within the project launched by the French Government in order to achieve high ecological quality in the construction sector, in the case of social housing and urban planning), which focuses on designing buildings that use less water and energy and require less maintenance (Sidoroff, S., 2001).

The agri-food system is also a strategic sector. Circularity in this case refers to the recovery of productivity gaps, diversification of crop systems, use of organic fertilizers. Public policy efforts must be directed towards: establishing green public procurement criteria, which respect the overall performance of the sustainability of the food and beverage life cycle; maintaining waste as an energy source, maximizing the value of raw materials, promoting the continuous improvement of the environmental performance of food and beverages throughout their life cycle.

The choice of targeted objectives and priority sectors within the circular economy strategy can be made depending on the role of the sector for the national economy - contribution to employment, production of goods for export, or analysis of circularity potential (for ex., use of energy or raw materials, volume of waste generated or stored). At the same time, the barriers that may arise when requirements from the state will be submitted must be identified, that is why a dialogue with the private environment is crucial within this stage.

Each country chooses its own criteria in defining circular objectives, at national or local level. For example, Italy's National Circular Economy Strategy “Towards a Model of Circular Economy for Italy - Overview and Strategic Framework” aims to maintain the country's position in production in global value chains and to limit the risks of environmental pressures; The Danish National Strategy for Circular Economy aims to change the consumption paradigm, capitalize on buildings and biomass, create a proper functioning market for waste and recycled raw materials; circular economy strategies from Luxembourg and Germany perceive the circular economy in terms of resource efficiency and waste management (CEstakeholderEU, 2016).

The next stage is the development of the circular economy strategy. This strategic document needs to present a long-term vision of the processes of the circular economy and define long-term objectives with a comprehensive roadmap for the coming years. At the same time, time horizons must be aligned with other national or international strategic targets or initiatives.

Some states have created policies based on the existence of a long-term circular economy development strategy. This is the example of the Netherlands through the National Strategic Program for the Circular Economy is "A Circular Economy in the Netherlands until 2050" developed and published by the Ministry of Infrastructure and Water Management and the Ministry of Economic Affairs in 2016. The aim of the program is to reduce the use of primary raw materials by 50% by 2030 and to become a 100% circular economy by 2050 (CEstakeholderEU, 2016).

Other countries are committed to implementing the circular economy as part of an overall long-term strategy for the economy, or sustainable development or energy development. At the same time, at the European level, the implementation of strategies or action plans for the circular economy is achieved through a process of consultation of all stakeholders being coordinated by the central public environmental authority. For example, in Spain, in this regard, inter-ministerial working groups have been set up to implement the concept of the circular economy. Also, in 2017, the Italian government published a strategic document on the circular economy, which is accompanied by a “manifesto” of support signed by several private companies. In Finland, the national plan for the circular economy was adopted in 2017, which started the development of regional plans for the circular economy. In 2018, France adopted a roadmap on the circular economy. This approach has stimulated the emergence of strategies at regional and local level (for ex., the Paris Circular Economy Plan) (ADEME, 2017).

The following are the pillars of the circular economy national strategy. The goals of the policy framework aim at creating environmentally friendly and circular businesses, sustainable resource management, here the focus is on waste and responsible consumption, including the prevention of food waste (figure 2).

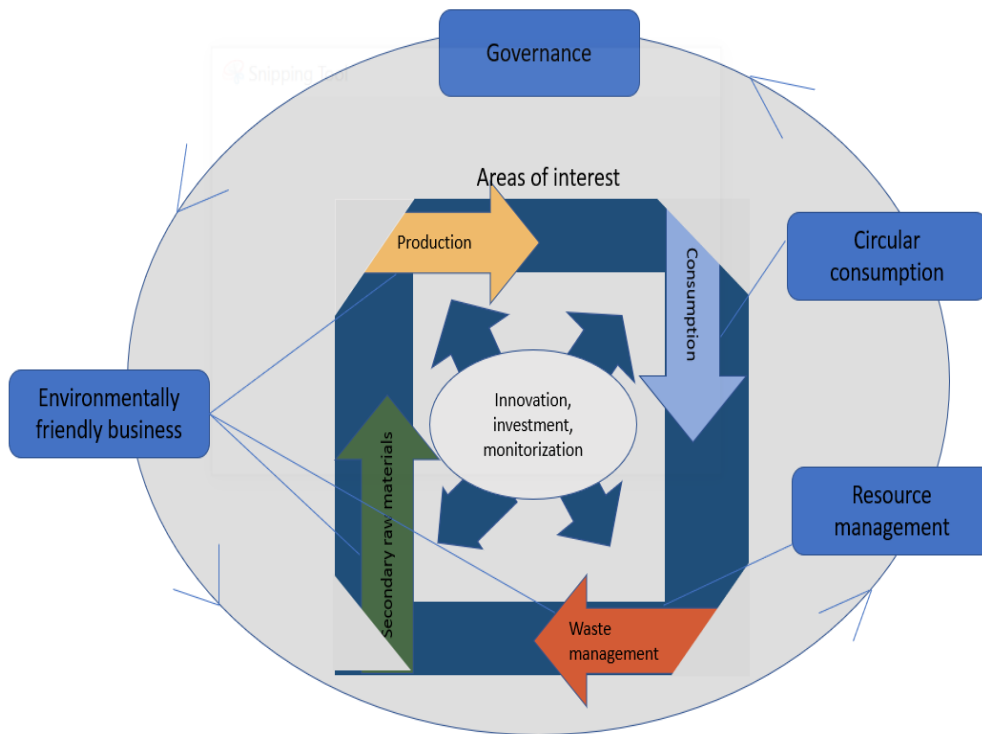

Figure 2. The pillars of the Circular economy national strategy

Source: made by authors

Sustainable resource management practically aims to increase their efficiency, review value chains, rational waste management, reuse of buildings and reuse of natural resources, which involve activities such as: development of methodologies for assessing the sustainable use of soil and land resources; development of agricultural works systems adapted to soil and climate conditions; rural development, etc. Solutions should be forward-looking, incorporating risk prevention issues, such as anticipating climate change (increasing the risk of floods) or gradually reducing dependence on fossil fuels. Representatives of local authorities have responsibilities in adopting some effective waste management plans, but also in encouraging partnerships with industrial and business environment, as well as with citizens, in order to find solutions for minimizing the amount of waste generated, facilitating their recycling and recovery.

Organizations have a crucial role to play in implementing the principles of the circular economy by adopting environmentally friendly business style, for example by developing products and production technologies that minimize the amount of waste generated. What does that mean? The product must be designed in such a way that its impact on the environment is minimal over time throughout the life cycle. For example, by promotion at the state policy level of industrial symbiosis (clusters, innovation parks, business incubators, knowledge-information exchange platforms) on the activities undertaken, which have an impact on the environment.

Within the circular consumption pillar the target is the citizens. Efforts should be directed towards support campaigns for sustainable food consumption, discouraging excessive use of resources, prevention of waste generation, reuse and recycling activities, prevention of food waste, etc. (BMUB, 2016).

As with any strategic project, key stakeholders should be involved from the very beginning. Thus, public authorities have important roles in creating and implementing the legislative framework with strategic objectives. They can initiate the transition to a more circular economic model by removing political and administrative barriers, facilitating cooperation and innovation along the value chain, and stimulating initiatives in favour of the circular economy. In most cases, ministries or agencies responsible for environmental issues are key players. In other cases, public authorities collaborate directly with another initiating organization. For example: the Finnish national strategy is

coordinated by an innovation fund created by the Finnish Government; The strategy for Glasgow, Scotland, is issued by the Chamber of Commerce in cooperation with a local association (CestakeholderEU, 2016). Public authorities can bring together broad networks of actors to build inclusive partnerships, reflecting all aspects of the value chain

Businesses need to be involved throughout reforms to identify sectors of interest and to identify the most relevant opportunities and barriers to the circular economy in each sector of interest identified. Businesses are the driving force of the circular economy, they are the ones who need to be involved in strategic partnerships and later they will be the main implementers of projects based on the principles of the circular economy.

Citizen participation is also very important, as citizens can participate in public consultations. Generally, civil society promotes a paradigm shift. Members of the civil society organization have objectives and responsibilities of general interest and can act as mediators between public authorities and the population. The development of the Paris Strategy for the Circular Economy included, for example, extensive consultations in the form of open forums, in order to defend the main focuses. Other strategies suggest indirect involvement of citizens in development and implementation. Civil society organizations are perceived as co-developers and co-creators of strategies, they have important roles in implementing local projects by attracting foreign investment.

In the end, the role of research organizations and universities is also crucial. In many countries, some strategic policy documents recognize that research and innovation (R&I) are important drivers of economic growth. Various support tools for research and development can be promoted, from grants to stimulate research projects, to innovative start-up incubation systems and university-industry collaboration schemes.

The analysis of the European experience allowed the highlighting of some categories of policy instruments promoted by Governments to stimulate the transition to the circular economy. First of all, these are regulatory tools that are very effective in obtaining strategic targets, or specific results: regulations focused on recovery and reuse of resources, regulations on limitation, incineration, waste disposal, regulations on facilitating the formation of sharing platforms for the population and the private environment, regulations to promote circularity in sustainable public procurement.

Other instruments are prohibitions imposed by law and economic and fiscal incentives. Governments have policies at their disposal to make resources more efficient. The first and best known is the stimulation of separation and collection systems that minimize recycling and reuse costs (eg deposit-recovery systems).

As an instrument that promotes waste limitation and incineration can be mentioned the example of Spain, the region of Catalonia where the tax for waste storage and incineration was introduced, with criteria for refunding taxes for municipalities - Waste disposal tax with refund criteria. Landfill and incineration taxes have increased the costs of these types of waste treatment, while encouraging the implementation of separate collection of all waste streams (information provided on the web side of Waste Agency of Catalonia).

In order to encourage the transition to a circular economy, governments need to create the conditions that stimulate and accelerate the process. A comprehensive package of systemic incentives is required for companies to implement circular models. Incentives can be in the form of sustainable public procurement programs, taxes, fees, premiums, and innovation grants. Governments could increase resource taxes, as well as consumption and pollution costs.

Of course, any reform needs to be monitored as it is implemented and the results need to be evaluated. Tracking the degree of implementation of the circular economy in any country can be monitored, for example, by reducing resource consumption per GDP and increasing the degree of recycling or recovery of waste. Consideration could also be given to adopting the monitoring framework on the circular economy proposed by the European Commission, which includes 10 indicators, respectively (Eurostat, 2018c): self-sufficiency of raw materials for production in the EU; green public procurement (as an indicator of funding issues); waste production (as an indicator of aspects related to consumption); food waste; recycling rates (share of waste that is recycled); the contribution of recycled materials in meeting the demand for raw materials; trade in recyclable raw

materials between EU Member States and the rest of the world; private investment, number of jobs and value added; patents on recycling and secondary raw materials (Eurostat, 2017).

Conclusions. It is difficult to find the best model for the transition to the circular economy, because local context development is a key factor. However, there can be given some general public policy recommendations for the transition to a circular economy, as a result of analysing the foreign experience:

- Political commitment to the promotion of the circular economy is important for rising the awareness of the urgent need for starting the rational use of resources.
- At national level, it is necessary to create a national committee, which would be responsible for the development of the circular economy legislative framework. Foreign practice suggests that the Ministry of Environment is in fact the institution responsible for forming the policy of transition to the circular economy with an initiating role. The elaboration of an adequate legislative framework for the circular economy can be achieved by setting up an intersectoral working group through public consultations with different actors, especially the private environment.
- Development of a national strategy with a comprehensive roadmap for the coming years for the transition to the circular economy should define a long-term vision of the processes of the circular economy with long-term objectives. At the same time, time horizons must be aligned with other national or international strategic targets or initiatives. Also, the development of circular economy plans at the local or regional level, with roadmaps with well-established milestones and objectives should be elaborated.
- Implementation of a national platform for the promotion and implementation of the circular economy, consisting of representatives of the public sector, the private sector and civil society. Industrial symbiosis platforms or other initiatives in this regard can also be good examples practice and increase competitiveness at the level of other sectors of activity.
- Providing funding, at national level, for the synergies of the circular economy with other sectors of activity.
- Governments should establish waste-related statistics that are reported at local, regional, and economy-wide aggregated levels and stored in a transparent database accessible by all stakeholders.
- Promoting a process of dynamic interaction between the research sector and the public environment to identify the strategic sectors, barriers and develop problem solution strategies.
- Promoting education for sustainable development at all levels of education, including non-formal and informal education, with a focus on strengthening and / or promoting partnerships in the area of education on the circular economy, the green economy, sustainability and the bioeconomy.

References:

1. Ademe, 2017. Paris circular economy plan. [online], [accessed 10.09.2021], available on: <https://cdn.paris.fr/paris/2019/07/24/38de2f4891329bbaf04585ced5fbdf0f.pdf>
2. BMUB, 2016, November. German Resource Efficiency Programme II. Programme for the sustainable use and conservation of natural resources. [online], [accessed 18.09.2021], available on: https://www.bmu.de/ileadmin/Daten_BMU/Pools/Broschueren/german_resource_efficiency_programme_ii_bf.pdf.
3. Circular Futures. (2019). Circular Economy Platform Austria. [online], [accessed 18.09.2021], available on: <https://www.circularfutures.at/ueber-uns/english-language-summary/>.
4. De Groene Zaak, MVO Nederland and Circle Economy. (2015, May). More prosperity, new jobs,
5. Manifesto on Circular Economy Policy in the EU. [online], [accessed 23.10.2021], available on: <https://ecopreneur.eu/wp-content/uploads/2018/10/Circular-Economy-Package-Manifesto-20-5-2015.pdf>
6. CestakeholderEU. 2016. Towards a Model of Circular Economy for Italy - Overview and Strategic Framework. [online], [accessed 17.09.2021], available on: <https://circulareconomy.europa.eu/platform/en/strategies/towards-model-circular-economy-italy-overview-and-strategic-framework>

7. CestakeholderEU. 2016. Leading the cycle – Finnish road map to a circular economy 2016-2025. [online], [accessed 18.09.2021], available on: <https://circulareconomy.europa.eu/platform/en/strategies/leading-cycle-finnish-road-map-circular-economy-2016-2025>
8. European Circular Economy Stakeholder Platform. (2019). Repair Network Vienna. Good Practices. [online], [accessed 18.09.2021], available on: <https://circulareconomy.europa.eu/platform/en/good-practices/repairnetwork-vienna>,
9. Eurostat (2017). Circular Economy Indicators. [online], [accessed 10.09.2021], available on: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/circular-economy/indicators/monitoring-framework>)
10. National Development Strategy "Moldova 2030" [online], [accessed 10.09.2021], available on: <https://moldova.un.org/ro/15729-strategia-nationala-de-dezvoltare-moldova-2030-aprobata-de-guvern>
11. Program for promoting the "green" economy in the Republic of Moldova for 2018-2020. [online], [accessed 20.10.2021], available on: <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=105142>
12. Program for the Promotion of the Green Economy in the Republic of Moldova for 2018-2020, [online], [accessed 18.09.2021], available on: <http://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC179604/>
13. Sidoroff, S. 2001. HQE : the French Green Building approach. [online], [accessed 20.09.2021], available on: <https://www.irbnet.de/daten/iconda/CIB3588.pdf>
14. Waste Management Strategy in the Republic of Moldova for 2013-2027, [online], [accessed 20.10.2021], available on: https://serviciulocale.md/public/files/deseuri/2013_01_24_NATIONAL_WASTE_MANAGEMENT_STRATEGY_2013-27_ENG.pdf
15. Waste Agency of Catalonia. Waste disposal tax with refund criteria. [online], [accessed 20.09.2021], available on: <https://www.urbanwins.eu/waste-disposal-tax-with-refund-criteria/>

EUROPEAN UNION SUPPORT FOR GOOD GOVERNANCE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

SUPORTUL UNIUNII EUROPENE PENTRU BUNA GUVERNARE A DEZVOLTĂRII DURABILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Cornelia CRUCERESCU, Dr., conf. univ.
Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova

Abstract. Dezvoltarea durabilă este un angajament global. Guvernele mondiale sunt preocupate de aplicarea celor mai bune mecanisme de implementare a obiectivelor de dezvoltare durabilă, care sunt foarte diverse în funcție de nivelul de dezvoltare al țărilor. Decalajul este mare. Țările dezvoltate își pregătesc terenul pentru o neutralitate climatică și o eră digitală, pe când cele mai puțin dezvoltate încă se mai confruntă cu foametea și sărăcia. Spiritul dezvoltării durabile este bazat pe solidaritate la nivel mondial și responsabilitate comună pentru ca nimeni să nu fie lăsat în urmă. Prin politica sa de vecinătate Uniunea Europeană contribuie la prosperitatea statelor vecine. În această lucrare este analizat impactul suportului Uniunii Europene pentru buna guvernare a dezvoltării durabile în Republica Moldova.

Mulțumiri: Cercetarea este finanțată de Programul Erasmus+, Acțiunea Jean Monnet Module „Dezvoltarea industrială durabilă în contextul integrării europene”, EU4SID, nr.ref. 610848-EPP-1-2019-1-MD-EPPJMO-MODULE.

"Sprijinul acordat de Comisia Europeană pentru elaborarea acestei publicații nu constituie o aprobare a conținutului, care reflectă doar opiniile autorilor, iar Comisia nu poate fi trasă la răspundere pentru orice utilizare a informațiilor conținute în aceasta."

Cuvinte cheie: integrare europeană, ODD17, guvernare, parteneriat, finanțare, planificare strategică.

Introducere

Dezvoltarea durabilă și protecția mediului, evitarea schimbărilor și cataclizmelor climatice nu pot fi realizate izolat, doar într-un loc sau într-o țară anume. Poluarea apei și aerului, încălzirea globală, distrugerea ecosistemelor nu au hotare. Înțelegerea acestor pericole care amenință întreaga planetă și omenire, au solidarizat țările Organizației Națiunilor Unite (ONU) pentru semnarea în 2015 a Agendei de dezvoltare durabilă (Agenda ONU 2030), angajându-se să pună în aplicare până în 2030 cele 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă (ODD).

ODD sunt complexe și ținesc spre soluții tridimensionale de ordin economic, social și ecologic. Ținând cont de natura internațională a dezvoltării durabile și de amploarea antrenării guvernelor mondiale în găsirea soluțiilor potrivite pentru fiecare țară, tot mai mult se acordă atenție celui de-al patrulea aspect al dezvoltării durabile și anume: Guvernanța pentru dezvoltarea durabilă. În Agenda ONU 2030 angajamentele privind guvernanța pentru dezvoltarea durabilă sunt reflectate în ODD 17, intitulat „Parteneriat pentru realizarea obiectivelor: consolidarea mijloacelor de implementare și revitalizarea parteneriatului global pentru dezvoltare durabilă”.

Cele 19 ținte ale ODD 17 sunt grupate pe cinci domenii de transformare durabilă și orientează guvernele țărilor să-și găsească propriul traseu de guvernare către o dezvoltare durabilă. Aceste domenii sunt: i) finanțarea (5 ținte), ii) tehnologiile (3 ținte), iii) dezvoltarea capacităților (1 țină), iv) comerțul (3 ținte) și v) aspectele sistemice: coerența instituțională și a politicilor (3 ținte); parteneriate cu mai multe părți interesate (2 ținte) și acumularea de date, monitorizare și responsabilitate (2 ținte). Mai mult, țările dezvoltate sunt încurajate să susțină țările în curs de dezvoltare și pe cele mai puțin dezvoltate pentru asigurarea unei bune guvernanțe pentru dezvoltarea durabilă, astfel asigurându-se că nimeni nu este lăsat în urmă.

Asistența oficială pentru dezvoltare a Uniunii Europene

Problemele globale impun soluții globale. Această abordare necesită și colaborare, respectiv finanțare internațională pentru atingerea obiectivelor din Agenda 2030. Uniunea Europeană (UE) își propune să se afle în prima linie a coordonării eforturilor internaționale în direcția construirii unui sistem financiar care să sprijine creșterea economică durabilă.

Potrivit țintei 17.2 a ODD17, până în anul 2030, țările dezvoltate își vor implementa pe deplin angajamentele privind asistența oficială de dezvoltare, inclusiv angajamentul mai multor țări dezvoltate de a atinge ținta de 0,7 la sută a Asistenței oficiale pentru dezvoltare (AOD) din Produsul național brut (PNB) pentru țările în curs de dezvoltare și între 0,15 și 0,20 la sută din AOD/PNB pentru țările cele mai puțin dezvoltate; furnizorii AOD sunt încurajați să ia în considerare stabilirea unei ținte constând în asigurarea a cel puțin 0,20 la sută din AOD/PNB pentru țările cele mai puțin dezvoltate. [2]

Asistența oficială pentru dezvoltare constă în granturi sau împrumuturi care sunt acordate de sectorul oficial cu scopul de a promova dezvoltarea economică și bunăstarea în țările beneficiare. Plățile înregistrează transferul internațional efectiv de resurse financiare, sau de bunuri sau servicii evaluate pe costul donatorului. Lista țărilor și teritoriilor eligibile pentru a primi AOD este stabilită de Comitetul de asistență pentru dezvoltare al Organizației pentru cooperare și dezvoltare economică (OCDE).

Potrivit datelor Eurostat se constată că ținta de 0,7% a AOD/PNB în mediu pe țările EU-27 până în anul 2019 încă nu a fost atinsă, totodată trei țări ale UE: Danemarca, Luxemburg și Suedia pe parcursul anilor 2015-2019 au înregistrat valori mai mari de 0,7% ai acestui indicator (Figura 1).

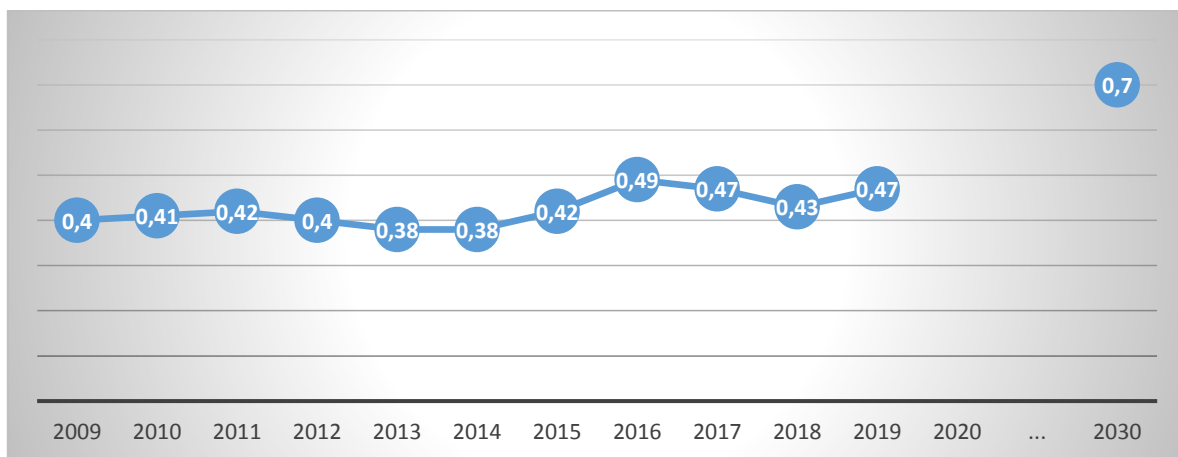

Figura 1. Evoluția ponderii AOD din PNB pentru EU-27, 2009-2019, %

Sursa: Prelucrat de autor în baza informației Eurostat.

Rolul UE în asistența externă a R. Moldova pentru dezvoltarea durabilă.

După semnarea Agendei ONU 2030, fiecare țară își ajustează ODD și țintele respective la specificul său. În ce privește R. Moldova, la momentul evaluării concordanței dintre ODD și politicile de țară, care a fost realizată în 2017, doar 4 din 19 ținte ale ODD17 au fost identificate ca fiind parțial aliniate la agenda națională și care, reieșind din importanța acestora pentru a asigura implementarea dezvoltării durabile, necesită a fi adaptate la documentele naționale de politici. [1]

Astfel, ținta 17.1 se concentrează pe mobilizarea resurselor financiare, ca o condiție de bază pentru implementarea ODD; ținta 17.17 se referă la crearea parteneriatelor și participarea mediului de afaceri și a societății civile în procesul de luare a deciziilor, pentru a asigura că politicile și, respectiv, resursele publice sunt planificate, elaborate și implementate în baza evidențelor, în mod transparent, eficient, eficace și responsabil; ținta 17.18, împreună cu ținta 17.19, este una dintre țintele de bază pentru definirea, formularea, măsurarea, monitorizarea și evaluarea tuturor ODD. [1]

Conform datelor statistice ale Organizației pentru Cooperare și dezvoltare economică (OCDE), R. Moldova este în top zece țări din Europa (locul 6) beneficiare ale asistenței externe pentru dezvoltare, cu o medie pentru anii 2015-2017 de 3% din totalul asistenței pe regiune. Principalii

donatori în această perioadă au fost Uniunea Europeană, Agențiile ONU, Banca Mondială, Agenția SUA pentru Dezvoltarea Internațională (USAID), ADA, Consiliul European, SDC, Guvernul Republicii Federale Germania, Guvernul Suediei, Guvernul Japoniei, Fondul Global de Combatere a HIV/SIDA, Tuberculozei și Malariei, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD) și Banca Europeană de Investiții (BEI.)

Asistența oferită de către partenerii de dezvoltare ai R. Moldova, reprezintă un catalizator pentru dezvoltarea economiei naționale, o sursă importantă pentru implementarea proiectelor prioritare de infrastructură, un suport pentru elaborarea politicilor sectoriale în contextul armonizării cu acquis-ul UE, dar și o oportunitate pentru fortificarea capacităților. Analiza după tipurile de asistență externă alocate în perioada 2015-2018, demonstrează că 37,5 % au fost alocate pentru asistență tehnică, 24,2 % - pentru suport pentru proiecte, 38 % - pentru altele și 0,3% - pentru suport bugetar. [4]

Cele mai complexe acorduri bilaterale de asistență pentru dezvoltarea durabilă în R.Moldova sunt cele semnate cu UE și ONU. Cooperarea cu UE se bazează pe prioritățile stabilite în Acordul de Asociere, iar asistența oferită de UE este programată anual.

În perioada 2015-2019 UE a fost unul din cei mai importanți și mari parteneri de dezvoltare ai R. Moldova, care a oferit suport pentru realizarea eficientă a activităților de dezvoltare durabilă. Asistența a fost oferită în baza Cadrului Unic de Asistență pentru R.Moldova 2014-2017-2020 (SSF), care reprezintă unul dintre instrumentele UE pentru susținerea implementării Agendei de Asociere.

Bugetul estimativ al SSF 2014-2020 constituie 610 mln – 746 mln euro și este distribuit pe priorități. Resursele planificate estimativ pentru perioada 2014-2017 au fost de 335 mil – 410 mil euro, iar pentru perioada 2017-2020 valoarea lor a constituit 284 mil -348 mil euro. Asistența a fost oferită urmând procedurile de programare anuală conform priorităților stabilite. (Tabelul 1). [3]

Pentru anii 2014-2017 cea mai valoroasă contribuție, 90%, a fost pentru reforma administrației publice. Pentru perioada 2017-2020 35% din finanțare a fost destinată valorificării oportunităților de dezvoltare economică, creștere durabilă și inclusivă și 25% - pentru conectivitate, eficiență energetică, mediu și schimbări climatice.

Tabelul 1.

Domenii prioritare și bugetul estimativ al Cadrului Unic de Asistență pentru Republica Moldova (SSF) 2014-2017 și 2017-2020.

Domeniile prioritare 2014-2017	Valoarea estimativă a contribuției, %, 2014-2017	Domeniile prioritare 2017-2020	Valoarea estimativă a contribuției, %, 2017-2020
Reforma administrației publice	90%	Oportunități de dezvoltare economică , inclusive de creștere economică durabilă și incluzivă	35%(99.4-121.8 mil euro)
Agricultură și dezvoltare rurală	30%	Consolidarea instituțiilor și a bunei guvernări, inclusive a statului de drept și a securității	15% (42.6- 52.2 mil euro)
Reforma poliției și managementul poliției de frontieră	20%	Conectivitate, eficiență energetică, mediu și schimbări climatice	25 % (71-87 mil euro)
Suport complementar: - Dezvoltarea capacităților și consolidare instituțională; - Societate civilă	20%	Mobilitatea și contactul people-to-people, inclusiv asistența pentru implementarea punctelor de referință a Planului de Acțiuni pentru Regimul Liberalizat de Vize, pentru educație, instruire și cercetare	10% (28.4- 34.8 mil euro)
	15%	Asistența complementară pentru dezvoltarea instituțiilor și capacităților	5% (14.2-17.4 mil euro)
	≤5%	Asistența complementară pentru dezvoltarea societății civile	5% (14.2-17.4 mil euro)
		Asistența complementară pentru dezvoltarea de comunicare strategică	5% (14.2-17.4 mil euro)

R. Moldova beneficiază de această finanțare în calitate de țară membră a Parteneriatului estic. Cooperarea UE cu țările Parteneriatului Estic este parte din politica europeană de vecinătate (PEV) și este implementată prin programe regionale, inclusiv prin inițiative de branding ale UE. [6]

O astfel de inițiativă este Programul EU4Business – care sprijină întreprinderile mici și mijlocii din țările Parteneriatului Estic prin:

- Accesul la finanțe (A2F): împrumuturi concesionate prin bănci naționale; microfinanțare pentru întreprinderile casnice; mici subvenții acordate IMM; instruirea personalului de la băncile naționale pentru a servi mai bine IMM; instruirea IMM în domeniul educației financiare
- Servicii de dezvoltare a afacerilor (BDS): oferirea de consiliere directă și instruire IMM; instruirea și consolidarea capacităților dintre organizațiile naționale de sprijinire a afacerilor; stabilirea incubatoarelor de afaceri pentru start-up-uri; dezvoltarea de clustere de afaceri pentru sprijin și dezvoltare reciprocă; sprijinirea guvernelor în identificarea de noi piețe; consolidarea capacităților organizațiilor de sprijin pentru export.
- Crearea mediului propice afacerilor (BEE): promovarea reformei de reglementare și a celor mai bune practice; consolidarea capacității în rândul factorilor de decizie și de reglementare; încurajarea dialogului public-privat; informarea companiei despre procesele de reformă și regulile / procedurile.

În anul 2019, în cadrul Programul EU4Business, în R. Moldova au fost atinse mai multe rezultate, așa ca: 27 proiecte susținute; 21 930 locuri de muncă create; 19531 IMM susținute, din care 28,71% în proprietatea femeilor; suportul financiar al UE a constituit 144,13 mln. euro; cifra de afaceri totală a IMM susținute a fost de 1,99 mlrd. Euro.

O altă inițiativă de brand a UE pentru EaP este Programul EU4Digital care implementează cooperarea pentru armonizarea piețelor digitale în Parteneriatul Estic și dezvoltarea economiei digitale. Obiectivul noului program este de a sprijini cooperarea pe teme prioritare, inclusiv: regulile de telecomunicații; inovare digitală și ecosisteme de start-up; competențe digitale; servicii de încredere și securitate cibernetică; e-sănătate; și eTrade, care include eCommerce, eCustoms și eLogistics.

Printre realizările proiectului în R. Moldova se numără: implementarea sistemului automatizat de informare în sectorul medical care permite spitalelor să gestioneze în timp real informații despre mișcarea fondurilor, stocurile de medicamente, produse de igienă și chiar date despre starea de sănătate a fiecărui pacient; implementarea instrumentelor electronice pentru certificate de vaccinare și sisteme de informații pentru gestionarea stocurilor de vaccinuri; inițierea dezvoltării sistemului de schimb de date vamale; dezvoltarea serviciilor fiscale electronice.

Cel mai recent Program european lansat este EU4Environment, care sprijină țările parteneriatului estic să-și păstreze capitalul natural și să sporească bunăstarea mediului, sprijinind acțiuni legate de mediu. EU4Environment ajută R. Moldova să dezvolte strategii de investiții ecologice, cum ar fi: finalizarea legilor privind evaluarea strategică de mediu și evaluarea impactului asupra mediului; implementarea acțiunilor de ecologizare a IMM; evaluarea achizițiilor publice durabile și etichetarea ecologică; elaborarea strategiei de gestionare a deșeurilor; consolidarea reglementărilor ecologice pentru întreprinderi și asigurarea conformității; consolidarea dialogurilor politice privind finanțarea și investițiile ecologice, susținerea gestionării cheltuielilor publice de mediu; evaluarea și consolidarea capacității administrative și dezvoltarea indicatorilor de creștere ecologică.

Printre realizările Programului EU4Environment în R. Moldova pot fi menționate activitățile: a fost elaborat Decretul guvernamental privind Achizițiile Publice Durabile; ONG „EcoContact” lucrează la elaborarea Regulamentului privind etichetarea ecologică; este în proces procedura de evaluare a cadrului de politici naționale și a potențialului de eco-inovare în sectoarele prioritare IMM; este în proces de implementarea Programul EcoIMM (ODIMM).

De rând cu Programele sus menționate, sunt implementate și programele EU4Energy, EU4Innovation, EU4Youth. Prin implementarea programelor sale, UE contribuie la eliminarea decalajului dintre țara noastră și țările mai dezvoltate privind planificarea strategică și buna guvernare pentru dezvoltarea durabilă, bazându-se pe experiența UE și bunele practice în domeniu. Suportul financiar face ca aceste schimbări să fie realizate într-un ritm mai rapid și mai calitativ.

Concluzii

Printre cele mai mari realizări pentru buna guvernare privind dezvoltarea durabilă în Republica Moldova putem menționa:

- pe domeniul finanțare: a fost modernizat sistemul fiscal național; s-a înregistrat o creștere semnificativă a colectării impozitelor și taxelor; a fost îmbunătățit cadrul legal fiscal și vamal;
- pe domeniul tehnologiilor: R. Moldova a devenit țară parteneră în Programul Orizont 2020, actual Orizont Europe beneficiind de aceleași drepturi de participare și aplicare ca și țările Uniunii Europene; R. Moldova face parte din diverse proiecte internaționale în domeniul cercetării, sprijinirii inovării și promovării cooperării internaționale în domeniul accesului la știință și tehnologie; țara noastră este una dintre cele mai dinamice piețe din sectorul comunicațiilor electronice;
- pe domeniul consolidarea capacităților: s-au consolidat capacitățile naționale de coordonare și gestionare a asistenței externe; s-a consolidat mecanismul național de atragere și coordonare a asistenței pentru dezvoltare durabilă bazat pe parteneriate bilaterale și multilaterale;
- pe domeniul date, monitorizare și responsabilitate: s-a realizat alinierea Politicii privind calitatea informațiilor la principiile care asigură că statisticile oficiale sunt conforme cu cerințele Codului de practică al statisticii europene și cu principiile fundamentale ale statisticii oficiale; au fost naționalizați 338 de indicatori ai ODD, iar sistemul național de colectare a datelor a fost parțial ajustat conform indicatorilor naționalizați.

Totodată mai există rezerve care trebuie valorificate. Printre opțiunile pentru sporirea progresului bunei guvernări pentru dezvoltarea durabilă în R. Moldova putem menționa:

- Asigurarea unei stabilități politice pentru a influența procesul de dezvoltare a mecanismelor ce asigură coerența politicilor de dezvoltare durabilă;
- Ajustarea politicilor naționale la ODD;
- Aprobarea Strategiei Naționale de Dezvoltare “Moldova 2030”;
- Dezvoltarea sistemului național de planificare strategică cu accent pe specializarea inteligentă și integrarea sectoarelor naționale în lanțurile valorice internaționale;
- Includerea procedurii de estimare a costurilor în procesul de elaborare a politicilor și formulare a strategiilor sectoriale;
- Promovarea acordurilor de asistență externă și ulterior restructurarea, extinderea proiectelor în derulare;
- Creșterea capacităților de absorbție și valorificare eficientă a asistenței oferită de partenerii de dezvoltare;
- Extinderea parteneriatelor economice internaționale pentru a crește exporturile de produse și servicii moldovenești;
- Dezvoltarea sistemului de colectare a datelor de la instituțiile naționale și regionale pentru măsurarea progreselor în atingerea ODD.

Referințe:

1. Adaptarea Agendei 2030 de Dezvoltare Durabilă la contextul Republicii Moldova, Guvernul Republicii Moldova și ONU Moldova, martie 2017.
2. Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030, [online], [citat 10.2021]. Disponibil: <https://cancelaria.gov.md/ro/apc/agenda-de-dezvoltare-durabila-2030>
3. Cadrul Unic de Asistență ale UE pentru RM (2017-2020)/ Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI) – 2017-2020 - Single Support Framework for EU support to Moldova (2017-2020), [online], [citat 10.2021]. Disponibil: https://www.mf.gov.md/sites/default/files/UE%20CUS%20single_support_framework_2017-2020_0.pdf
4. Raportul de Evaluare națională voluntară a progresului privind implementarea agendei 2030, [online], [citat 10.2021]. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/vnr_2020_ro.pdf
5. Strategia europeană comună de cooperare pentru dezvoltare pentru RM (actualizat în 2018)/European Joint Development Cooperation Strategy (Joint Programming Document) For the Republic of Moldova, [online], [citat 10.2021]. Disponibil: <https://www.mf.gov.md/ro/content/documente-strategice>
6. https://eeas.europa.eu/sites/default/files/regional-east_c_2017_5408_annex_en1.pdf
7. <https://ec.europa.eu/eurostat>

MANAGERS AND LEADERS: ARE THEY DIFFERENT?**MANAGERI ȘI LIDERI: SUNT EI DIFERIȚI?**

Larisa BUGAIAN, Dr. hab., prof. univ.
Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova

Abstract. . Un bun manager este automat un bun lider? Care este diferența dintre leadership și management? În această lucrare se face un rezumat și o sinteză privind constatările generale privind termenii de „lider” și „manager” în baza unor lucrări mai recunoscute în domeniu. De asemenea, se vor identifica cele mai răspândite puncte comune, precum și diferențele în ceea ce privește aceși doi termeni.

Acest articol este realizat în cadrul proiectului Erasmus+ „Moldova Higher Education Leadership and Management (MHELM)”, cu numărul de referință: 609656-EPP-1-2019-1-MD-EPPKA2-CBHE-SP, finanțat de Uniunea Europeană.

Cuvinte cheie: leadership, management, educație superioară, competențe

Introducere

Termenii de „lider” și „manager” des sunt utilizați ca termeni interschimbabili, ceea ce aduce la un confuz. Deși există o anumită suprapunere între munca pe care o fac liderii și managerii, există și distincții semnificative. Pentru o mai bună înțelegere, este important să diferențiem semnificația noțiunii de „Leadership” și „Management”.

Un proprietar de afaceri de succes trebuie să fie atât un lider puternic, cât și un manager, pentru a face ca echipa să urmeze viziunea de succes. Leadershipul înseamnă să-i faci pe oameni să înțeleagă și să creadă în viziunea ta și să lucreze cu tine pentru a-ți atinge obiectivele, în timp ce gestionarea înseamnă mai mult să administrezi și să te asiguri că lucrurile de zi cu zi se întâmplă așa cum ar trebui.

Leadershipul este despre crearea valorilor, generarea creativității, inspirarea schimbării și a inovației, comunicarea viziunii și misiunii, pe când Managementul este despre gestionarea ordinii de realizare a lucrurilor, motivarea și gestionarea angajaților, alinierea lor la obiective administrative privind activitățile de producție și distribuție, sporirea productivității organizației.

Principala diferență dintre lideri și manageri este că liderii au oameni care îi urmează, în timp ce managerii au oameni care lucrează pentru ei.

Semnificația noțiunilor de „leadership” și „management”

Înainte de a aprofunda noțiunea de leadership și management, este important să înțelegem diferența dintre lider și manager. Deși există o anumită suprapunere între munca pe care o fac liderii și managerii, există și distincții semnificative expuse în tabelul 1.

Tabelul 1

Caracteristicile liderilor și a managerilor

Nr.	Liderii	Managerii
1.	Preocupați de abordări deschise și lucrează pentru a crea o viziune și strategii de viitor	Concentrați pe planificare și bugetare în termeni specifici
2.	Comunică prin stres	Responsabili pentru forma organizațională
3.	Inspiră și motivează oamenii	Preocupați pe rezolvarea problemelor
4.	Creează și gestionează modificări imprevizibile	Concentrați pe ținte și realizarea predictibilității
5.	Omit diferențele individuale pentru a valorifica oportunitățile universale	Concentrați pe punctele forte individuale și abilitățile unice ale angajaților
6.	Adună oamenii spre un viitor mai bun, posedă optimism înnăscut și o viziune că lucrurile se pot îmbunătăți; vorbesc în public, răspund la întrebări neașteptate	Dispuși să încalce regulile, să implice angajații
7.	Au viziuni strategice și transformă oamenii	Orientați tactic și administrează doar lucrurile
8.	Colaborează	Controlează

9.	Preocupați de luarea deciziilor	Preocupați de găsirea faptelor
10.	Preocupați să facă lucruri corecte	Preocupați să facă lucrurile corect
11.	Focusați pe eficacitate	Focusați pe eficiență
12.	Stabilesc principii	Creează politici
13.	Aud când nu se aude și văd când nu se vede	Văd și aud ce se întâmplă
14.	Focusați pe identificarea problemelor	Focusați pe răspundere și soluționare
15.	Preocupați de diferențe	Caută similitudini între problemele actuale și cele anterioare

Sursa: realizat în baza informatei din sursa (1) Bartol Tein, Matthews Sharma, Scott Ladd Management Foundations. A pacific rim focus 3rd edition. The Mc Grow Hill Companies

În baza caracteristicilor din tabelul 1 se pot deosebi trei grupuri de diferențe între ”leadership” și ”management”: Procesul versus viziunea, Organizare versus Alinierea, Poziție versus Calitate.

Procesul versus viziunea

Leadershipul eficient este centrat pe o viziune care să ghideze schimbarea. Întrucât managerii își propun să atingă obiectivele organizaționale prin procese de implementare, cum ar fi bugetarea, structura organizațională și personalul, liderii sunt mai mult intenționați să gândească în viitor și să valorifice oportunitățile. „Consider că managementul înseamnă lucrul cu alți oameni pentru a face asigurați-vă că obiectivele pe care le-a articulat o organizație sunt îndeplinite, ” spune decanul de la Harvard Business School Nitin Nohria cursul de Management esențial (2). Tot acest autor consideră că „managementul este procesul de lucru cu alții pentru a asigura executarea efectivă a unui set de obiective. Leadershipul înseamnă dezvoltarea obiectivelor care trebuie să fie atinse reieșind din situații mediului. Leadershipul este mai mult despre conducerea schimbării.”

Organizare versus Alinierea

Savantul Warren Bennis (10) prezintă o listă a diferențelor cheie dintre manageri și lideri, inclusiv:

- Managerul administrează; liderul inovează;
- Managerul întreține; liderul se dezvoltă;
- Managerul se concentrează pe sisteme și structură; cel liderul se concentrează pe oameni;
- Managerii urmăresc scopuri prin acțiuni coordonate și procese tactice sau sarcini și activități care se desfășoară etape pentru a ajunge la un anumit rezultat. De exemplu, pot implementați un proces de luare a deciziilor atunci când conduceți a întâlnire critică sau la conceperea unui plan de comunicare schimbare de organizare. Liderii, pe de altă parte, sunt mai puțin concentrați pe cum să organizeze oamenii pentru a organiza munca și mai mult pentru a găsi modalități de a le realiza aliniind și influențând.

Poziție versus Calitate

Titlul „manager” denotă adesea un rol specific în cadrul unei ierarhii organizaționale, în timp ce managerul este un titlu, este un rol și un set de responsabilități. Funcția de manager nu face un lider. Cei mai buni manageri pot fi lideri, dar chiar și în așa caz aceste două situații nu sunt sinonime. Leadershipul este rezultatul acțiunii. El acționează într-un mod care inspiră, încurajează, sau îi implică pe alții. Diferența nu ține de titlu sau de poziție. Leadershipul este o calitate care trebuie învățată, modelată. Prin învățare și experiență pot fi influențați alții, se poate construi și se poate mai conștientiza și stimula o echipă (1).

Un manager bun poate deveni un lider?

Într-o situație ideală, managerii sunt lideri. Dar când nu întotdeauna părerea devine imperativ. Unii cercetători caracterizează diferențe între un lider și un manager prin următoarele cinci deosebiri:

Managerii gestionează sarcinile la îndemână. Liderii conduc spre viitor

Managerii sunt concentrați pe realizarea lucrărilor curente după anumite reguli care trebuie urmat. Un lider are o imagine de ansamblu. El pune întrebări dificile, cum ar fi: Cum trebuie de condus această sarcină pentru a atinge obiectivele? Cum se încadrează acest lucru în planul general al companiei? Cum ajută acest lucru în pregătirea angajaților pentru atingerea obiectivelor lor viitoare de carieră?

Managerii supraveghează oamenii sau sarcinile. Liderii pot fi colaboratori individuali

Există manageri ce conduc oamenii, dar sunt și manageri de proiect. Fiecare are un set definit de responsabilități. Uneori, un lider nu are un titlu important și este doar persoana la care toată lumea așteaptă îndrumare pentru a fi un contribuitor individual. Această persoană întruchipează conducerea și oamenii îi urmează în mod natural. Acesta este tipul de persoană la care trebuie să fiți atenți și să o promovați la conducere.

Liderul ghidează oamenii spre succes. Managerii le spun oamenilor ce să facă

Dacă ești un manager de tip listă de verificare, probabil că nu ești un lider. Casetele de selectare nu sunt rele – nu sunt. Dar, dacă tot ce poți face este să le spui oamenilor să bifeze casetele, nu este leadership. Un lider inspiră și sprijină alți oameni să reușească, iar uneori asta implică sarcini individuale și alteori implică lăsarea lucrurilor să evolueze de la sine.

Liderii sunt dispuși să renunțe la control. Managerii stabilesc direcții pentru tot.

Când un raport direct devine prea competent, îi poate trimite pe managerii prost echipați într-o frenezie. Liderii se bucură și recunosc că această persoană este pregătită pentru mai multă responsabilitate și o posibilă promovare. Managerii pot fi tentați să-și țină sarcinile și proiectele la îndemână. Liderii recunosc când cineva este gata să-și asume noi responsabilități și se bucură de asta.

Liderilor le pasă de oameni. Managerilor le pasă de cifre.

Cifrele sunt importante – oricine îți spune contrariul este în afara lui. Cu toate acestea, nu sunt singurul lucru care contează. Un manager s-ar putea să latre la un lucrător care se mișcă încet pentru a crește ritmul, dar un lider empatic. Va întreba dacă există o problemă și va oferi o soluție. Atât liderii, cât și managerii pot sfârși prin a concedia un angajat care nu poate reuși, dar un lider va încerca mai întâi să rezolve problema.

Rezolvarea unei probleme este adesea o sarcină mai dificilă decât concedierea unui angajat. Ignorarea unui ei nu o face să dispară și probabil îi va încuraja pe cei mai buni angajați să renunțe. Managerii se concentrează pe atingerea țintelor, în timp ce liderii văd dacă echipa lor este solidă și dacă apar probleme.

Dacă sunteți manager – indiferent dacă este vorba despre un proiect sau despre oameni – opriți-vă și vedeți cum vă comportați. Te comporti ca un adevărat lider sau pur și simplu ca un manager? Este important să înțelegeți diferențele care definesc liderii față de manageri și să vă asigurați că vă concentrați pe dezvoltarea celor dintâi.

Caracteristicile distincte de putere ce deosebesc liderii de manageri

O părere des întâlnită este că puterea legitimă vine din locul unei poziții în ierarhia managerială și din autoritatea investită în poziția respectivă. Acceptarea unui loc de muncă, de fapt este o percepere că munca va fi gestionată de un șef sau de alții din ierarhia organizațională. Aceste acceptări sunt legitime, deoarece sunt gestionate prin funcții de autoritate. Puterea vine din poziția organizațională a unui individ și din ceea ce știe și poate.

Sunt păreri că sursele puterii exprimă capacitatea de a afecta comportamentul altora sau că sursele puterii exprimă stilul de a influența oamenii. Liderii organizațiilor se pot baza pe unele sau pe toate cele șase tipuri majore de putere:

- Puterea de recompensă
- Puterea coercitivă
- Puterea informației
- Puterea de referință
- Puterea expertului

Puterea de *recompensă* se bazează pe capacitatea de a controla și de a oferi recompense subordonaților. În majoritatea organizațiilor managerul are instrumente de recompensă cum ar fi creșteri de salarii, bonusuri, implicarea în proiecte interesante, recomandări de promovare, oferirea unui birou mai bun, vizibilitatea realizării sarcinilor organizaționale, recunoaștere, feedback pozitiv și timp liber.

Puterea *coercitivă* depinde de capacitatea de a-i pedepsi pe alții dacă nu manifestă comportamentele dorite. Formele de constrângere sau de pedeapsă disponibile unui manager includ

criticile, muștrările, suspendarea, avertismentul, recomandări pentru un dosar personal, evaluări negative ale performanțelor, retrogradări, creșteri de salarii și rezilieri.

Puterea *informației* provine din accesul și controlul asupra distribuției informațiilor despre operațiuni organizaționale și planuri de viitor. Managerii au de obicei mai multe informații decât subordonații și pot decide câtă și care informații li se acordă.

Puterea de *referință* vine din a fi admirat, identificat personal sau plăcut de alții. Când admirăm oamenii, vrem să fim ca ei sau să simțim prietenie față de ei; noi urmăm instrucțiunile lor cu mai multă voie și le sunt loiali. Supraveghetorii cu putere de referință pot crea o atmosferă în care lucrătorii sunt motivați și productivitatea se îmbunătățește.

Puterea *expertului* se bazează pe deținerea unei expertize apreciate de alții. Managerii au adesea cunoștințe, abilități tehnice și experiență care sunt cruciale pentru succesul subordonaților.

Aceste dimensiuni ale puterii sunt criticate, dar ele rămân cele mai populare și influente surse identificate în literatură (8). Au fost identificate alte două surse de putere: afilierea și puterea departamentală. Puterea de afiliere provine din percepția angajaților că cineva are dreptul afilierii organizaționale sau conexiuni individuale pentru a face lucrurile. Puterea departamentală provine din importanța relativă a unui departament pentru întreaga organizație. Utilizarea eficientă a puterii liderului, deși toate tipurile de putere sunt influente, ele conduc la diferite niveluri de motivație subordonată.

Atât cercetătorii, cât și practicienii au păreri că liderii și managerii au deosebiri inspirate de forțe interne, dar și susținuți de diferite forțe externe organizaționale. Anume aceste forțe fac ca liderii și managerii să aibă un comportament diferit, ce fac deosebiri între leadership și management.

Caracteristicile esențiale ale unui lider privind expunerea de putere sunt:

- Onestitatea și integritatea sunt esențiale pentru a face oamenii să creadă și să accepte părerile liderilor;
- Viziunea și cunoașterea situației actuale, direcția unde trebuie de mers și ce echipă ar putea urma calea spre realizarea viziunii propuse;
- Abilitatea de a provoca, de a face lucrurile diferit și de a avea curajul de a gândi în afara cutiei;
- Inspirația echipei, asigurarea înțelegerii rolului fiecăruia în echipă și imaginea de ansamblu a ideii;
- Abilitățile de comunicare sunt foarte importante pentru a informa echipa cu privire realizarea ideii și a împărtăși cum poate fi depășit orice obstacol întâlnit pe parcurs realizării ideii.

Caracteristicile esențiale ale unui manager privind expunerea de putere sunt:

- A fi capabil să execute o viziune prin descompunerea ei într-o foaie de parcurs care urmează să fie urmată de echipă;
- Abilitatea de a dirija prin eforturile de lucru de zi cu zi, revizuirea resurselor necesare și anticiparea nevoilor pe parcurs;
- Managementul proceselor prin stabilirea regulilor de lucru, proceselor, standardelor și procedurilor de operare;
- Concentrarea pe subalterni, având grijă de ei, de nevoile lor, ascultându-i și implicându-i.

Concluzii

Sunt păreri că calitățile unui lider sunt calități naturale de leadership, dar mai des sunt auzite părerile că leadershipul nu este ceva pe care doar „i-l ai”, este o caracteristică pentru care trebuie de lucrat pentru a căpăta și îmbunătăți abilitățile de a fi lider.

Principala diferență dintre a fi lider și manager este că oamenii urmează liderii, în timp ce managerii au oameni care lucrează pentru ei. O mare parte din aceasta se reduce la trei domenii: motivație, viziune și comunicare.

În orice organizație sau grup de persoane, există persoane care ghidează alți oameni. Acești oameni tind să aibă o mare motivație, o viziune clară și pozitivă și sunt foarte buni la comunicare. Aceștia sunt liderii.

Există un citat comun despre diferența dintre manager și lider: ”Managerii au subordonați, liderii au adepți”. Cercetătorii sunt de acord că acei lideri cu calități deosebite sunt cei care nu doar au o viziune, se străduiesc s-o atingă, dar îndeamnă și alți oameni s-o urmeze.

Liderii tind să fie personalități carismatice, sunt în mod regulat pozitivi și se concentrează pe a se asigura că oamenii din jurul lor, care înțeleg viziunea și o acceptă. În timp ce, managerii tind să aibă o viziune și un plan concret și spun oamenilor să-l urmeze.

Un mare manager are și abilități de conducere. Ei sunt capabili să stabilească o viziune în cadrul obiectivelor generale ale organizației și să încurajeze angajații să lucreze împreună ca o unitate pentru a ajunge la acea viziune. Deși marii manageri au abilități de conducere, asta deloc nu înseamnă că toți managerii sunt într-un rol de liderii.

Managerii supraveghează personalul în operațiunile de zi cu zi ale unei organizații, în timp ce liderii creează schimbări în cadrul organizațiilor și îi inspiră pe alții spre viitor. Managerul face lucrurile corect, iar Liderul face lucruri corecte.

Referințe:

1. Bartol Tein, Matthews Sharma, Scott Ladd Management Foundations. A pacific rim focus 3rd edition. The Mc Grow Hill Companies.
2. Brown, M. E., & Trevino, L. K. Leader–follower values congruence: Are socialized charismatic leaders better able to achieve it? *Journal of Applied Psychology*, 94(2), 478–490. <https://doi.org/10.1037/a0014069>
3. Carl P. BorchgrevinkCarl P. BorchgrevinkAlex M. SusskindAlex M. Susskind
4. Ioan Lazăr. Leadership și management. Revista Transilvania de științe administrative nr. 1(7)/2002253 <https://docplayer.ro/145575901-Leadership-si-management.html> (văzut 14.10.2021)
5. Kathryn Bartol, Margaret Tein, Graham MattheWs, Bishnu Sharma, Brenda Scott-Ladd. Management foundations: A Pacific RIM Focus third edition, Mc Graw Hill Australia Pty Limmited, 2011.
6. Leadership și Management-Suport de curs. Proiectul ERSAMUS+ „Leadership și Management în Învățământul superior din Republica Moldova/ Moldova Higher Education Leadership and Management”, (MHELM), 609656-EPP-1-2019-1-MD-EPPKA2-CBHE-SP, finanțat de Uniunea Europeană. https://mhelm.utm.md/wp-content/uploads/2020/12/MHELM_Leadership-si-Management_Suport-de-curs_ro.pdf (văzut 10.11.2021)
7. Leadership și Management-Suport de curs. Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul OperaționalSectorial. Dezvoltarea Resurselor Umane 2007- 2013. Titlul proiectului: AgroManager. Contract numărul: POSDRU/92/3.1/S/64291. file:///C:/Users/user1/Downloads/toaz.info-suport-curs-leadership-si-management-pr_2e36a74fe9afc85d102d830c9c4ae403.pdf (văzut 12.10.2021)
8. Mary Kovach. Leader Influence: A Resear Leader Influence: A Research Review of Fview of French & Raench & Raven’s (1959) s (1959) Power Dynamics, *The Journal of values_Based leadership*. Volume 13, Issue 2, July 2, <https://scholar.valpo.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1312&context=jvbl>
9. The Validity of the Hinkin and Schriesheim Power Scales and Superior-Subordinate Power Relationships Within Hospitality. February 1996, *Journal of Hospitality and Tourism, Research* 20(1):39-55 DOI: 10.1177/109634809602000105
10. Warren Bennis. On Becoming a Leader. The leadership classic. Revised and updated. ISBN-10 0465014089, ISBN-13 978-0465014088
11. <https://www.go2hr.ca/retention-engagement/understanding-the-differences-leadership-vs-management> (văzut 12.10.2021)

EUROPEAN INDUSTRIAL POLICY - A BENCHMARK FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE INDUSTRY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

POLITICA INDUSTRIALĂ EUROPEANĂ - PUNCT DE REPER PENTRU DEZVOLTAREA DURABILĂ A INDUSTRIEI REPUBLICII MOLDOVA

Cornelia CRUCERESCU, Dr., conf.univ.
Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova
Tatiana CREȚU, masterand
Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova

Abstract: Implementarea principiilor și valorilor dezvoltării durabile în Republica Moldova prin prisma contextului de integrare europeană, vizează o gamă largă de măsuri guvernamentale menite să promoveze toate aspectele sustenabilității: economic, social, ecologic și guvernamental. Industria este în centrul preocupărilor privind dezvoltarea durabilă. Astfel, scopurile principale ale politicii industriale durabile sunt concepute pentru creșterea și sporirea competitivității în economia țării, protecția și promovarea sectoarelor industriale, lupta împotriva șomajului și redistribuirea veniturilor. R. Moldova, ca țară care a ales traseul european de dezvoltare se aliniază la principiile europene de planificare strategică și implementare a obiectivelor de dezvoltare durabilă. În această lucrare sunt analizate direcțiile europene de planificare strategică pentru dezvoltarea durabilă a industriei europene, care pot servi ca punct de reper pentru dezvoltarea industriei naționale.

Mulțumiri: Această lucrare a fost realizată în cadrul Programului Erasmus+, Acțiunea Jean Monnet Module „Dezvoltarea industrială durabilă în contextul integrării europene”, EU4SID, nr.ref. 610848-EPP-1-2019-1-MD-EPPJMO-MODULE.

Sprijinul acordat de Comisia Europeană pentru elaborarea acestei publicații nu constituie o aprobare a conținutului, care reflectă doar opiniile autorilor, iar Comisia nu poate fi trasă la răspundere pentru orice utilizare a informațiilor conținute în aceasta.

Cuvinte cheie: integrare europeană, politică industrială durabilă, lanț valoric competitivitate, inovare, neutralitate climatică, viitor digital.

Întroducere

Relațiile Republicii Moldova (R.Moldova) cu Uniunea Europeană (UE) au fost lansate odată cu semnarea la 28 noiembrie 1994 a Acordului de Parteneriat și Cooperare (APC), care a intrat în vigoare la 1 iulie 1998. Relațiile actuale dintre UE și R.Moldova sunt reglementate în baza Acordului de Asociere și Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (AA/DCFTA). Acest document contribuie la aprofundarea și încorporarea relațiilor dintre țara noastră și UE și ajută la transformarea continuă a R.Moldova într-o țară europeană modernă. UE se bazează pe respectarea democrației și a statului de drept, cu valorile și standardele legale care dau undă verde pentru țările în curs de dezvoltare, cum ar fi țara noastră. Guvernul R.Moldova consideră că este în interesul național al țării noastre de a consolida relațiile cu UE. Într-un final, ne dorim să devenim membru al UE. Totuși, aceasta este o aspirație pe termen lung, pentru început va trebui să construim Europa la noi acasă, să creăm standarde europene de democrație și prosperitate pentru toți cetățenii noștri.

Integrarea continuă în structurile economice europene sânt o dovadă că R. Moldova odată cu semnarea Agendei 2030 s-a angajat să promoveze principiile de dezvoltare durabilă, să urmeze o cale de conceptualizare care pune accent pe industrie prin reflectarea celor mai importante inițiative, care într-un final prezintă o ascensiune economică pentru industrie.

Politica industrială a Uniunii Europene – o strategie pentru creșterea competitivității și implementarea obiectivelor de dezvoltare durabilă

Politica industrială a UE a avut o evoluție continuă și s-a dezvoltat în urma unui efort firesc de temelie europeană, în condițiile în care au devenit evidente beneficiile scopurilor și acțiunilor comune

în cadrul UE pe plan internațional. Astfel, aceasta reprezintă direcțiile principale de acțiune pe care UE le urmează în vederea realizării obiectivelor generale stabilite care vizează asigurarea unor condiții favorabile pentru consolidarea, actualizarea și simplificarea reglementărilor existente în industrie cu un impact major, luarea în calcul a factorilor de risc legat de sănătatea publică sau de protecția mediului.

Politica industrială are un caracter orizontal și este de asemenea bine integrată în alte politici ale UE în diferite domenii: comerț, piața internă, cercetare și inovare, ocuparea forței de muncă, protecția mediului și sănătatea publică. Actualmente, politica industrială a UE se focalizează pe dezvoltarea industrială durabilă a tuturor activităților și rezultatelor sistemelor socio-economice și elementele capitalului natural. Instrumentele politicii industriale a UE se bazează pe conexiuni între măsurile care vizează diferite condiții generale care permit antreprenorilor și întreprinderilor să ia inițiative și să exploreze ideile pe care le au și oportunitățile existente ținând cont de cerințele și caracteristicile specifice ale fiecărui sector în parte. [7]

Până în 2020, industria europeană a activat în conformitate cu Strategia industrială adoptată în 2017 care a reunit toate inițiativele existente și noi, orizontale și specifice sectorului, într-o strategie industrială cuprinzătoare, fiind orientată spre consolidarea capacității industriale de a se adapta și de a inova continuu prin facilitarea investițiilor în noi tehnologii și asimilare a modificărilor determinate de creșterea digitalizării și tranziția către o economie mai circulară și cu emisii scăzute de carbon. Industria europeană s-a dezvoltat în corespundere cu opt priorități strategice privind politica industrială a UE (2017): consolidarea industriei europene; o piață unică mai profundă și mai echitabilă: capacitatea cetățenilor și a întreprinderilor; modernizarea industriei pentru era digitală; valorificarea poziției de lider a Europei într-o economie circulară și cu emisii scăzute de dioxid de carbon; investițiile în industriile viitorului; promovarea inovării industriale pe teren; dimensiunea internațională; parteneriat cu statele membre, cu regiunile, cu orașele și cu sectorul privat. [3]

Obiectivul de bază al politicii industriale a UE este consolidarea pozițiilor industriei europene, prin asigurarea competitivității industriei europene pe plan internațional, asigurând o creștere economică durabilă.

Dezvoltarea industrială durabilă a UE promovează două direcții principale: producție industrială responsabilă și consum industrial responsabil pentru o sustenabilitate acceptabilă și agreată. Astfel, în conceptul de dezvoltare industrială durabilă sânt bine integrate măsuri sau îmbunătățiri ce țin de nivelul minim de standarde de mediu, practici industriale disponibile care contribuie ca eco-capacitatea, eco-eficiența și eco-echitatea să fie menținute și conduse în direcția bună pentru generațiile viitoare.

În contextul creșterii populației și al consumului de resurse naturale, dezvoltarea industrială durabilă a UE este un model de dezvoltare ce vizează echilibrul dintre creșterea economică, calitatea vieții și prezervarea mediului pe termen mediu și lung, fără creșterea consumului de resurse naturale dincolo de capacitatea de suportabilitate a Pământului.

Conceptul de obiective de dezvoltare durabilă (ODD) a luat naștere ca o soluție la criza ecologică care a fost determinată de exploatarea industrială intensă a resurselor și degradarea continuă a mediului care la rândul lor s-au extins asupra calității vieții. Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030, care a fost semnată de către țările ONU în 2015, prevede un plan de acțiuni pentru oameni, planetă, prosperitate, pace și parteneriate incluse într-un set format din 17 obiective de dezvoltare durabilă și 169 de ținte alipite pe care le au în vedere părțile interesate. Agenda 2030 se caracterizează prin faptul că asigură o dezvoltare durabilă în întreaga lume, însă pentru a putea fi eficientă, considerabilă și posibilă la nivel național necesită a fi adaptată contextului specific al fiecărei țări. [6]

UE a avut un rol esențial în elaborarea Agendei 2030 pentru dezvoltare durabilă a ONU și, împreună cu statele sale membre, s-a angajat să fie un pionier și în punerea în aplicare a agendei atât la nivelul UE, cât și prin susținerea – în cadrul politicilor sale externe – a eforturilor de aplicare în alte țări, în special în cele care au cea mai mare nevoie de sprijin. [6]

Prima mișcare aplicată a fost integrarea deplină a ODD în cadrul politicilor europene, iar a doua fiind reflectarea asupra dezvoltării durabile în continuare a viziunii UE pe termen lung după orizontul strategic 2020. Astfel în 2019, Comisia Europeană a prezentat documentul de reflecție „Către o

Europă durabilă până în 2030” având ca prioritate o economie prosperă, modernă, competitivă și neutră din punct de vedere al impactului asupra climei până în 2050. Documentul de reflecție identifică avantajele care includ investiții semnificative în cercetare și inovare și standarde sociale, de sănătate și de mediu legate de schimbările climatice și datoria ecologică. [8]

Pentru asigurarea succesului privind transformarea structurală a industriei și configurarea viitorului model industrial european au fost identificate cinci forțe motrice-cheie ale industriei europene pentru care sunt prevăzute soluții strategice:

- Leadership în tehnologie, inovație și durabilitate;
- Anticiparea și dezvoltarea abilităților;
- Concentrarea pe lanțurile de valoare strategice și pe rețelele de creare a valorii;
- Mediu de afaceri echitabil, competitiv și agil;
- Corectitudine socială și bunăstare.

Următoarea strategie europeană o constituie „Pactul ecologic european” care a fost prezentat de Comisia UE în decembrie 2019. Acesta urmează să transforme UE într-o societate modernă și competitivă care își propune să stabilizeze capitalul natural și să protejeze sănătatea și bunăstarea publică.

„Pactul ecologic european” este văzut ca o parte integrată a strategiei Comisiei de implementare a Agendei 2030 și a ODD care include următoarele inițiative politice: reducerea emisiilor nete de gaze cu efect de seră, trecerea de la economia liniară la cea circulară, obținerea eficienței energetice prin renovarea clădirilor, strategii ambițioase referitor la industria alimentară durabilă, biodiversitatea, cât și mobilitate durabilă și inteligentă. [9]

Într-o lume în schimbare, industria europeană și-a păstrat rolul de lider mondial în multe sectoare, creând până în 2019, 1,7 mil. locuri de muncă și reprezentând mai mult de 2/3 din exporturile europene. În martie 2020, a fost adoptată noua Strategie industrială pentru Europa, la baza căreia stau trei factori decizionali: o industrie competitivă și de vârf pe plan mondial; o industrie care pregătește terenul pentru neutralitatea climatică și o industrie care să contureze viitorul digital al Europei. [7]

Viziunea holistică care stă la baza dezvoltării industriale presupune dezvoltarea diverselor ecosisteme industriale. Aceste ecosisteme cuprind toți actorii care își desfășoară activitatea într-un lanț valoric: de la cele mai mici întreprinderi nouînființate până la cele mai mari întreprinderi, de la mediul academic până la cel de cercetare, de la prestatorii de servicii până la furnizori. Fiecare dintre aceste ecosisteme are propriile sale caracteristici. Comisia în colaborare cu un forum industrial deschis, alcătuit din reprezentanți ai sectoarelor industriale, inclusiv IMM, întreprinderi mari, parteneri sociali, cercetători, precum și state membre și instituții ale UE analizează în mod sistematic riscurile și nevoile diferitelor ecosisteme ale industriei pentru a identifica necesitatea de sprijin pentru unele sectoare care ar putea fi sub forma unor măsuri de reglementare, a deblocării finanțării sau a valorificării la maximum a instrumentelor de protecție.

Forumul strategic a selectat un prim set de șase lanțuri de valoare strategice, pentru sectoarele industriale orientate spre viitor. Potrivit raportului „Consolidarea lanțurilor strategice de valoare pentru o industrie a UE pregătită pentru viitor”, prezentat în noiembrie 2019, cele șase lanțuri de valoare strategice pentru care au fost recomandate propuneri de dezvoltare sunt [13]:

- vehiculele conectate, ecologice și autonome;
- tehnologiile și sistemele pe bază de hidrogen;
- asistența medicală inteligentă;
- internetul obiectelor cu aplicații în industrie;
- o industrie cu emisii reduse de dioxid de carbon;
- securitatea cibernetică.

Forumul strategic a recunoscut, de asemenea, încă trei lanțuri de valoare strategice suplimentare: baterii, calcule de înaltă performanță și microelectronică, ca importanță esențială pentru UE.

În afară de recomandările specifice fiecărui lanț valoric, raportul identifică, de asemenea, acțiuni de sprijin orizontale:

- îmbinarea în comun a resurselor publice și private la nivel european, național și regional; UE ar trebui să coordoneze aceste investiții comune, vizând mai întâi dezvoltarea industrială și comercializarea noilor tehnologii;
- aprofundarea și integrarea pieței unice prin reglementări și standarde noi;
- cartografierea și dezvoltarea competențelor necesare de-a lungul lanțurilor valorice;
- dinamizarea sistemelor de inovare din UE cu accent pe punctele forte regionale și parteneriatele public-private;
- stabilirea unui proces de guvernare pentru a monitoriza schimbările tehnologice și industriale, pentru a identifica lanțurile valorice emergente strategice și pentru a evalua progresul lucrărilor privind aceste lanțuri valorice.

Politica industrială durabilă a UE fiind una comună, ținând cont de competențele naționale contribuie la realizarea obiectivelor în cooperare cu Comisia Europeană, orientată să organizeze cele mai bune practici, iar Parlamentul European și Consiliul după consultarea Comitetului Economic și Social hotărăște în conformitate cu procedura legislativă.

Implicațiile politicii industriale în dezvoltarea durabilă reprezintă un domeniu de competență exclusivă a Uniunii Europene, care este structurată pe două nivele diferite de activitate: politicile industriale naționale și politica industrială comună a UE. În acest context, fiecare stat adoptă propria politică, însă toate prevederile lor trebuie să corespundă legislației comunitare având la bază creșterea extensivă a tuturor activităților și rezultatelor acestora reflectate în structura economiei atât la nivel național cât și internațional, de lungă durată, realizând un set de obiective general aplicabile.

Integrarea principiilor de dezvoltare durabilă în industria Republicii Moldova.

Sustenabilitatea industrială reprezintă un obiectiv principal al politicii industriale a UE, respectiv în contextul de integrare europeană, Republica Moldova îmbrățișează automat acest obiectiv.

Dezvoltarea industrială durabilă a Republicii Moldova, este în mare parte datorată contextului integrării europene, precum și a unui ansamblu de măsuri guvernamentale cu caracter social, economic, industrial, cultural și de guvernare. Pentru atingerea unor condiții favorabile pentru creșterea competitivității naționale, adaptarea industriei la schimbările structurale, încurajarea unui mediu de dezvoltare a afacerilor și întreprinderilor, exploatarea mai bună a potențialului industrial, implementarea unor politici de inovare, cercetare și digitalizare, instrumentul de reper de gestionare eficientă a activității durabile naționale reprezintă politica industrială europeană. În aceste condiții, R. Moldova s-a angajat să pună în aplicare Agenda 2030 pentru Dezvoltarea Durabilă fiind un element important al planificării pe termen lung și reprezintă în sine un instrument de gestionare eficient pentru activitatea durabilă națională. [1]

Prin Hotărârea Guvernului nr.912 din 25.07.2016 cu privire la instituirea Consiliului Național de Coordonare pentru Dezvoltarea Durabilă, are ca scop realizarea Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030, accelerarea dezvoltării social-economice și implementarea ODD în RM privind reducerea sărăciei, cooperarea internațională în domeniul sănătății și educației, a energiei durabile, promovarea drepturilor omului și asigurarea egalității de gen, protecția mediului, guvernarea democratică și reforme ale justiției, economiei verzi precum și asigurarea procesului de implementare a acestora. [4]

Actualmente, agenda națională de politici a RM este atașată doar o mare parte la ODD, adică s-a pus accent special doar pe 126 de ținte dintre cele 169 analizate. În primul rând, o bună parte din ținte nu sunt relevante pentru RM și nici reflectate în niciun fel în documentele naționale de politici.

Pornind de la contextul ODD 7 "Energie accesibilă și curată" în conformitate cu analiza strategiei privind energia, RM este o țară importatoare netă de energie, iar volumul de gaz este de două ori mai mare decât cota tipică pentru statele UE ceea ce face ca eficiența energetică să fie o parte importantă al strategiei privind energia. Respectiv, accentul sporit al ODD 7 se pune pe producerea durabilă și utilizarea energiei în mod eficient, creând un sector energetic competitiv care va oferi resurse energetice de calitate și va avea un impact redus asupra schimbărilor climatice. [2]

Conform obiectivului 9 ”Industria, inovație și infrastructură”, RM trebuie să depună efort colosal pentru a construi un sector industrial robust care va asigura generarea locurilor de muncă de producere de o valoare adăugată, creșterea economică și bunăstarea populației. [2]

Deoarece Agenda 2030 pune accentul pe oameni, creșterea economică trebuie să fie durabilă pentru a genera un impact semnificativ asupra dezvoltării umane în concordanță cu ODD 8 ”Muncă decentă și creștere economică”. Impactul durabil în producere și consum are ca scop prosperitatea economică și generarea locurilor de muncă durabile din punct de vedere al mediului.

Conform estimărilor, economia R. Moldova până în anul 2030 va continua să crească cu ritmuri modeste, datorită în mare parte ramurilor noi din domeniul construcțiilor de mașini, pe când industria alimentară va avansa mai lent, iar agricultura va avea de suferit din cauza schimbărilor climatice. Viziunea Strategiei ”Moldova 2030” vizează că R. Moldova va deveni o țară cu oportunități de dezvoltare industriale, iar scopul centrat este de a spori calitatea vieții oamenilor. [5]

UE este cel mai mare partener de dezvoltare al R. Moldova prin suportul financiar și ajutorul acordat în diverse domenii. Tendințele de dezvoltare a relațiilor UE cu R. Moldova se reflectă prin concentrarea și internaționalizarea producției, explorarea pieței unice, producerea inovațiilor ca un resurs de bază în sectorul industrial și cel mai important, reprezintă un mijloc direct de creștere a profiturilor, deoarece pilonii cei mai principali în acest sens fiind politicile de import și export reciproce.

Unul din obiectivele principale ale politicii industriale durabile a UE constituie oferirea clienților săi produse de calitate la prețuri competitive, protejând în același timp și mediul înconjurător. Dacă analizăm situația actuală a R. Moldova putem concluziona că nu este una favorabilă dezvoltării unor produse competitive cu care ar putea concura pe piața externă. O soluție pentru îmbunătățirea acestei stări ar putea fi elaborarea unei politici industriale după mecanismele implementate de UE, bazate pe specializarea inteligentă, identificarea și susținerea lanțurilor de valoare strategice, dezvoltarea de ecosisteme industriale. Întocmirea obiectivelor și principiilor politicii industriale precum și a unui program de realizare ar asigura concomitent și implementarea politicilor de promovare a investițiilor străine care va contribui la accelerarea procesului de restructurare a întreprinderilor industriale. Totodată, se va ține cont și de creșterea productivității muncii, de economisirea energiei, creșterea utilizării resurselor locale, promovarea produselor și tehnologiilor ”bio” precum și dezvoltarea unei infrastructuri naționale eficiente.

Realizarea unei politici industriale durabile în R. Moldova, începe cu condiția esențială de a micșora decalajele care diferențiază nivelul național de nivelul mediu al UE în privința calității vieții, direcțiilor de acțiune pentru dezvoltarea IMM-urilor, proceselor de inițiere a afacerilor, legislațiilor și reglementărilor mai bune, asigurarea calificării necesare, extinderea pe multiple piețe, perfecționarea sistemului fiscal și a aspectelor financiare și luarea în considerație a necesităților specifice și caracteristicilor sectoarelor industriale.

Concluzii:

Transformarea economiei și direcționarea ei spre o dezvoltare durabilă, în concordanță cu interesele UE și cele specifice naționale, în contextul unei strategii mondiale de politică industrială, are ca obiectiv general asigurarea și creșterea competitivității precum și a performanțelor industriei în materie de inovare și digitalizare în vederea adaptării economiei la cerințele pieței internaționale, în condițiile globalizării economiei mondiale.

Capacitatea guvernelor naționale de a promova o politică eficientă ar putea crea o industrie mai inovatoare, însă autoritățile și instituțiile trebuie să fie prudente pentru a nu sprijini domenii și tehnologii cu evoluție incertă și să aloce resurse în mod ineficient. Respectiv, trebuie utilizate instrumentele de sprijin constant pentru facilitarea accesului la finanțare, în special al IMM-urilor, construirea unor ecosisteme industriale care transpun în practică conceptul specializării inteligente, dezvoltarea cercetării tehnice și tehnologice apropiat de cerințele pieței muncii și de cerințele modernizării industriale. În funcție de dinamica externă sau internă utilizarea acestor instrumente pot fi sporite sau reduse, însă finalitatea lor trebuie să sprijine realizarea obiectivului final - competitivitatea industriei R. Moldova.

Referințe:

1. Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030, [online], [citată 10.2021]. Disponibil: <https://cancelaria.gov.md/ro/apc/agenda-de-dezvoltare-durabila-2030>
2. Adaptarea Agendei 2030 de Dezvoltare Durabilă la Contextul Republicii Moldova, [online], [citată 10.2021]. Disponibil: [file:///C:/Users/Lenovo%20%AE/Downloads/Targets_ONU_RO%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Lenovo%20%AE/Downloads/Targets_ONU_RO%20(3).pdf)
3. Crucerescu C. Ciloci R. Dezvoltarea Industrială Durabilă în Contextul Integrării Europene, [online]. [citată 10.2021]. Disponibil: http://repository.utm.md/bitstream/handle/5014/17398/Dezvoltarea-industriala-Note-curs_DS.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Hotărârea Guvernului Nr. 912 din 25.07.2016 cu privire la instituirea Consiliului Național de Coordonare pentru Dezvoltarea Durabilă, [online]. [citată 10.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94139&lang=ro
5. Notă de concept privind viziunea Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova 2030”, https://mei.gov.md/sites/default/files/viziunea_snd_2030_clean.pdf
6. Obiectivele de Dezvoltare Durabilă, [online]. [citată 10.2021]. Disponibil: <https://cancelaria.gov.md/ro/apc/despre-obiectivele-de-dezvoltare-durabila>
7. O nouă Strategie industrială pentru Europa, COM (2020) 102 final, Bruxelles, 10.3.2020.
8. O viziune pentru industria europeană până în 2030, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019.
9. Pactul verde european: Planul de acțiune al UE ”Către reducerea la zero a poluării aerului, apei și solului”, [online], [citată 10.2021]. Disponibil: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/ue/pactul-verde-european-ue-a-adoptat-planul-pentru-reducerea-la-zero-a-poluarii-aerului-apei-si-solului-1526519>
10. Principii generale ale politicii industriale a UE, [online], [citată 10.2021]. Disponibil: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/61/principii-generale-ale-politicii-industriale-a-ue>
11. Prisecaru P. Politica industrială a UE [online], [citată 10.2021]. Disponibil: <http://oaji.net/articles/2017/3365-1484915219.pdf>
12. Stratulat S. Politica industrială în Uniunea Europeană. Concluzii pentru Republica Moldova [online], [citată 10.2021]. Disponibil: <https://mioritix.tripod.com/discriptio/a7>
13. Strengthening Strategic Value Chains for a future-ready EU Industry, <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/37824>

THE CORRELATIONS OF INDICATORS OF EU PARTNERSHIP FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN THE PERIOD 2000-2018

Alina Georgeta AILINCĂ

Centre for Financial and Monetary Research, NIER, Romanian Academy, Bucharest, Romania

Abstract: Not highlighted as important in the pre-pandemic period, the objectives of sustainable development seem more than ever the targets of international attention, especially in terms of preventing other similar or more serious pandemics such as COVID-19. The article, conducted on the 2000-2018 period, focuses exclusively on section 17 of the sustainable development goals allocated to the partnership for achieving these targets, carefully following the way in which the indicators presented by Eurostat as valuable for this section are correlated / connected. Analyzing Granger's causality, we note that the EU financing indicator to developing countries is determined by environmental tax revenues and public and private indebtedness. The article also highlights an analysis of the principal component taking into account the components of the indicator EU financing for developing countries. Thus, as expected, official development assistance and private flows play an important role in financing sustainable development.

Keywords: funding for sustainable development goals, EU and sub regional areas, empirical analysis.

JEL classification: C38, F34, F35, Q01

1. Introduction

In the COVID-19 context, the global partnership for sustainable development points out the need to attract resources from international sources for all the countries of the world that have lagged behind in implementing the goals of sustainable development, especially for developing countries. One of financing for sustainable development instrument, used even from the middle of the 20th century, is Official Development Assistance (ODA). According to European Commission (2021, pp.1) EU27 provided ODA, in 2020, in the amount of no less than €66.8 billion on a grant equivalent basis, or 0.5% of EU Gross National Income (GNI), representing, along with the amounts of other Development Assistance Committee (DAC) donors, 46% of the total global ODA. This suggests, that in the timetable of 2030 Agenda, EU can provide collectively the engagement made of 0.7% of GNI as ODA, based on the fact that only in 2020, the ODA grew by 0.09 of GNI compared with the year 2019 (European Commission, 2021, pp.1).

Although not an explicit subject of the article, the presentation of gross national income (GNI) evolution has a special importance regarding the evolution of ODA in the world and especially on the European continent, taking into account that most indicators (including indebtedness) recorded by the World Bank are obtained by reporting to GNI. Thus, in the chart below we see that for the regions selected in the study (EU27, the Euro area with 19 countries and Central and Eastern European countries including the Baltics) until 2008 GNI had an increasing trend followed by a deceleration until 2014 and a easy return by 2018. As we can see with the naked eye, there is a huge difference between the developed countries of the EU, all members of the euro area, and the countries from the old communist bloc, so that GNI at 2018, according to World Bank statistics, was almost 9 times smaller for CEB9 compared to euro area countries. The year 2020, marked by the outbreak and fierce manifestation of the COVID-19 pandemic, will probably also mean an abrupt collapse of GNI by proportions or even above the level of 2008.

Considering the connection between GNI and GDP, and following the evolution of public and private indebtedness over a slightly longer period (until 2020) in relation to GDP (see figure 2) we can conclude that the data reflect not only the increase of indebtedness, especially public one, but also the collapse of GDP, so implicitly GNI.

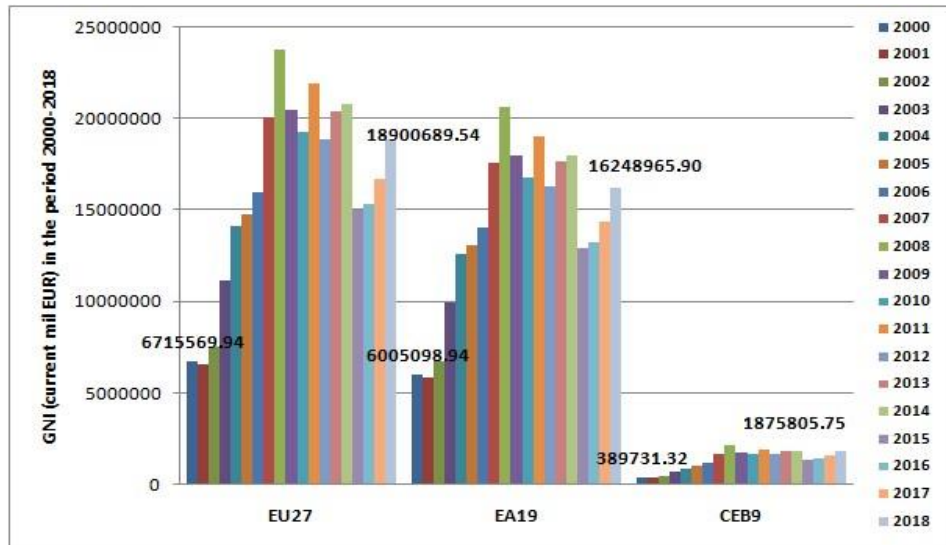

Figure 1. The evolution of GNI at EU27, EA19 and CEB9 levels in the period 2000-2018
 Source: World Bank data, author’s calculations

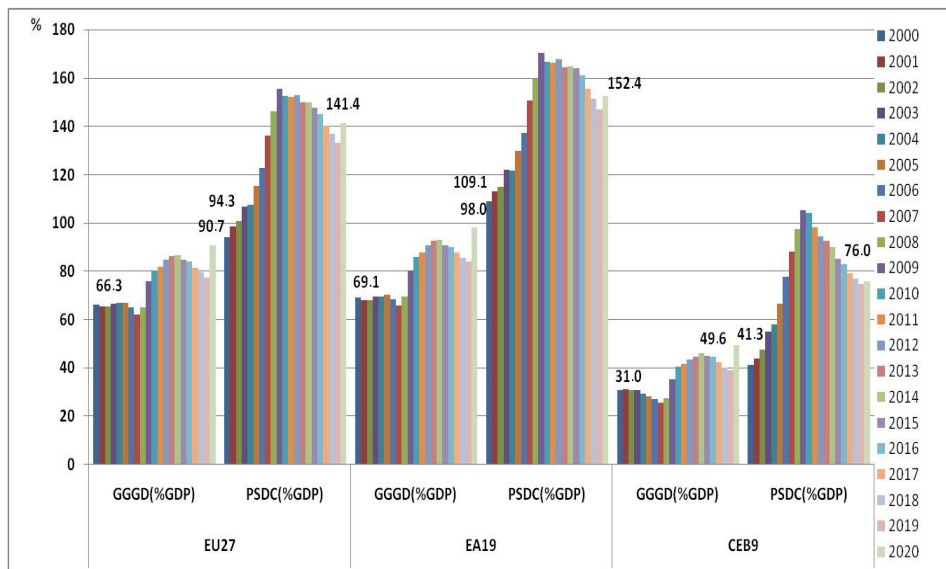

Figure 2. The evolution of public and private debt at EU27, EA19 and CEB9 levels in the period 2000-2020
 Source: Eurostat data, author’s calculations

Regarding the evolution of financing for developing countries whose source is the EU, for the analysis period 2000-2018 (see figure 3), we note that whenever there were moments of economic collapse they were marked by dramatic reductions in the indicator, thus noting the period 2008-2009, the years of the global crisis outbreak, and the foreshadowing of the COVID-19 crisis. At the same time, it is noted that funding for developing countries is virtually non-existent as a contribution from Central and Eastern European and Baltic countries (CEB9). Equally, the evolution of ODA for the groups of countries analyzed seems relatively insensitive to the succession of economic cycles.

Beyond the evolution of ODA and funding for developing countries, the 17SDG's section includes a number of indicators, including public indebtedness, which outlines the EU's capacity to support partnerships. Given that public indebtedness suffers / increases in times of crisis, especially when there are global challenges, I have been introduced private indebtedness in the analysis, in order to better see how the elements of analysis correlate with each other.

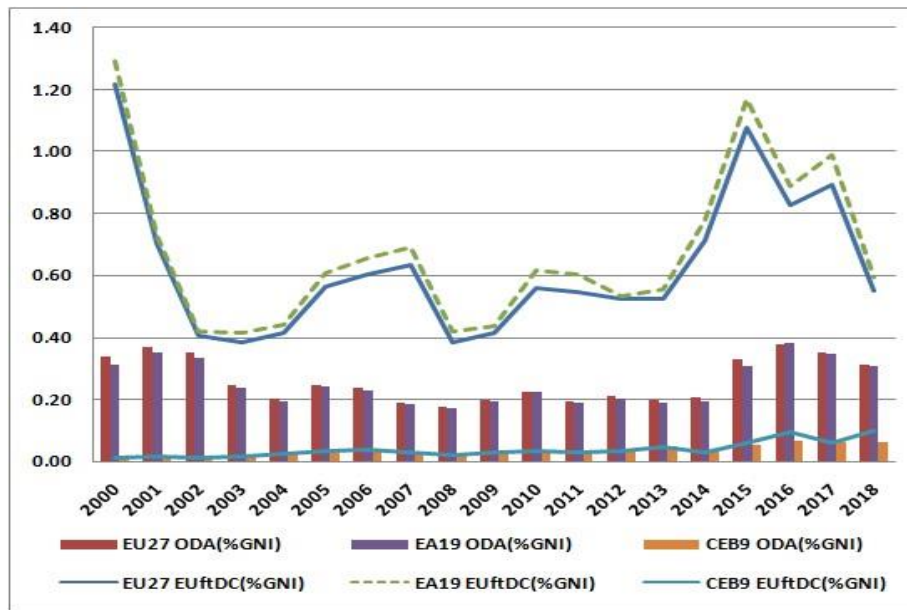

Figure 3. The evolution of EU financing to developing countries and official development assistance at EU27, EA19 and CEB9 levels in the period 2000-2020

Source: World Bank data and Eurostat, author’s calculations

The article is structured as follows. The second section reviews the relevant literature, while the third section is reserved to present the methodology and data. The fourth section describes the results and discusses the empirical findings. At last, the fifth section is reserved for conclusions of the paper and presents some recommendations.

2. Literature review

Financing is generally a difficult subject, especially financing for sustainable development. In the IIED report (2002, pp.80), in the final chapter it is mentioned that “Rather than view it as a form of charity from one nation to another, the perception of the world as a single country invokes the idea of mutual commitment and responsibility. Thus, instead of focusing on how to mobilise cheap resources, it asks how to create a broad-based societal legitimacy for development finance.” But how much financing is needed is rather imprecise, according to UNDP(2018, pp.10), based on other studies (United Nations Intergovernmental Committee of Experts on Sustainable Development Financing , 2014), considering social needs, the annual cost of eradicating extreme poverty in all countries are about US\$ 66 billion annually, for infrastructure investments requirements amount to between US\$ 5 and 7 trillion annually, while global public goods needs are estimated at several trillion more per year. Also, the cost of inaction is difficult to estimate and the way in which it is added to the estimated initial costs.

Regarding the European Union, in the study of Lagoarde-Segot (2020, pp.20) it is documented the magnitude of the SDG finance gap in the EU and discussed some of the trade-offs faced by European policy makers, trade-offs that are the result mainly of the loanable fund theory (LFT), which calls for its replacement by the more realistic endogenous money theory of the post-Keynesian authors. Thus, Lagoarde-Segot (2020, pp.20) used a social accounting matrix transaction flows matrix as a grid to introduce a set of simple financial mechanisms (e.g. issuing of sovereign green bonds, greening of money creation by banks through a modification of the European Central Bank’s collateral framework, SDG lending certificates, changes in capital adequacy ratios and rediscounting policies), which would allow the release of funds required for SDG-related transformative investments.

The need for a paradigm shift and more substantial monetary involvement for funding for the SDGs are found in many studies. For examples, in Dafermos et al. (2018) it is analyzed, using a stock-flow-fund ecological macroeconomic model with global data and simulations for the period 2016–

2120, the effects of climate change damages on financial stability, on financial position of firms and asset price deflation, concluding with the fact that climate-induced financial instability might adversely affect credit expansion, exacerbating the negative impact of climate change on economic activity, thus the necessity of green corporate QE programme implementation. The support for financing is also presented in numerous reports. One of them is 2020 Multilateral Development Banks (MDBs) which points out for the section 17 of SDGs that MDBs use diverse approaches to help drive financing SDGs, establishing special funds to support the SDGs, helping to make policy and regulatory environments more conducive to attracting private finance, mobilizing private sector capital and supporting SDG-aligned thematic bonds. For example, for social aspects, Council of Europe Development Bank (CEB) issued five Social Inclusion Bonds, from which two bond issuances for €1 billion and \$500 million in 2020 dedicated to rising funding for projects related to COVID-19. Thus, we can conclude that funding for sustainable development is consistently addressed in the literature and that the latest studies and reports (inclusive United Nations, Financing for Sustainable Development Report 2021) point to the need to change the perspective and develop a set of tools more appropriate to current and future challenges.

3. Methodology and data

Current paper assesses empirically the correlations between the elements of the section 17SDGs – global partnership for sustainable development, and the implications or impact of the elements of the section to the financing for developing countries (EUftDC) using correlation, unit root test (Augmented Dickey-Fuller - ADF), regression and Granger (1969) causality test. For the components of the EUftDC, because the structure has modified, as natural, over the time, it has been performed a principal component analysis (PCA). The unit root test is used in order to examine the stationarity properties of the level and first difference of variables.

Mainly, the data source is Eurostat and for GNI, the World Bank, the period is 2000-2018, annual data. The data are treated as panel, sliding the information on three areas EU27, so without the Great Britain, euro area (EA19) with 19 countries and Central Europe and the Baltic with 9 countries (CEB9): Czech Republic, Hungary, Poland, Croatia, Romania, Bulgaria and Baltic states (Estonia, Latvia and Lithuania). So the EA19 has common point with CEB9 the Baltic countries, and the EA19 and CEB9 are part of EU27. It should be mentioned that the results, through a higher homogeneity given by this slide, reveal more intense correlations than if we had considered only the countries of analysis, individually, without overlapping information of groups or regions, as in this study. Therefore, the results should be viewed with caution and as revealing a number of general trends for groups or regions of EU; for other more detailed and accurate investigations future analyzes are needed. Also, the results must be interpreted with caution, because of the number of observations are still small (57).

4. Results and empirical findings

In this paper, it is assessed the correlations between indicators and the implication one over the others from the SDGs of the 17 section – partnerships for sustainable development. It has been used a sample set of data from Eurostat for EU27 countries, EA19 and CEB9. The sample covers the period 2000-2018. Apart from ODA which is the internal component itself for EUftDC, public indebtedness (GGGD, %GDP), environmental taxation (Etax, %TTR) and private indebtedness (PSDC, %GDP) prove strong correlations with EUftDC. The negative sign for Etax in connection with EUftDC, suggest that finance for developing countries is severely discouraged as taxation on environment increases, but this does not surprise what happens to finance for sustainable development in EU27 countries. This, subject would be assessed in other studies. The EU imports for developing countries (EUimpfDC, %of GNI) also show not so strong correlations with EUftDC and official development assistance (ODA, %GNI).

Table 1

Correlation matrix between EU financing for developing countries, Official development assistance, EU imports from developing countries, General government gross debt, Environmental tax as a part o total tax revenue and private debt for the period 2000-2018

	EUftDC (% GNI)	ODA (% GNI)	EUimpfDC (% GNI)	GGGD (% GDP)	Etax (% TTR)	PSDC (% GDP)
EUftDC (% GNI)	1					
ODA (% GNI)	0.8720	1				
EUimpfDC (% GNI)	0.3225	0.3640	1			
GGGD (% GDP)	0.8061	0.8006	0.1881	1		
Etax (% TTR)	-0.8064	-0.7870	-0.0220	-0.8748	1	
PSDC (% GDP)	0.6628	0.6172	-0.0110	0.9039	-0.8373	1

Source: Authors’ own research, using Eurostat and World Bank annual data and Excel data analysis soft.

But the correlation matrix does not show any causality, so in Table 2 are shown the results of the regression equation formulated as follows:

$$EUftDC = \beta_0 + \beta_1 ODA + \beta_2 EUimpfDC + \beta_3 GGGD + \beta_4 Etax + \beta_5 PSDC + \varepsilon \quad (1)$$

Where: $\beta_i=0-5$ – are coefficients of the equations, EUftDC - EU financing to developing countries by financing source as % of GNI, ODA - Official development assistance, % of GNI, EUimpfDC - EU imports from developing countries by country income groups as % of GNI, GGGD - General government gross debt % of GDP, Etax - Share of environmental taxes in total tax revenues (% TTR), PSDC - Private sector debt, consolidated as % of GDP, ε – error term.

Table 2

Results for regression equation for EU financing for developing countries depending on Official development assistance, EU imports from developing countries, General government gross debt, Environmental tax as a part o total tax revenue and private debt for the period 2000-2018

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.884330	0.548277	1.612927	0.1129
ODA__GNI__	1.394111	0.403517	3.454900	0.0011
EUIMPFDG__GNI__	0.043894	0.029367	1.494681	0.1412
ETAX__TTR__	-0.142665	0.064280	-2.219430	0.0309
GGGD__GDP__	0.002889	0.003485	0.828818	0.4111
PSDC__GDP__	-0.000646	0.001673	-0.386489	0.7007
R-squared	0.812851	Mean dependent var		0.446949
Adjusted R-squared	0.794503	S.D. dependent var		0.351329
S.E. of regression	0.159264	Akaike info criterion		-0.737208
Sum squared resid	1.293614	Schwarz criterion		-0.522150
Log likelihood	27.01043	Hannan-Quinn criter.		-0.653629
F-statistic	44.30197	Durbin-Watson stat		1.832316
Prob(F-statistic)	0.000000			

Source: Authors’ own research, using Eurostat and World Bank, annual data and Eviews11 soft

Analysing the value of the determination coefficient or R2, which is used to measure the intensity of the correlation between the endogenous variable and its determinants, it is observed that the value of 0.884330 is quite ok for the data used. At the same time, with respect to the adjusted R2, equal to 0.794503 at the sample level, it can be suggested that there is a relatively strong correlation between the variables in the model. The coefficients of independent variables are not significantly different from zero, only ODA shows somewhat better results.

The ODA (% of GNI) and Etax (% of TTR) have an associated probability or a p-value below

0.05, which confirms that for those indicators, the null hypothesis H_0 can be rejected, which proposes those indicators for the model. Looking at the Durbin-Watson statistics, which tests the null hypothesis that the residuals from an ordinary least-squares regression are not autocorrelated against the alternative that they are, we are noticing that the value DW is over R2, which indicates that the regression performed is not spurious.

5. Conclusions and recommendations

Empirically, the paper aims at seeing for European Union countries (EU27, without United Kingdom), euro area (EA19) and the Central Europe and Baltic states (CEB9) correlations between the indicators of section 17 of Sustainable Development Goals, for the period 2000-2018. The data are sliding on the analysed regions, thus there are overlaps between analysed regions, the article capturing practically the maximum level of zonal homogeneity of EU. That is why, other analyses, starting from another way of systematizing the data, can lead to completely different results.

Thus, if we look at the situation of the EU financing to Developing Countries (EUftDC) correlated with the other indicators of the 17SDGs, we can observe that the correlation matrix shows that the intensity of the correlations is high in report to $E_{tax}(\%TTR)$, $GGGD(\%GDP)$ and $PSDC(\%GDP)$. ODA also has a strong correlation with the EUftDC, but official development assistance is even an internal component of total funding for developing countries. Also, addressing the regression equations, in a first phase, from all the indicators selected to explain the evolution of EUftDC, both ODA and E_{tax} (environmental taxes as a percentage of total tax revenues) stand out.

In the context of statistical availability, it would be interesting for the analysis to be extended in the future to the inflows of funds from other parts of the world on the EU (regardless of form, not only ODA), in order to achieve sustainable development goals.

References:

1. Dafermos, Yannis, Nikolaidi, Maria, Galanis, Giorgos, 2018. Climate Change, Financial Stability and Monetary Policy, Ecological Economics, Volume 152, Pages 219-234, ISSN 0921-8009, <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2018.05.011>. (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0921800917315161>).
2. European Commission, 2019. The European Green Deal; European Commission: Brussels, Belgium.
3. European Commission, 2021. Questions and Answers: Preliminary Figures on 2020 Official Development Assistance.
4. Assistance.file:///C:/Users/David/Downloads/Questions_and_Answers__Preliminary_Figures_on_2020_Official_Development_Assistance_.pdf.
5. Lagoarde-Segot, Thomas, 2020. Financing the Sustainable Development Goals. Sustainability. 12. 2775. 10.3390/su12072775.
6. The International Institute for Environment and Development (IIED), 2002. Financing Sustainable for Development. WSDD FfD UN SUMMITS. Online at: <https://pubs.iied.org/sites/default/files/pdfs/migrate/9122IIED.pdf>
7. United Nations Development Programme, 2018. FINANCING THE 2030 AGENDA, An Introductory Guidebook for UNDP Country Offices, January, online at: file:///C:/Users/David/Desktop/Financing_the_2030_Agenda_CO_Guidebook.pdf
8. United Nations Intergovernmental Committee of Experts on Sustainable Development Financing, 2014. Online at: <https://sustainabledevelopment.un.org/intergovernmental/financecommittee>.
9. Financing The Sustainable Development Goals The Contributions Of The Multilateral Development Banks, Decade Of Action, Report 2020, online at: <https://www.afdb.org/en/documents/financing-sustainable-development-goals-contributions-multilateral-development-banks>
10. United Nations, 2021. Inter-agency Task Force on Financing for Development, Financing for Sustainable Development Report 2021. (New York: United Nations, 2021), available from: <https://development.un.org/fsdr2021>.
11. https://public.tableau.com/views/AidAtAGlance/DACmembers?:embed=y&:display_count=no?&:showVizHome=no#1

EVIDENCE OF INTERNATIONAL COMPETITIVENESS IN ROMANIA ACCORDING TO WORLD ECONOMIC FORUM

Carolina ȚÎMBALARI, PhD. student
Lucian Blaga University of Sibiu, Romania

Abstract: In recent decades, regarding of the dynamics of globalization, competitiveness is receiving increasing attention and a continuous and well-established concern. Research and studies on the concept of competitiveness focus on various approaches, interpretations, and models over time. When we think of the definition of international competitiveness, we think of the growth prospects of an economy that determines variables such as: quality of life, investment, productivity growth, and so on.

International competitiveness determines a country's ability to compete with other countries, its ability to outdo itself and to ensure for the nation it represents well-being by increasing the quality of life.

The paper aims to analyze the global report on competitiveness and some special insights for Romania in the European context, also to emphasize some of the characteristics of the Romania competitiveness and the level of international competitiveness between 2017-2019 framework and highlight relevant data from World Economic Forum.

WEF provided an extremely comprehensive index for measuring national competitiveness, which captures the microeconomic and macroeconomic elements of productivity. The Global Competitiveness Index (GCI) identifies and determines the factors highlighting the economic growth and human development (WEF, 2019). The GCI published every year by the World Economic Forum promotes a comprehensive picture of the factors that are critical to developing productivity and competitiveness.

Keywords: competitiveness, productivity, global competitiveness index (GCI), World Economic Forum (WEF).

JEL classification: F00, F43, F63, O10.

1. Conceptual framework of international competitiveness

In the current period of globalization, competitiveness is receiving increasing attention and a continuous and well-established concern. Research and studies on the concept of competitiveness focus on various approaches, interpretations, and models over time. Competitiveness is a complex, multidimensional, and multilevel concept (Ogrea, & Herciu, 2010). At any level of scientific approach, we will identify a series of features that will create on one hand a series of challenges, and on the other hand with the emphasis on competitive advantages. Porter (1998) illustrates the value of the performance of the national economy by recommending the new overview of „competitive advantage”. Competitiveness was treated by Paul Krugman as a “dangerous obsession” (Krugman, 1994), and the World Economic Forum (WEF) definitively defined the concept from a more positive perspective as: “the performance of a nation measured in terms of its ability to deliver high living standards” (WEF, 2017).

According to Bris et al. (2014), “a country’s competitiveness is best understood as the ability to generate prosperity using all the resources and skills of its economy”. The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), result that „the national economy is competitive when the country produces goods and services that stand the test of international competition and, at the same time, are able to maintain and increase GDP” (Necadova, 2015). In the broader context, from the perspective of the same author, “competitiveness can be characterized as a set of preconditions for achieving a sustainable increase in economic performance, including increasing economic level in terms of internal and external balance” (Necadova, 2015).

The European Competitiveness Report (2020) defines competitiveness as: “An economy is competitive if its population enjoys high living standards and a high degree of sustainable employment. More precisely, the level of economic activity should not cause an unsustainable

external balance nor compromise the well-being of future generations”.

In conclusion, according to conceptual framework the concept of competitiveness, some international institutions have been interested with identifying and determining models for determining and measuring international competitiveness and global impact.

2. International competitiveness of European Union countries according to World Economic Forum (WEF)

The World Economic Forum (WEF) has an important role in global economy (Friesen, 2020). According to the WEF (2019), “competitiveness is the set of institutions, policies and factors that determine a country’s level of productivity. In turn, the level of productivity sets the sustainable level of prosperity that can be achieved by an economy. The level of productivity also determines the rates of return obtained by investments (physical, human and technological) in an economy”.

However, the development trend of recent years has highlighted greater diversity in countries around the world and adjusted the method. We found in the report „World Economic Forum 2019” that the method includes other indicators such as: health, skills and labor market, financial system, capacity for innovation, etc. (WEF, 2019). Thus, in 2019, the methodology addressed in the WEF annual report, was changed compared to 2017, the competitiveness pillars were renamed.

The WEF 2019 report presents the fourth industrial revolution in the globalization context and set up new opportunities. The report presents two representing issues of the next decade: “first- establishing universal prosperity and achieving the development to a sustainable economy – and second- promotes the issue of their capability with competitiveness and growth” (Țîmbalari, 2020).

As can be seen in Table 1, in 2017 WEF presented 3 categories of indicators (general, efficiency and innovation), and in 2019 they reorganized 4 categories of indicators (favorable environment, human capital, market, innovation ecosystem). We also note that in 2019 according to the Global Competitiveness Report, the competitiveness index was determined by about 103 measurement indicators (WEF, 2019).

The Global Competitiveness Index (GCI) denotes a comprehensive picture of the factors that are critical to developing productivity and implicit, international competitiveness.

Table 1

Pillars of competitiveness according WEF 2017-2019

Pillars of competitiveness according WEF						
2017			2018-2019			
Basic requirements	Efficiency enhances	Innovation and sophistication factors	Enabling Environment	Human Capital	Markets	Innovation Ecosystem
Institutions	Higher education and training	Business sophistication	Institutions	Health	Product market	Business dynamism
Infrastructure	Goods market efficiency	Innovation	Infrastructure	Skills	Labor market	Innovation capability
Macroeconomic environment	Labor market efficiency		ICT adoption		Financial system	
Health and primary education	Financial market development		Macroeconomic stability		Market size	
	Technological readiness					
	Market size					

Source: <https://www.weforum.org/>

The global competitiveness indicator in 2018, is composed by a special methodology of three stages of country development, each with its own sub-indexes expressing pillars of competitiveness such as seen in table 1.

In 2018-2019 the global competitiveness index 4.0 based by new methodology, illustrates by 12 pillars (Table 1). Therefore, based on 12 pillars, WEF made every year rankings from the perspective of the national competitiveness measurement score for a group of 141 countries which represents 99% of world GDP (28 members of EU).

According to our objectives of research, in this paper, we focused on data during the years 2017, 2018 and 2019 of top 10 competitiveness of European Union countries: (Table 2).

Table 2

Top 10 competitiveness of EU countries in the period 2017-2019

Year	2017	GCI Index 2017	2018	GCI Index 2018	2019	GCI Index 2019
Top country						
1	Germany	82.6	Germany	82.8	Netherlands	82.4
2	Netherlands	82.2	Netherlands	82.4	Germany	81.8
3	Sweden	81.6	Sweden	81.7	Sweden	81.2
4	Denmark	79.9	Denmark	80.6	Denmark	81.2
5	Finland	79.8	Finland	80.3	Finland	80.2
6	France	77.4	France	78	France	78.8
7	Belgium	76.6	Luxembourg	76.6	Luxembourg	77
8	Austria	76.1	Belgium	76.6	Austria	76.7
9	Luxembourg	76	Austria	76.3	Belgium	76.4
10	Ireland	75.4	Ireland	75.7	Spain	75.3

Source: <https://www.weforum.org/>

According to the table above we notice the top of the ranking in 2019 is occupied by Netherlands (1st place). In 2017 Romania was on the 24th position from 26 EU countries (Czech Republic wasn't in the list), and 2018-2019 was on position 25 from 27 EU countries.

Other EU countries registered lower competitiveness, this is explained by various factors such as: the deficiency of research systems, insufficient funding and supporting of innovation, the limited connection between science and the economy, (Dima et. al 2018).

World Economic Forum (WEF), launched at the end of 2020 (15.12.2020) - Global Competitiveness Report, 2020 special edition: Emerging priorities for economic transformation. This special edition does not provide rankings due to lack of data but presents and highlights the economic recession triggered by the COVID-19 pandemic, which continues to have profound economic and social consequences. This special issue of global competitiveness has combined historical data, unique indicators, and expert results for existing and emerging priorities not only for economic recovery but also for setting a new direction that will provide sustainable and inclusive prosperity in the coming years.

In conclusion, GCI presents a comprehensive image of the competitiveness drivers that are important to developing productivity and increasing the quality of life.

3. Analysis of Romania competitiveness between 2017-2019

After 2004, when the first wave of EU enlargement to the eastern part of the continent took place, Romania joined the European Union in 2007. The EU integration contributing to important economic advantages „from market expansion, a major improvement of living standards of the population, investment enhancement and increased competitiveness of domestic commodities” (Zaman, & Meunier, 2017). The EU should act in a particular manner showing solidarity and cohesion to the members since their increase and development will bring in benefits to everyone (Muntean&Nistor R.&Nistor C. 2010).

International competitiveness of Romania according to World Economic Forum 2017-2019 by subindex is presented in Table 3 below:

Table 3

International competitiveness of Romania according World Economic Forum 2017-2019 by subindex

International competitiveness of Romania								
GCI index	Basic requirements	Efficiency enhances	Innovation and sophistication factors	GCI index	Enabling Environment	Human Capital	Markets	Innovation Ecosystem
2017	4.6	4.3	3.3	2018	70.5	71	58.75	50
				2019	73	68.5	59.75	51

Source: <https://www.weforum.org/>

GCI index in 2017 are acknowledged scores from 1 to 7 and these scores are amounts to establish the overall global competitiveness index. Methodology in 2018-2019 represent the actually image of Romania competitiveness. Table no. 3 shows that Romania keep up the same score and is ranked on constantly a modest score during analyzed period of time.

Compared to the European Union countries, Romania is at a net competitive disadvantage average and implicitly, compared to most component countries, in terms of the level of fundamental output indicators that characterize economic competitiveness (Enachi, C. M., & Enachi, M. C., 2020). Romania’s rank among the 27 EU countries examined result that the Romania during 2017-2019 scored (Figure 1):

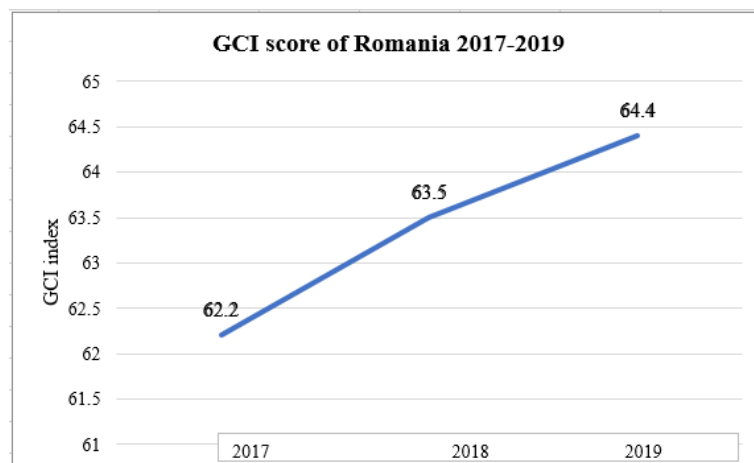

Figure 1. GCI score of Romania 2017-2019

Source: <https://www.weforum.org/>

Figure 1 shows that Romania has made a little progress during 2018-2019, maintaining the indicators and is on a modest position in the EU members clasament because of constantly score. Most uncertain factors for doing business in Romania, that influenced direct international competitiveness are according WEF: tax rates, inefficient government, bureaucracy, access to financing, inadequately educated workforce, corruption. Also, the recent problems of Euro Zone countries „will affect seriously the international competitiveness of Romanian exports, on one hand, and economic development of Romania, in generally, on the other hand” (Herciu, 2013). These factors stagnate productivity growth, and international progress of the country.

4. Conclusions

When we refer to international competitiveness, we refer in particular to the Global Competitiveness Report of the World Economic Forum. When we think of the definition of national competitiveness, we think of the growth prospects of an economy that determines variables such as: quality of life, investment, productivity growth, etc. Last but not least, international competitiveness determines a country's ability to compete with other countries, its ability to outdo itself and to ensure for the nation it represents well-being by increasing the quality of life. The theoretical approach to

the concept of competitiveness remains one of the future research concerns due to the factors influencing national and international economic progress.

The paper presented on the one hand, methodology of World Economic Forum: challenges, top 10 competitiveness EU countries and pillars of competitiveness (GCI), and on the other hand, some special insights for Romania in the European context, some characteristics of the level of international competitiveness between 2017-2019.

Romania can and must gotten to be more competitive in global context, developing without relinquishing the advancement opportunities of future generations and must take advantage of the opportunities for innovation offered by European integration.

References:

1. Bris, A., Garelli, S., Borgeaud-Pierazzi, A. F., Grydbeck, C., Beer-Espinosa, K., Hediger, A., & Gachet, T. (2014). *IMD World Competitiveness Yearbook 2014*
2. Dima, A. M., Begu, L., Vasilescu, M. D., & Maassen, M. A. (2018). The relationship between the knowledge economy and global competitiveness in the European Union. *Sustainability*, 10(6), 1706.
3. Enachi, C. M., & Enachi, M. C. (2020). Romania's Economic Competitiveness. *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, 20(1), 342-349.
4. Krugman, P. (1994). Competitiveness: a dangerous obsession. *Foreign Aff.*, 73, 28.
5. Friesen, E. (2020, June). How the WEF Became a Transnational Political Actor. In *The World Economic Forum and Transnational Networking*. Emerald Publishing Limited.
6. Herciu, M. (2013). Measuring international competitiveness of Romania by using porter's diamond and revealed comparative advantage. *Procedia Economics and Finance*, 6, 273-279.
7. Muntean, M. C., Nistor, R., & Nistor, C. (2010). Competitiveness of developing regions in Romania. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 7(3), 252-261.
8. Necadova, M. (2015). Concepts of Firm and National Competitiveness and Changes in Competitiveness of Visegrad Group Countries. *9th International Days of Statistics and Economics*, 1169-1179.
9. Ogorean, C., & Herciu, M. (2010). Globalization and the dynamics of competitiveness—a multilevel bibliographical study. *Studies in Business and Economics*, 5(1), 126-138
10. Porter, M. E. (1998). *The Competitive Advantage of Nations* (with a new foreword). The Free Press, New York. Porter, ME (2000). Location, completion and economic development. *Economic Development Quarterly*, 14, 23-34.
11. Zaman, C., & Meunier, B. (2017). A decade of EU membership: evolution of competitiveness in Romania.
12. Țîmbalari, C. (2020). Models of measuring national competitiveness. a theoretical approach. *Revista Economica*, 72(3).
13. <https://ec.europa.eu>
14. <http://www.oecd.org/>
15. The Europe 2020 Competitiveness Report - <https://www.weforum.org>
16. <https://www.weforum.org/reports>
17. <https://www3.weforum.org/docs/GCR2017/2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
18. <https://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf>
19. https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
20. <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2020>

THE IMPACT OF CORRUPTION ON THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

IMPACTUL CORUPȚIEI ASUPRA PROCESULUI DE INTEGRARE EUROPEANĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Ivan LUCHIAN, Dr., conf. univ.,

Institutul Internațional de Management IMI-NOVA, Republica Moldova

Angela FILIP, Dr., conf. univ.,

Universitatea de Stat din Moldova, Republica Moldova

Abstract: Since 1996, the central authorities of the Republic of Moldova have recognized the existence of corruption problem in the country, formally approving a legal framework aimed at combating this problem. Since then, despite many efforts and reforms, corruption in the Republic of Moldova has become widespread, acquiring certain endemic characteristics. At the same time, by signing the Association Agreement, the Republic of Moldova has made important commitments, which, among other things, provide for the fight against corruption. The last one has become an indispensable condition for providing financial assistance to the Republic of Moldova from the European Union. In order to carry out the request, policy documents related to fight against corruption, reports related to their fulfillment, as well as opinions of experts presented in various forms were examined. The purpose of the research was to determine the state of affairs and determine the extent to which corruption has become a fundamental brake on the process of European integration of the Republic of Moldova. As a result, it was found that the process of fighting corruption in the Republic of Moldova is very difficult. The destructive effects of corruption are substantial. Recommendations of the European Union and international institutions are incompletely implemented. From a statistical point of view, the successes obtained are minimal. All this imposes the need to readjust the fight against corruption based on a systemic approach.

Cuvinte-cheie: corupție, integrare europeană, stabilitatea financiară, economia tenebră

Clasificarea JEL: D73, H26, O17

1. Introducere

Recent Secretarul General al ONU Antonio Guterres a declarat: „Corupția este criminală, imorală și cea mai gravă trădare a încrederii publice. Este și mai periculoasă în timpul unei crize - așa cum este acum, când lumea se confruntă cu pandemia COVID-19. ...Trebuie să oprim împreună furtul și exploatarea prin contracararea fluxurilor financiare ilicite și închiderea paradisurilor fiscale, lupta împotriva grupurilor puternice, care profită de secret și corupție, și fiind cât mai vigilenți cu privire la cheltuirea resurselor la nivel național.” (Corruption and..., n.d.)

Această declarație a fost determinată de rezultatele unor cercetări (cum ar fi Barometrul Global al Corupției), care a demonstrat opinia comunității globale privind agravarea problemei corupției. Pandemia Covid-19 a avut în mod evident un rol în aceste percepții, deoarece sectorul sănătății a fost identificat ca fiind deosebit de susceptibil la corupție în rândul respondenților.

Studiul efectuat de către Transparency International în rândul europenilor a demonstrat, că 32% din respondenți au confirmat faptul agravării problemei corupției în anul 2020. 106 milioane persoane au recunoscut, că au dat mită sau au recurs la relații personale pentru a accesa serviciile publice. (Transparency..., n.d.) În special, sondajul a constatat că 29% dintre respondenți au folosit relațiile personale prietenești sau familiale, pentru a primi asistență medicală și 6% dintre oameni au plătit o mită directă pentru a primi îngrijiri medicale. (Coronavirus..., n.d.)

Mai mult de 60% dintre europeni au declarat că corupția este o problemă în propriul lor guvern național, în special în ceea ce privește achiziția de mască netransparentă sau alocarea fondurilor de recuperare. Trei sferturi dintre respondenți au afirmat că corupția din țara lor stagnează sau chiar se înrăutățește. (The Global..., n.d.)

Mai mult de unul din trei respondenți au suspectat că toți sau majoritatea liderilor de afaceri sunt implicați în corupție, în timp ce 57,5% au suspectat că companiile au folosit bani sau relații pentru a contracta contracte publice.

Conform altor studii, din 7,9 miliarde locuitori ai globului pământesc, 6 miliarde persoane au afirmat că locuiesc în țări, unde corupția este endemică. (Five forces..., n.d.)

În anul 2018 pierderile globale în urma corupției au fost evaluate între 2,6–3,6 trilioane USD, care corespundeau aproximativ 5% din PIB-ul global, iar suma medie a mitelor constituie 1 trilion USD. (Corruption is..., n.d.), (Global Cost..., n.d.), (Five forces..., n.d.)

În același timp un raport al UNICRI afirmă: „Numai pentru luare de mită, cea mai larg acceptată estimare a mitei globale plasează totalul în jurul a 1,5-2 trilioane USD în fiecare an”. (UNICRI, 2021)

Prezintă interes și afirmația din aceeași sursă, precum că la nivel global corupția este unul din generatoarele de fluxuri ilicite, care la rândul lor însumează 87,8 trilioane USD.

De asemenea, specialiștii acestei instituții prezintă constatările OECD din anul 2013: „O mită de un milion de dolari poate însemna o pierdere de 100 de milioane de dolari pentru o țară săracă prin proiecte deraiate și decizii de investiții inadecvate care subminează dezvoltarea”.

În anul 2014 a fost ratificat Acordul de Asociere Republica Moldova–Uniunea Europeană (Acordul..., n.d.), care este un tratat internațional între Republica Moldova și Uniunea Europeană, care prevede cooperare în domenii precum comerțul, politica de securitate și cultură, acesta va contribui la construirea unei integrări mai profunde atât din punct de vedere politic cât și economic între RM și UE. Din textul acestui document reiese, că lupta împotriva corupției este o condiție substanțială a procesului de integrare europeană a RM. În special, Acordul de asociere prevede 9 articole, care conțin angajamentele Republicii Moldova privind combaterea corupției.

Prezentul articol are drept scop prezentarea situației actuale din Republica Moldova în domeniul combaterii corupției în contextul integrării europene.

2. Situația actuală din Republica Moldova în domeniul corupției

O viziune elocventă asupra corupției din Republica Moldova, în opinia noastră, este dinamica Indicelui de Percepție a Corupției (IPC). Acesta este un indice compozit, o combinație de sondaje și evaluări privind corupția, colectate de o varietate de instituții de renume.

Dinamica IPC pentru Republica Moldova este prezentată în Figura 1.

În 2020 Republica Moldova a înregistrat un scor al IPC de 34 puncte și s-a plasat pe locul 115 din 180 țări incluse în clasament. În 2019, scorul era de 32 de puncte, iar locul deținut – 120.

Pentru comparație, se poate remarca faptul, că scorul mediu pentru Uniunea Europeană constituie 64 puncte.

Tendințele descoperirii actelor de corupției și conexe corupției de către Centrul Național Anticorupție (CNA) în perioada anilor 2002-2019 este prezentată Figura 2.

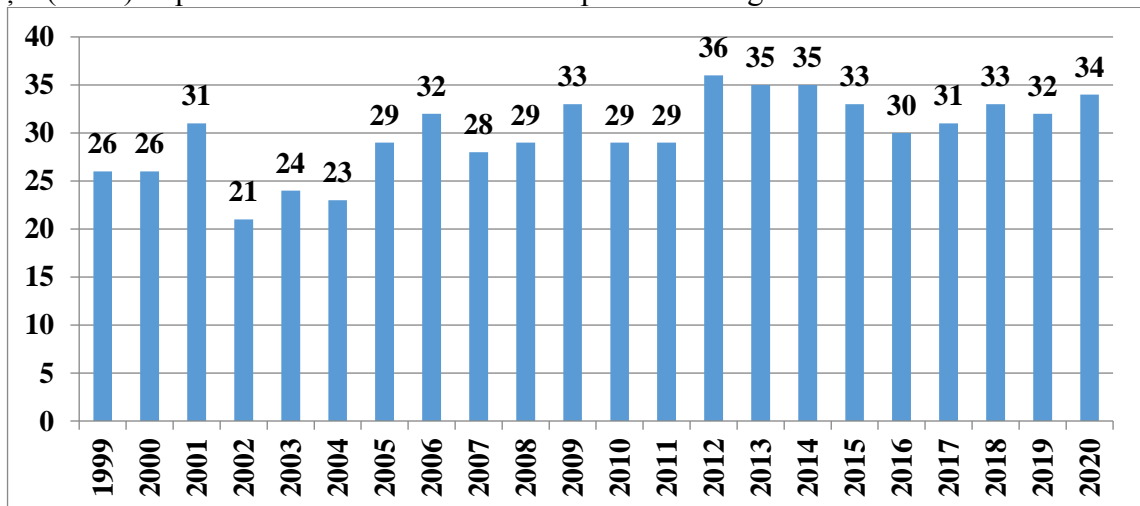

Figura 1. Indicele de Percepție a Corupției al Republicii Moldova în perioada anilor 1999-2020

Sursa: (Moldova Corruption..., n.d.)

Pe parcursul perioadei analizate numărul infracțiunilor nominalizate a avut tendința generală de creștere, nivelul maxim fiind atins în anul 2018 – 779.

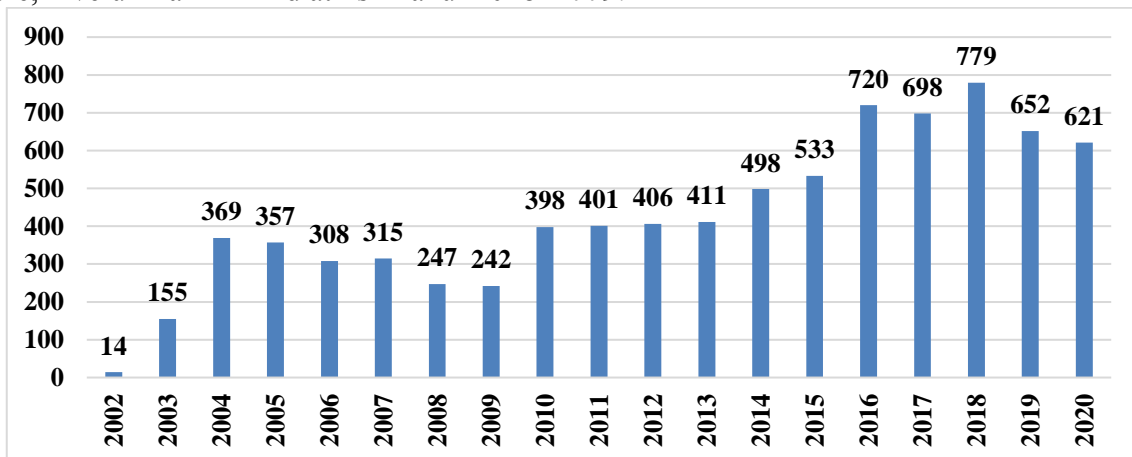

Figura 2. Dinamica actelor de corupție și celor conexe corupției depistate de CNA

Sursa: (Raportele..., n.d.)

Iar în anul 2020 ofițerii de investigație ai CNA au depistat 621 infracțiuni corupției, numărul dat fiind în descreștere față de anul precedent cu 31.

Modificările structurale ale actelor de corupție pe categoriile sunt prezentate în Figura 3.

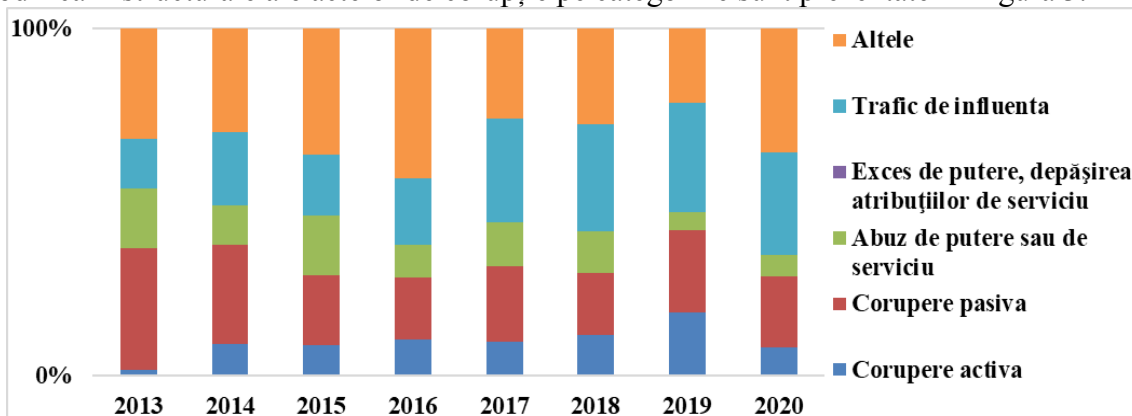

Figura 3. Dinamica structurală a actelor de corupție în anii 2013-2020

Sursa: (Raportele..., n.d.)

În anul 2020 a avut loc o deplasare serioasă în structura actelor de corupție. Astfel ponderea infracțiunilor grave și deosebit de grave a constituit 66,7% (cu reducere de 6,0 p.p. față de anul 2019), însumând 414 cazuri. Infracțiunile mai puțin grave au avut ponderea de 19,5% (-1,1 p.p.) cu numărul de 121. Infracțiunile ușoare au deținut ponderea de 13,8% (+7,1 p.p.) în număr de 86. În perioada anilor 2017-2019 traficul de influență deținea cea mai mare pondere în numărul total al actelor de corupție și conexe corupției depistate. În anul 2020 această pondere a fost 29,34%, iar în anul 2019 - 31,6%. Apoi urmează: coruperea pasivă - în anul 2020 – 20,6%, iar în anul 2019 - 23,6%; coruperea activă (8,1% și 18,3%); abuzul de putere sau de serviciu (6,3% și 5,2%).

În anul 2020 a avut loc o creștere importantă a posturii legate de alte acte de corupție și conexe corupției cu 14,4 p.p., constituind 35,7%.

Dintre acestea pot fi menționate: escrocheria – 97 cazuri (15,5% din numărul total); confecționarea documentelor false – 23 (3,7%); fals în acte publice – 20 (3,2%); delapidarea averi străine – 15 (2,4%).

Dinamica sumelor anuale ale mitelor plătite în Republica Moldova este prezentată în Figura 4.

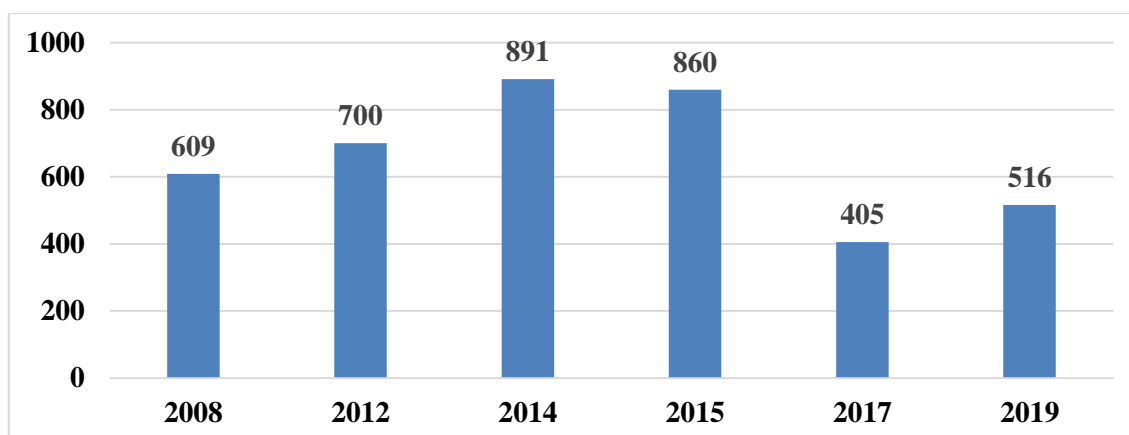

Figura 4. Dinamica sumelor anuale ale mitelor plătite în Republica Moldova (milioane lei)

Sursele: (Studiu..., n.d.), (Costandachi, 2016), (Lisnic, 2020), (Rotaru, 2018), (Volumul..., n.d.)

În anul 2019 suma mitelor plătite a fost estimată la nivel de 516 milioane lei, fiind în creștere față de anul 2017 cu 27,4%, dar în scădere semnificativă față de anul 2014.

În anul 2016 experții au estimat pierderile anuale aduse Republicii Moldova din cauza actelor de corupție la nivel de circa 11,8-17,7 miliarde lei. (Costul..., n.d.)

În anul 2018 Institutul Republican Internațional au prezentat principalele cauze ale corupției din Republica Moldova (IRI..., n.d.): lipsa unui control și supravegheri guvernamentale eficiente (42%); sărăcia și nevoia (21%); activitatea oligarhilor și managerilor corporativi (17%); nivelul de educare a cetățenilor (9%); tradițiile și moștenirea istorică (5%).

În opinia noastră, acești factori sunt fundamentali pentru evoluția corupției din Republica Moldova și în prezent.

3. Corupția din Republica Moldova ca obiect al dialogului cu Uniunea Europeană

Calitatea luptei cu corupția în Republica Moldova a provocat critici din partea unor organizații internaționale. De exemplu, Transparency International pentru anul 2020 a numit această activitate drept una controversată, invocând că noii guvernanți au preluat unele scheme criminale, iar Parlamentul a examinat un șir proiecte de legi contraviniente interesului public și orientate spre împiedicarea activității Autorității Naționale de Integritate, preluarea controlului asupra Serviciului de Informații și Securitate, încercarea restabilirii facilităților magazinelor duty-free. La fel, este menționată realizarea parțială a Planului de Acțiuni pentru implementarea Strategiei Naționale pentru Integritate și Anticorupție. De asemenea, Transparency International menționează: „Din cele 18 recomandări din runda IV a evaluării GRECO ce țin de prevenirea corupției în rândul deputaților, judecătorilor și procurorilor, doar 4 au fost implementate integral. Și mai proastă este situația la capitolul tragerii la răspundere a beneficiarilor finali ai fraudei bancare. În 2020 s-a făcut o încercare de a modifica însuși noțiunea de beneficiari finali, compromițând, a câta oară, întreg procesul de recuperare a banilor furați.” (Indicele..., n.d.)

Pe acest fondal, au loc recomandări insistente repetate pe diferite căi din partea Uniunii Europene de intensificare a luptei anticorupție. Iar combaterea corupției a fost impusă drept condiție de acordare a unor forme de asistență financiară a Republicii Moldova din partea UE.

În anul al 2014 UE a anunțat despre acordarea Republicii Moldova 2,54 milioane de Euro pentru combaterea corupției, spălarea banilor și promovarea pluralismului și libertății mass-media. Apoi, în anul 2017 Uniunea Europeană și Consiliul Europei au anunțat că vor mai derula în Republica Moldova un proiect de prevenire a corupției și spălării banilor în valoare de peste 2 milioane de Euro.

În anul 2020 Consiliul Europei în parteneriat cu Departamentul de Stat al SUA au lansat proiectul „Acțiune împotriva corupției în Republica Moldova”.

De asemenea, cu sprijinul financiar al Uniunii Europene și al guvernului Statelor Unite ale Americii a fost format Comitetului Consultativ Independent Anticorupție destinat cercetării cazurilor de corupție mare și comunicării publice despre acestea, analiza impedimentelor în calea luptei

eficiente împotriva corupției, precum și formularea recomandărilor pentru îmbunătățirea cadrului legislativ și instituțional.

4. Concluzii

Corupția endemică din Republica Moldova constituie un impediment fundamental în calea integrării europene. De asemenea, nivelul avansat al corupției este un factor negativ pentru obținerea asistenței de gen diferit de către RM din parte UE. Având angajamente asumate de combatere a corupției pe teritoriul ei, succesele obținute de RM în domeniul combaterii ei sunt foarte modeste. Criza pandemică actuală poate fi considerată drept factor de complicare a situației existente. Pentru combaterea corupției este necesară manifestarea continuă a voinței politice, schimbarea atitudinii societății în sensul lipsei de toleranță față de acest flagel, cuprinderea activităților de combatere a întregului spectru de manifestare a corupției, precum și realizarea consecventă a prevederilor legale ale activităților anticorupție.

Referințe:

1. Acordul de Asociere Republica Moldova–Uniunea Europeană, disponibil la <http://www.mfa.gov.md/img/docs/Acordul-de-Asociere-RM-UE.pdf>, accesat la 20.09.2021
2. Coronavirus pandemic worsened corruption in EU: survey, disponibil la <https://www.dw.com/en/coronavirus-pandemic-worsened-corruption-in-eu-survey/a-57895128>, accesat la 30.09.2021
3. Corruption and COVID-19, disponibil la <https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/covid19.html>, accesat la 29.09.2021
4. Corruption is costing the global economy \$3.6 trillion dollars every year, disponibil la <https://www.weforum.org/agenda/2018/12/the-global-economy-loses-3-6-trillion-to-corruption-each-year-says-u-n>, accesat la 03.10.2021
5. Costandachi Gheorghe (2016) Corupția, cancerul care duce la dispariția Republicii Moldova, disponibil la <https://anticoruptie.md/ro/blog/costandachi-gheorghe/coruptia-cancerul-care-duce-la-disparitia-republicii-moldova>, accesat la 28.09.2021
6. Costul corupției în Republica Moldova și cine îl suportă, disponibil la <http://agora.md/stiri/39230/costul-coruptiei-in-republica-moldova-si-cine-il-suporta>, accesat la 06.10.2021
7. Five forces that will reshape the global landscape of anti-bribery and anti-corruption, disponibil la <https://www.pwc.com/gx/en/services/forensics/five-forces-that-will-reshape-the-global-landscape-of-anti-bribery-anti-corruption.html>, accesat la 04.10.2021
8. Global Cost of Corruption at Least 5 Per Cent of World Gross Domestic Product, Secretary-General Tells Security Council, Citing World Economic Forum Data, disponibil la <https://www.un.org/press/en/2018/sc13493.doc.htm>, accesat la 08.10.2021
9. Indicele Percepției Corupției 2020: corupția generalizată slăbește răspunsul la COVID-19 și pune sub pericol restabilirea globală după criză, disponibil la <https://www.transparency.md/2021/01/28/indicele-perceptiei-coruptiei-2020-coruptia-generalizata-slabeste-raspunsul-la-covid-19-si-pune-sub-pericol-restabilirea-globala-dupa-criza/>, accesat la 02.10.2021
10. IRI: Care sunt cele mai corupte instituții din Republica Moldova, potrivit cetățenilor, disponibil la <http://diez.md/2018/03/30/sondaj-iri-care-sunt-cele-mai-corupte-institutii-din-republica-moldova-potrivit-cetatenilor/>, accesat la 04.10.2021
11. Lisnic Eleonora (2020) N-o să-ți vină să crezi: Care este mărimea mitei oferită de moldoveni, disponibil la <https://sputnik.md/amp/20200215/mita-moldoveni-29200601.html>
12. Moldova Corruption Index, disponibil la <https://tradingeconomics.com/moldova/corruption-index>, accesat la 01.10.2021
13. Rapoartele de activitate a Centrului Național Anticorupție pentru anii 2013-2019, disponibil la <https://cna.md/lib.php?l=ro&idc=143&t=/Studii-si-analize/Rapoarte-de-activitate&>, accesat la 06.10.2021
14. Rotari Mihaela (2018) Cele mai corupte instituții din R. Moldova, potrivit unui studiu, disponibil la <http://oficial.md/social/cele-mai-corupte-institutii-din-r-moldova-potrivit-unui-studiu>, accesat la 04.10.2021
15. Studiu: De la începutul anului, moldovenii au dat mită în valoare de un miliard de lei, disponibil la https://www.publika.md/studiu-de-la-inceputul-anului-moldovenii-au-dat-mita-in-valoare-de-un-miliard-de-lei_1102751.html#ixzz784fCtc5d, accesat la 06.10.2021

16. The Global Corruption Barometer reveals that corruption is on the rise in the European Union, disponibil la <https://www.thegoodlobby.eu/2021/06/23/the-global-corruption-barometer-reveals-that-corruption-is-on-the-rise-in-the-european-union/>, accesat la 01.10.2021
17. Transparency International, Citizens' views and experiences of corruption, Global Corruption barometer. European Union 2021, disponibil la <https://www.transparency.org/en/gcb/eu/european-union-2021>, , accesat la 02.10.2021
18. UNICRI (2021) Fluxuri Financiare Ilicite și Recuperarea Bunurilor În Republica Moldova, disponibil la <http://www.unicri.it/sites/default/files/2021-08/Illicit%20Financial%20Flows%20and%20Asset%20Recovery%20in%20the%20Republic%20of%20Moldova%20RO-MD.pdf>, accesat la 01.10.2021
19. Volumul mitei a ajuns la aproape un miliard, disponibil la https://monitorul.fisc.md/analysis_and_statistics/volumul_mitei_a_ajuns_la_aproape_un_miliard.html, accesat la 05.10.2021

SUSTENABILITATEA ȘI DIGITALIZAREA – O NOUĂ PARADIGMĂ PENTRU INDUSTRIA MODEI

Maria GHEORGHIȚA, Dr., conf. univ.
Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova

Abstract: Acest articol reflectă atât influența puternică a situației pandemiei COVID-19 asupra industriei modei, cât și oportunitățile de a accelera digitalizarea și de a implementa sustenabilitatea. Industria modei este a doua industrie cea mai afectată de situația pandemică, în ceea ce privește vânzările și profiturile. Chiar dacă în a doua jumătate a anului 2020 situația din această industrie a început să se redreseze atât la nivel european, cât și local, cercetările arată că companiile din industria modei nu vor depăși semnificativ în anii 2021-2022 rezultatele anului 2019. Pentru a asigura creșterea vânzărilor, industria modei trebuie să se adapteze în ceea ce privește schimbările în comportamentul clienților și în lanțurile de aprovizionare. Covid-19 a influențat apariția cererii de design virtual și a cererii personalizate, precum și a comerțului electronic, contribuind la inovație și creșterea eficienței. Această schimbare a început să creeze oportunități de a construi modele de operare mai inteligente, diferențiate în funcție de dorințele clienților, făcându-le astfel mai personalizate pentru fiecare client. Scenariul de recuperare demonstrează o creștere a vânzărilor online de peste 30% în Europa în 2021 comparativ cu 2019. Criza a evidențiat, de asemenea, necesitatea implementării unor modalități de lucru mai durabile și responsabile în toate verigile lanțului valoric. Astfel, durabilitatea și digitalizarea devin o nouă paradigmă pentru industria europeană a modei. Industria modei locale, care este conectată la cea europeană, trebuie să țină cont de această paradigmă pentru a rămâne competitivă.

Articolul este scris în cadrul Programului de stat (2020-2023) 20.80009.0807.22 Dezvoltarea mecanismului de formare a economiei circulare în Republica Moldova.

Cuvinte cheie: industria modei, digitalizare, comerț electronic, design virtual, sustenabilitate.
Cod JEL: O33

Introducere.

Pandemia de corona virus care s-a declanșat în toată lumea de la începutul anului 2020 a afectat nu doar oamenii, dar și afacerile. Criza provocată de Covid-19 a afectat puternic economia globală, demonstrând cât de interdependente sunt lanțurile valorice mondiale, iar impactul său variază de la un ecosistem la altul, de la o dimensiune de întreprindere la alta. Criza Covid-19 a afectat drastic economia Uniunii Europene cauzând o scădere a economiei în anul 2020 cu 6,3%, 60% de IMM-uri au raportat o scădere drastică a cifrei de afaceri, scăderea ocupării forței de muncă în cadrul IMM-urilor cu 1,7% sau cu 1,4 milioane de locuri de muncă [1].

Din cele 14 ecosisteme industriale ale Uniunii Europene, ecosistemul industria modei este unul din cele mai afectate de către Covid-19. Pandemia a afectat considerabil lanțul de aprovizionare pe de o parte, iar pe de alta a schimbat cardinal preferințele consumatorilor. Acești factori au făcut ca vânzările să scadă destul de drastic, fapt care a condiționat în lanț reducerea activității de producere, reducerea locurilor de muncă, scăderea investițiilor.

Impactul pandemiei nu s-a redus doar la pierderile care au avut loc în anul 2020. Conform datelor prezentate de Confederația Europeană de confecții și textile EURATEX în prima jumătate a anului 2021 vânzările de confecții ale Uniunii Europene au constituit doar 88,5% față de anul 2019 [2]. Estimările, conform unui scenariu prezentat în raportul State of Fashion 2021 [3] pregătit de către McKinsey&Company în parteneriat cu BoF (Business of Fashion) indică o creștere de 5-10% a vânzărilor doar pentru industria textilă a Chinei în anul 2021 comparativ cu anul 2019. Cât privește vânzările în Uniunea Europeană, probabil acestea vor înregistra în anul 2021 o scădere cu 2-7% comparativ cu anul 2019 datorită reducerii considerabile a fluxului de turiști. Volumul vânzărilor în Uniunea Europeană, înregistrare în perioada pre criză ar putea să fie atinse doar în al treilea trimestru al anului 2022 [3]. Aceeași tendință se presupune și pentru industria textilă din SUA, cu vânzări în scădere de la 7 la 12 la sută în anul 2021 comparativ cu anul 2019 și recuperarea vânzărilor pre-Covid

preconizate doar în primul trimestru al anului 2023 [4].

Situația din industria de confecții a Republicii Moldova este foarte asemănătoare situației din Uniunea Europeană datorită faptului că industria de confecții autohtonă este strâns dependentă de comenzile clienților Europeni. În prima jumătate a anului 2021 exporturile de confecții moldovenești au înregistrat o reducere cu cca. 4,2% în comparație cu anul 2019, an care a fost unul nu din cei mai buni pentru industria de confecții din Moldova [5]. Din discuțiile cu reprezentanții a peste 15 întreprinderi lideri ai industriei de confecții din Moldova se poate concluziona că chiar dacă în trimestrul trei al anului 2021 situația s-ar putea îmbunătăți, totuși exporturile de confecții ale Republicii Moldova în anul 2021 nu vor atinge nivelul anului 2019. Recuperarea s-ar putea produce pe la mijlocul anului 2022, doar cu condiția că nu vor apărea noi restricții legate de pandemie atât la nivel internațional, cât și local.

Deși impactul crizei variază de la un ecosistem la altul și de la o întreprindere la alta, problemele majore comune evidențiate de criză sunt următoarele:

- întreruperea lanțurilor globale de aprovizionare care afectează disponibilitatea produselor esențiale,
- restricționarea libertii circulației a persoanelor, bunurilor și serviciilor,
- reducerea cererii.

Aceste probleme rămân valabile pentru perioade nedeterminate, deoarece pandemia nu dă semne că s-ar încheia în curând. Astfel, atât oamenii, cât și afacerile urmează încă să se mai adapteze la noile condiții ca să fie capabile nu doar să supraviețuiască, dar și să depășească situația de criză.

1. Digitalizarea – oportunitatea de argint pentru industria modei.

Atunci când vine vorba de reacția la apariția tehnologiilor digitale și adoptarea celor mai noi instrumente și platforme digitale, industria modei a fost mai lentă decât alte industrii. Drept urmare, această industrie a fost martorul unui impact nesemnificativ asupra lanțului valoric de fabricație și al modelului operațional. Dar situația pandemică Covid-19 a arătat că digitalizarea este oportunitatea de argint pentru industria modei. Conform studiului prezentat în raportul State of Fashion 2021 pregătit de către McKensey&Company în parteneriat cu BoF, directorii mai multor întreprinderi de modă consideră ca Covid-19 și criza economică sunt cea mai mare provocare în 2021, iar digitalizarea este cea mai mare oportunitate (fig.1 și fig.2)[3].

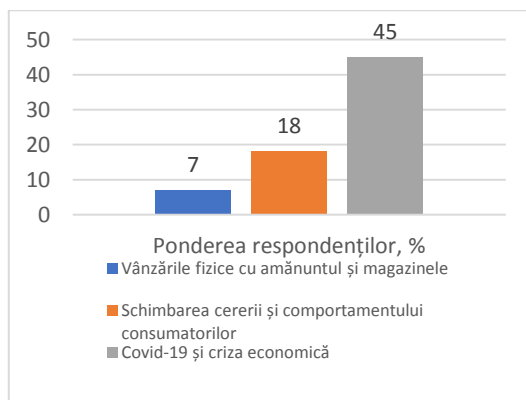

Figura 1. Cea mai mare provocare pentru industria modei

Sursa: Raportul State of Fashion 2021[3].

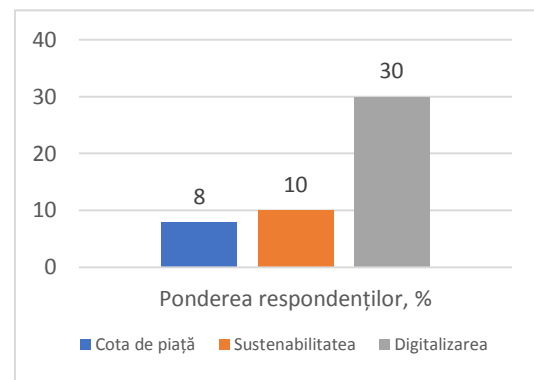

Figura 2. Cea mai mare oportunitate pentru industria modei

După cum se observă din datele prezentate în figurele 1 și 2 cca 45% di numărul întreprinderilor intervievate au indicat că cea mai mare provocare a anului 2021 este criza economică condiționată de pandemia Covid-19, iar o treime dintre directori întreprinderilor de modă internaționale consideră digitalizarea ca o linie de argint care prezintă cea mai mare oportunitate pentru industria modei în anul 2021.

De aceeași părere au fost și majoritatea directorilor de întreprinderi autohtone privind rolul

comerțului electronic la creșterea vânzărilor. Un studiu efectuat de către Asociația Patronală a Industriei Ușoare (APIUS) cu suportul Proiectului de Competitivitate finanțat de USAID, guvernul Suediei și UK aid a arătat că în situația de pandemie peste 50% din întreprinderile autohtone intervievate au practicat vânzări on-line, care au generat de la 25% până la 70% din vânzările lunare regulate ale întreprinderii până la pandemia [6].

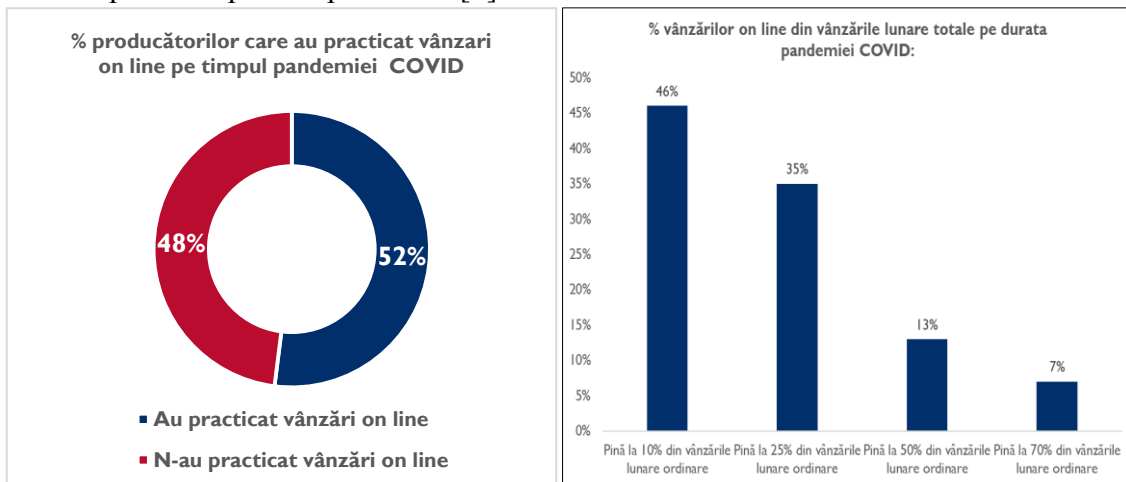

Figura 3. Aportul vânzărilor on-line la vânzările lunare ale întreprinderilor moldovenesti
Sursa: [6].

Comerțul electronic este doar o latură a transformării digitale, care a fost scos de către pandemie pe prim plan pentru industria de modă. Transformarea digitală este mult mai largă. Totodată ea diferă de automatizare și informatizare: aceasta necesită schimbări sistemice ale proceselor de afaceri, modelelor de afaceri și relațiilor economice atât din cadrul întreprinderii, cât și din jurul acesteia. Transformarea digitală poate să contribuie la relansarea activității întreprinderilor și să favorizeze creșterea durabilă. Acesta este un proces care necesită o recalibrare continuă atât a modelelor de afaceri, de operare și de interacționare cu clienții, cât și a competențelor deținute de companii. Potrivit studiului Deloitte Digital Transformation 2020, companiile care înregistrează un nivel ridicat de digitalizare raportează creșteri ale veniturilor mult peste media industriei din care provin și sunt de trei ori mai înclinate spre a raporta o creștere a veniturilor anuale globale decât organizațiile cu un nivel mic de digitalizare [7]. Pe lângă creșterea veniturilor, transformarea digitală ajută și la eficientizarea proceselor întreprinderii, la optimizarea infrastructurii și ridicarea flexibilității acesteia, care permit reducerea costurilor, efectuarea mult mai rapidă a dezvoltării proceselor de oferire a experienței inovatoare clienților, inclusiv prin personalizarea automată a conținutului.

Situația de pandemie care a restricționat considerabil contactul fizic dintre beneficiar și executant, a contribuit la dezvoltarea accelerată a gândirii digitale a consumatorilor. În astfel de condiții, producătorii din industria modei sunt impuși de a aplica soluții care ar corespunde acestei gândiri. Dacă până acum industria modei menținuse un proces de producție bazat pe tăiere și turnare, pandemia a influențat creșterea și rafinamentul tehnologiei de imprimare 3D, denumit mai corect „fabricație aditivă” și a permis brandurilor de îmbrăcăminte să dezvolte proiecte mai creative și inovatoare. Chiar dacă tehnologiile de imprimare 3D sunt cunoscute din 2010, abia acum a fost posibil să fie dezvoltate software care să permită realizarea de proiecte cu detalii complicate și o bună calitate a filamentelor.

Una dintre cele mai importante caracteristici ale tipăririi 3D este capacitatea pentru prototipare rapidă. Aceasta a permis proiectanților să producă mostre rapide. În așa fel încât timpii de producție și asamblare să scadă, permițând un număr mai mare de probe. Categoriec, imprimarea 3D va ajuta la multiplicarea incredibilă a volumului de producție.

Matthew Drinkwater, șeful agenției pentru inovarea modei (FIA) de la Fashion College din Londra menționa că Covid-19 a forțat brandurile să se angajeze și să experimenteze tehnologii captivante, iar agenția a fost inundată de solicitări privind crearea hainelor virtuale, podiumurilor virtuale și showroom-urilor virtuale [8].

Implementarea digitalizării pentru întreprinderile de modă din Republica Moldova este actualmente foarte actuală pentru ai asigura un grad înalt de competitivitate. Multe din întreprinderile autohtone care prestează servicii pentru clienții străini confecționează mostrele la solicitarea clientului pentru fiecare comandă nouă. Pentru a eficientiza acest proces foarte important este implementarea prototipării virtuale în baza utilizării softurilor de tip 3D. Pentru a facilita implementarea digitalizării creării prototipurilor virtuale centrul ZIPHOUSE al Universității Tehnice a Moldovei prin intermediul asistenței tehnice acordate de USAID a început pregătirea instructorilor în acest domeniu, care în continuare vor instrui specialiștii întreprinderilor autohtone în domeniul creării hainelor virtuale. Această direcție este importantă nu doar pentru întreprinderile prestatoare de servicii, ci și pentru întreprinderile care produc și comercializează articole vestimentare sub marca proprie. Utilizarea softurilor 3D va permite întreprinderilor de modă să creeze modele personalizate, fapt care va contribui esențial la facilitarea și accelerarea vânzărilor on line.

Digitalizarea pentru întreprinderile de confecții autohtone nu înseamnă doar implementarea utilizării tehnologiilor de creare a modelelor virtuale. Extraordinar de important pentru întreprinderile medii și mari este implementarea sistemelor de planificare a resurselor întreprinderii (ERP- Enterprise Resource Planning). ERP sunt sisteme complete și integrate care gestionează toate aspectele unei afaceri bazate pe producție sau distribuție, aliniind managementul financiar, resursele umane, managementul lanțului de aprovizionare și producția și/sau distribuția cu funcția de bază a contabilității. Sistemele ERP sunt folosite pentru a oferi transparență întregului proces de afaceri. ERP-urile conectează fiecare aspect al unei întreprinderi. Un sistem software ERP permite o performanță mai bună și un management care ajută la planificarea, bugetarea, prezicerea și raportarea cu acuratețe asupra stării financiare și a proceselor întreprinderii. Scopul principal al unui sistem ERP este de a crește eficiența organizațională a unei întreprinderi prin gestionarea și îmbunătățirea modului în care sunt utilizate resursele ei. Îmbunătățirea și/sau reducerea numărului de resurse necesare fără a sacrifica calitatea și performanța sunt cheia pentru îmbunătățirea eficientă și a creșterii profitabilității afacerii [9].

2. Sustenabilitatea – factor decisiv în asigurarea completivității pe termen lung pentru industria modei.

În industria modei se poate menționa cu certitudine că sistemele în care s-a lucrat până la pandemia Covid-19 se defectează. Sistemele de predicție sezoniere ale industriei modei au fost mult timp etichetate ca depășite, stricate și risipitoare, consecințele adunându-se în gropile de gunoi din întreaga lume. Criza Covid-19 a schimbat esențial preferințele consumatorului, astfel influențând necesitatea remodelării industriei modei bazată pe accelerarea implementării sustenabilității. Actualmente din ce în ce mai mulți consumatori iau inițiativă și întreprind tot mai multe acțiuni pentru a proteja mediul, iar industria modei a devenit conștientă de impactul negativ pe care supraconsumul de textile îl poate genera. Pentru a reduce urmările negative și pentru a ocroti tot ce ne înconjoară, moda a îmbrățișat conceptul de sustenabilitate. Sustenabilitatea poate fi definită prin prisma acțiunilor care conduc către evitarea epuizării resurselor și menținerea echilibrului ecologic. În acest sens, de-a lungul timpului au fost descoperite noi metode prin care materialele pot fi reciclate și reutilizate pentru a câștiga cât mai multă durată de viață și pentru a le păstra cât mai lung în circuitul de utilizare.

UE este pionierat în politicile de producție și bunuri durabile. Confederația Europeană de confecții și textile EURATEX a elaborat Planul de acțiune privind economia circulară, lansat în martie 2020, care prevede transformarea circularității într-o realitate implementată de industria modei. În ultimii ani, EURATEX a desfășurat o consultare amplă de jos în sus, care s-a materializat într-o strategie care identifică probleme, propune soluții noi, regândește lanțurile valorice textile mondiale pentru a dezvolta și implementa o economie circulară [10].

Strategia EURATEX include:

- 12 puncte cheie pentru a realiza economia circulară a textilelor din UE, cum ar fi parteneriatele, cererea mai mare și educația consumatorilor;
- 6 condiții care să permită realizarea economiei circulare, în toate cele 12 puncte cheie;
- 9 acțiuni pentru a face economia circulară o realitate;

- 38 de propuneri specifice în cadrul celor 9 acțiuni;
- Angajamente voluntare semnate de 41 de companii și 2 asociații din industrie [10].

În scopul alinierii la acțiunile EURATEX, APIUS cu susținerea Proiectului de Competitivitate din Moldova finanțat de USAID, guvernul Suediei și UK aid de asemenea a elaborat Foaie de parcurs strategică “Reconstruirea unei industrii ușoare durabile în Moldova” care reprezintă un Plan de acțiune de recuperare pe termen mediu în era post-Covid-19 [11]. Acest document de politici conține recomandări strategice pe cinci domenii cheie, pe prim plan fiind evidențiată sustenabilitate și circularitatea. În acest domeniu sunt prevăzute următoarele obiective:

- Definirea unui plan sectorial național pentru a actualiza politicile de responsabilitate socială în industria ușoară din Moldova cu obiective măsurabile.
- Dezvoltarea capacităților de aprovizionare cu stofe sustenabile, în special în rândul companiilor dispuse să treacă de la regimul CMT la regimul FOB.
- Dezvoltarea de colecții durabile și ecologice de către companii și mărci proprii care își propun să exporte în Europa, bazate pe stofe și accesorii sustenabile.
- Creșterea conștientizării industriei cu privire la valorile și inițiativele durabilității și economiei circulare.
- Îmbunătățirea standardelor de conformitate pentru a îndeplini cerințele UE.
- Instruirea fabricilor în domeniul optimizării producerii pentru eficiență maximă și reducere a deșeurilor.
- Îmbunătățirea nivelului cercetării și inovării în domeniul durabilității și circularității.
- Încurajarea adoptării de tehnologii relevante pentru industrie de către mărcile moldovenești.

Implementarea acestui Plan de acțiune va permite promovarea și realizarea sustenabilității de către întreprinderile industriei de modă din Moldova.

Concluzii.

Pandemia Covid-19 care s-a declanșat de la începutul anului 2020 a afectat puternic industria modei atât la nivel global, cât și național. Important de menționat că pandemia nu dă semne că s-ar încheia în curând, de aceea afacerile urmează să se adapteze la noile condiții ca să fie capabile nu doar să supraviețuiască, dar și să depășească situația de criză. Potrivit scenariului prezentat în raportul State of Fashion 2021 [3] vânzările în Uniunea Europeană, înregistrare în perioada pre criză ar putea să fie atinse doar în al treilea trimestru al anului 2022 [3]. Aceeași tendință se presupune și pentru industria textilă din SUA, cu o recuperare a vânzărilor pre-Covid preconizate doar în primul trimestru al anului 2023 [4]. Din discuțiile cu reprezentanții a peste 15 întreprinderi lideri ai industriei de confecții din Moldova se poate concluda că recuperarea s-ar putea produce pe la mijlocul anului 2022, doar cu condiția că nu vor apărea noi restricții legate de pandemie atât la nivel internațional, cât și local.

Conform studiului prezentat în raportul State of Fashion 2021 directorii mai multor întreprinderi de modă consideră ca Covid-19 și criza economică sunt cea mai mare provocare în 2021, iar digitalizarea este cea mai mare oportunitate. Actualmente din ce în ce mai mulți consumatori iau inițiativă și întreprind tot mai multe acțiuni pentru a proteja mediul, iar industria modei a devenit mai conștientă privind implementarea sustenabilității care i-ar permite să asigure competitivitatea pe termen lung. Astfel digitalizarea și sustenabilitatea pot fi considerate o nouă paradigmă a industriei modei.

Referințe:

1. Statgia industrială Europeană, Disponibil la https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-industrial-strategy_ro
2. EURATEX, Economic upgrate. Disponibil la <https://euratex.eu/economic-update/>
3. Report “The State of Fashion 2021: In search of promise in perilous times”. McKinsey&Company, December 1, 2020, Disponibil la <https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/state-of-fashion>
4. The State of Fashion 2021, BoF & McKinsey&Company, Industry outlook, Disponibil la <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/retail/our%20insights/state%20of%20fashion/2021/the-state-of-fashion-2021-vf.pdf>

5. Statistica.md, Disponibil la https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica__21%20EXT__EXT010__serii%20anuale/EXT010500.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774
6. Rezultatele sondajului „Impactul COVID-19 asupra industriei uşoare din Moldova”, Disponibil la: <https://www.apius.md/rezultatele-sondajului-impactul-covid-19-asupra-industriei-usoare-din-moldova>
7. Transformarea digitală: un proces cu avantaje nu doar financiare, Disponibil la <https://www2.deloitte.com/ro/ro/pages/strategy/articles/transformarea-digitala--un-proces-cu-avantaje-nu-doar-financiare.html>
8. Brooke Roberts-Islam, Virtual Catwalks And Digital Fashion: How COVID-19 Is Changing The Fashion Industry, Disponibil la https://www.forbes.com/sites/brookeroberthislam/2020/04/06/virtual-catwalks-and-digital-fashion-how-covid-19-is-changing-the-fashion-industry/?fbclid=IwAR3xHa5w-vBMYxw8czhTpXzfbNELTKQf1lKryafs2CkYQZuffm9Qq_JJMcY&sh=10cec78c554e
9. ERP: Definition, Meaning, and Uses of Enterprise Resource Planning, Disponibil la <https://www.qad.com/what-is-erp>
10. EURATEX, Changing how we make, use and dispose of textiles, Disponibil la <https://euratex.eu/sustainable-businesses/circular-economy/>
11. Reconstruirea unei industrii uşoare durabile în Moldova, Disponibil la <https://www.apius.md/reconstruirea-unei-industriei-uoare-durabile-in-moldova>

EMPIRICAL STUDY ON THE PERCEPTION OF THE DIGITALIZATION OF AGRICULTURAL ENTITIES AND THE AVAILABILITY FOR ICT INVESTMENTS

STUDIUL EMPIRIC PRIVIND PERCEPEREA DIGITALIZĂRII ENTITĂȚILOR AGRICOLE ȘI DISPONIBILITATEA PENTRU INVESTIȚII ÎN TIC

Rodica PERCIUN, Dr. hab., conf. cercetător
Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova
Nelli AMARFII-RAILEAN, Dr., conf. univ.
Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți, Republica Moldova

Abstract. This research represents the results of an empirical study concerning the perception level for agriculture enterprise's digitalization. The study refers to the entrepreneurs and managers from agriculture. The study was conducted through digital questionnaire and covered 354 agricultural companies. Other issues examined through the questionnaire relate to the need to train farmers in IT and their willingness to invest in innovative digital products to increase profitability and productivity in this sector.

The research was conducted within the State Program 20.80009.0807.22 Developing the circular economy mechanism for the Republic of Moldova.

Keywords: digital agriculture, digital education, IT products, IT investments.

Introducere. Perceperea necesității de digitalizare a afacerilor în agriculturii este o etapă importantă în conștientizarea de către întreprinderile agricole a direcțiilor prioritare de realizare a investițiilor pentru modernizarea sectorului agricol. În vederea determinării gradului de percepere de către antreprenorii autohtoni a necesității de digitalizare a afacerilor în sectorul agricol, a fost realizat un studiu empiric privind gradul de digitalizare a întreprinderilor agricole cu ajutorul unui chestionar digital.

Cercetarea a fost efectuată în cadrul Programului de stat 20.80009.0807.22 Dezvoltarea mecanismului de formare a economiei circulare în Republica Moldova.

Metodologii și metode. Studiul vizează trei obiective de bază:

Obiectivul 1. Evaluarea gradului de percepere a necesității de digitalizare a afacerii de antreprenorii și managerii din sectorul agricol.

Obiectivul 2. Determinarea gradului de alfabetizare a antreprenorilor și managerilor în domeniul digitalizării afacerilor în agricultură.

Obiectivul 3. Determinarea predisunerii antreprenorilor de realizare a investițiilor pentru implementarea Industriei 4.0 în agricultură.

Chestionarul electronic a fost aplicat unui eșantion reprezentativ de 354 de antreprenori și manageri care activează în domeniul creșterii plantelor, creșterii animalelor și prestării serviciilor în agricultură.

Eșantionul a fost calculat reieșind din numărul de întreprinderi din sectorul agricol din anul 2020 (4428 de întreprinderi agricole), conform datelor Biroului Național de Statistică, aplicând calculatorul electronic al eșantionului de opinie al serviciului INFOmass. Probabilitatea determinată este de 95%, Eroarea 5%,

Pentru realizarea chestionarului electronic a fost folosită platforma digitală Survio. Perioada realizării studiului: iulie-noiembrie 2020. URL Chestionar: <https://www.survio.com/survey/d/J1P9G4A9U5F4C1Q5G>

Rezultatele studiului.

1. Caracteristica generală a eșantionului.

La studiu, în funcție de forma organizatorico-juridică, au participat următoarele tipuri de entități

agricole: societăți pe acțiuni -8,0%, societăți cu răspundere limitată - 47,7%, gospodării țărănești – 32,1% și cooperative de producție -9,7%, alte forme de organizare juridică -2,8% din numărul total de entități respondente.

După criteriul numărului de angajați la sondaj au participat: 56,0% entități cu un număr de angajați de la 0-9 persoane; 34,1% - 10-49 persoane; 7,1% - 50-250 de persoane; 2,8% mai mult de 250 de persoane.

În funcție de rezultatele financiare obținute în ultimii 5 ani de activitate entitățile respondente s-au clasificat în următorul mod: 43,8% din totalul entităților respondente au înregistrat profit; 25,0% pierderi și 31,3% au fost instabile.

După nivelul de educație respondenții s-au distribuit în următorul mod: ponderea majoră a respondenților este formată din antreprenori și manageri cu studii superioare, constituind 53,7%; studii profesionale - 38,6% și 7,1% și 0,6% cu studii liceale și altele respectiv.

Distribuirea respondenților după experiența în muncă este prezentată în figura 3.17. Din totalul respondenților 33,2% au o experiență în muncă între 11 și 20 de ani; 27,6% și 27,3% respectiv - până la 5 ani și între 5 și 10 ani, iar 8,0% și 4,0% au o experiență de muncă între 21 și 30 de ani și mai mult de 31 de ani.

Rezultatele studiului pentru obiectivul 1. „Evaluarea gradului de percepere a necesității de digitalizare a afacerii de antreprenorii și managerii din sectorul agricol”.

În rezultatul evaluării gradului de percepere a necesității de digitalizare a afacerii de către antreprenorii și managerii din sectorul agricol 51,7% și 32,7% din respondenți au menționat implementarea tehnologiilor informaționale în afacerea pe care o gestionează ca „foarte necesară” și „necesară”, 11,6% consideră digitalizarea afacerii „de o necesitate medie”, iar 2,6% consideră că afacerile în agricultură nu trebuie digitalizate (figura 1).

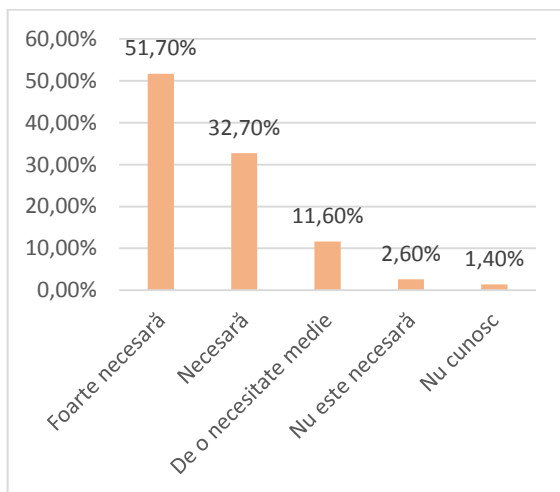

Figura 1. Perceperea necesității de digitalizare a afacerilor în agricultură

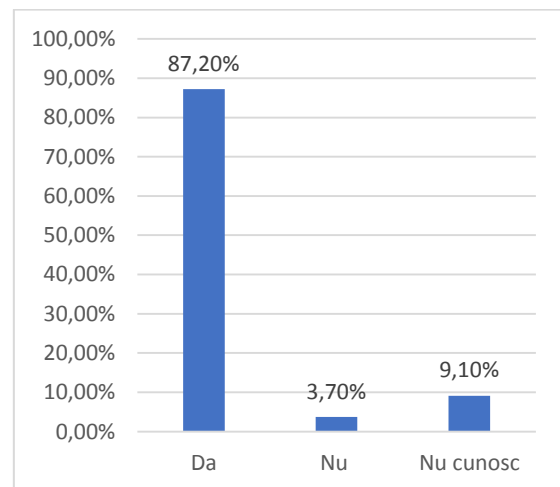

Figura 2. Perceperea necesității de implementarea a TI pentru dezvoltarea mai accelerată a afacerilor în agricultură

În același timp, 87,2% din respondenți consideră că tehnologiile informaționale sunt o soluție pentru dezvoltarea mai accelerată a afacerilor în agricultură; 9,1% nu cunosc dacă TI pot favoriza dezvoltarea agriculturii, iar 3,7% consideră că TI nu contribuie la dezvoltarea sectorului agricol (figura 2).

Din totalul antreprenorilor și managerilor intervievați 59,7% consideră că tehnologiile informaționale pot acoperi necesarul de forță de muncă în afacerea lor; 26,4% au furnizat un răspuns negativ, iar 13,9% nu sunt inițiați în domeniu.

La întrebarea dacă înlocuirea forței de muncă clasice cu roboți poate fi considerată un pericol respondenții au răspuns în felul următor: 50,6% au dat un răspuns negativ; 34,4% au răspuns afirmativ, iar 15,1% nu cunosc.

Cele mai mari obstacole în calea transformării digitale a afacerilor în agricultură au fost

identificate: costurile înalte 68,1%; pregătirea personalului 44,7% și tehnologia învechită 33,3% (figura 3). Cel mai mare pericol al digitalizării, considerat de respondenți, este scăderea interacțiunii dintre oameni 53,6% și dependența crescută de tehnologii 50,1%, iar 27,1% sunt îngrijorați de pierderea intimității (figura 4).

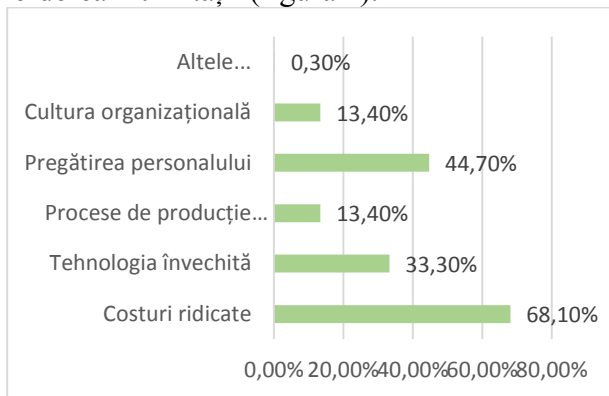

Figura 3. Perceperea obstacolelor în digitalizarea afacerilor în agricultură

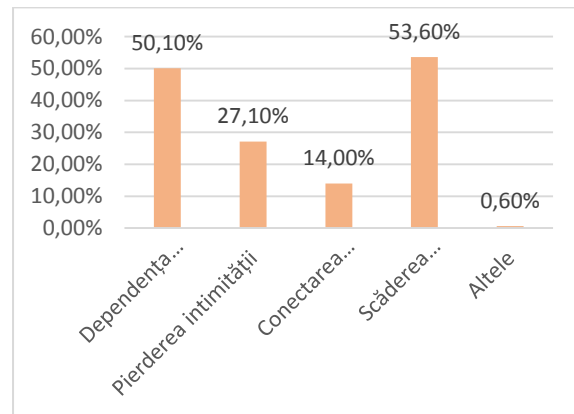

Figura 4. Perceperea pericolelor digitalizării afacerilor

Rezultatele pentru obiectivul 2. „Determinarea gradului de alfabetizare a antreprenorilor și managerilor în domeniul digitalizării afacerilor în agricultură”.

Gradul de alfabetizarea în domeniul tehnologiilor digitale ale populației rurale și a antreprenorilor agricoli este o precondiție pentru digitalizarea agriculturii. Conform rezultatelor cercetărilor realizate de instituțiile internaționale în domeniul TI, examinate în capitolul I, gradul de alfabetizare a populației rurale este mult mai redus în comparație cu indicatorii înregistrați în țările Uniunii Europene. În contextul studiului realizat, am examinat opinia antreprenorilor și managerilor din sectorul agricol privind competențele lor digitale și competențele subalternilor lor.

Astfel, la întrebarea privind disponibilitatea competențelor digitale 55,3% din respondenți au menționat că dispun de competențe digitale; 29,6% au menționat că angajații lor dispun de competențe digitale; 30,8% au menționat că angajații lor nu dispun de aceste competențe, iar 7,4% - nu percep necesitatea de instruire în domeniul TI și nu cunosc dacă au nevoie de instruire pentru ei sau angajați.

De asemenea, s-a constatat că 48,0% din respondenți percep nevoia de instruire personală în domeniul TI ca fiind „foarte necesară”, 40,3% „necesară”; 8,2% nu au nevoie de instruire, iar 3,4% nu conștientizează necesitatea instruirii digitale.

Cu privire la necesitatea de instruire în domeniul TI a angajaților, 41,5% și 44,3% din respondenți consideră „foarte necesară” și „necesară” instruirea digitală a angajaților din sectorul agricol, 10,5% - nu consideră necesară instruirea în domeniul TI a angajaților, iar 3,7% - nu cunosc și nu identifică o astfel de necesitate (figura 5). Din produsele și tehnologiile digitale, specifice Industriei 4.0, cele mai cunoscute sunt soft-urile pentru afaceri - 41,3% din respondenți; platformele digitale - 34,5%; sisteme automatizate de gestiune și control - 32,4%; cunosc despre roboți industriali și inteligența artificială - 26,3% și 20,6% respectiv. Mai puțin sunt cunoscute Internetul obiectelor - 17,4% și tehnologia Blockchain - 8,6%, în același timp 27,1% din intervievați nu au cunoștințe despre produsele digitale și tehnologiile enumerate în sondaj (figura 6).

O altă problemă identificată în studiu este disponibilitatea și capacitatea antreprenorilor și managerilor agricoli de realizare a investițiilor în TI. Pentru obiectivul 3. „Determinarea predispoziției antreprenorilor de realizare a investițiilor pentru implementarea Industriei 4.0 în agricultură”. În ultimii 5 ani de activitate 66,4% din respondenți au realizat investiții în afacerile lor (figura 7), dintre aceștia: 68,6% au realizat investiții în echipamente și utilaje de producție; 34,5% în mijloace de transport; 22,9% în imobile și doar 26,4% în tehnologii informaționale (figura 8). În același timp 28,4% nu au realizat investiții în ultimii 5 ani, iar 5,2% nu dispun de date (nu cunosc).

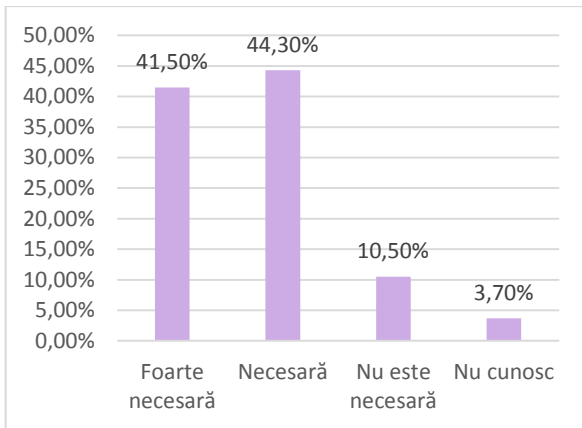

Figura 5. Perceperea necesității de instruire în domeniul TI de către antreprenori a angajaților din sectorul agricol

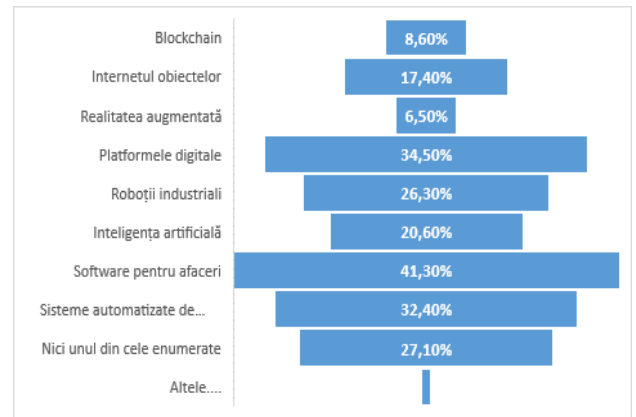

Figura 6. Gradul de cunoaștere a tehnologiilor și produselor digitale ale Industriei 4.0 de către antreprenorii din sectorul agricol

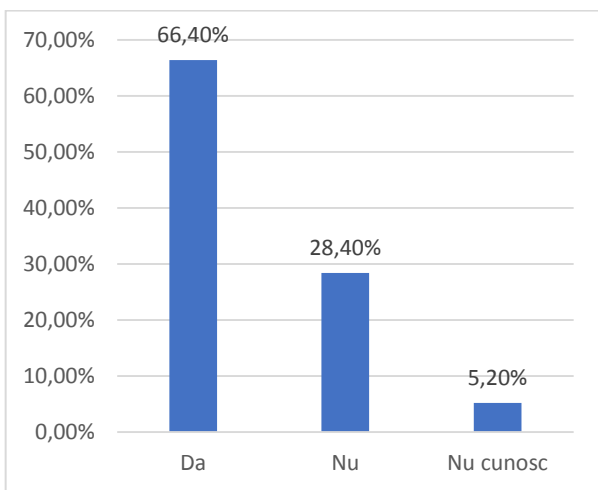

Figura 7. Situația privind realizarea investițiilor

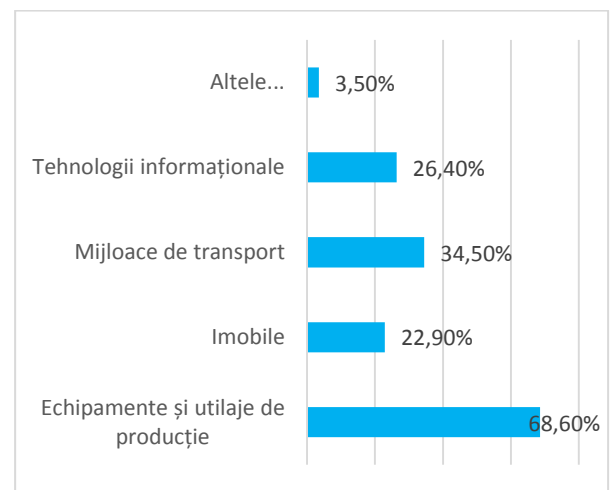

Figura 8. Domeniile de investire

Dacă ar dispune de resurse financiare libere pentru investiții (la această întrebare a fost indicată ordinea crescătoare a priorităților de la 0 la 6 puncte), cei mai mulți antreprenori ar investi în stocuri (4,1 puncte) și tehnică agricolă (4,0 puncte), echipamente utilaje de producție și construcții capitale (3,5 puncte), iar produsele digitale pentru afacere (3,3 puncte). Acest rezultat ne demonstrează perceperea antreprenorilor a direcțiilor de investire pentru dezvoltarea afacerii lor. Dintre respondenții care conștientizează necesitatea digitalizării activității lor și sunt disponibili să investească în TI, 46,3% din respondenți sunt predispuși să investească până la 50 mii de lei; 24,1% între 50 mii și 100 mii de lei; 10,3% între 100 mii și 200 mii de lei și doar 6,6% din respondenți mai mult de 200 mii de lei). În același timp 12,6% din antreprenorii agricol nu sunt dispuși să investească în TI pentru agricultură.

Concluzii. Antreprenorii și managerii din sectorul agricol, în mare parte, percep necesitatea de digitalizare a agriculturii pentru creșterea eficienței afacerii gestionate și consideră produsele Industriei 4.0 o soluție pentru accelerarea dezvoltării sectorului agricol și acoperirea necesarului de forță de muncă calificată cu care se confruntă producătorii agricoli la momentul actual.

Principalele obstacole identificate de antreprenorii și manageri în parcursul de digitalizare a sectorului agricol sunt: costurile înalte pentru produsele digitale și tehnologii, nivelul scăzut sau lipsa pregătirii personalului pentru utilizarea și manipularea produselor și tehnologiilor digitale în agricultură și tehnologiile învechite de producere.

Cele mai mari pericole ale digitalizării afacerilor în agricultură, identificate de respondenți sunt: scăderea interacțiunii dintre oameni și dependența crescută de tehnologii digitale.

Antreprenorii și managerii din sectorul agricol recunosc necesitatea acută a instruirii în domeniul TI pentru ei și pentru angajații lor, precum și lipsa competențelor și cunoștințelor digitale necesare pentru implementarea Industriei 4.0 în agricultură.

În cadrul studiului, am identificat că angajații nu doresc să însușească și să utilizeze noile tehnologii și sunt anxioși de faptul că tehnica le va substitui munca și resursele umane nu vor mai fi necesare. Din cauza acestei percepții mulți fermieri se confruntă cu o rezistență la noile tehnologii din partea angajaților. În același timp, 72% din fermierii intervievați au alertat despre lipsa muncitorilor versați în utilizarea noilor tehnologii și au menționat necesitatea unor investiții în instruirea angajaților existenți.

Tehnologiile digitale sunt puțin adaptate practicilor de activitate în agricultură, multe companii nu au o pagină digitală și nu folosesc resursele social media pentru promovarea produselor și serviciilor agricole.

Soft-urile, adaptate în practica de activitate, sunt, în mare parte, programele pentru automatizarea evidenței contabile și operațiunilor bancare. Întreprinderile agricole micro și mici nu implementează soft-uri sau tehnologii digitale în activitățile lor din motivul lipsei de cunoștințe în acest domeniu sau a costurilor exagerate pentru produse și tehnologii digitale.

Întreprinderile agricole, în ultimii 5 ani de activitate, au realizat investiții preponderent în echipamente de producere și tehnică agricolă, investițiile în TI, fiind neesențiale. În același timp antreprenorii și managerii din sectorul agricol, în cazul disponibilității mijloacelor financiare sunt gata să investească în digitalizare, însă sumele care pot fi alocate în acest scop sunt sub costurile medii de digitalizare a afacerilor mici în agricultură, estimate în mediu la 200 mii de lei.

Rezultatele studiului demonstrează un nivel scăzut de digitalizare a afacerilor în agricultură la momentul actual, necesitatea de alfabetizare în domeniul TIC și de subvenționare a investițiilor în produse și tehnologii digitale.

Studiul realizat, ne-a permis să grupăm antreprenorii și managerii din sectorul agricol, în funcție de gradul de percepere a necesității de implementare a IT în activitatea lor în patru tipuri de bază de agricultori:

- a. fermieri-inovatori, care dezvoltă noi produse inovatoare pentru eficientizarea procesului de producere în agricultură, reprezintă 7% din cei intervievați;
- b. fermierii avansați în utilizarea produselor TI, cei care folosesc senzori moderni, imagini din satelit și alte produse pentru creșterea performanței în agricultură, reprezintă 12% din total;
- c. fermierii care sunt interesați de implementarea TI în agricultură și experimentează unele produse (încearcă aplicarea unor produse TI pentru ca au înțeles utilitatea lor) -33%;
- d. fermieri-conservatoriști, care renunță la utilizarea noilor tehnologii în agricultură (consideră că tehnologiile sunt costisitoare și ineficiente) - cota lor constituie 48%.

Decalajul existent între cele 4 categorii de agricultori și ponderea mare a agricultorilor-tradiționaliști (48%) are un impact negativ și stagnează implementarea tehnologiilor informaționale în agricultură.

Dintre fermierii intervievați, 63% au menționat lipsa asistenței financiare și a subvenționării guvernamentale pentru implementarea TIC în agricultură precum și lipsa facilităților fiscale stimulative pentru întreprinderile agricole care realizează investiții și aplică tehnologiile digitale în activitatea lor.

În cadrul studiului empiric a fost constatată tendința fermierilor pentru utilizarea pe scară largă a senzorilor, dronelor și a sistemelor de monitorizare performante, care necesită acces la Internet. Potrivit sondajului, 18% dintre fermierii intervievați au evaluat rețeaua WI-FI ca fiind „de calitate bună”, 23% au numit accesul la rețea fără fir „problematic”, iar pentru 9% din fermieri internetul este de „o calitate rea”. Ceilalți respondenți au evaluat calitatea și viteza internetului cu calificativul „satisfăcător”. În cazul în care nu este recepționată la timp o anumită informație și există probleme de conexiune, valoarea agriculturii de precizie se reduce. Sondajul în cauză i-a avut în calitate de respondenți pe fermierii moldoveni care sunt utilizatori activi ai rețelei 4G.

Fermierii intervievați s-au referit în cadrul cercetării și la diversificarea capacităților de gestionare la distanță a proceselor agricole. În viziunea noastră, aceasta este un pas important în

dezvoltarea agriculturii digitale. Aplicațiile mobile au capacități pentru stabilirea și modificarea parametrilor de tehnologie. Prin urmare, printre fermieri se observă tendința de utilizare intensivă a produselor TIC, creând condiții favorabile pentru dezvoltarea agriculturii digitale.

Utilizarea tehnologiilor digitale în agricultura Republicii Moldova va contribui la creșterea profitului, a rentabilității prin reducerea și optimizarea costurilor forței de muncă și alocarea optimă a resurselor, iar rezultatele obținute vor avea influență pozitivă asupra competitivității produselor agricole, va crește productivitatea și utilizarea rațională a resurselor naturale.

Referințe:

1. BURAK, O., ANIL, G., HUSEYIN, A. Digital agriculture practices in the context of agriculture [online]. În: Journal of Economics, Finance and Accounting (JEFA), Year: 2017 Volume: 4 Issue: 2, Disponibil: <http://www.pressacademia.org/journals/jefa>
2. IDEAGRO 2015, The Era of Digital Agriculture, Disponibil: <http://www.ideagro.es/index.php/noticias/89-the-era-of-digital-agriculture>
3. Smart Agriculture Market by Agriculture Type (Precision Farming, Livestock, Aquaculture, Greenhouse), Hardware (GPS, Drones, Sensors, RFID, LED Grow Lights), Software, Services, Application, Farm Size, and Geography - Global Forecast to 2025, Disponibil: <https://www.researchandmarkets.com/reports/5023854/smart-agriculture-market-by-agriculture-type>
4. Status of Implementation of E-agriculture in Central and Eastern Europe and Central Asia (2018). FAO. Disponibil: <http://www.fao.org/e-agriculture/news/status-e-agriculture-implementationcentraleastern-europe-and-central-asia>
5. YOUNG, M. The Age of Digital Agriculture. San Francisco: The Climate Corporation. 2018.

THE MAIN PROBLEMS AND DEFICIENCIES THAT PREVENT THE TEACHING AND IMPLEMENTATION OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Larisa BUGAIAN, PhD.hab., professor
Technical University of Moldova, Republic of Moldova
Rina ȚURCAN, PhD., associate professor
Technical University of Moldova, Republic of Moldova
Iuliu ȚURCAN, PhD., associate professor
Technical University of Moldova, Republic of Moldova

Abstract: The purpose of this article is to identify the main problems and deficiencies that prevent the teaching and implementation of entrepreneurial activities in the Republic of Moldova. Entrepreneurship is a very dynamic field, thus continuously improving methods of business organization, especially in the digital age. In order to ensure the successful development of entrepreneurship activities, it is necessary to examine the problems and shortcomings specific to entrepreneurship based on the vision of different actors, namely: companies, startups, incorporated companies and academic staff involved in training future entrepreneurs.

Thus, this article is focused on identifying and analyzing the main problems and deficiencies that prevent the teaching and implementation of entrepreneurial activities in the Republic of Moldova, based on the results of the survey conducted within the Erasmus + Project "Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation & competitive intelligence of students in MD, GE and AM (CONNECT)". The analysis of the survey results was the basis for formulating justified proposals to improve teaching and implementation of entrepreneurship.

The research was conducted within the Erasmus+ Project „Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation & competitive intelligence of students in MD, GE and AM (CONNECT)", reference number: 617393-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-JP.

Keywords: acceleration programmes, digital skills, digital platforms entrepreneurship, entrepreneurial knowledge, startup business.

Jel classification: L26, M13

Introduction

Entrepreneurship as an effective lever for the development of a country's economy is becoming more and more promoted, especially among developing countries.

The entrepreneurial activity contributes to the development of the country's economy through new goods and services formation, as well as the development of new industries and markets.

At the same time, it must be taken into account that the entrepreneurial field is very dynamic and dependent on the macro-environment, trends and global strategies in prioritizing and organizing activities. The current situation related to the effects of the COVID-19 pandemic has shown that in the entrepreneurial field are needed much more digital skills, especially in order to communicate with customers, promote production, organize online sales etc. At the same time, enterprises use different kind of operation systems, organization and monitoring systems to increase activities' efficiency and these softs, platforms and systems need to be known and promoted.

Taking into account the changes that take place in the macro and microenvironment of the enterprise, we come to the conclusion that the entrepreneurial field of the Republic of Moldova faces multiple problems and deficiencies in terms of teaching and implementation of entrepreneurial activities

In order to form a clear vision of the entrepreneurial skills needed for successful business development in the Republic of Moldova, through the prism of companies, startups and incorporated companies and the academic staff's visions, a research was conducted based on a survey organized within the project „Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation & competitive intelligence of students in MD, GE and AM (CONNECT)". Each of the categories of

respondents covers a wide range of fields, thus reflecting the visions on entrepreneurial skills, based on its specificity.

Research results and analysis

At first glance, the situation seems to be quite optimistic, so most young people are open to collaboration and want to get involved in developing their own business. On the other hand, over 90% of startups point out that they need to enhance your knowledge and practical performance in terms of entrepreneurial topics, which confirms gaps and problems in the formation of entrepreneurial skills and opens the area for improvement.

In order to identify areas for improving entrepreneurial skills, the interviewed startups were asked to answer the question: "Which training courses do you prefer most for your individual and professional development?" where several options could be chosen, we have the following results (Figure 1):

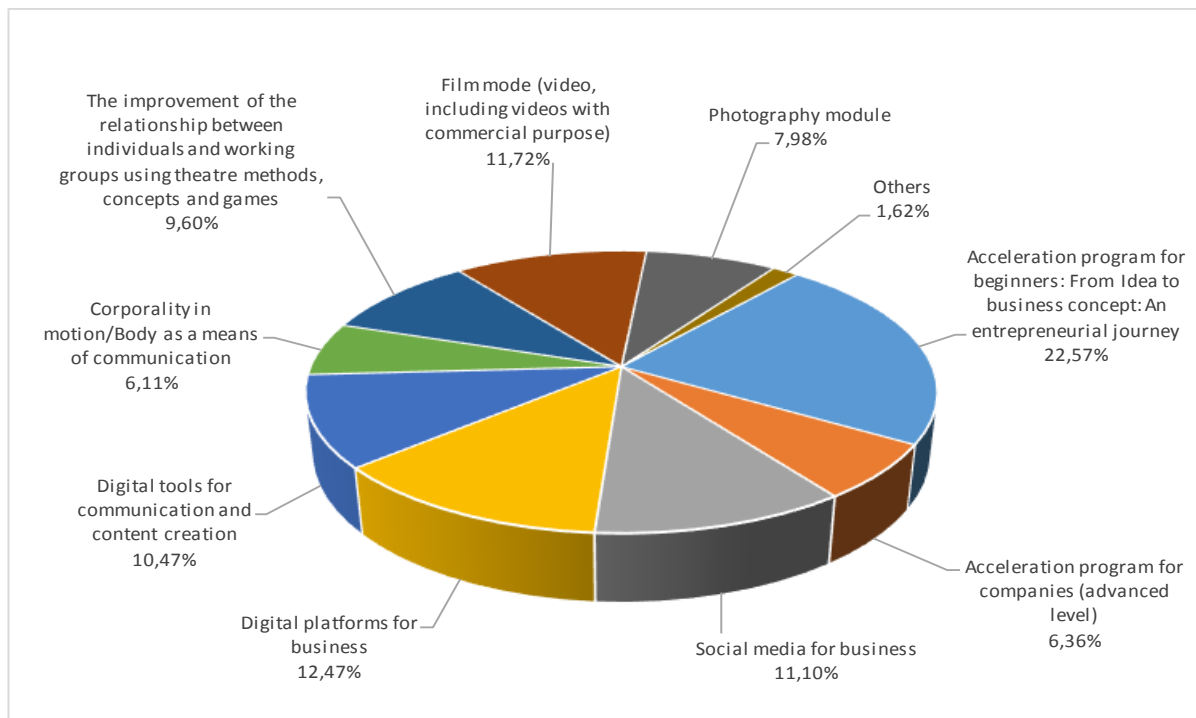

Figure 1. The training categories preferred the most by teaching staff for his individual and professional development

Source: Elaborated by the authors based on the statistical data obtained in the Erasmus+ Project 617393-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-JP „Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation & competitive intelligence of students in MD, GE and AM (CONNECT)”

Most of the 344 de respondents prefer training courses for individual and professional development based on the acceleration program for beginners: from idea to business concept. A significant part of the respondents request to follow trainings in the field of Digital platforms for business (12.47%), Film mode based on the video, including videos with commercial purpose (11.72%), Social media for business etc. (11, 10%).

Startup representatives think entrepreneurial education should be implemented at higher education institutions through seminars and trainings (extra-curricular activity) or as a special course (extra-curricular activity). Fewer respondents considered that the entrepreneurial education should be a course included in the curriculum of bachelors and master's degree programs.

In addition to the lack of knowledge and certain skills, startups mention the main barriers to launching a startup business (figure 2).

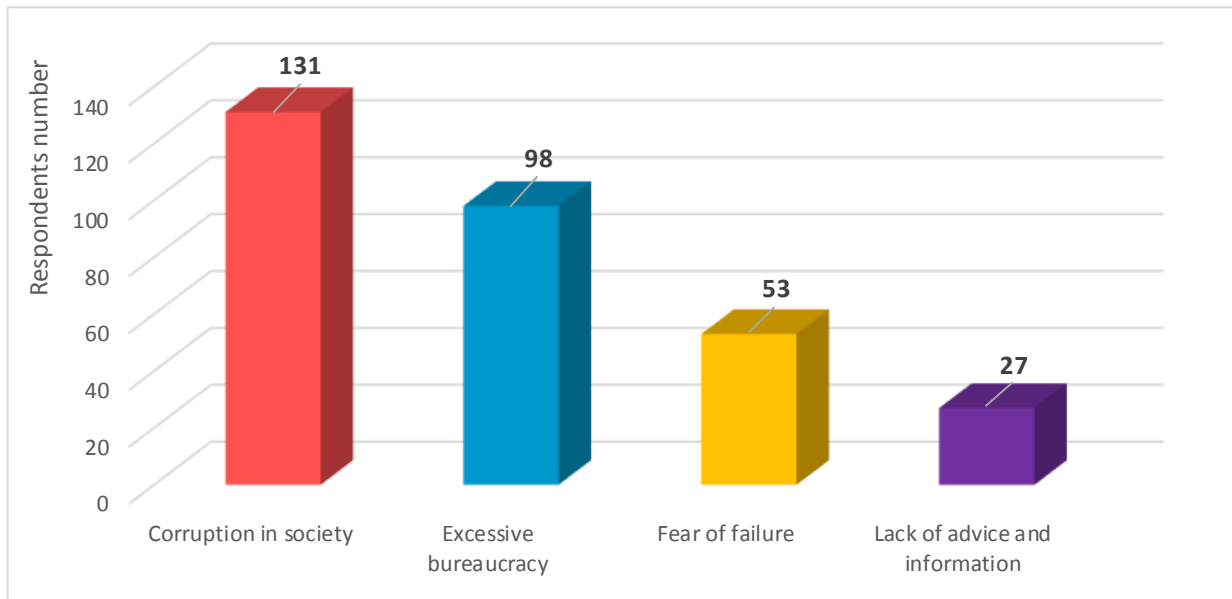

Figure 2. The main barriers to launching a startup business

Source: Elaborated by the authors based on the statistical data obtained in the Erasmus+ Project 617393-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-JP „Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation & competitive intelligence of students in MD, GE and AM (CONNECT)”

The main cause of the startup business is corruption in society, mentioned by 133 respondents. In this context, it was examined the presence of corruption in different countries' societies and its impact on the development of startup businesses.

The World Bank's Doing Business 2020 report states that there is a very close link between the level of corruption in society and business development, namely: those economies that have a good score on Doing Business, in which entrepreneurial activity is active and growing, have lower levels of corruption [8].

Studies on the impact of corruption on business in China show that corruption negatively affects the performance of small businesses. In this situation in areas where the level of corruption is high, small firms have a lower sales' increase, because large firms can afford to spend much more money on corruption of officials [3].

Research has shown that corruption discourages entrepreneurship in both developed and developing countries. However, it is less clear to what extent corruption affects the development of the impact of institutions on entrepreneurship in the context of emerging economies, such as those in post-communist countries [2].

As mentioned by researchers in the field, corruption can take different forms, corruption in the entrepreneurs is mainly focused on taxes, institutional corruption, and lately, the issue of new information technologies [7]. Other research has found that corruption mediates only part of the effect of institutional quality on entrepreneurship, ie institutional quality has a direct residual effect even after corruption has been introduced into the model as a factor of influence [5].

As research by other scientists shows, corruption plays an informal but legitimate institutional channel in facilitating entrepreneurship in sub-national regions with underdeveloped formal institutions and the high levels of corruption have a negative effect on entrepreneurship [4].

For the Republic of Moldova, the phenomenon of corruption is often mentioned and discussed in the business environment. Namely, the corruption factor prevents the orientation of entrepreneurs towards opening new businesses, stops potential foreign investors from focusing on business development in the Republic of Moldova, reorienting them to reorient investment flows to other countries with a lower level of corruption.

Another important barrier is the excessive bureaucracy mentioned by 98 respondents. Bureaucracy or the state apparatus is an important player in maintaining the social market economy and directly influences entrepreneurial activity [1].

For the economy of the Republic of Moldova, bureaucracy is a specific phenomenon in the case of multiple state institutions. Although some procedures, such as the business registration procedure, have been simplified, there are still large reservations for optimizing activities and reducing bureaucracy.

Although at first sight it would seem that dynamic, determined people are open in the business, open to change, some of the potential entrepreneurs are blocked by the fear of failure. Namely, the fear of bankruptcy is on the third position among the main barriers to launching a startup business, mentioned by the respondents. In most cases, the fear of failure is an obstacle especially for young entrepreneurs, while experienced entrepreneurs are less afraid to open new businesses and can better control their emotions even if the business is not successful.

Another factor that hinders startup business development is the lack of advice and information. This factor is important because the lack or insufficiency of information does not ensure transparency and prevents the development of effective strategies.

A very important pillar in the training of startup skills requires a professional training of academic staff. In this context, the professors of the Technical University of Moldova mentioned his position on those areas in which experience the gap between existing and preferred entrepreneurial knowledge (Figure 2).

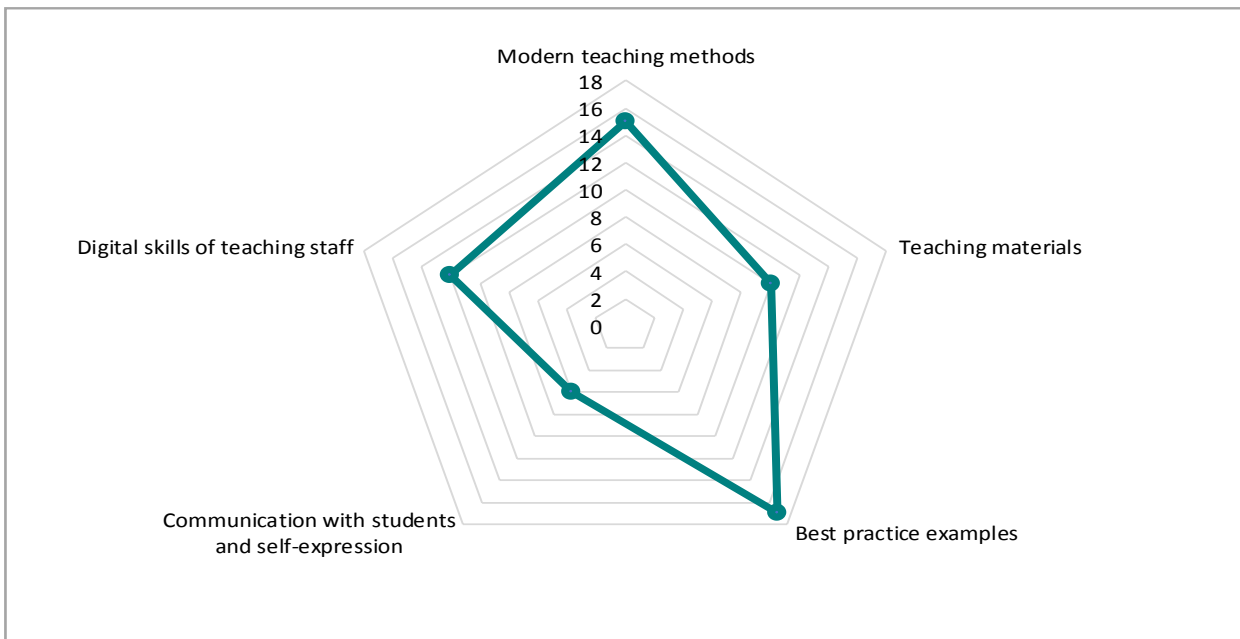

Figure 3. Particular areas in which academic staff experience the gap between existing and preferred entrepreneurial knowledge

Source: Elaborated by the authors based on the statistical data obtained in the Erasmus+ Project 617393-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-JP „Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation & competitive intelligence of students in MD, GE and AM (CONNECT)”

The most part of the respondents which was represented by the academics staff from the Technical University of Moldova feel the gap between existing and preferred entrepreneurial knowledge in terms of the best practical examples. On the second position in this sense are placed modern teaching methods, being followed by digital skills of the teaching staff.

The teachers feel the gap between existing and preferred entrepreneurial knowledge in terms of the best practical examples, modern teaching methods and the digital skills of the teaching staff. In acest context, it is necessary to provide teachers with training opportunities in the field of the best practical examples, modern teaching methods, and the digital skills of the teaching staff.

Particular areas in which academic staff have an interest to improve entrepreneurial knowledge are represented in figure 4.

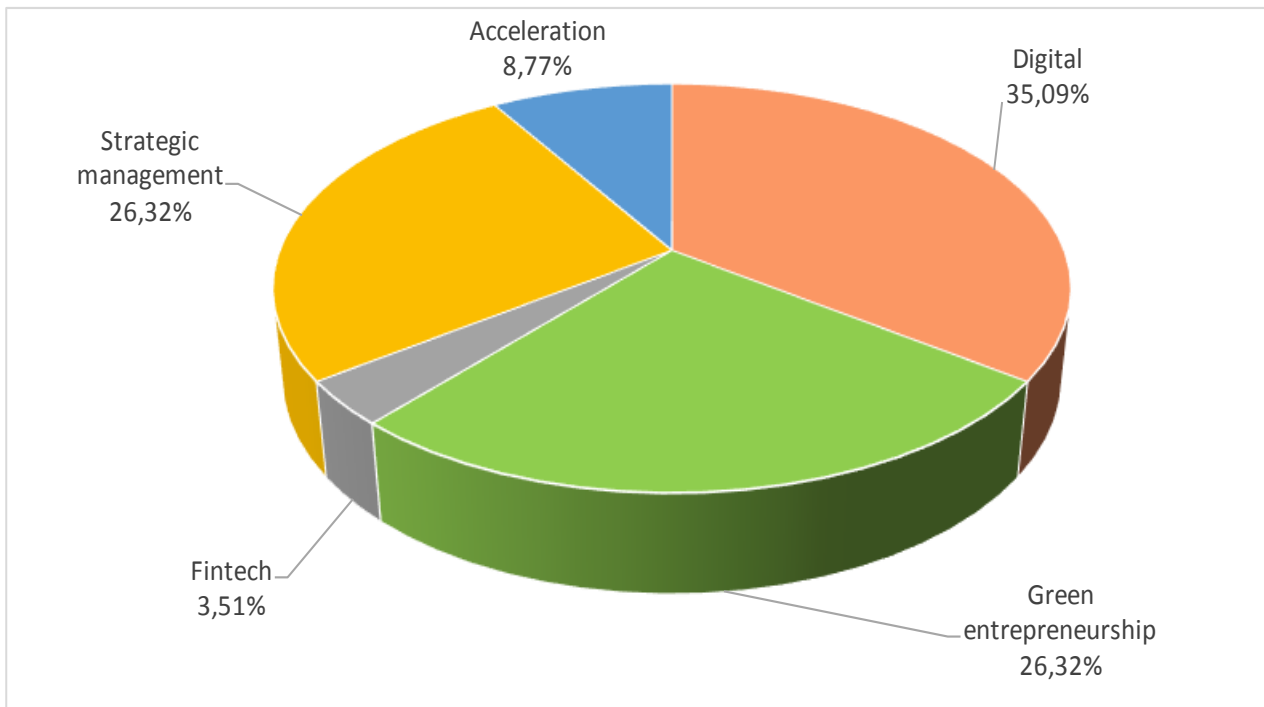

Figure 4. Particular areas in which academic staff have an interest to improve entrepreneurial knowledge

Source: Elaborated by the authors based on the statistical data obtained in the Erasmus+ Project 617393-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-JP „Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation & competitive intelligence of students in MD, GE and AM (CONNECT)”

The most part of the total number of respondents represented by the Technical University of Moldova’s teachers have an interest in digital skills field (35.09% of the respondents). The next two identical important positions belong to teachers who show interest in strategic management (26.32% of the respondents) and green entrepreneurship (26.32% of the respondents).

Regarding digital skills, it is absolutely obvious the need for these skills in a digital age, in which digitalization is spreading at very high rates, affecting all socio-economic areas of life.

In order to assess how essential are different types of knowledge, skills, and competencies to the Technical University of Moldova’s teachers, there were proposed 3 variants of the answer: not important, important and very important. The Technical University of Moldova’s teachers appreciated most of the knowledges, skills, and competencies as important and very important. The knowledges, skills, and competencies are very important in the entrepreneurial education.

Conclusions and suggestions

A good part of the teachers experiences the gap between existing and preferred entrepreneurial knowledge. As a solution, we propose offering different kinds of training in order to increase skills and develop entrepreneurial knowledge. The teachers feel the gap between existing and preferred entrepreneurial knowledge in terms of the best practical examples, modern teaching methods and the digital skills of the teaching staff. In this context, we propose to provide teachers with training opportunities in the field of the best practical examples, modern teaching methods and the digital skills of the teaching staff.

The students need to enhance their knowledge and practical performance in terms of entrepreneurial topics. Taking into account the opinion of students who want to start entrepreneurship,

we propose to promote the infrastructure of co-creative hubs that support students who generate, develop, and market their own innovative ideas through entrepreneurship.

The research demonstrated that students and students with experience need the acceleration program for beginners: from idea to business concept: an entrepreneurial journey. In this context, we aim to improve students' entrepreneurial behaviors, skills, mindsets of future start-ups and support recently incorporated companies at university settings.

References:

1. Augustin, I. (2019). Entrepreneurship and Bureaucracy: Impact upon Innovation and Economic Competitiveness of the European Union. *Romanian Economic Journal*, 2019
2. Ghura, H., Harraf, A., Li, X. and Hamdan, A. (2020), "The moderating effect of corruption on the relationship between formal institutions and entrepreneurial activity: Evidence from post-communist countries", *Journal of Entrepreneurship in Emerging Economies*, Vol. 12 No. 1, pp. 58-78, available on site: <https://doi.org/10.1108/JEEE-03-2019-0032>
3. Giannetti, Mariassunta and Liao, Guanmin and You, Jiaying and Yu, Xiaoyun, The Externalities of Corruption: Evidence from Entrepreneurial Activity in China (October 2017). CEPR Discussion Paper No. DP12345, available on site: <https://ssrn.com/abstract=3049901>
4. Jiaqi Liu, Mingzhi Hu, Huan Zhang & Jon Carrick (2019) Corruption and Entrepreneurship in Emerging Markets, *Emerging Markets Finance and Trade*, 55:5, 1051-1068, DOI: 10.1080/1540496X.2018.1531242
5. Mohammadi Khyareh, M. (2017), "Institutions and entrepreneurship: the mediating role of corruption", *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, Vol. 13 No. 3, pp. 262-282. <https://doi.org/10.1108/WJEMSD-09-2016-0045>
6. Tleuberdinova, A., Shayekina, Z., Salauatova, D., Amerkhanova, A., Ramashova, A., 2019, Expert assessment of entrepreneurial activity development: a case study, *Entrepreneurship and sustainability issues*, Volume 7, Issue 2; Pages 1599-1612, DOI: 10.9770/jesi.2019.7.2(56), ISSN 2345-0282, available on site: <http://dspace.enu.kz/handle/data/18134>
7. Uribe-Toril, J., Ruiz-Real, J., Ceresia V., Valenciano, J., (2019) Corruption and entrepreneurship: a bibliometric analysis, *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, Volume 22, Issue 4, 2019, 1544-0044-22-4-385, available on site: <https://core.ac.uk/download/pdf/287858432.pdf>
8. World Bank. 2020. *Doing Business 2020*. Washington, DC: World Bank. DOI:10.1596/978-1-4648-1440-2. License: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO, available on site: <https://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2020>
9. Report on the results of the survey conducted in the Erasmus + Project 617393-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-JP "Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation & competitive intelligence of students in MD, GE and AM (CONNECT) ”

THE GLOBALIZED ECONOMY AS A RESULT OF DIVERGENT ECONOMIC MODELS

Alexandra UNGUREANU, PhD. student
Stefan cel Mare University of Suceava, Romania

Abstract: There are many types of economic systems around the world. Although they all share basic features, each has its own distinctive elements, operating on the basis of a unique set of conditions and assumptions, formulated in response to the implementation or adoption of economic development models. Thus, the understanding of the concepts underpinning, the economic model relates to the specific context of the social, political, economic, and cultural fields. Without a knowledge of these foundations, it would be difficult to discuss economic systems. Moreover, the meaning of this concept is evolving in line with the changes of the international ecosystem and the ideology of cultural values and patterns. Lately, the economy has sought to meet the challenges of globalization, and in particular, the changes that it imposes on the economic and social systems of our societies, in the context of competitiveness that must be taken into account in order to support growth and sustainable development. For a better understanding of the phenomenon, I used a research method based on overlaying data from different sources of research, comparing, eventually, the degree of similarity. The purpose of this paper was to analyze the main features of the most relevant global economic development models: the European socio-economic model, the East Asian model, and the American capitalist economic model, highlighting how the mentioned models vary on the three continents, as well as the adjustments they have caused overtime in the dynamics of economic development. The findings are explained in the conclusion section.

Keywords: economic models, globalization, evolution, economic development

JEL classification: F63, N00, O10, P00

Introduction

Globalization has led to the consciousness of the existence of strong economies and weak economies, and it is in our nature to aspire to the association with the strong economies, being therefore inclined to adopt their economic models. However, the protracted evolution of economic development has revealed that for granted the economic model of another nation or country and implement it, does not represent a shortcut to development because of the economic, social, political, and cultural differences. For example, the Americans proclaim a model based on capitalism, in total contradiction with the old Soviet-planned European economy, a context in which the lack of success is predictable.

My research examines three different global economic models, highlighting the impact and influence it had in the process of the economy as we know it in the present. These models of economic and social development are The European model, the American model, and the Asian model, the one that is currently globally imposed.

The Asian model of economic development

It should be noted that the strategy of comparative advantage in economic policies can be applied not only to industrial production strategy but also to distinct social models that can be used to set up specific organizational strategies. The Eastern Asian economies have historically incorporated behavioral habits based on the value and traditions of generations which, to a large extent, have invented traditional economic organization practices in a way that made sense for their citizens, reflecting the local social context and attributing economic success to their own social and cultural repertoire, being exploited following the potential of people by integrating economic policies into their value system.

In order to understand the distinct thinking models of East Asian societies, we should understand the Confucian culture [1], as the product of extensive historical development. At the heart of Confucianism is the notion that the social order depends on hierarchy, values, and norms.

The neoclassical approach can sufficiently cover the functioning of Western markets but is limited when it comes to explaining market practices in the countries of East Asia, due to the usefulness of the settings in which its institutional assumptions are in place [2]. These assumptions institutionalize competitive individualism in many ways in its market structure and concern economic activity in the form of an antisocial concept.

The economic actor in the East Asian economies is not usually the individual, but rather the network in which he is individually incorporated, the East Asian economies being rooted in institutions that encourage and maintain connections, organized through networks of economic actors believed to be normal and appropriate to economic development [3]. The relational model of these economies denies the neoclassical assumption not only in the perception of actors as isolated units but also in terms of the expectation that price is the critical factor in a purchasing decision.

In East Asian network economies, with value-based business culture, buyers favor the suppliers with whom they have established relationships rather than the least cost providers. This violates the principle of an individualistic competitive approach because the market is conditioned by different social constructions and different value preferences. The neoclassical approach describes these practices as unfair and market imperfections that distort their internal economies.

The European Economic Development model

The European Social Model (ESM) remains controversial and it was agreed that there is no single European model for social policy solutions. Indeed, several models have been identified in Europe, but at the same time, European states share many core social values, thus avoiding a similarity in social policies that distinguishes them from other developed regions of the world.

Whereas there is no general Community competence in the field of social policy, as this field remains within the competence of the Member States, the Community has extended considerably from the initial six to the present 27 States, a context in which the diversity of solutions and thus of social policy models has developed over the 50 years of European integration [4].

The differences between the social policy solutions of the six original Member States of the European Economic Community (EEC), Belgium, France, Germany, Italy, Luxembourg, and the Netherlands, all belonging to the conservative social protection regime, were relatively small. Each subsequent enlargement of the Community (1973, 1981, 1986, and 1995) increased diversity by introducing new traditions and regimes into the Community: liberal, social democratic, and models specific to southern Europe. The recent enlargements of 2004 and 2007 have further increased this diversity by the accession of countries that differ from the old ones not only in terms of lower living standards but also in terms of social policy traditions [5]. For example, the Baltic States belonged to the Soviet sphere of influence, some were inside the Soviet Union itself, all developing a distinct socialist version of the social state.

However, from a social point of view, Europe as a whole is distinct from the USA and other parts of the world. Looking at it from a broader perspective and comparing Europe with the rest of the world, the differences between countries seem less important and the similarities become more visible. For example, we can see that in Europe, socio-economic inequalities are lower and social rights and state support for social protection are wider. In this context, we can say that those mentioned above define the European social model and the key factors that contribute to this process are [6]: shaping a common market designed to achieve the desired results in sectoral policy; regional policy, focused on achieving greater cohesion between regions in EU countries; a European system of values, unanimously accepted, contrary to the discussions on the different roots of these values; convergence of national models for the welfare state, determined both by the search for national solutions and by the impact of European programs; the effort of EU Member States to jointly implement social strategies defined under the Open Method of Coordination (OMC); carrying out joint activities in response to the contemporary challenges emerging before an enlarged Europe, as well as globally; pursuing an explicit European social policy, the main objective of which is to gradually increase.

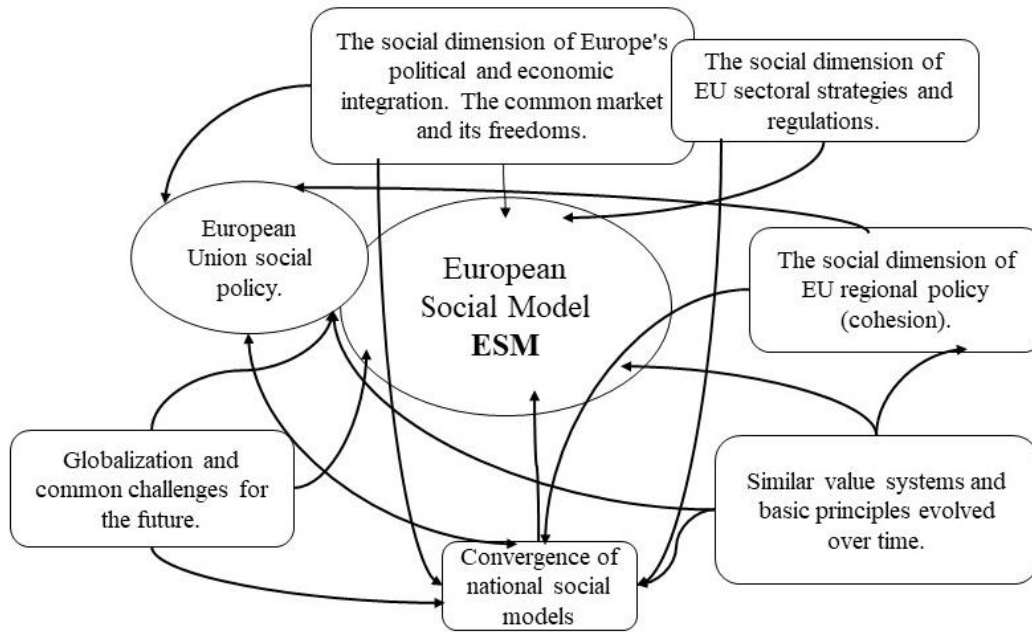

Figure 1. European Social Model

Source: Diversity and Commonality in European Social Policies: The Forging of a European Social Model, 2009, pag. 14, own processing

Perceived in this way, the ESM is not the traditional model for the social policy of the Old European countries, often attacked for impeding dynamic economic development in an era of globalization. At the same time, is not a model for reducing social policy on the basis of certain reforms of the new Member States, being considered a concept for a future in which the European core values and approaches will be preserved.

Following the analysis of figure 1, we can identify a number of features of the European social model, such as simultaneous economic, social, and proportional development; active employment policy; decent and equal living standards; common values: equality, solidarity, subsidiarity; social dialogue and social participation; social inclusion.

The idea of the European social model has not been defined so far, despite the fact that it is frequently analyzed in the increasingly extensive literature on the European Union. Given that the socio-cultural regimes differ from one country to another among European countries, a discussion of a common European social model could be misleading [7].

The American model of economic growth

The United States is often seen as having a political, economic, and social system with a market economy that is largely based on a democratic political system. The three pillars of democratic capitalism include economic incentives through free markets, fiscal responsibility, and a liberal mono-cultural system that encourages pluralism.

Although economic growth under capitalism has led to democratization in the past, it may not do so in the future, for example, authoritarian regimes which have managed economic growth without making concessions for greater political freedom. In the capitalist system, indications of economic freedom are strongly correlated with higher incomes, high standards, and life expectancy, and capitalist democracies are rarely in the antithesis, with little internal conflict, specific to the nature of the American economy.

The capitalist economic model has contributed to significant gains in economic growth and prosperity throughout its history, leading us to believe that the evolution of American capitalism is not contemporary, because undeniably, capitalism has evolved in line with the changing nature of the economy itself, including the role of capital and labor, trade and monetary policy, as well as changing

ideas about political economy.

The current American neoliberal model of capitalism, but also attendant in a small ratio in several Western economies, was modeled in the 1960s and 1970s. A defining moment for this change was the article published in 1970 in *The New York Times* by the economist Milton Friedman (1912 - 2006), in which he argued that "the social responsibility of business is to increase its profits [8]." This in itself was a detachment from the Keynesian economy, which emerged as a standard model in advanced economies after the Great Recession of the 1930s, as well as a remark about the role of entrepreneurship.

The capitalist model has created economic growth and well-being. GDP per capita has more than doubled in the last 50 years [8], while personal consumption expenditure per capita has almost tripled. Although growth slowed in the first 20 years of the 21st century, America's capital model continued to lead into the global economy. While real US GDP growth exceeded 2%, it also surpassed the other six advanced G-7 economies [9].

The benefits of the American model have not only accumulated in the American economy, but have spread around the world through competition, trade, investment, and the proliferation of globally relevant innovations in areas such as technology, medicine, financial and capital markets, and in managerial innovations and business models. The rapid economic growth in the emerging economies of the last 30 years has contributed to overcoming the poverty line of over one billion people. This increase in the level of well-being is largely due to the effects of trade and participation in a global economy in which the American model, with the support of its institutions and related ecosystems, has played a central role.

Conclusions

Globalization and economic integration were the two fundamental socio-economic phenomena that have characterized the global economy in recent years, present in the three models of economic development analyzed in this paper. The most visible indicator of the globalization process is the increase in global competition, perceived as an economic encounter between countries or companies on a global scale. Although competition and globalization will not be equated by treating them as synonyms, there is still plenty of indisputable evidence that globalization is the one in question factor that directly increases and intensifies competition, and competitiveness helps us to identify viable solutions to the challenges of globalization.

The economic order of each country is governed by its specific nature. Thus, in practice, understanding the concepts underpinning the economic model relates to the specific social, political, economic, and cultural context. Without a knowledge of these foundations, it is difficult to discuss capitalist economic systems. Moreover, the meaning of this concept is evolving in line with changes in the international ecosystem, in the system of cultural values and patterns.

The aim of the research was to analyze the main characteristics of the most relevant models of globally economic development: the European socio-economic model, the East Asian model, and the American capitalist economic model, highlighting how they vary on the three continents, as well as the changes they have caused overtime in the dynamics of economic development.

The differences in performance, as well as the reforms that have taken place, have allowed defining the elements of the models that support the defining characteristics of societies. The principles that make up the complete development framework of an economy are economic growth, political freedom, and social cohesion. The analysis of the three models has helped us to conclude what are the defining elements of each model. But it is important to specify that although there are reasonably visible differences, we cannot name a single model as successful.

The Asian model is characterized by a reduction of political freedom, but incorporates economic growth and social cohesion. This association, along with the Confucianism mindset, behavioral patterns, and social structures that have manifested themselves in organizational ways specific to their economies, different from the Western mindset, has stimulated the development of the East Asian economy.

The American model is based on economic growth and political freedom, excluding social

cohesion, focused on economic incentives through free markets, fiscal responsibility and a liberal moral-cultural system that encourages pluralism. Although economic growth under capitalism has led to democratization in the past, it may not do so in the future, as exemplified by the authoritarian regimes that have managed to control economic growth without making concessions to greater political freedom.

The solely model that includes the three elements is the social-European one. However, there is no single European social model in terms of social policy solutions or design between European countries. The social protection systems of the Member States are characterized by diversity and the recent enlargements of 2004 and 2007 have further increased this diversity by the accession of countries that differ from the old ones, not only in terms of lower living standards but also in terms of the traditions of social policy.

We notice that two out of the three models are characterized by exclusion, the American and the Asian one, the European model remaining plainly one of an inclusive nature, the exclusive models being antagonistic, characterized by an ideological resonance. The American model, for example, is neoliberal, emphasizing the properties of the market, and the Asian model is socialist, valuing the control of decisions, resources, and political freedoms. History has shown us that exclusive models have greater dynamics of results, the inclusive model being the model of the third way, the alternative to exclusive models.

Europeans are following and analyzing dynamic economic growth in East Asian countries, while the Asian countries aspire to the high standard of living prevailing in Europe and especially in the United States. Understanding the economic models that dominate the three continents is distinguishing that Europeans, Americans, and Asians have different ways of reasoning and have different approaches to the notion of the competitiveness of their economies.

While Europe measures the competitiveness of its economy through a high level of employment, sustainable development, social coherence, and a lack of social exclusion, the competitiveness of Asian countries is conditioned by the work efficiency of their citizens, based on high productivity, which departs from the vision of the welfare status. This strategy has been very successful in the past, but there is no certainty that it will perform in the future.

Globalization and economic growth have stimulated the demand for democracy and social equality. Therefore, it is possible that in the future, the economic system of Asian tigers will move in the direction of the European and American model, more society-oriented models.

References:

1. Bell, D. A., & Chaibong, H. (2003). *Confucianism for the modern world*. Cambridge University Press. ISBN: 978-0-521-52788-0 Paperback.
2. Schuman, M. (2009). *The miracle: the epic story of Asia's quest for wealth*. Harper Collins. ISBN: 978-0-06-134669
3. Krugman, P. (1999). *Why Adam Smith Would Love Asia*. Time (Asia edition), August 23-30, 1999.
4. European Commission (2006), *The Demographic Future of Europe – from challenge to opportunity*, Commission Communication, COM (2006) 571 final, Brussels.
5. Aho, A. (chairman) (2006), *Creating an Innovative Europe*, Report of the Independent Expert Group on R&D and Innovation Appointed Following the Hampton Court Summit, http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/aho_report.pdf
6. European Parliament (2006), *Report on a European Social Model for the Future (2005/2248 INI)*.
7. Kleinman M., *A European Welfare State? European Union Social Policy in Context*, Palgrave, Basingstoke 2002, pp 44-59.
8. Friedman M. (2007) *The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits*. In: Zimmerli W.C., Holzinger M., Richter K. (eds) *Corporate Ethics and Corporate Governance*. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-540-70818-6_14
9. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=US>

DIRECTIONS OF ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE

Oleg MOROZ, PhD., Associate professor

The Engineering Educational and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University, Ukraine

Abstract: The article considers the basics of defining sustainable development - its essence, components and indicators that characterize it. The definition of the direction of ensuring sustainable development at the enterprise level by improving the management systems of nature management taking into account the provision of environmental safety is considered; introduction of tools of the system "lean production"; improving the components of corporate social responsibility of business.

Keywords: Sustainable development, Enterprise, Economic component, Ecology, Resources, Social component

In modern business conditions, enterprises and other business structures face globalization processes that lead to intensive changes in the environment in which the business operates and, consequently, some uncertainty as to the resource component and the needs and interests of various market participants and intensification of competition between them.

The presence of enterprises in such complex and uncertain operating conditions requires a certain revision of approaches to managing their development, as achieving this goal only by ensuring economic stability and economic growth is insufficient, because achieving consistently high rates of operational and production activities and increase its efficiency can not to coexist both with a certain limited resources for this and the threat of the enterprise to the environment, and with the tense situation in society and the low level of efficiency of social processes taking place in it. This determines the relevance of the study of issues related to determining the directions of sustainable development of the enterprise in the current conditions of intensification of competition in world markets, limited resources and the presence of global environmental problems.

At the UN World Conference on Environment and Development (Rio de Janeiro, 1992), on the basis of many years of scientific, analytical and political work to clarify, agree, formulate and adopt a wide range of new conceptual ideas for the world economy, which were proposed by researchers of these problems [1], the definition of sustainable development was adopted as a development of society that meets the needs of modernity, without compromising the ability of future generations to meet their own needs [2]. Such approaches have been confirmed and developed both in the international agreement called the Kyoto Protocol (Kyoto, Japan, 1997), signed by representatives of 38 countries and the EU, and in the Political Declaration of the World Summit on Sustainable Development (Johannesburg, South Africa, 2002). On 25 September 2015, the UN General Assembly approved the Action Plan "Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development" (resolution (A / 70 / L.1)), which entered into force on 1 January 2016 and provides for by 2030, achieve 17 goals and solve 169 tasks in the field of sustainable development by means, the implementation of which should allow to maintain political balance, comprehensive nature and purposeful development of the world community in general and individual regions in particular. [3].

Thus, the paradigm of sustainable development contains requirements for economic development both in terms of environmental protection, social justice, absence of racial and national discrimination, and in terms of the focus on improving the living standards of the population. The harmonization of all components of the concept of sustainable economic development requires a comprehensive and balanced approach based on the so-called "triple result" ("threefold result"), which is reflected in the model 3 "P" (Profit, Planet, People). The economic component in this approach is associated with the creation of a certain consumer value and strengthening the financial performance of the business. The environmental direction is traditionally associated with waste disposal and preservation of so-called natural capital, and the social component includes effective management of social and national diversity, equal rights of gender, social and national groups and social justice, and so on. Particularly difficult are the problems associated with determining the

priorities of society in general and business, in particular, areas of sustainable development of enterprises, as well as the mechanisms of interaction of these three components of the concept of sustainable development.

There is a certain basic set of indicators that characterize the state and level of sustainable development, which can be divided into, in particular, the following four groups: [4]

- indicators of economic aspects of sustainable development that characterize international cooperation to accelerate sustainable development and related local policies; change in consumption characteristics; financial resources and mechanisms; transfer of environmentally friendly technologies, cooperation and capacity building, etc. As a rule, such indicators (there are 23 indicators) are divided into three blocks, namely: indicators of economic development; changes in the nature of consumption as well as changes in the state and dynamics of financial resources and mechanisms for their implementation;
- indicators of environmental aspects of sustainable development, reflecting (focusing on 55 indicators): water resources; land resources; other natural resources; atmosphere; waste;
- indicators of social aspects of sustainable development - 41 indicators were identified, which characterize: the fight against poverty; demographic dynamics; promoting education, training and public awareness; protection of public health; promoting sustainable settlement development;
- indicators of institutional aspects of sustainable development - indicators that characterize the consideration in the process of ensuring sustainable development, in particular such issues as: environment and development in planning and management for sustainable development; using national mechanisms and international cooperation to build capacity in developing countries; the state of the international institutional order; application of international legal mechanisms; availability and dissemination of information for decision making; strengthening the role of major groups in the development of civil society.

The economic component of the concept of sustainable development of society is the structural restructuring of the economy of the country (region) for the purpose of reorientation of material, labor, financial resources in favor of energy efficient, resource-saving, high-tech, knowledge-intensive and environmentally friendly industries. The basis for such a restructuring should be the sustainable development of both individual industries and economic activities that shape the economy of the country (region) in general, and individual business structures in particular. One of the leading directions in this way is to reduce the use of non-renewable natural resources through more efficient use, transition to renewable resources, as well as minimizing the harmful effects of production processes on the environment.

Thus, the peculiarity of the economic component of the concept of sustainable development is that its implementation undermines the fundamental basis of the traditional economy - unlimited economic growth and maximizing profits and consumer satisfaction in a market system, despite conservation of resources and environment, impoverishment of certain segments of the population. in society. The validity of the strategy of sustainable development from the economic point of view is that the orientation of the traditional economy on short-term profit maximization and satisfaction of a certain range of consumers ultimately leads to depletion of both natural and human resources, exacerbation of global environmental problems. This puts on the agenda the need to invent such schemes of economic existence and development, which would create conditions when any business activity and consumption will not conflict with the new needs of human development - preservation and improvement of society in close connection with the natural environment.

The basis of the economy is the enterprise - a business unit of a market economy that produces products (provides services), uses the necessary resources, guided by the principle of maximizing income (profit) through the sale of consumer products (work performed, services provided), based on which social and economic demands and needs of both consumers of the results of this activity, as well as business owners and the workforce. At the same time, individual enterprises integrate and organize the economy at the micro level, and their totality determines the efficiency of the national, regional and world economy as a whole at the macro level.

A necessary condition for the transition to sustainable development is to solve the problem of rational use, protection and provision of conditions for the reproduction of natural resources. The concept of sustainable development and existing trends in society require the improvement of environmental management systems to ensure environmental safety, a harmonious combination of socio-economic and ecological-urban development priorities of cities and surrounding areas based on retrospective and operational information about the environmental situation. Thus, the company must ensure the use of such methods of use of natural resources, which are mutually economically and environmentally justified, namely, prevent the violation and pollution of the environment with minimal process costs. Environmental safety systems at enterprises should cover not only the space of the working area, but also the entire territory of land allotment, places of transportation and storage of products and waste on the basis of constant environmental control. The main forms of environmental control include: environmental expertise, environmental monitoring and environmental audit.

Management of environmental protection at enterprises should be carried out in accordance with the existing environmental requirements provided by regulatory documentation. The main elements that ensure this process are:

- Limiting activities within the framework of establishing harmful effects on the environment and man or restrictions on the use of natural resources.
- Licensing of activities - providing documents confirming the right to carry it out.
- Certification of activities - is carried out in order to control the safety of products for the environment, life and health of the population. \
- Ecologic certification of objects - collection by the business entity summarized in a specially established form of data on environmental performance of the facility, its use of natural resources, the degree of potential danger to the environment in order to prepare management decisions.
- Environmental audit - an integral part of the environmental management system, which is a systematic documented process of verifying the environmental aspects of the enterprise.
- Ecological and economic analysis of economic activity, which is an assessment of environmentally sustainable development of enterprises (territories, industries) and precedes the adoption of optimal management decisions in the field of nature management and environmental protection.

Ensuring the economic conditions necessary for the constant strengthening of competitive positions in the implementation of the concept of sustainable development in the enterprise (increasing the pace of development, expanding the scope of sustainable development, etc.) requires continuous improvement of operational activities. One of the most effective directions in this is the introduction of the concept of management, which would ensure the long-term competitiveness of the enterprise without significant investments and running costs. One of the effective areas of economical use of resources based on the creation of effective relationships between contractors and contractors of the enterprise can be a production and management system "lean production" [5]. Based on the ideas of Deming, Juran, Feigenbaum and their Japanese counterparts Ishikawa, Taguti and Singu, this system has found an effective practical implementation at Toyota thanks to the practical activities of its founder and fierce fighter against excessive losses, Tahiti Ono. The central element of lean production is the process of minimizing the necessary and eliminating unnecessary losses, and the key principle - the elimination of unreasonable costs and any processes in the enterprise that consume resources without giving any value to the product or service. The system of "lean production" consists of a set of its individual tools, which in themselves are quite complex systems.

The main tools of "lean production" include: [6]

- 5S system - acronym from Sort, Set in order, Shine, Standardize, Sustain;
- TRM system - an acronym from Total Productive Maintenance;
- SMED system - an acronym from the Single-Minute Exchange of Diesm;
- JIT system - an acronym from Just In Time;

- ER system - an acronym for Error Protection;
- Kanban system - ensuring a continuous material flow due to the fact that the products are "pulled out" by the customer, and not "pushed" by its manufacturer;
- Kaizen system - continuous improvement, continuous improvement of production processes (service provision), as well as ancillary business processes.

The introduction of the system "lean production" at the enterprise must be carried out by gradual and gradual implementation of its individual tools in accordance with a certain algorithm.

The concept of sustainable development, in addition to economic, environmental and resource aspects (Profit, Planet) takes into account a certain set of social aspects of business development (People), including its social responsibility to employees and the community of its location and society as a whole. Thus, taking into account the social component of sustainable development is not possible without implementing the concept of TRM (acronym for Total Responsibility Management), which is to increase attention and responsibility to the requirements of various "stakeholders" under the influence of business - from environmental issues to issues of civil society development, both at the enterprise and in the regions of business presence, and the country as a whole.

The development of socially responsible business can take into account the existing national and cultural traditions, certain historical experience and the nature of the relations prevailing in society, as well as many other factors. That is why there are many models (interpretations and approaches to implementation) of the concept of socially responsible business, among which the most appropriate to ensure sustainable development of the enterprise is, in our opinion, the model of corporate social responsibility, in which business, taking into account public interests, responsibility for meeting a wide range of interests, including: business owners; employees engaged in business activities; all business counterparties (consumers of the results of its activities and suppliers of resources); local communities and public associations; public authorities and local governments; other stakeholders.

Corporate social responsibility, as an integral part of its sustainable development, regardless of its model used by any business structure, is formalized in the form of its social policy - a set of measures to implement business development strategy in terms of its social responsibility. The social policy of the enterprise should be divided into internal (social policy aimed at regulating the relationship between business owners and employees) and external social policy (provides special methods of business, both in its presence and in relations with government and society) [7].

The formation of business social policy and its socially responsible attitude to the organization of business is a rather complex process associated with a number of contradictions and even certain conflicts of interest, in particular, during the formation of internal social policy there are some misunderstandings between business owners (their proxies.) and employees (trade unions as representatives of their interests), and during the formation of foreign social policy of business there is a certain conflict of interests between business and public organizations, the community of the region of business presence, public administration and local government, etc.

Taking into account the above, we can conclude that among the areas of sustainable development of the enterprise can be identified:

- improvement of nature management systems taking into account environmental safety;
- introduction of tools of the system "lean production";
- improving the components of corporate social responsibility of business in general and its social policy in particular.

References:

1. Herman Daly, John Cobb For the Common Good: Reorienting the Economy towards People, the Environment and a Sustainable Future. Boston: Beacon Press, 1989.323 pp.;
2. Herman Daley, Kenneth Townsend Assessing Our Earth: Economics, Ecology, Ethics. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1993.268 pp.;
3. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. URL : <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>;

4. Резолюция Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций "Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года" URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MU15167>
5. Indicators for Sustainable Development: Theory, Method, Applications. Published by the International Institute for Sustainable Development. URL : <https://www2.ulb.ac.be/ceese/STAFF/Tom/bossel.pdf> ;
6. Вумек Джеймс П., Джонс Даниел Т. Бережливое производство. Как избавиться от потерь и добиться процветания вашей компании /пер. с англ. Москва : «Альпина Паблишер», 2011. 258 с.;
7. Майкл Вэйдер Инструменты бережливого производства. Мини -руководство по внедрению методик бережливого производства /пер. с англ. Москва : Альпина Бизнес Букс, 2007. 260 с.;
8. Мороз О. С. Узгодження соціальної відповідальності влади, бізнесу, громадян // Соціальна відповідальність влади, бізнесу, громадян : монографія. / за заг. ред. Г.Г. Півняка. Дніпро : НГУ, 2014. Т. 1. С. 152-158

EDUCATION IN TIME OF CRISIS: SHOCKING INNOVATION OR NEW OPPORTUNITIES?

ОБРАЗОВАНИЕ ВО ВРЕМЯ КРИЗИСА: ШОКОВЫЕ ИННОВАЦИИ ИЛИ НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ?

Svetlana BOGDANOVA, PhD.

Technical University of Moldova, Republic of Moldova

Abstract: During the pandemic in the Republic of Moldova, distance learning has become a necessary tool to minimize the transmission of COVID-19 infection.

This situation has launched an active discussion in society about the consequences of online-learning, as well as the readiness of educational institutions for this transition. Accordingly, the abrupt transition to a new education system increased the burden on teachers, students and parents, who had to look for new opportunities to adapt to this system. Two years later, universities, colleges and schools all over the world have gone through the stage of a global digital transformation in the field of education. The identified problems of online-learning led to the introduction, in the 2020-2021 academic year, of a blended learning model.

Blended learning is an educational approach that combines the benefits of classroom teaching (face-to-face) distance or interactive learning with elements of student self-control of the educational path, time, place and pace of learning, as well as the integration of the learning experience with the teacher and online. In other words, blended learning is a sequence of phases of traditional and e-learning that alternate over time. Blended learning is often called hybrid learning. Hybrid or blended education has become a key factor in ensuring continuity in education today. Blended learning has now become a part of our daily life.

Keywords: e-learning, online-learning, blended learning, hybrid learning, Internet, distance education, COVID-19, learners.

Введение

В связи с распространением инфекции COVID-19, в марте 2020 года в Республике Молдова было принято решение о переходе системы образования на дистанционное обучение. Дистанционное обучение стало необходимым инструментом, к возможности минимизировать передачу инфекции.

Дистанционное обучение, также называемое дистанционным обучением, электронным обучением и онлайн-обучением, форма обучения, в которой основные элементы включают физическое разделение учителей и учеников во время обучения и использование различных технологий для облегчения общения ученик-учитель и ученик-ученик. Однако дистанционное обучение стало неотъемлемой частью образовательного мира, и тенденции его роста указывают на его постоянный рост. Только в сфере высшего образования в США осенью 2009 года по крайней мере на один онлайн-курс было зачислено более 5,6 миллиона студентов университетов по сравнению с 1,6 миллиона в 2002 году.[1]

В период внедрения и применения данного формата обучения в обществе развернулась активная дискуссия на тему последствий онлайн обучения, а также готовности образовательных учреждений к этому переходу. Поскольку данный переход был вынужденной мерой, учреждениям и преподавателям, необходимо было приспособиться к новым условиям. В связи с этим, сфера образования, должна была быстро адаптироваться к новой ситуации и применить модель дистанционного обучения. Прошло два года, во всем мире университеты, колледжи и школы прошли этап глобальной цифровой трансформации в сфере образования. В процессе онлайн обучения были выявлены плюсы и минусы вынужденной системы. Определенные проблемы онлайн-обучения привели к внедрению в 2020-2021 учебном году модели смешанного обучения. Смешанное обучение — это

образовательный подход, который сочетает в себе преимущества дистанционного или интерактивного обучения в классе с элементами самоконтроля ученика в отношении образовательной траектории, времени, места и темпа обучения, а также интеграции опыта обучения с учителем и онлайн. Другими словами, смешанное обучение — это последовательность этапов традиционного и электронного обучения, которые чередуются с течением времени.

В связи с стремительным внедрением дистанционной модели, а затем и смешанной модели образования, целью данной статьи является: анализ данных моделей как инновационный путь модернизации образовательной сферы и определение проблем препятствующих их эффективному и быстрому внедрению.

В современном мире профессиональное развитие и обучение по традиционной модели уже уходит в историю. Поскольку культура нашего общества меняется не только из-за пандемии COVID-19, но и особое влияние имеют технологические инновации. Данный момент объясняет стремление современного человека получить образование с минимальными временными потерями т.к темп жизни оставляет все меньше времени для традиционной модели образования.

Страны, внедрившие дистанционное обучение, встретились с различными положительными и отрицательными сторонами, данной системы, в соответствии со своими возможностями. Для полного понимания ситуации был проведен анализ перспективных возможностей и недостатков, онлайн обучения за период с марта 2020 года по июнь 2021 года.

Возможности онлайн обучения:

- возможность многократно увеличить численность обучающихся - на сегодняшний день наблюдается тенденция роста количества людей обучающихся онлайн: проходят курсы, осваивают новые программы и приобретают новые профессии;
- облегчается доступ к сфере образования;
- самостоятельный выбор онлайн-преподавателя, основываясь на оценках других пользователей;
- сокращение административных издержек, что позволит больше времени и внимания уделять основным задачам: обучению, вовлечению в учебный процесс и научной деятельности.
- дополнительное саморазвитие на основе интенсивного и эффективного обмена опытом и знаниями – зачастую учащиеся в образовательных учреждениях получают теоретические знания, а онлайн обучение дает возможность найти практиков-специалистов, которые научат и покажут, как применить теоретические знания в практике;
- резко снизить издержки и цена обучения, делая качественное обучение доступным для менее обеспеченных слоев населения;
- больше свободного времени;
- отсутствие географических ограничений - вне зависимости от, того, где находится преподаватель или учащийся, можно продолжить обучение и не прерывать его.
- гибкое расписание – выбрать оптимальное время для обучения можно самостоятельно, если занятие было пропущено его можно записать и посмотреть в свободное время, а также выполнить задание и переслать его в общий чат или в закрытом разделе приложения.

Дистанционное обучение имеет много плюсов, но также приводит к определенным трудностям, над которыми необходимо активно работать.

Недостатки онлайн обучения:

- отсутствие опыта в сфере онлайн обучения у учащихся и преподавателей;
- большие предварительные затраты на разработку и построение системы;
- нет полноценного человеческого контакта и эмоциональной связи между учащимися и преподавателем;
- перенасыщенность информации усложняет учебный процесс;

- сложность в правильном оценивании работы, как преподавателей и учащихся, что может привести к снижению качества образования;
- неравный доступ к дистанционному обучению;
- слабое использование стандартов дистанционного обучения;
- проблема в обучении специалистов в дистанционном обучении;
- проблемы в наличии информационных и коммуникационных технологий;
- сложности с использованием информационных и коммуникационных технологий.

Для Молдовы вопрос оценки качества дистанционного образования особенно актуален, поскольку наша страна еще не имеет опыта подготовки специалистов на расстоянии и по сегодняшний день. Помимо этого, многие учебные заведения, опираются на рыночный спрос и предлагают форму дистанционного обучения, не имея при этом соответствующих условий и инструментов, методов и кадров, которые способны на достойном профессиональном уровне готовить специалистов посредством дистанционного образования. Данные аспекты снижают качество образования и это может повлиять не только на всю систему образования Молдовы, но и на все сферы экономики в целом. Проанализировав преимущества и недостатки дистанционного обучения, можно отметить, что больше половины это минусы системы т.к. они больше связаны с технической организацией процесса. А также было выявлено, что приданной эпидемиологической ситуации многие учащиеся и сами образовательные учреждения в процессе обучения стремились применять элементы традиционной системы обучения. Данный момент спровоцировал учебные заведения внедрить одну из современных образовательных технологий как смешанное обучение. Сегодня мы можем говорить о смешанном обучении, которое сочетает в себе возможности очного обучения с возможностями онлайн-обучения. Смешанное обучение (blended learning) часто называют гибридным обучением. Гибридное или смешанное образование сегодня стало ключевым фактором обеспечения преемственности в образовании.

Степень, в которой происходит онлайн-обучение, и то, как оно интегрировано в учебную программу, может варьироваться в зависимости от учебного заведения. Стратегия сочетания онлайн-обучения с очным обучением полезна для адаптации различных стилей обучения учащихся и предоставления каждому учащемуся возможности учиться в своем собственном темпе.

Для более четкого понимания, что собой представляет смешанная система обучения, необходимо определить, что означает традиционное образование.

Традиционное обучение или очное обучение — это метод обучения, при котором содержание курса и учебные материалы преподаются лично группе студентов. Это обеспечивает живое взаимодействие между учеником и инструктором. Учащимся также выгоден более высокий уровень взаимодействия со своими однокурсниками. При очном обучении учащиеся несут ответственность за свои успехи в назначенные для класса дату и время. Личное обучение обеспечивает лучшее понимание и запоминание содержания урока и дает учащимся возможность установить связь друг с другом. [2]

Смешанное обучение — это концепция, которая существует с начала 2000-х годов. Данная модель очень важна как никогда, особенно на сегодняшний день. Поскольку пандемия COVID-19 и технологический прогресс способствовали изменению традиционной системы образования, смешанное обучение и использование этой технологии изменили и адаптировали учащихся к новым условиям жизни.

Данная модель разделена на шесть отдельных кластеров, каждый из которых имеет как общий дизайн, так и элементы, которые отличают их друг от друга. Поскольку система способствует развитию новых версии смешанного обучения, контуры этих кластеров будут продолжать развиваться. На данный момент смешанное обучение состоит из шести моделей: [3, p.7]

1. Очное/Личный водитель (Face-to-face Driver)

Идея очной модели смешанного образования, заключается в том, что большая часть учебной программы изучается в учебном заведении при непосредственном взаимодействии с

преподавателем. Онлайн-ресурсы применяются с целью дополнения к базовой программе. Другой важный аспект модели очного обучения заключается в том, что она часто используется для того, чтобы продвинуть хорошо успевающих за пределы стандартного обучения преподавателя.

2. Вращение (Rotation)

Общей чертой модели ротации является то, что в рамках курса педагог сам решает, сколько времени тратить на очное обучение, а сколько - онлайн. Тем не менее, идея о том, что учащиеся чередуются на заранее определенной основе от одного метода обучения к другому. Этот подход допускает большую гибкость. Среди многих преимуществ, связанных с ротационной моделью смешанного обучения, является то, что она подходит для всех типов учащихся, у которых есть базовые навыки работы на компьютере или планшете. Основная цель модели - дать студентам возможность переключаться между совместным обучением и более независимыми формами обучения. Некоторые специалисты в области образования утверждают, что это больше привлекает студентов и, поскольку позволяет им работать в своем собственном темпе, может помочь улучшить результаты обучения по сравнению со студентами, которые следуют только одному подходу.[4]

3. Гибкость (Flex)

Гибкая модель воспроизводит этот подход в цифровом формате. Преподаватель сопровождает каждого учащегося дистанционно, а для отработки сложных тем или задания организует очные консультации – групповые или индивидуальные. Студенты обычно приходят в кабинет, где каждому предлагается компьютер. Поскольку нет установленного времени начала урока или лекции, учащиеся могут приходить и уходить, когда им удобно, чтобы завершить свою работу.

Однако гибкая модель не обязательно должна предоставляться исключительно через онлайн-ресурсы. Если в месте обучения нет подключения к Интернету, образовательные ресурсы все равно можно доставлять через компьютеры по локальной сети учреждения - возможно, с центрального сервера или с собственного компьютерного терминала преподавателя. Тем не менее, гибкая модель — это образовательный подход, который может принести пользу всем учащимся. Его можно использовать в любом возрасте, от начального до университетского. Поскольку учитель может выступать в качестве ресурса, учащимся не нужно особенно хорошо разбираться в ИТ-навыках, чтобы извлечь из этого пользу. [5]

4. Интернет Лаборатория (Online Lab)

Модель онлайн-лаборатории характеризует программы, которые полагаются на онлайн-платформу для доставки всего курса, но в обычной лабораторной среде. Парaproфессионалы осуществляют надзор, но не обладают достаточным опытом в области содержания.[3] Преподавательский состав может присутствовать в школьном компьютерном классе, чтобы убедиться, что учащиеся работают над учебным материалом в соответствии с возрастом, и помочь им с любыми техническими проблемами или проблемами со связью, которые могут возникнуть сами собой. При данной модели учащиеся обычно посещают занятия по одному предмету и обучаются под руководством преподавателя. Когда они переходят к изучению другого предмета, по которому нет преподавателя-специалиста, они могут отправиться в компьютерную лабораторию своего учреждения. Одно из самых больших преимуществ, которые учебные заведения получают, приняв модель онлайн-лаборатории, состоит в том, что она позволяет использовать цифровые ресурсы для совместного использования всеми учащимися. Поскольку учащиеся могут проходить обучение и в традиционной форме в течение дня, а обращаться в свою компьютерную лабораторию только тогда, когда придет время занятий в интерактивной лаборатории, сама лаборатория сможет выступать в качестве ресурса для всех учащихся.

5. Самосмешивание (Self-Blend)

Модель самосмешивания, охватывает любое время, студенты выбирают один или несколько онлайн-курсов в дополнение к каталогу их традиционной программы. Идея, данной модели, заключается в том, что она позволяет учащимся выбирать дополнительные области

образования, которые учебное заведение не имеет возможности их предоставить по различным причинам.

Однако, если учреждение все же сможет предложить такое образование своим учащимся, оно может нанять преподавателя, который сможет проводить его удаленно. При помощи платформ Zoom, Moodle, Google Meet, Outlook-Microsoft Teams, или других онлайн-ресурсов. В некоторых случаях в целых модулях курса могут быть использованы инструменты модели самосмешивания. Поставщиками образовательного информационного содержания могут выступать различные образовательные учреждения. В этом смысле модель самосмешивания легко адаптируется к разным образовательным условиям, разным учебным планам и широкому спектру образовательных потребностей.

6. Онлайн-драйвер (Online Driver)

В качестве модели смешанного обучения онлайн-драйверный подход к образованию, как никто другой, охватывает цифровые технологии. Поэтому он больше всего подходит для студентов, которые достигли определенного уровня навыков. [6] Очные встречи с преподавателем имеют периодичный характер. Обязательными являются процедуры очных консультаций, экзаменов, тестов и аттестаций.

Эта модель в равной степени применима к науке и технологиям, а также к образованию в области искусства и социальных наук. Единственная область, где это может быть неуместно, — это когда физические навыки и межличностное взаимодействие обязательно являются частью курса, например, физиотерапия или медицина. [6]

Одно из самых ярких преимуществ смешанного обучения заключается в том, что оно заставляет учащихся быть более активными и заинтересованными. В онлайн-среде учащиеся испытывают высокий уровень мотивации, работая над интересными заданиями, ситуационными задачами, связанные с реальными случаями из практики. При условии, если изучаемые темы не слишком сложны. Поскольку у них есть свобода выбора времени и места. Кроме того, они изучают процесс организации и управления временем. По сложным темам необходимо применять элементы традиционной модели образования т.к. учащиеся не будут испытывать интерес к самостоятельному изучению материала. Возможно, вышеперечисленные модели смешанного образования приводят к смешанным мнениям. Ведь несмотря на то, что предоставленные модели способствуют гибкости в обучении, но также и создают новые проблемы. Несмотря на то, что смешанное обучение привлекает более активных студентов, другие сталкиваются с проблемами при продолжении учебы, поэтому оно гораздо менее подходит для учащихся с проблемами мотивации. В то время как некоторые учащиеся полностью удовлетворены свободой образования, где угодно и когда угодно, другие пассивно участвуют в онлайн-общении, что приводит к более слабым результатам обучения. С другой стороны, некоторые учащиеся, которые испытывают стеснение при выступлении с физическим присутствием в аудитории, стали активно участвовать в онлайн-обсуждениях.

Самый важный момент в данный период, то, что до сих пор, Министерство Образования Р.Молдовы не признало дистанционное обучение на законодательной основе. Несмотря на это, каждое учебное заведение Р.Молдова уже применяет в процессе образования элементы моделей смешанного формата. При том, что отсутствует необходимая документация для дистанционного обучения. Для эффективного внедрения смешанного образования необходимо в первую очередь разработать:

- перечень специальностей, по которым допускается обучение в дистанционном режиме;
- документ, регламентирующий разработку учебного плана для дистанционной формы обучения, программ, учёта рабочего времени;
- перечень требований к учебным заведениям, осуществляющей дистанционного образования (технические, методические, кадровые и т.д.);
- общие правила аттестации дистанционных преподавателей и административных работников дистанционного образования;
- нормативы, регламентирующие использование электронной подписи и печати;
- схему оплаты труда участников процесса дистанционного обучения.

После реализации всех вышеперечисленных пунктов, можно приступить к внедрению смешенного обучения. А не применять два новых формата образования не подкрепленных регламентированными учебными планами. Как это происходит по сегодняшний день. На основании этого у преподавателей нет мотивации проводить занятия, разрабатывать интересные онлайн занятия, применять элементы моделей смешенного образования, так как это требует больших временных, интеллектуальных и финансовых затрат, но не даёт гарантии получения повышения зарплаты или материальной компенсации за проделанную работу.

Вывод

Быстры переход от традиционной к дистанционной, а потом к смешенной модели обучения обеспечило непрерывность образовательного процесса во время кризиса в Р.Молдова. Данный переход стал шоком для всей страны т.к. в основном трудности были связаны с необходимостью учитывать как цели Правительства Р.Молдова, так и потребности учащихся и педагогических кадров одновременно. Подбор и использование различных методов и инструментов для внедрения новых моделей образования, показали, что смешенная модель является возможным оптимальным решением во время кризиса и возможность ее применения на постоянной основе. Смешенное обучение может стать частью нашей повседневной жизни.

Система смешенного образования не ограничиваться реализацией аппаратных инфраструктур и программного обеспечения, но и предлагает новое видение процесса преподавания и обучения, которое стимулирует креативность, критическое мышление, индивидуальное обучение и предоставление учащимся возможности развивать необходимые навыки для адаптации к динамичной и цифровой экономике.

Для повышения качества дистанционного и смешенного образования необходимо включить в процесс образования обучающие курсы, тренинги по данным моделям образования для дидактических кадров и учащихся, а также внедрить на государственном уровне новые системы образования, включающую в себя традиционное образование и онлайн обучение;

Выявленные недостатки как дистанционного, так и смешенного образования, не являются критичными, и в большинстве случаев их можно преодолеть. Практика показывает, что при правильной организации учебного процесса, рациональное распределение определенных затрат и при наличии высокой мотивации можно достичь весьма достойных результатов.

Список литературы:

1. <https://www.britannica.com/topic/distance-learning> /accesat pe 25.10.21
2. <https://tophat.com/glossary/f/face-to-face-learning/> / accesat pe 25.10.21
3. Heather Staker, With contributions from Eric Chan, Matthew Clayton, Alex Hernandez, Michael B. Horn, and Katherine Mackey, “The Rise of K–12 Blended Learning Profiles of emerging models”, May 2011, p.7
4. file:///C:/Users/User/Desktop/New%20folder/blended%20learning.pdf
5. <https://www.viewsonic.com/library/education/the-rotation-model-of-blended-learning-explained/> accesat pe 28.10.21
6. <https://www.viewsonic.com/library/education/the-flex-model-of-blended-learning-explained/> accesat pe 28.10.21
7. <https://www.viewsonic.com/library/education/the-online-driver-model-of-blended-learning-explained/> accesat pe 28.10.21
8. Document de pozitie privind invatamantul hibrid.pdf.pdf
9. N. S. Chen et al. Synchronous learning model over the Internet, Proc. IEEE Internat. Conf. Adv. Learn. Technol., IEEE, Joensuu, Finland, 2004, pp. 505–509.
10. <https://ieeexplore.ieee.org/document/1357466/> / accesat pe 30.10.21
11. J. M. Galusha, Barriers to learning in distance education, a-vailable at <https://eric.ed.gov/?id=ED416377> / accesat pe 01.11.21

PROSPECTIVE DEVELOPMENT OF AZERBAIJAN DURING THE PERIOD OF INDEPENDENCE

ПЕРСПЕКТИВНОЕ РАЗВИТИЕ АЗЕРБАЙДЖАНА В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ

Elmira Magomed GOJAEYVA, PhD., Associate professor

Russian School of Economics, Azerbaijan State University of Economics (UNEC), Azerbaijan

Abstract: In the article, the author notes that the long-term development of Azerbaijan during the period of independence will increase economic growth in the country. It should be noted that the liberation of the Karabakh region, which has a huge tourism potential, and from this point of view, the positioning of these territories is of particular importance for our country. The de-occupation of the vast territories of Azerbaijan opens up broad prospects for the development of a whole range of sectors of the national economy. Among other things, the development of tourism in these territories will increase the level of employment of the population, ensure the growth of its income, accelerate socio-economic development and improve the tourist image of our country. Indeed, in recent years in Azerbaijan, as in many other countries, active steps have been taken to switch to an innovative way of economic development, and the hospitality sector remains a priority of state policy for the development of the most important sectors of the national economy.

Thus, in the coming years, serious progress is expected in achieving the key goal aimed at developing the priority sector of the economy in these territories, taking into account also that Azerbaijan is turning into an attractive tourist route.

Key words: Karabakh region, tourist attractiveness, natural potential, resources, diversification.

Резюме: В статье, автором отмечается, что перспективное развитие Азербайджана в период независимости позволит нарастить экономический рост в стране. Надо отметить, что освобождение Карабахского региона, который обладает огромным туристическим потенциалом, и с этой точки зрения, безусловно, позиционирование этих территорий представляет особое значение для нашей страны. Деокупация обширных территорий Азербайджана открывает широкие перспективы для развития целого перечня отраслей национальной экономики. Помимо всего прочего, развитие туризма на этих территориях позволит повысить уровень занятости населения, обеспечит рост его доходов, ускорит социально-экономическое развитие и улучшит туристический имидж нашей страны. Ведь в последние годы в Азербайджане, как и во многих других странах, предпринимаются активные действия по переходу на инновационный путь развития экономики, а сфера гостеприимства остается в приоритете государственной политики по развитию важнейших отраслей народного хозяйства.

Таким образом, в ближайшие годы ожидаются серьезные подвижки в достижении ключевой цели, направленной на развитие приоритетной сферы экономики на этих территориях, учитывая также, что Азербайджан превращается в привлекательный туристический маршрут.

Ключевые слова: Карабахский регион, туристическая привлекательность, природный потенциал, ресурсы, диверсификация.

Карабах - один из древнейших и живописнейших населенных уголков планеты. Его название с тюркских языков переводится как «большой, плотно засаженный сад», да и сам он этимологически и исторически принадлежат азербайджанскому народу и в будущем станет самым притягательным местом для всех туристов. А поскольку наиболее важным направлением стратегии поступательного развития отрасли признано сотрудничество

государства и бизнеса, данный вопрос остается в ключе решения широкого спектра задач, пересекающихся в плоскости центральной цели - эффективного использования имеющегося потенциала освобожденных земель. Здесь есть возможности для развития целого спектра туристических направлений.

Карабахский регион обладает огромным туристическим потенциалом, и с этой точки зрения, безусловно, позиционирование этих территорий представляет особое значение для нашей страны. Деокупация обширных территорий Азербайджана открывает широкие перспективы для развития целого перечня отраслей национальной экономики. Помимо всего прочего, развитие туризма на этих территориях позволит повысить уровень занятости населения, обеспечит рост его доходов, ускорит социально-экономическое развитие и улучшит туристический имидж нашей страны. Ведь в последние годы в Азербайджане, как и во многих других странах, предпринимаются активные действия по переходу на инновационный путь развития экономики, а сфера гостеприимства остается в приоритете государственной политики по развитию важнейших отраслей народного хозяйства.

Таким образом, в ближайшие годы ожидаются серьезные подвижки в достижении ключевой цели, направленной на развитие приоритетной сферы экономики на этих территориях, учитывая также, что Азербайджан превращается в привлекательный туристический маршрут.

Так, жемчужина Карабаха - Шуша расположена в горной части, среди зеленых лесов и чистых родников. Санаторий «Истису» в Кяльбаджаре, термальные источники в Зангилане, минеральная вода Туршсу и Ширлан в Шуше. Все эти санаторно-лечебные центры Карабахского региона находились под оккупацией почти три десятилетия, и теперь, после их освобождения, появилась реальная возможность снова использовать весь богатый природный потенциал и уникальный климат для развития туризма в целом, в том числе санаторно-курортного его направления. Наиболее значимой в этом смысле всегда была Шуша. Город, находящийся на высоте примерно полтора километра над уровнем моря, с уникальным климатом, природой, минеральными источниками по своему лечебному потенциалу может соперничать и даже оставить далеко позади себя такие известные курортные города, как Давос или Кисловодск. Шуша известна чистейшим воздухом, красотой природы и своими источниками, включая знаменитые Иса булагы, Туршсу и Союг булаг, кроме того, эта земля способна восхитить путешественников не только богатством уникальной природы, но и памятниками истории и культуры. Еще в древности чистый воздух Шуши и Джидырской равнины вкупе с минеральными источниками использовались для лечения людей от многих болезней, в том числе анемии, туберкулеза и многих других. В середине XX века было принято решение о развитии города как курортного центра, и в короткие сроки здесь были построены современные санаторные центры, куда съезжались со всех республик СССР.

Необъятные возможности для развития сферы гостеприимства представляет весь Карабахский регион. Каждый дюйм земли этого благодатного края открывает широкие перспективы для развития сферы гостеприимства. К примеру, туристический потенциал Кяльбаджара предопределяет пути дальнейшего воссоздания экономики этого района. Все здесь благоволит развитию самых различных направлений индустрии туризма - и первозданная природа, и географическое положение района, и его богатый растительный и животный мир. Туристическую привлекательность этих земель повышает также культурное наследие региона, запечатленные здесь следы далекого прошлого. Несмотря на то, что основной туристический потенциал Карабаха когда-то был сосредоточен в Шуше и Агдаме, для отдыха и лечения пригодны все области региона. На территории Карабаха и прилегающих районов в свое время было построено немало санаториев и домов отдыха, однако в результате оккупации туризму региона нанесен серьезный ущерб. Развитие туризма в Карабахском регионе будет представлять большой интерес для иностранных туристов. А пока предпринимаются первичные меры на информационном поле. Так, Бюро по туризму Азербайджана уже представило на выставке Gulf Travel Show в Дубае туристический потенциал Карабаха. На площадке, организованной в виртуальном формате, присутствовало

более 1000 участников из стран Ближнего Востока, Африки, Азии, Европы и Америки. В рамках выставки сотрудники агентства провели более 35 встреч, участники которых были проинформированы о туристическом потенциале освобожденного от оккупации Карабахского региона, о том, что после соответствующих мер он будет включен в новые туристические дестинации. На сегодняшний день уже ведется подготовка первых гидов для организации туров по Карабахскому региону на высоком профессиональном уровне. Государственное агентство по туризму подготовило рекламные ролики, и уже показаны первые из них, посвященные Губадлы и Зангилану, а в ближайшее время будет представлен видеоконтент о достопримечательностях Шуши, Кяльбаджара, Агдама и других освобожденных от оккупации районов.

Немаловажно отметить тот факт, что выставочные площадки, торговые дома и многочисленные форумы, проходившие все последние годы с участием представителей бизнеса, по традиции сыграли серьезную роль в усилении интеграции наших экспортеров и связей между странами. Диверсификация отечественной экономики от углеводородной зависимости, обеспечение устойчивого развития ненефтяного сектора и регионов, улучшение инфраструктуры и социальных услуг — все эти цели красной нитью проходят в ключевых документах по достижению роста и развития в регионах страны. Но главное в этом плане, конечно же, не просто констатация ключевых задач, а методичное достижение поставленных целей. Надо отметить, что результаты развития не зависящих от нефти отраслей народного хозяйства можно наблюдать в показателях растущего неуглеводородного экспорта и текущий год в этом смысле не стал исключением.

До 2023 года число приезжающих в нашу страну иностранных гостей планируется увеличить вдвое. Такое заявление прозвучало в рамках прошедшей накануне в столице первой Генеральной Ассамблеи Азербайджанской Ассоциации отелей. Таким образом, в ближайшие годы ожидаются серьезные подвижки в достижении ключевой цели, направленной на развитие приоритетной сферы экономики, поскольку Азербайджан превращается в привлекательное туристическое направление. Надо отметить, что на полях прошедшего мероприятия затронуты актуальные вопросы, касающиеся настоящего и перспектив роста сферы гостеприимства в свете целей и направлений стратегии развития этой важнейшей отрасли. При этом известно, что прогресс туристической отрасли подразумевает развитие по девяти ключевым направлениям - это накопление опыта, образование в сфере туризма, инновации и технологии, брендовая политика, маркетинг и другие.

Сфера туризма рассматривается у нас на государственном уровне как приоритетная отрасль экономики. Главная стратегия государства на данный период - развитие приоритетных отраслей экономики, ненефтяного сектора - прежде всего это туризм и сельское хозяйство. Однако надо понимать, что гостиничная сфера является стратегической и привязана к развитию в стране деловой активности с учетом объема выпуска товаров и оказания услуг. И с этой точки зрения Ассоциация отелей Азербайджана станет платформой, объединяющей представителей этой сферы для решения ключевых задач, стоящих сегодня перед отраслью. Таким образом, новая организация будет способствовать прогрессу в важной сфере с мультипликативным эффектом.

Кстати, данный процесс можно увязать с зарубежным опытом, влияющим на местные реалии и тенденции в сфере туризма. Необходимо также указать, что наиболее привлекательными для гостей страны и местных жителей являются природные источники Азербайджана, которые обладают высокой ценностью и пользуются популярностью во всем мире. Это обстоятельство оказывает непосредственное влияние на рост доли туризма в общем ВВП страны, что в Азербайджане функционируют бальнеологические, климатические, курорты с лечебной грязью и нафталанской нефтью. К бальнеологическим курортам относятся, в основном, курорты, использующие природные минеральные воды. По республике насчитывается более 1500 источников минеральных и термальных вод, четыре грязевых вулкана, брекчия которых обладает лечебными свойствами, и один основной источник лечебной нефти. Наиболее ценные минеральные воды расположены в Галаалты, Истису,

Илису, Мешасу, Туршсу, Бадамлы, Сираб, Вайхир, Нахаджир, Нарзан и др. регионах.

Азербайджан – страна древней культуры и традиций. Азербайджанский народ, являющийся одним из наиболее древних народов мира, по праву гордится своими историческими памятниками материальной культуры, своей богатой литературой, искусством и музыкальной культурой.

К тому же важно отметить, что Президент Азербайджана Ильхам Алиев подписал указ о новом делении экономических районов страны. Новое деление предусматривает 14 экономических районов вместо 10 существующих. Согласно указу президента в Азербайджане имеются следующие экономические районы: Бакинский, Нахчыванский, Абшерон-Хызынский, Горный Ширван, Гянджа-Дашкесан, Карабахский, Газах-Товузский, Губа-Хачмазский, Ленкорань-Астаринский, Центральный Аран, Миль-Муганьский, Шеки-Загатальский, Восточный Зангезур, Ширван-Сальянский.

Надо отметить, что существующий потенциал Карабахского экономического района, объем сырьевых и природных ресурсов и плодородных земель увеличит производство в этих районах, что, в свою очередь, приведет к развитию экономических районов Карабаха и Восточного Зангезура, а также послужит открытию новых рабочих мест и соответствующе даст стремительный экономический рост. Здесь также важно заметить, что Восточно-Зангезурский экономический район имеет особое стратегическое, экономическое, а главное — историческое значение. К тому же Восточный Зангезур также важен с точки зрения использования и расширения экономического потенциала региона.

Исходя из вышесказанного, Карабахский экономический район имеет серьезный промышленный, туристический и сельскохозяйственный потенциал

Инновативные новшества нацелены на системный и программный подход к социально - экономическому развитию страны. Надежная продовольственная безопасность страны будит приумножена, а значит, что восстановление международных коммуникаций приведет к динамичному развитию регионов. Необходимо отметить тот факт, что логистические транспортные узлы региона приумножат экспортный потенциал страны. Формирование транспортных коридоров Восток-Запад и Север-Юг есть тому свидетельство.

Важным условием поступательного развития региональных видов сферы гостеприимства на сегодняшний день стало реформирование потребностей оздоровительного туризма, поддержание наметившегося прогресса в сфере зимнего туризма, создание маршрутов культурного направления, а также поддержка делового туризма. Как уже говорилось, к 2023 году число туристов увеличится вдвое - это планируется на государственном уровне, поскольку одна из центральных задач - превратить Азербайджан в успешное туристическое пространство.

Ведь, как мы знаем, в период пандемии именно сфера гостеприимства приняла на себя первый и основной удар, ощущалось снижение доходов субъектов этого бизнеса. Для борьбы с последствиями пандемии сегодня проводится многостороннее сотрудничество, в том числе и в рамках международных экономических отношений, что в последующем окажет позитивное влияние на туристический сектор. После пандемии сфера гостеприимства будет развиваться, опираясь на высокий уровень достигнутых подвижек. А это современная инфраструктура и инвестиции, вкладываемые сегодня в Карабахский регион, кстати, имеющий серьезный туристический потенциал, заключающийся в природных и культурных ресурсах этого края. Модернизация, реконструкция и диверсификация экономики – все это также окажет позитивное влияние на сектор туризма.

Заключение

Таким образом, туристический потенциал Карабахского региона открывает новые возможности для развития сферы гостеприимства в Азербайджане. Тем более, что возрождению освобожденных территорий уделяется особое внимание, а частные и государственные инвестиции придадут серьезный импульс развитию наших земель. Привлечение частных инвесторов к решению общественно значимых задач ускорит реализацию долгосрочных проектов публичной инфраструктуры. В Азербайджане действует

порядка 600 заведений гостиничного типа, развита рекреационная инфраструктура и возросший внутренний спрос возымел большое значение для развития нашего туризма, что тоже позитивно влияет на статистику. Соответственно, усилился спрос в сегменте региональных зон отдыха, отелей, пансионатов – именно здесь наблюдается наплыв гостей.

Список литературы:

1. <https://zerkalo.az/v-azerbajdzhane-sozdany-novye-ekonomicheskie-rajony-ukaz-prezidenta/>
2. <https://kaspiy.az/news.php?id=94168#.YTssS1UzaM8>
3. <https://azerforum.com/az/pozitivnyy-trend-s-nachala-goda-vyros-eksport-neneftyanoy-produkcii>
4. https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/135038

ELABORATION OF THE ORGANIZATIONAL COMMUNICATION STRATEGY OF THE PUBLIC INSTITUTION „TELERADIO-MOLDOVA” COMPANY

PREMISELE IMPLEMENTĂRII STRATEGIEI DE COMUNICARE ORGANIZAȚIONALĂ LA INSTITUȚIA PUBLICĂ COMPANIA „TELERADIO-MOLDOVA”

Tatiana MUNTEANU, Dr., conf.univ.
Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova

Abstract: The strategy of organizational communication includes all the methods of communication available to a company, in all its directions. It is to be carried out within the communication department, but requires the collaboration of all the other departments. The company is reaching out to a wide audience. This does not mean „selling” its products or brands, but promoting the organization both for its employees (internal communication) and for all economic, social and political agents (external communication). The strategy of communication in an organization is global, within it being found every type of communication. However, its elaboration must take into account, first of all, the realities of the external environment, the organizational system, the tasks and the objectives of the company. This article provides a contextual analysis that allows to identify the main needs in terms of organizational communication of the national public media service provider „Teleradio-Moldova”. Consequently, a number of objectives are defined for external and internal communication. A series of actions are also proposed that would contribute to the realization of the corporate preparation for the successful implementation of the communication strategy.

Cuvinte cheie: strategie, comunicare, obiective, plan de acțiuni, industria media, angajați, public, cultură corporativă.

Introducere

Comunicarea în cadrul întreprinderii ocupă un rol important în dezvoltarea acesteia. O comunicare eficientă în întreprindere înseamnă un flux mare de informație, dar la fel și o viteză mare de transmitere a acesteia, ceea ce permite livrarea informației cât mai rapid către utilizatorul final, aceasta permite soluționarea rapidă a problemelor care apar zi de zi în activitatea întreprinderii. Companiile care reușesc să implementeze strategii de comunicare bine gândite și adaptate mediului în care activează au șanse mai mari de succes.

Acest studiu a fost elaborat în baza Proiectului Consiliului Europei „Promovarea standardelor europene în reglementarea domeniului audiovizualului din Republica Moldova”, pentru analiză au fost folosite date statistice prezentate de experți interni și internaționali, date interne oferite de IP Compania „Teleradio-Moldova” (TRM), precum și rezultatele Sondajului „Barometrul de satisfacție a angajaților în cadrul TRM”, care s-a petrecut în perioada iulie 2021.

Pentru elaborarea unei strategii cât mai orientate a fost propusă efectuarea unei analize pe următoarele domenii: analiza tendințelor dezvoltării peții media din Republica Moldova; analiza industriei media; analiza poziției TRM pe piața media; analiza rezultatelor sondajului Barometrul de satisfacție a angajaților TRM.

În urma efectuării unei analize ample a mediului intern și extern în care activează compania au post identificate aspectele cheie de care trebuie să se țină cont la elaborarea strategiei, de asemenea au fost schițate principalele direcții strategice în comunicarea organizațională a furnizorului public de servicii media din Republica Moldova.

Tendențele dezvoltării pieții media din Republica Moldova

Pentru elaborarea unei strategii de comunicare organizațională de succes, mai întâi de toate, este necesar de a analiza situația actuală a pieței media în Republica Moldova și a înțelege locul pe care îl ocupă TRM pe această piață.

Analiza în cauză a identificat o serie de tendințe care condiționează proiectarea noilor strategii de comunicare externă și internă pentru furnizorul public de servicii media și care vor modela implementarea și vor condiționa probabilitatea de succes.

Principalele tendințe care au fost reliefate privind dezvoltarea pieței media sunt:

- Schimbări recente semnificative în peisajul politic, cu partide pro-europene care au luat locul partidelor pro-ruse la președinția și în Parlamentul țării.
- Țara este supusă unor influențe geopolitice foarte puternice: Federația Rusă, pe de o parte, România (și Uniunea Europeană), pe de altă parte, plus Ucraina.
- Ca urmare, țara este, de asemenea, scena unor războaie informaționale frecvente, propaganda rusă jucând un rol important în opinia publică.
- Limba română este limba națională, deși rusa este limba principală pentru aproximativ 15% din populație și este înțeleasă și utilizată pe scară largă.
- Țara are mai multe minorități, în special găgăuzii - în mod tradițional pro-ruși și cu un nivel ridicat de autonomie, dar și ucrainenii, bulgarii și românii. Ca urmare, Moldova prezintă o fragmentare lingvistică și socială care trebuie luată în considerare.
- Există o concentrare a puterii economice și politice în mâinile unui grup restrâns de persoane care exercită influență asupra Parlamentului, partidelor politice, administrației de stat, poliției, sistemului judiciar și mass-media.
- Populația moldovenească este în scădere și îmbătrânită din cauza scăderii ratei natalității și a unei rate de emigrare pe scară largă, una dintre cele mai mari din lume. Proiecțiile demografice prevăd o scădere suplimentară a populației, până la 8,5 % până în 2025 (FMI, 2021).
- Cea mai mare parte a populației trăiește încă în zonele rurale.
- Moldova este una dintre țările europene cu cel mai mic PIB pe cap de locuitor, de doar 3 834 EUR (FMI, 2021), în ciuda progreselor notabile în materie de bunăstare din ultimele două decenii, care s-au tradus prin reducerea sărăciei și îmbunătățirea indicatorilor macroeconomici.

Tendențele de dezvoltare a pieței media din Republica Moldova impune furnizorii de servicii media să se adreseze unei societăți puternic polarizate și fragmentate din cauza unor factori politici, culturali, lingvistici, geografici și sociali.

Reieșind din cele menționate mai sus conchidem că la elaborarea strategiei de comunicare se va ține cont de următoarele aspecte:

- Strategia de comunicare a TRM ar trebui să ia în considerare multiplicitatea grupurilor țintă cărora trebuie să li se adreseze, ținând cont de nevoile, atitudinile și accesul la utilizarea informațiilor diferite ale acestora.
- Acest lucru poate necesita o mare varietate de mesaje și de canale de distribuție pentru a asigura o acoperire și o eficacitate adecvate.
- Crearea unei narațiuni convingătoare și semnificative pentru toate grupurile sociale reprezintă o adevărată provocare.
- TRM ar putea lua în considerare orientarea către diaspora moldovenească ca o investiție în relevanță, în furnizarea de servicii publice și în propria sa durabilitate.

Analiza industriei media din Republica Moldova

Principalele tendințe care au fost reliefate privind dezvoltarea industriei media sunt:

- Industria și consumul de mass-media din Moldova reflectă fragmentarea socială și lingvistică care caracterizează țara, cu o polarizare puternică a presei naționale între pro-europeni și pro-ruși.
- Mass-media moldovenească este văzută ca fiind partizană, dată fiind legătura lor directă sau indirectă cu politicienii (BBC Monitoring, 2019; IREX, 2019).

- Industria media din Moldova este puternic influențată de mass-media străine, în special de cea rusă, dar și de cea română și ucraineană. În timp ce acest lucru permite deservirea tuturor comunităților, el fragmentează, de asemenea, sfera publică națională.
- Toate minoritățile au acces la mass-media în propria lor limbă.
- Libertatea de exprimare prin pluralismul extern este garantată, dar cu greu prin pluralismul intern.
- Reglementarea mass-media este formal în conformitate cu standardele internaționale, dar aplicarea acesteia este considerată defectuoasă de către organismele internaționale (IREX, 2019).
- Mass-media naționale suferă de precaritate managerială și tehnologică. Ca urmare, acestea sunt percepute de către public ca oferind o calitate tehnică inferioară în comparație cu mass-media străine, care sunt disponibile în mare măsură.
- Televiziunea (58% din populație o utilizează zilnic) și, din ce în ce mai mult, rețelele sociale (42%) sunt cele mai utilizate surse media pentru știri, fapt reflectat și în nivelurile de încredere în diferitele tipuri de mijloace de informare, televiziunea fiind cea mai de încredere pentru 46% din populație, iar rețelele sociale pentru 19% (Magenta Consulting, 2020).
- Piața de radio din Republica Moldova prezintă o situație de stagnare, cu un consum limitat în comparație cu alte piețe europene. Doar 3% dintre cetățeni ascultă radioul ca sursă principală de știri (Magenta Consulting, 2020).
- Multe posturi de radio, inclusiv unele dintre cele mai populare, sunt rusești (Magenta Consulting, 2020).
- În timp ce pentru televiziune și internet este bine stabilit, în Moldova nu există un sistem de măsurare a consumului pentru radio.

Generalizând cele analizate putem spune că, industria media din Republica Moldova reproduce fragmentarea socială care caracterizează țara. Actorii media joacă un rol polarizator în societatea moldovenească. Deși mass-media moldovenească cunoaște preferințele publicului local, ea este în mod clar în urma mass-mediei străine în ceea ce privește calitatea conținutului, tehnologia și managementul. Piața media din Republica Moldova este puternic influențată și constrânsă de piețele vecine mai puternice.

Această analiză ne dă posibilitatea să punctăm câteva priorități în elaborarea strategiei de comunicare:

- TRM are o mare oportunitate pe care trebuie să o valorifice: să joace un rol de coeziune și unificare a societății moldovenești.
- Fragmentarea societății este o provocare majoră pentru TRM atunci când încearcă să obțină o acoperire universală în ceea ce privește portofoliul său de servicii.
- Având în vedere concurența puternică cu care se confruntă, TRM trebuie să găsească o modalitate de a defini și de a comunica în mod eficient unicitatea și valoarea sa pentru poporul său și, prin urmare, de a-și consolida poziția.

Analiza poziției Teleradio Moldova:

- TRM deține o poziție foarte competitivă în domeniul știrilor TV (35% din audiența săptămânală, al treilea jucător de pe piață), care constituie principala sa ofertă, principalul său contact cu publicul și unde deține o cotă mai mare de încredere (13% o menționează ca fiind cea mai de încredere sursă de știri și evenimente politice) (Magenta Consulting, 2020).
- Strategia de programare a celui de-al doilea canal nu este bine definită, deoarece se bazează în principal pe retransmiterea conținutului de pe primul canal.
- TRM nu este competitivă dincolo de știri, având o capacitate redusă de a investi în programe interne, producții comandate sau achiziții de la terți.
- În timp ce radioul TRM are o poziție competitivă pe piață, operațiunile sale de internet au performanțe slabe, cu o acoperire săptămânală de 1% (Magenta Consulting, 2020).
- Audiența TRM include în principal grupuri mai în vârstă situate în zonele rurale. În mod paradoxal, aceste audiențe pot fi insuficient deservite, deoarece știrile se concentrează în mare

măsură pe discuțiile politice la nivel național, cu o acoperire redusă a știrilor locale (EBU, 2020).

- Publicul tânăr este insuficient deservit de TRM, în ciuda canalului său de radio pentru tineret, care nu poate fi ascultat pe cale terestră în capitală, unde locuiește principala sa țintă.
- În prezent, TRM nu utilizează datele de audiență disponibile pentru a-și îmbunătăți strategiile de producție și distribuție a conținutului.
- TRM este bine gestionat din punct de vedere financiar. În ultimii câțiva ani, a reușit să genereze un excedent continuu.
- Întrucât 95% din finanțarea TRM provine de la bugetul de stat, aceasta este relativ stabilă. Cu toate acestea, cele aproximativ 7 milioane EUR pe care le primește sunt în mod clar insuficiente pentru a-și îndeplini rolul în mod adecvat.
- Forța de muncă a TRM a fost redusă cu 12% în ultimii 5 ani (date interne).
- Cea mai mare parte a cheltuielilor TRM este alocată programării și este distribuită după cum urmează: TV 55%, radio 28%, altele 17%, inclusiv oferta online (date interne).
- Compania dispune de o strategie corporativă, dar implementarea acesteia a fost întârziată din cauza unor probleme manageriale și organizaționale.
- Departamentele TV, radio și internet ale TRM funcționează independent, fără sinergii între echipele de management sau de producție.
- În cadrul diviziei de știri, procesele sunt departe de a fi optime, iar potențialul de sinergie este încă neexploatat. Acest lucru a dus la lansarea unui proiect de creare a unei redacții comune pentru departamentele TV, radio și multimedia.
- TRM suferă de probleme structurale, organizatorice, de cultură corporativă și de management moștenite care împiedică compania să se dezvolte în funcție de evoluția pieței și de nevoile cetățenilor (EBU, 2020).
- Procesele de achiziție și de angajare par a fi destul de greoaie și limitează competitivitatea TRM.

În urma analizei poziției pe piață a IP Compania Teleradio- Moldova putem concluziona că, TRM joacă un rol de lider în furnizarea de știri TV și de servicii radio, dar performanța sa în alte domenii este slabă din cauza limitărilor sale în ceea ce privește oferirea de conținut atractiv. TRM suferă de probleme legate de moștenire, de management și de cultură care îi subminează capacitatea de dezvoltare.

Ținta stabilită la acest capitol - consolidarea în continuare a departamentelor de știri.

Fiind o funcție de bază a serviciului public de media, puterea TRM în domeniul știrilor trebuie să mențină o poziție semnificativă și în continuare. Inițiativa de a concentra departamentele de știri TV, radio și Multimedia într-o locație va duce la efecte de sinergie între echipele și v-a crește productivitatea.

Analiza viziunii angajaților

Un rol important în elaborarea strategiei de comunicare îl are și luarea în considerație a viziunii angajaților companiei. În perioada iulie 2021 a fost realizat un sondaj „Barometrul de satisfacție a angajaților în cadrul TRM”. În urma analizei acestui sondaj au fost punctate următoarele aspecte:

- Marea majoritate a respondenților au constatat că pot să se adreseze șefului nemijlocit atunci când apare o situație complicată sau problemă.
- 74% din respondenți au menționat că relațiile între colegi sunt bune dar uneori apar conflicte din cauza necoordonării cu colegii din alte unități (secții, departamente, etc).
- 52% din respondenți au menționat că nu au fost informați despre cele mai importante obiective ale companiei pentru acest an.
- Majoritatea respondenților își doresc să interacționeze mai des cu colegii prin intermediul spațiilor de odihnă în incinta oficiului.

În urma analizei s-a constatat că, deși există o comunicare atât pe verticală cât și pe orizontală, în unele cazuri apar neînțelegeri și conflicte cu colegii din alte unități deoarece informația poate ajunge cu întârziere sau poate fi percepută în mod eronat. Angajații nu sunt suficient informați privind direcțiile de dezvoltare a TRM.

Drept obiectiv la acest capitol ar fi crearea spațiilor de comunicare (fizice și on-line) care ar îmbunătăți atât comunicarea formală cât și cea informală.

În urma celor analizate putem conchide că TRM trebuie să abordeze de urgență un proces de dezvoltare corporativă. În caz contrar, punerea în aplicare a recomandărilor propuse în strategie nu va fi posibilă și nici nu va da rezultatele așteptate. Atingerea unui statut de „pregătire corporativă” este primul pas care trebuie făcut de TRM.

Strategia de comunicare în cadrul ip compania „Teleradio-Moldova”

Având în vedere contextul societal din Republica Moldova, starea industriei media și, în special, caracteristicile și situația operațională a TRM, precum și ținând cont de părerile angajaților a fost schițate direcțiile unei strategii de comunicare externă și internă la IP Compania Teleradio Moldova. Strategia elaborată nu este una tradițională, deoarece nu se concentrează pe elaborarea unui plan de acțiune detaliat cu privire la mesajele care trebuie împărtășite, la mixul de media care trebuie utilizat sau la bugetul care trebuie alocat pentru a implementa o campanie tradițională de comunicare corporativă sau de consolidare a reputației.

Scopul strategiei de comunicare constă în poziționarea TRM ca o organizație apreciată și valoroasă pentru Republica Moldova și cetățenii săi precum și în îmbunătățirea relațiilor interpersonale din cadrul companiei.

Obiectivele strategiei de comunicare vor include:

1. **Pregătirea corporativă** - atingerea nivelului necesar de pregătire a întreprinderii pentru lansarea și gestionarea strategiei de comunicare propusă.
2. **Noua cultură corporativă și narațiune a TRM** - lansarea dezvoltării unei noi culturi corporative, crearea unei noi narațiuni corporative, subliniind relevanța și valoarea sa pentru societatea și cetățenii Republicii Moldova, precum și principalele succese ale companiei.
3. **Relansarea comunicării interne a TRM** - conceperea și punerea în aplicare a unui nou plan de acțiune de comunicare internă pentru TRM.
4. **Creșterea percepției publice** - îmbunătățirea percepției TRM de către cetățenii moldoveni.
5. **Consolidarea poziției pe piață a TRM** - consolidarea poziției TRM în ecosistemul mediatic și politic din Republica Moldova.

Analizând circumstanțele contextuale cu care se confruntă TRM considerăm că, înainte de a lansa orice strategie de comunicare, TRM are nevoie de o anumită dezvoltare corporativă, care ar trebui să permită organizației să lanseze și să gestioneze eficient strategia de comunicare.

În al doilea rând, s-a stabilit că, înainte de a comunica cu publicul, cu autoritățile sau cu orice altă parte interesată, TRM are nevoie de o descriere amănunțită a sa. În prezent, o astfel de descriere nu există, cel puțin într-un mod coerent, structurat și recunoscut.

În al treilea rând, este nevoie de definirea unui scop clar și puternic pentru strategie.

Concluzie

O strategie bună este un cadru care să permită și să faciliteze luarea deciziilor, definirea angajamentelor și articularea planurilor de acțiune pentru a atinge în mod eficient un scop.

De fapt, multe strategii corporative eșuează pentru că se concentrează mai degrabă pe planul de acțiune decât pe premisele și ipotezele de bază, pe definirea unui scop și pe setul de decizii și angajamente necesare pentru a reuși. Atunci când se întâmplă acest lucru, deoarece planurile de acțiune tind să fie ușor influențate de schimbările contextuale, strategia derapează rapid. În schimb, atunci când accentul se pune pe scop, pe obiective, pe deciziile care trebuie luate, pe implicațiile acestora și pe angajamentele care rezultă, atunci strategiile funcționează ca niște cadre generale care ghidează în mod eficient conducerea și personalul, de asemenea, în medii în schimbare. Prin urmare strategiile nu sunt planuri de acțiune, ci un set de decizii coerente care definesc și ghidează un curs de acțiuni.

Implementarea strategiei de comunicare, atingerea obiectivelor recomandate și a realizărilor cheie de dezvoltare va conduce la o legătură mai puternică între TRM, societatea și industria media din Republica Moldova. În opinia noastră, acest lucru este esențial pentru a aduce organizația într-o

poziție și o condiție mai bună în căutarea unui viitor mai durabil și pentru a deveni un bun valoros pentru Republica Moldova.

Referințe:

1. Sasha Scott, Radka Betcheva, Ezra Eeman, DTI Digital Readiness Review Teleradio-Moldova, Chișinău, 2020;
2. Roberto Suarez Candel, David Fernandez Quijada, Ludmila Andronic, Communications Strategy , South 180, 2021;
3. Marina Covalciuc, Barometrul de satisfacție al salariaților TRM, Chișinău,2021.
4. IMF (2021). World Economic Outlook Database, April 2021. Washington D.C.: International Monetary Fund, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/April>;
5. Magenta Consulting, Studiu național. Percepția populației despre mass-media și competențele mediatică în Republica Moldova, Chișinău,2020.

RESOURCE MANAGEMENT AND ADMINISTRATION SYSTEMS – COMPETITIVE AND SUSTAINABLE TOOLS

SISTEME DE MANAGEMENT ȘI ADMINISTRARE A RESURSELOR – INSTRUMENTE EFICIENTE SPRE COMPETITIVITATE ȘI SUSTENABILITATE

Lidia SURDU

Technical University of Moldova, Republic of Moldova

Abstract: The Enterprise Resource Planning system is the important software tool that facilitates the integration of all information in an organization into a single platform. In last year's many enterprises felt the need to implement a new and competitive tools and solutions for their successful activity. They have compared their technical requirements to modern software and decided that a new investment is needed.

Any inefficiency in the operational processes is reflected, sooner or later, in the financial. The purpose of ERP is to ensure the transparency of data within an organization and to facilitate access to any type of information useful in carrying out the activity decision-making process. Overall, this software, tools, systems and solutions improved operations process by around 30%. Also, efficiency has increased progressively as employees were getting used to the new system and devices. It is therefore worth investing in management tools, systems and models adjusted to economic requirements, especially for entities with a sustainable outlook and strategic outlook development.

Keywords: business processes, software, IT-tools, Enterprise Resource Planning, Warehouse Management System, efficiency, flexibility, improvement in progress, accounting tools, decision-making process, management of resources.

Abstract: Sistemul de Management a Resurselor este instrumentul software de mare importanță, care facilitează integrarea tuturor datelor operațiilor economic-financiare ale entității pe o singură platformă. În ultimii ani multe întreprinderi de succes au simțit necesitatea implementării instrumentelor noi IT și a soluțiilor bazate pe aceste instrumente. Oportunitatea de a dezvolta cu succes activitatea companiei depinde în mare măsură de aceste soluții moderne și competitive. Unele companii au efectuat analiza comparativă a posibilităților mijloacelor existente IT cu necesitățile în perspectivă și au ajuns la concluzia, că se necesită o nouă investiție la o nouă etapă de activitate. Analizii din domeniu constată, că orice ineficiență în procesele operaționale se reflectă, mai devreme sau mai târziu, în financiară. Scopul ERP este asigurarea transparenței datelor în cadrul companiei și facilitarea accesului la orice tip de informație utilă în desfășurarea procesului decizional. Sistemele și soluțiile ERP, aplicate în multe companii ale României și altor țări vest-europene au demonstrat eficientizarea procesului decizional cu 30%. Sistemele noi și moderne software se dovedesc a fi instrumentele, ce se impun într-o companie viabilă la etapa actuală de dezvoltare sustenabilă.

Cuvinte-cheie: activitate de antreprenariat, software, instrumente-IT, Managementul Administrarea Resurselor, Sistem de Management a Stocurilor, eficiență, flexibilitate, optimizare continuă, instrumente de evidență contabilă, proces de luare a deciziilor, optimizarea resurselor.

În condițiile dezvoltării organice a unei afaceri, în timp, se mărește echipa de lucru, crește numărul comenzilor, crește numărul de angajați, crește numărul de parteneri – acestea vor duce implicit la probleme în trasabilitatea produselor și operarea în timp util a comenzii de la client. În acest context apare strângenta necesitate de a înlocui programul contabil de evidență cu un program IT mult mai sofisticat și mai eficient pentru coordonarea unor factori: procesul de producere, primirea și îndeplinirea comenzilor, precum și operativitatea lucrului cu clienții.

ERP cu toate modulele lui îi poate furniza managerului o privire de ansamblu asupra entității și întregului proces, începând de la asigurarea cu materie primă până la procesul de desfacere. Se

impune și operativitatea sarcinilor de zi cu zi, iar sarcinile repetitive pot fi automatizate foarte mult, la fel sporind operativitatea procesului.

Având elementele cheie, managementul poate lua decizii, poate întocmi un plan de vânzări, poate planifica un buget, etc. Pentru proprietarul entității este important să știe „cu câți bani produci ceva,,. Simplu spus, proprietarul își dorește să obțină un control deplin asupra activității entității sale.

Cu ajutorul tehnologiilor avansate, investitorul posedă date mult mai elocvente și reale asupra a ceea ce face entitatea zi cu zi:

- Poate obține și analiza anumite rapoarte obținute din sistem
- Poate schimba anumite produse în procesul de producție
- Poate gestiona cu achiziții și anumiți furnizori
- Poate obține caracteristicile pieței în care activează sau a unei anumite zone
- Poate deveni mai pregătit pentru luarea deciziilor, care vor fi mai corelate cu planurile afacerii de viitor.

Un avantaj în plus îl constituie simplitatea în instruire și aplicare. Unele costuri de instruirea angajaților sunt mult mai mici decât cele așteptate. Aceasta fiind un moment atractiv pentru investitor în scopul asigurării competitivității companiei.

ERP, CRM, WMS soluții, APS-soluții, TMS-soluții și alte sisteme de management asigură flexibilitatea în luarea deciziilor într-un timp extrem de scurt. Acest punct forte este important pentru furnizarea datelor la sediul central, unde aceste decizii vor fi luate. În plus se activează quantumul vânzărilor, având acces la monitorizarea mai eficientă a procesului. Pot fi depistate cu ușurință problemele apărute și ce soluții pot fi aplicate la rezolvarea lor. Experiența practică afirmă, că se obține și diminuarea retururilor de marfă în procesul de desfacere, grație monitorizării mai îndeaproape a procesului.

Sistemul de planificare a resurselor întreprinderii (Enterprise Resource Planning) este instrumentul software care facilitează integrarea tuturor informațiilor dintr-o organizație într-o platformă unică. Scopul ERP este să asigure transparența datelor în cadrul entității și să faciliteze accesul la orice tip de informație utilă în desfășurarea activității.

Sistemele ERP sunt programe modulare, fiecare arie de activitate a companiei fiind acoperită de către o aplicație specifică. Modulele unui sistem ERP funcționează integrat utilizând o bază de date comună, sau pot funcționa independent. Pot fi enumerate câteva categorii de module care servesc la gestionarea cu eficiența a unei întreprinderi:

- Producție: planificarea și urmărirea producției
- Gestione: evidența stocurilor, a furnizorilor, a plăților și încasărilor
- Salarii: calculul salariilor și managementul informațiilor referitoare la personal
- Contabilitate: evidența financiar contabilă
- Imobilizări: evidența mijloacelor fixe și calculul amortizării
- CRM: managementul relațiilor cu clienții
- Business Intelligence: rapoarte, analize, prognoze.

Managementul relațiilor cu clienții (Customer Relationships Management, CRM) este un proces în care o afacere sau o organizație își administrează interacțiunile cu clienții, utilizând de obicei analiza datelor pentru a studia cantități mari de informații.

Sistemele CRM colectează date dintr-o serie de canale de comunicare diferite, inclusiv site-ul web al unei companii, telefon, e-mail, chat-live, materiale de marketing și, mai recent, rețelele sociale. Acestea permit companiilor să învețe mai multe despre publicul țintă și despre cum să le răspundă cel mai bine cerințelor, păstrând astfel clienții și stimulând creșterea vânzărilor. CRM poate fi utilizat cu clienții din trecut, prezenti sau potențiali. Aceste sisteme cuprind conceptele, procedurile și regulile pe care le urmează o corporație atunci când comunică cu consumatorii săi. Această conexiune completă acoperă contactul direct cu clienții, cum ar fi operațiunile de vânzări și servicii, prognoza și analiza modelelor și comportamentelor consumatorilor, din perspectiva companiei. [8]

Un sistem CRM de succes include:

- O colecție de date, numită depozit de date al întreprinderii (EDW), care conține informații despre toate tranzacțiile efectuate în cadrul firmei, produsele și indicatorii de performanță al acestora precum și alți indicatori.
- Managementul oportunităților care ajută compania să gestioneze creșterea și cererea imprevizibilă și să implementeze un model bun de prognoză pentru a integra istoricul vânzărilor cu proiecțiile vânzărilor
- Servicii și sisteme de monitorizare a campaniilor de marketing pe mai multe rețele, urmărind analiza clienților prin clicuri și vânzări ale clienților.
- Un software ca serviciu (SaaS), în esență o aplicație web, livrată prin internet și accesată printr-un browser web în loc să fie instalată pe un computer local. Companiile care utilizează software-ul nu îl cumpără, dar plătesc de obicei o taxă de abonament recurentă furnizorului de software.
- Pentru întreprinderile mici, un sistem CRM poate consta dintr-un sistem de gestionare a contactelor care integrează e-mailuri, documente, locuri de muncă, faxuri și programare pentru conturi individuale. Sistemele CRM disponibile pentru piețe specifice (juridice, financiare) se concentrează frecvent pe managementul evenimentelor și pe urmărirea relațiilor, spre deosebire de rentabilitatea investiției financiare (ROI). [8]

Cercetările au descoperit că o creștere cu 5% a reținerii clienților, crește profiturile clienților pe viață cu 50% în medie în mai multe industrii, precum și o creștere de până la 90% în anumite industrii, cum ar fi asigurările. Companiile care au stăpânit strategiile de relație cu clienții au cele mai de succes programe CRM. De exemplu, „MBNA Europe” a înregistrat o creștere anuală a profitului cu 75% din 2005. Firma investește mult în depistarea potențialilor deținători de carduri. Odată identificați clienții corespunzători, firma își păstrează 97% dintre clienții profitabili. Ei implementează CRM prin comercializarea produselor potrivite clienților potriviți. Utilizarea cardurilor clienților companiei este cu 52% peste norma industriei, iar cheltuielile medii sunt cu 30% mai mari pe tranzacție. [6]

Sistemele CRM pot include implementarea mai multor elemente componente:

- Centre de contact (Call Centers);
- Centre de contact automatizate;
- Rețele de socializare;
- Servicii bazate pe locație;
- Tranzacții business-to-business.

Cu ajutorul unui sistem informatic de tip WMS - Warehouse Management System (Sistem de management al unui depozit) poate fi facilitată automatizarea operațiilor cu stocul și egalitatea dintre stocul scriptic și cel faptic. [3]

Un depozit poate fi organizat în 5 niveluri: zone, rânduri, rafturi, polițe și celule. Modul de codificare poate fi generat automat. Se poate pune limită pe celule la nivel de volum sau se poate merge pe principiul celulelor flexibile.

În funcție de arhitectura depozitului, în urma unui proces de analiză, se selectează structura care poate conduce la fluxuri eficiente de operare a activităților specifice. Odată activat acest modul, orice tranzacție care afectează depozitul respectiv, se va efectua conform parametrilor specificați. [5]

Prezentat la modul simplu, WMS este orice operațiune care necesită așezarea mărfii în celule sau culegerea mărfii din celule. În funcție de parametrii configurați, sistemul poate propune în mod automat pentru intrări locația în care se vor depozita bunurile, iar pentru ieșiri locația din care se vor culege acestea.

Beneficiile unor entități în rezultatul implementării sistemului WMS sunt:

- Creșterea spațiilor de depozitare cu 15 % ca urmare a optimizării depozitelor pe categorii de produse
- Creșterea productivității angajaților cu 25% prin optimizarea rutelor de deplasare ale aprovizionărilor
- A crescut viteza de prelucrare și transmitere a datelor și a scăzut procentul erorilor umane, ajungând aproape de zero
- Se obține 100% de trasabilitate a stocurilor de la intrare până la final

- Sa îmbunătățit acuratețea picking-ului foarte mult, iar erorile din timpul colectării produselor au scăzut foarte mult, fiind sub 1%.

Pe măsură ce activitatea companiei crește, se impune necesitatea unui control minuțios al costurilor operaționale. Uneori sunt preponderente costurile de distribuire, însă cele mai complexe rămân a fi costurile de producere. Minimizarea timpului pentru distribuire spre client și detalierea costurilor de producere rămân a fi avantajul competitiv important în contextul strategiei sustenabile al oricărei entități, în conformitate cu obiectivul investitorului de a spori profitabilitate pe o perioadă de durată.

Pentru a accentua importanța unor instrumente IT eficiente vom aminti, că orice ineficiență în procesele operaționale se reflectă, mai devreme sau mai târziu, în financiară. De aceea se merită investiția în aceste instrumente de management, aceste sisteme și modele ajustate la cerințele economice actuale, în deosebi, pentru entitățile cu o perspectivă sustenabilă și dezvoltare strategică de perspectivă.

Referințe:

1. Legea contabilității și raportării financiare nr. 287 din 15.12.2017. Disponibil pe: <http://lex.justice.md/md/373601/>
2. ERP și CRM – Ce diferențe cheie există între cele două tipuri de aplicații software? <https://crmistii.com/2018/11/06/erp-si-crm-diferente/>
3. Enterprise resource planning https://en.wikipedia.org/wiki/Enterprise_resource_planning
4. What is ERP? <https://www.oracle.com/erp/what-is-erp/>
5. Best ERP systems <https://www.g2.com/categories/erp-systems>
6. Studiu de caz – Implementarea ERP + BI+SFA la Binal Mob, România https://www.youtube.com/watch?v=2A9aX_jDJzE&ab_channel=SeniorSoftware
7. Что такое ERP - система? <https://www.cleverence.ru/articles/biznes/chto-takoe-erp-sistema-prostymi-slovami-rasshifrovka-ponyatiya-primery-i-klassifikatsiya-programmy-d/>
8. CRM History: The evolution of Better Customer Service, https://www.streetdirectory.com/travel_guide/124130/enterprise_information_systems/crm_history_the_evolution_of_better_customer_service.html

PERCEPTION OF THE CIRCULAR ECONOMY BY THE WINE SECTOR OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

PERCEPEREA ECONOMIEI CIRCULARE DE CĂTRE SECTORUL VINICOL AL REPUBLICII MOLDOVA

Larisa BUGAIAN, Dr.hab., prof. univ.

Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova

Gheorghe ARPENTIN, Dr.hab.

Director Cercetare & Dezvoltare, grupul de companii Purcari, Republica Moldova

Cristina DIACONU, doctorand

Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova

Abstract: Taking into account the relevance of the circular economy for society, economic growth and maintenance of environmental balance, aligning industry with the principles of the circular economy is fundamental. The winemaking industry plays a particular role in the development and economic growth of the Republic of Moldova. In addition to basic products, enterprises in this industry also generate significant amounts of by-products, which if not exploited cause significant damage to the environment. This study aims to provide a clear picture of the perception of the circular economy among economic operators in the Moldovan winemaking industry, as well as to provide valuable insights on issues related to the de facto processing/separation/disposal of waste generated by the sector. Frequently asked questions in this area include: what are the proportions of waste processed, what are the optional products, how is the cost of waste and products obtained from this waste calculated. Another, no less important, aspect is the identification and resolution of priority issues for the transition and implementation of the circular business model.

The Questionnaire serves as a method of analysis and assessment of the situation in terms of the topic addressed in this article.

The research was conducted within the State Program 20.80009.0807.22 Developing the circular economy mechanism for the Republic of Moldova.

Keywords: by-products, wineries, questionnaire, circular economy, valorization

JEL Classification: Q01

Introducere

Una dintre provocările acute cu care se confruntă astăzi societatea, mediul de afaceri, constă în identificarea unui echilibru „sănătos” între dezvoltarea economică, socială și protecția mediului înconjurător.

În această privință, tot mai multe companii conștientizează necesitatea implicării lor în protejarea valorilor de mediu, construirea unei societăți sustenabile prin dezvoltarea unor modele de afaceri circulare, modele ce tind spre zero deșeuri.

Noul model de dezvoltare economică, numit circular, urmărește să includă practici precum prevenirea, reducerea, reutilizarea, valorificarea, reciclarea, restaurarea la modelele de afaceri tradiționale.

Tinând cont de faptul că Industria Alimentară și a Băuturilor generează unele dintre cele mai mari cantități de deșeuri în Republica Moldova, am considerat că integrarea tematicii economiei circulare în sectorul vinicol național ar reprezenta un subiect de mare interes.

Pe baza acestui fapt, prezentul studiu își propune să estimeze gradul de educație și conștientizare a agenților economici din acest sector a importanței economiei circulare, precum și evaluarea comportamentului acestora vizavi de deșeuri.

Drept metodă de studiu a servit chestionarul, perioada de completare fiind martie-aprilie 2021.

Prima parte a chestionarului se referea la datele de identificare a întreprinderilor, a doua parte conținea un set de întrebări generale legate de economia circulară, iar a treia parte - întrebări

particularizate sectorului vinicol, îndeosebi cu privire la prelucrarea/destinația finală a produselor secundare vinicole.

Completarea chestionarului a fost posibilă on-line, fiind disponibilă versiunea rusă și română, dar totodată expediată electronic și varianta word a acestuia.

Estimarea gradului de conștientizare a întreprinderilor vinicole în domeniul economiei circulare

Ca urmare a centralizării răspunsurilor la întrebările din chestionar s-au operat 14 chestionare valide, completate de întreprinderi vinicole, care cumulativ generează aproximativ 25-30% din totalul produselor secundare la nivelul sectorului.

Conform Fig. 1 întreprinderile respondente acoperă 3 regiuni de producere a produselor vitivinicole cu Indicație Geografică Protejată: Codru, Ștefan Vodă, Valul lui Traian, pondere mai mare având zona Centru „CODRU” cu 57%.

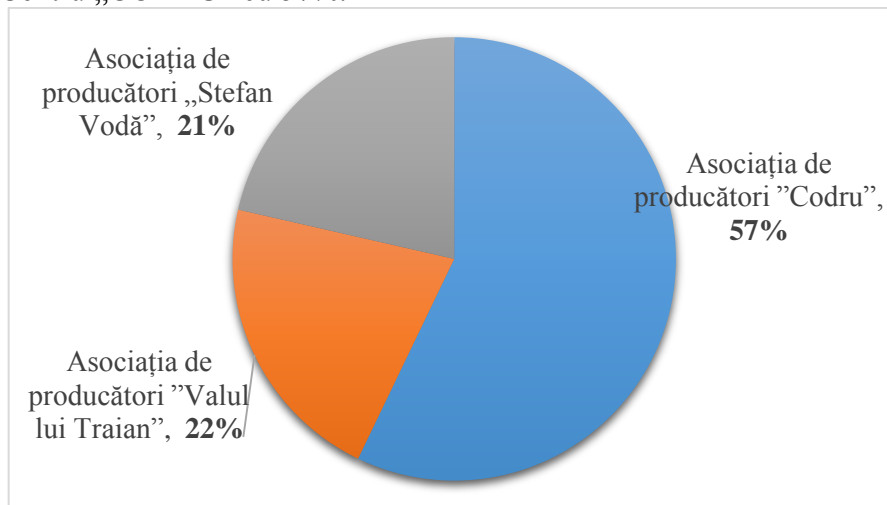

Figura 1. Structura întreprinderilor vinicole respondente după regiuni de producere

Majoritatea întreprinderile respondente, mai exact 92% au ciclul complet de producere, de la prelucrarea strugurilor la producerea și îmbutelierea produselor vinicole.

La întrebarea *Ați auzit până acum despre conceptul de economie circulară?* au răspuns cu „DA” 79 % și cu „NU” 21%, ceea ce denotă faptul că respondenții sunt în mare măsură familiarizați cu acest termen.

Următoarea întrebare adresată exclusiv celor care sunt cunoscuți cu termenul de economie circulară a fost: *Cu ce ați asocia economia circulară?*

Întrebarea dată a fost însoțită de 5 variante de răspuns, printre care și posibilitatea respondentului de a interveni cu răspunsul propriu.

Astfel, conform informației prezentate în Fig. 2, observăm că cei mai mulți respondenți, peste 80 % au asociat economia circulară cu varianta de răspuns - *reciclarea/valorificarea deșeurilor*, 27% dintre ei- *cu un model de afaceri care tinde spre utilizarea completă a resurselor naturale* și 9% au atribuit economia circulară la varianta de răspuns „*altele*” cu mențiunea proprie că economia circulară constă în regula „celor 3R”.

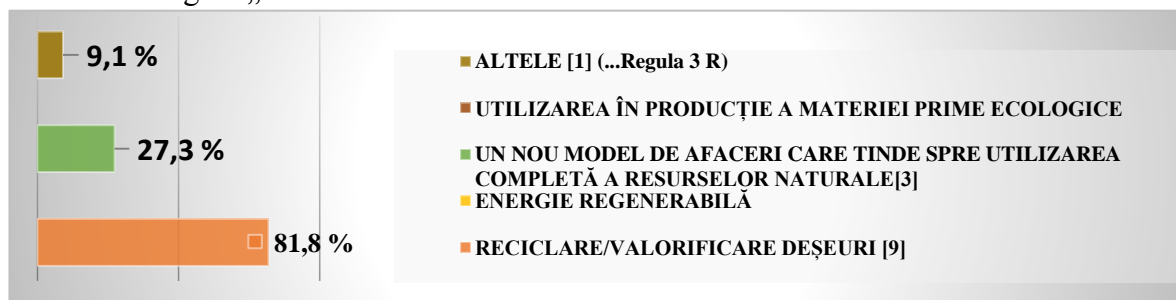

Figura 2. Semnificația termenului de economie circulară în viziunea respondenților

La întrebarea: *De unde ați auzit despre acest concept?*, am obținut următoarele răspunsuri: peste 70% dintre respondenți au auzit despre economia circulară din sursa social media, 27% s-au făcut cunoscuți cu acest termen din revistele de afaceri, urmând sursele de informare TV, organizația în care lucrez și cele din categoria „altele”.

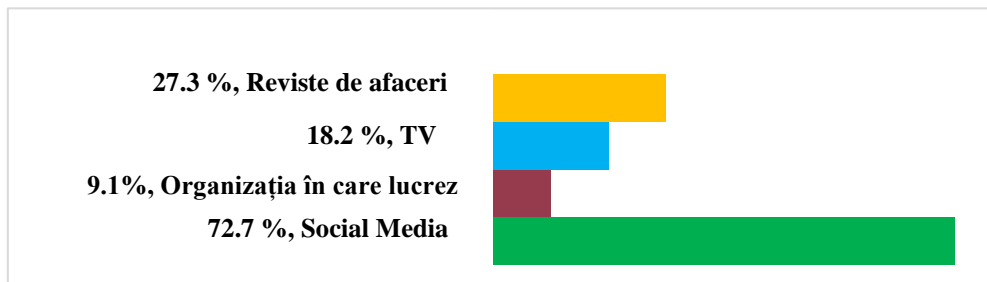

Figura 3. Sursele principale de informare cu privire la economia circulară

O altă întrebare inclusă în chestionar a ținut de identificarea de către respondenți a celor mai importante beneficii ale companiei care implementează principiile economiei circulare în activitatea care o desfășoară.

Întrebarea respectivă a fost însoțită de 6 variante de răspuns, precum urmează:

1. Îmbunătățirea imaginii companiei
2. Creșterea competitivității pe piață
3. Îmbunătățirea calității produselor
4. Constituie un avantaj în identificarea partenerilor externi
5. Nu aduce beneficii
6. Altele (specificați)- beneficii economice, ecologice

În urma centralizării răspunsurilor, prezentate în Fig.4, se constată că 57.1% consideră că principalul avantaj în urma alinierii activității întreprinderii la principiile economiei circulare ar fi *îmbunătățirea imaginii companiei*, 35.7 % consideră că beneficiul principal ar consta în *identificarea de noi parteneri externi*, 28.6 % sunt de părerea că principalul avantaj ar fi *creșterea competitivității pe piață*, 21.4 % - *îmbunătățirea calității produselor*, iar 7.1 % au ales varianta de răspuns „Altele”.

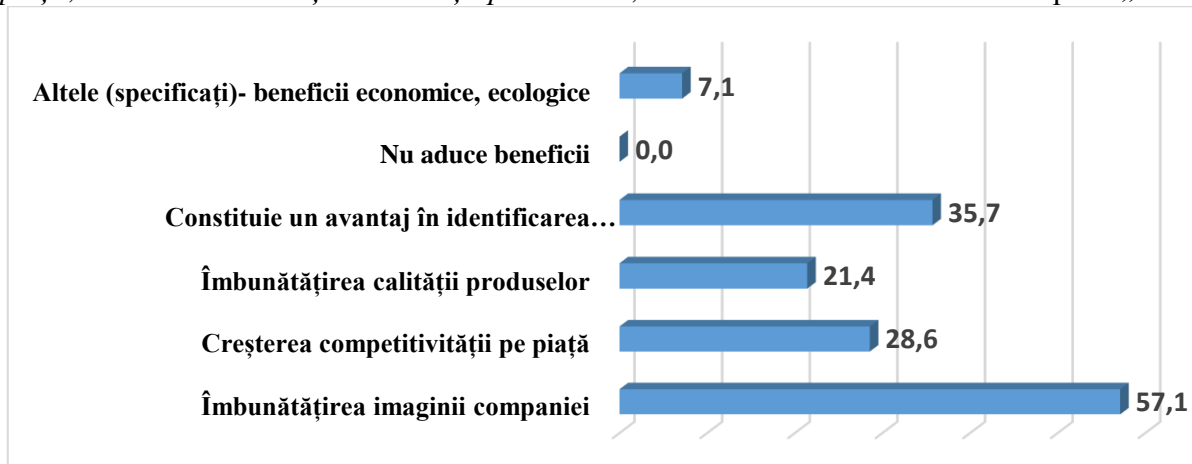

Figura 4. Principalele avantaje ale unei întreprinderi în urma alinierii la principiile economiei circulare

O altă întrebare inclusă în chestionar a fost: *Considerați că economia circulară este o tematică de actualitate a sectorului, ce necesită o atenție și implicare urgentă?*

Analizând datele din Fig. 5 se constată că peste 65 % dintre întreprinderile respondente consideră economia circulară o tematică actuală și foarte actuală pentru sectorul vinicol, ce necesită o atenție și implicare urgentă, iar 21 % și respectiv 14 % susțin că economia circulară ar fi într-o oarecare sau în mică măsură o temă actuală.

Figura 5. Economia circulară este o tematică actuală?

Ponderea de 65 % ne indică faptul că tematica abordată se înscrie în domeniul preocupărilor de „astăzi” la nivel național, internațional, cât și la nivel de ramură, întreprindere, economia circulară reprezentând o oportunitate economică excelentă care realizează echilibrul dintre economie, mediu și societate.

La setul de întrebări: *Care considerați că sunt instrumentele principale care pot contribui la facilitarea tranziției de la economia liniară la cea circulară?* acordând o notă de la 1 la 5, unde 1- deloc important, 5- foarte important, s-au obținut următoarele rezultate:

Tabelul 1

Evaluarea importanței instrumentelor în tranziția către economia circulară

Instrumentele facilitării tranziției către economia circulară	deloc important	puțin important	importanță moderată	important	foarte important
Proiecte de inovare, cercetare	0	2	0	7	5
Programe de educare și conștientizare a populației	0	1	0	8	5
Politici de sprijin pentru dezvoltarea afacerilor și a pieței pentru activități economice circulare	0	0	0	4	10
Instrumente de consiliere și finanțare a proiectelor relevante pentru economia circulară	0	0	0	7	7
Reglementari (politice) în domeniul economiei circulare	0	0	0	5	9

Analizând datele din tabelul 1 observăm că majoritatea respondenților consideră că cel mai important instrument de accelerare a tranziției către economia circulară este *politicile de sprijin pentru dezvoltarea afacerilor și a pieței pentru activități circulare*.

Pe locul doi se află reglementările politice în domeniul economiei circulare cu un scor mediu de 4.64, pe locurile următoare trei, patru se află instrumente de consiliere și finanțare a proiectelor relevante pentru economia circulară cu un scor mediu de 4.5, programe de educare și conștientizare a populației cu privire la EC cu un scor mediu de 4.2 și în mod surprinzător ultimul loc cu un scor mediu de 4.07 îl ocupă proiectele de inovare/cercetare în domeniul economiei circulare.

Întreprinderea realizează separarea deșeurilor alimentare industriale?

Analizând datele din Fig.6, observăm că doar 14 % dintre întreprinderile vinicole separă într-o foarte mare măsură deșeurile acumulate, 50 % - în mare măsură, iar 36 % într-o oarecare măsură.

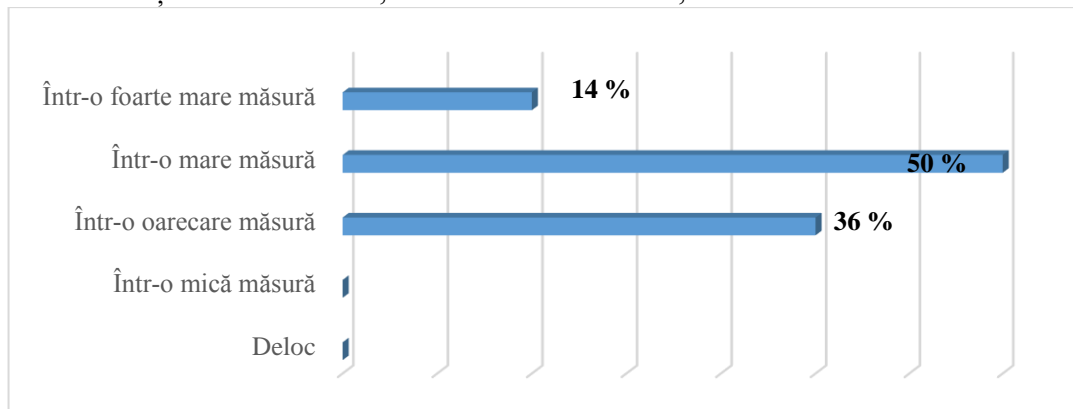

Figura 6. Separarea deșeurilor în cadrul întreprinderilor vinicole respondente

La setul de întrebări cu privire la problemele prioritare de tranziție și implementare a modelului circular de afaceri în cadrul întreprinderii, obținem următorul clasament:

1. Lipsa soluțiilor tehnologice și tehnice de valorificare a subproduselor vinicole- 64 %
2. Lipsa informațiilor adecvate și clare privind oportunitățile economiei circulare - 43 %
3. Lipsa forței de muncă și riscurile financiare au obținut scoruri egale, 14 % fiecare
4. Alte probleme de tranziție și implementare nu au fost identificate, 0%

În cadrul întreprinderii Dvs., sunt prelucrate produsele secundare vinicole?

Conform Fig.7 constatăm că 57% dintre întreprinderile vinicole nu valorifică produsele secundare vinicole, iar 43%- le valorifică .

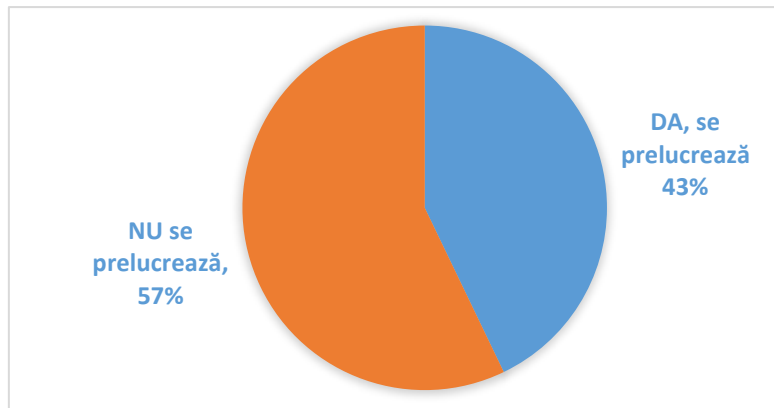

Figura 7. Prelucrarea/Neprelucrarea produselor secundare vinicole în cadrul întreprinderii

Întreprinderilor care au răspuns că prelucrează produsele secundare vinicole le-a fost adresată întrebarea suplimentară: **În ce proporții acestea sunt prelucrate- 100%, >50 %, < 50 %?**

Centralizând răspunsurile la această întrebare, se constată că dintre cele 43 % de întreprinderi care valorifică deșeurile vinicole, peste 66 % prelucrează de fapt cantități reduse, sub 50% din cantitatea totală a subproduselor generate.

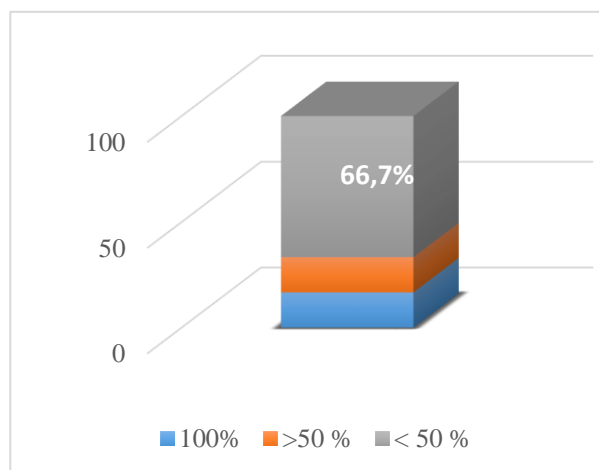

Figura 8. Gradul de valorificare al subproduselor vinicole

Aceste aspecte ne indică faptul că cantități semnificative de produse secundare valoroase ajung la gropile de gunoi, la depozitele de deșeuri aducând daune majore mediului ambiant și totodată pierderi economice.

La întrebarea **care este de facto destinația produselor secundare vinicole în cazul neprelucrării?**, am obținut următoarele răspunsuri, prezentate în figura 9:

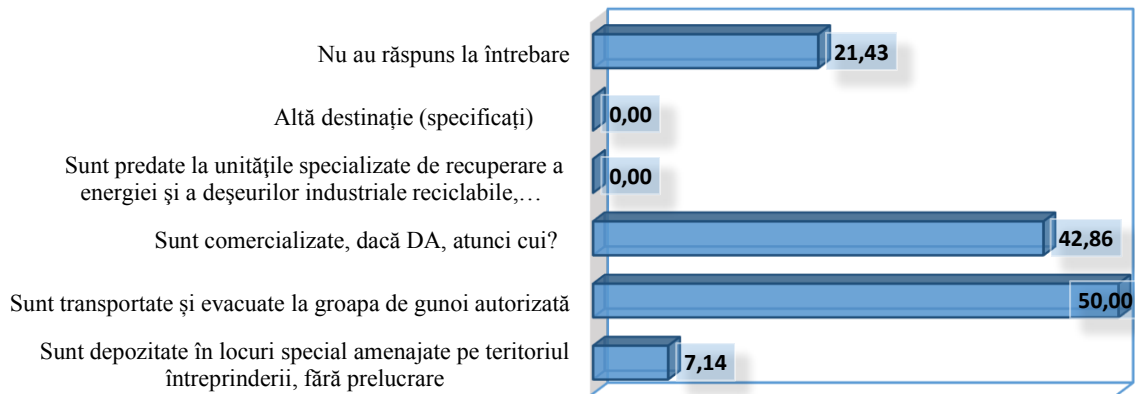

Figura 9. Destinația produselor secundare vinicole în cazul neprelucrării acestora

Astfel, se remarcă două destinații importante vizavi de „soarta” produselor secundare vinicole, și anume:

1. Sunt transportate și evacuate la groapa de gunoi autorizată (50 % dintre răspunsuri) ori
2. Sunt comercializate (43 % dintre răspunsuri).

Apreciați de la 1 la 5 în ce măsură statul întreprinde destule acțiuni cu privire la monitorizarea destinației deșeurilor din vinificație, unde 1- NU sunt întreprinse destule acțiuni, 5- SUNT întreprinse destule acțiuni.

Răspunsurile înregistrate, sunt incluse în Tab.2, după cum urmează:

Tabelul 2

Gradul de intervenție al statului în monitorizarea destinației deșeurilor din vinificație

	Scor 1	Scor 2	Scor 3	Scor 4	Scor 5
Răspunsuri	6	4	1	3	0

Scorul mediu obținut la această întrebare este de 2.07, cei mai mulți dintre respondenți- 43% atribuind scorul 1, ceea ce semnifică că statul nu întreprinde destule acțiuni cu privire la monitorizarea destinației deșeurilor din vinificație.

La întrebarea: **Evaluăți importanța valorificării produselor secundare vinicole pentru conservarea resurselor naturale și protecția mediului înconjurător**, s-au propus următoarele calificative: foarte importantă, importantă, puțin importantă, deloc importantă.

Prin urmare, conform informațiilor din Fig.10 se evidențiază faptul că, mai mult de 3 sferturi (79%) din respondenți găsesc o legătură foarte strânsă între valorificarea produselor secundare și mediul înconjurător, 43% evaluează legătura ca „foarte importantă” și 36 % ca fiind „importantă”. Cu toate acestea, 21% găsesc această legătură ca „puțin importantă”.

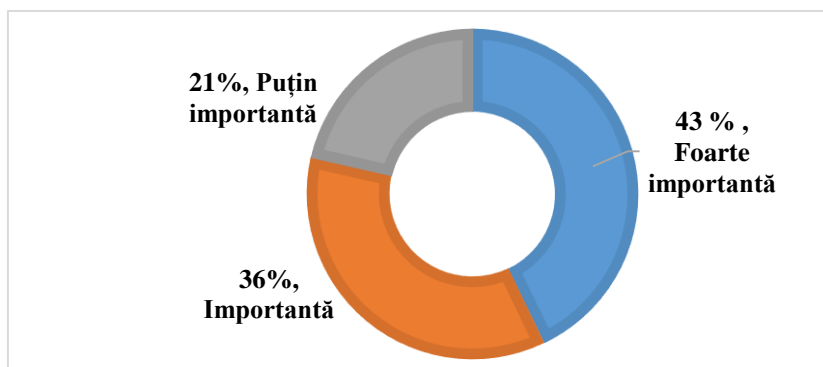

Figura 10. Evaluarea legăturii între valorificarea subproduselor și mediul înconjurător

La ultima întrebare din chestionar: **Evaluăți importanța valorificării produselor secundare vinicole din punct de vedere economic**, se constată că 29 % evaluează această legătură ca fiind

„foarte importantă”, 50% „importantă” iar 21% puțin importantă.

Aceste rezultate ne demonstrează încă o dată că beneficiile economice și cele ambientale în urma implementării modelelor de afaceri circulare sunt într-o mare măsură conștientizate de întreprinderile vinicole din Republica Moldova.

Prin urmare, direcția în care trebuie să se focuseze acestea, devine tot mai clară.

Concluzii

În cadrul prezentei cercetări s-a urmărit găsirea unui răspuns la 2 aspecte foarte importante. Primul aspect a ținut de identificarea nivelului de educație, cunoaștere și aplicare a principiilor economiei circulare în întreprinderile din industria vinicolă a R.Moldova.

Cel de-al doilea aspect a urmărit evaluarea comportamentului agenților economici față de deșeurile și a gradului de percepere a argumentelor economice și de mediu în urma tranziției către un model de afaceri circular.

Centralizând răspunsurile la întrebările din chestionar, se constată preocupări pozitive vizavi de economia circulară.

Teoretic, întreprinderile vinicole sunt familiarizate într-o mare măsură cu acest concept, care urmărește modul în care ar trebui să interacționeze mediul economic și cel social, fără a compromite echilibrul naturii, fapt apreciat pozitiv.

Dar, cu părere de rău, atitudinea practică a companiilor față de mediul înconjurător este încă la un nivel inferior, 64% dintre întreprinderile vinicole respondente neavând încă implementat un Sistem de Management de Mediu.

În fapt, o bună parte dintre întreprinderile respondente, peste 57% nu valorifică produsele secundare vinicole, iar celelalte, cu o pondere de 43%, le valorifică într-o proporție mai mică de 50%.

Prin urmare, cantități substanțiale de produse vinicole secundare se transformă în deșeurile, ajungând la gropile de gunoier.

În acest context, este absolut necesar să fie întreprinse acțiuni coordonate la nivel local, regional, național, crearea de parteneriate constructive dintre sectorul privat și cel de stat, introduse diferite instrumente, proiecte inovatoare, tehnologii relevante, politici de sprijin s.a., cu scopul de a facilita, stimula tranziția către o economie circulară.

Nu în cele din urmă trebuie prevăzută și o monitorizare strictă a implementării politicilor care ar contribui la realizarea agendei economiei circulare.

Articolul este realizat în cadrul Proiectului Național ”Dezvoltarea mecanismului de formare a economiei circulare în Republica Moldova”, cu cifrul: 20.80009.0807.22 în baza contractului nr.122/2-PS din „01” 01.2020.

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF HAZARDOUS WASTE ON HEALTH AND THE ENVIRONMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

EVALUAREA IMPACTULUI DEȘEURILOR PERICULOASE ASUPRA SĂNĂTĂȚII ȘI MEDIULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Viorica POPA, Dr., cercetător științific coordonator,
Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova
Nicolae POPA, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova

Abstract: The issue of hazardous waste management is a priority in state policy, as this area has a particularly high impact on the environment and public health. In order to reduce the impact on this sector, it is necessary to take concrete waste management measures at national level and to develop solutions for some categories of hazardous waste to be treated or disposed of abroad in environmentally friendly technologies. In the study, the author aimed to analyze and evaluate the management of hazardous waste, to identify the most important problems and risks to public health.

This study was developed within the State Program 20.80009.0807.22 Development of the mechanism for the formation of the circular economy in the Republic of Moldova.

Keywords: circular economy, toxic waste, management, environment, risks, recycling, waste hierarchy.

JEL classification: Q54, Q57, Q58

Introducere. Problemele de mediu la nivel global cu care se confruntă în prezent omenirea sunt, în mare măsură, rezultatul supraexploatării de către om a resurselor naturale, și anume a combustibililor și a biodiversității. Prin urmare, devine tot mai clar că modelul predominant de dezvoltare economică care este bazat pe utilizarea intensivă a resurselor, pe generarea de deșeuri și pe poluare, nu poate fi susținut pe termen lung și este inefficient. Astfel, multe din resurse sunt folosite doar pentru o perioadă scurtă sau reprezintă o pierdere pentru economie, fiind eliminate în depozitele de deșeuri sau devalorizate. Foarte multe din produsele consumate devin în foarte scurt timp deșeuri. Ca exemplu, cantitatea de plastic produsă în ultimul deceniu o depășește pe cea produsă într-un secol (1950 – 1,5 mil și în 2018 – 359 mil). În contextul acestor realități, o problemă de risc major pentru sănătatea populației și cea a mediului din Republica Moldova este generată de deșeurile toxice sau periculoase, care sunt amestecate cu deșeurile menajere și apoi aruncate la groapa de gunoi. Din păcate, în Republica Moldova gestionarea deșeurilor se bazează pe modelul liniar (colectare-transportare-depozitare) dar nu pe cel circular. În cadrul modelului liniar - depozitele de deșeuri sunt: surse de poluare pe termen lung al apelor și solului și contribuie la schimbările climatice. Astfel, riscul deșeurilor periculoase asupra sănătății umane precum și asupra mediului înconjurător nu poate fi evaluat numai prin prisma caracterului periculos al deșeului.

Gradul de abordare a temei în literatura științifică. Conform literaturii studiate, deșeurile toxice sau periculoase sunt deșeuri chimice capabile să provoace moartea sau rănirea vieții. Astfel, deșeurile sunt considerate toxice dacă sunt otrăvitoare, radioactive, explozive, cancerigene (care cauzează boli cancerogene), mutagene (cauzând daune cromozomilor), teratogene (provocând defecte congenitale) sau bioacumulative (adică, crescând în concentrație la capetele superioare ale lanțurilor alimentare). Deșeurile toxice care conțin agenți patogeni periculoși, cum ar fi seringile uzate, sunt uneori considerate a fi deșeuri toxice.

În prezent, cercetătorii contemporani abordează conceptual riscul deșeului poate fi caracterizat și evaluat prin următoarele trei componente:

1. Gradul de pericolozitate al deșeului (cuprinzând: volum, concentrație, întindere, etc.);
2. Calea de expunere prin care substanța periculoasă trece de la sursă la receptor (cuprinzând așezarea geografică și hidrogeologică, etc.);

3. Starea receptorului. Astfel, este important de a cunoaște aceste date și informații pentru evaluarea riscului dat prin producerea, stocarea și depozitarea de deșeuri periculoase.

Toate aceste caracteristici denotă faptul, că structural deșeurile în sine este foarte nociv și cantitatea de deșeuri pe care o generează populația este strâns legată de tiparele de consum și de producție. Astfel, schimbările demografice, precum creșterea numărului de gospodării alcătuite dintr-o singură persoană, afectează, de asemenea, cantitatea de deșeuri pe care le generează. În cadrul acestui studiu, autorii își propun să oglindească problematica deșeurilor toxice din Republica Moldova, care au un impact nociv asupra mediului și sănătății populației.

În Republica Moldova, Conform Legea nr. 209 din 29.07.2016 privind deșeurile, deșeurile periculoase sunt orice deșeuri care prezintă una sau mai multe din proprietățile periculoase specificate în anexa nr. 3 din lege. Prin urmare, Conform art.7 din Legea nr. 209 din 29.07.2016 privind deșeurile, lista deșeurilor, inclusiv a deșeurilor periculoase, se elaborează și se actualizează periodic de către Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului și se aprobă de Guvern. Astfel, în cazul unui tip de deșeu care se încadrează, potrivit Listei deșeurilor, sub două coduri diferite, în funcție de posibila prezentă a unor caracteristici periculoase (codurile marcate cu asterisc), încadrarea ca deșeu nepericulos se realizează de către producătorii și deținătorii de astfel de deșeuri numai în baza unei analize a originii, testelor, buletinelor de analiză și a altor documente relevante.

Cadru normativ și instituțional național privind managementul deșeurilor periculoase. În Republica Moldova, activitatea de gestionare a deșeurilor și gestionarea deșeurilor periculoase este fundamentată în Legea privind deșeurile nr.209 din 29.07.2016. Coordonarea activității de gestionare este atribuită Ministerului Mediului. Prin urmare, în subordinea sa în domeniul gestionării deșeurilor se atribuie Agenția de Mediu și Inspectoratul pentru Protecția Mediului. Un rol important este atribuit autorităților administrației publice locale, care au ca scop stabilirea unui sistem de management integrat al deșeurilor la nivel regional și să asigure cooperare regională în vederea constituirii asociațiilor regionale de management al deșeurilor.

Organizații de stat cu atribuții în domeniul mediului și gestionarea deșeurilor în R. Moldova:

- Ministerul Mediului;
- Agenția Apele Moldovei;
- Agenția Moldsilva,
- Agenția de Mediu,
- Inspectoratul pentru Protecția Mediului,
- Agenția pentru Geologie și Resurse Naturale,
- Serviciul Hidrometeorologic de Stat,
- Agenția Națională de Reglementare a Activității Nucleare și Radiologice,
- Unitatea de Implementare a proiectelor în domeniul mediului, etc.

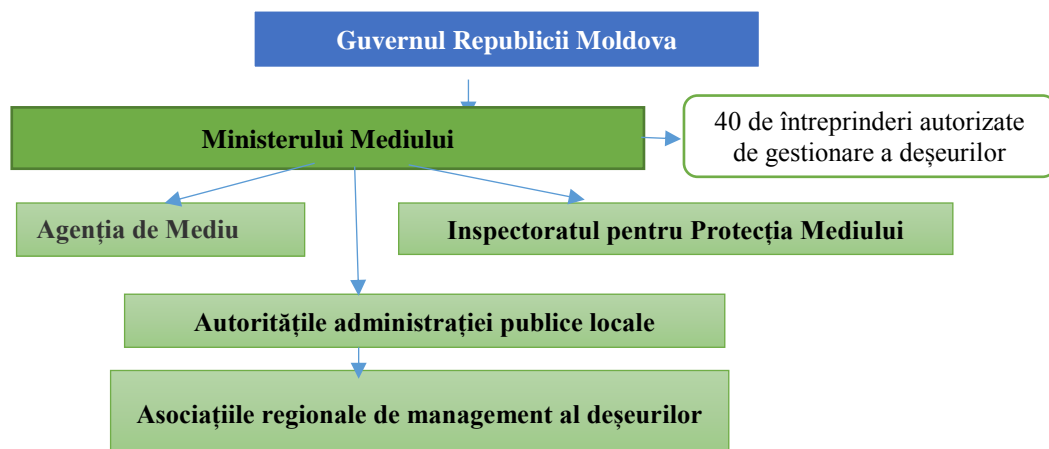

Figura 1. Autoritățile administrației publice centrale și locale în gestionarea deșeurilor din Republica Moldova

Sursa: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=118272&lang=ro&

Cele mai importante Acte legislative cu privire la deșeurile periculoase la nivel național, sunt:

- Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, aprobat prin Legea nr.112 din 2 iulie 2014;
- Legea nr. 1515 din 16 iunie, 1993 privind protecția mediului înconjurător;
- Legea privind deșeurile nr.209 din 29.07.2016;
- Legea privind substanțele chimice nr. 277 din 29.11.2018;
- HG nr. 248 din 10.04.2013 cu privire la aprobarea Strategiei de gestionare a deșeurilor în Republica Moldova pentru anii 2013-2027;
- HG nr. 99 din 30.01.2018 privind aprobarea Listei deșeurilor;
- HG nr. 501 din 29.05.2018 cu privire la evidența și transmiterea datelor și informațiilor despre deșeuri și gestionarea acestora;
- HG 637 din 27.05.2003 privind controlul transportării trans frontiere a deșeurilor și eliminării acestora
- HG nr. 1599 din 10.03.1998 cu privire la ratificarea Convenției de la Basel.
- Regulamentul privind deșeurile de echipamente electrice și electronice (DEEE) (Hotărârea Guvernului nr. 212 din 07 martie 2018);
- Conceptul SIA Managementul deșeurilor (H.G. nr.682/2018);
- HG nr.696/2018 pentru aprobarea Regulamentului sanitar privind gestionarea deșeurilor rezultate din activitatea medicală;
- HG nr.561/2020 pentru aprobarea Regulamentului privind ambalajele și deșeurile de ambalaje;
- HG nr.586/2020p pentru aprobarea Regulamentului privind bateriile și acumulatori și deșeurile de baterii și acumulatori.

Ministerul Mediului a lansat procesul de elaborare a actelor normative care vor fi promovate aprobate pe parcursul perioadei 2021-2022:

1. Proiect: „Suport în procesul post-ratificare a Convenției Minată de către Republica Moldova prin consolidarea capacităților de eliminare și reducere a riscurilor asociate cu mercur,, finanțat de Programul Națiunilor Unite pentru Mediu, privind gestionarea deșeurilor de mercur și depozitarea acestora.
2. Proiect „Îmbunătățirea cadrului instituțional și legal pentru managementul fluxului specific de deșeuri în Republica Moldova,, finanțată de Ministerul German pentru Cooperare Economică și Dezvoltare (BMZ) și implementat în cadrul proiectului „Modernizarea Serviciilor Publice Locale în Republica Moldova,, privind vehiculele scoase din uz, uleiurile uzate, anvelopele uzate;

În cadrul altor asistențe tehnice Ministerul va elabora proiectele: privind incinerarea și co-incinerarea deșeurilor, transferul deșeurilor, depozitarea deșeurilor, Programul Național privind gestionarea deșeurilor și a Planului de acțiuni pentru implementarea acestuia.

Principala prevedere a Strategiei de gestionare a deșeurilor în Republica Moldova pentru anii 2013-2027 presupune – Dezvoltarea sistemelor integrate a management al deșeurilor conform standardelor UE, bazate pe abordarea regională și divizarea teritorială a țării în 8 regiuni de management al deșeurilor:

Regiunea 1 – Cantemir, Cahul, Taraclia, Comrat.

Regiunea 2 – Leova, Cimișlia, Basarabasca.

Regiunea 3 – Căușeni, Ștefan Vodă.

Regiunea 4 – Strășeni, Ialoveni, Hâncești, Criuleni, Cocieri, Anenii Noi.

Regiunea 5 – Ungheni, Nisporeni, Călărași.

Regiunea 6 – Șoldănești, Rezina, Telenești, Orhei.

Regiunea 7 – Drochia, Râșcani, Glodeni, Florești, Fălești, Sîngerei, Soroca.

Regiunea 8 – Briceni, Ocnița, Edineți, Dondușeni.

Rolul și responsabilitățile autorităților centrale și locale în legătură cu deșeurile periculoase ar fi următoarele:

1. Crearea și aplicarea unei legislații relevante în conformitate cu transpunerea programelor directivelor UE și aquis-ului de mediu;
2. Crearea unui sistem național de raportare și de date pentru deșeurile periculoase;
3. Creșterea conștientizării din partea producătorilor de deșeuri periculoase;
4. Creșterea conștientizării pentru public în general cu privire la impactul deșeurilor periculoase asupra sănătății și mediului;
5. Asigurarea de stimulente economice și financiare pentru dezvoltarea unei gestiuni adecvate a deșeurilor periculoase precum și pentru crearea unei piețe pentru serviciile din domeniul gestiunii deșeurilor periculoase.
6. Gestionarea acelor deșeuri periculoase pentru care producătorii sau deținătorii nu există sau nu pot fi identificați, cum ar fi de exemplu deșeurile istorice.

Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului (din anul 2021 Ministerul Mediului) eliberează autorizații întreprinderilor care desfășoară activități de gestionare a deșeurilor. În anul 2021 sunt înregistrate 40 de întreprinderi.

Conform Cadrul normativ în implementarea convențiilor internaționale privind deșeurile periculoase, avem:

- Convenția de la Basel privind controlul transportului peste frontiere al deșeurilor periculoase și eliminarea acestora: La nivel național (Strategia 2013-2017) prevederile Convenției Basel au fost transpuse prin Hotărîrea Guvernului Republica Moldova nr. 637 din 27 mai 2003, care a aprobat Regulamentul privind controlul transportării transfrontaliere a deșeurilor și eliminării acestora, care stabilește mecanismul de implementare a prevederilor Convenției Basel, menit să asigure respectarea prescripțiilor privind securitatea ecologică în cadrul exportului, tranzitării și eliminării deșeurilor.
- Convenția de la Stockholm privind poluanții organici persistenti: La nivel național prevederile Convenției au fost parțial reflectate în Hotărîrea Guvernului Republica Moldova nr. 1155 din 20 octombrie 2004, privind aprobarea Strategiei Naționale cu privire la reducerea și eliminarea poluanților organici persistenti (POP) și Planul Național de Implementare a Convenției de la Stockholm, fiind distruse circa o treime din stocurile de pesticide contaminate cu POP (1293 tone) și eliminate 18660 unități de condensatoare electrice vechi ce conțineau PCB, cu o greutate totală de 934 tone. Problema reducerii POP care se formează ca produse secundare în urma activităților nepremeditate ale industriei (PCDD/PCDF, HCB și PCB) a fost prioritizată pentru rezolvarea acesteia în perioada anilor 2010-2015.

Obiectivele de bază ale politicii actuale privind deșeurile ale UE constau în prevenirea generării deșeurilor și în promovarea reutilizării, reciclării și recuperării din perspectiva de protecție a mediului. Deșeurile sunt din ce în ce mai mult percepute ca o sursă de materie primă valoroasă pentru sectorul industrial, cu abordări cum ar fi reutilizarea, reciclarea și recuperarea de energie, este aplicată reglementarea deșeurilor de ambalare, a vehiculelor scoase din uz, a deșeurilor de echipamente electrice și electronice, deșeurilor biodegradabile și anvelopelor. Politica europeană se axează îndeosebi pe activități de separare a deșeurilor biodegradabile de la depozitele de deșeuri, cât și reciclarea și recuperarea sunt în creștere, aceasta contribuie la prevenirea poluării mediului și reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră.

Gestionarea deșeurilor periculoase din Republica Moldova. Gestionarea deșeurilor periculoase în Republica Moldova se realizează prin următoarele metode: reciclarea, neutralizarea, exportul pentru eliminarea finală și depozitarea. Astfel, conform datelor statistice generarea deșeurilor fluctuează anual, iar cantitatea deșeurilor formate și gestionate este în creștere. În anul 2019 a fost gestionate o cantitate totală de 4747 mii tone deșeuri toxice. Cele mai multe deșeuri toxice gestionate în perioada 2001-2018, au fost înregistrate în anul 2017 cu o cantitate de 6857 tone. Dintre care o mare parte a acestora, circa 4254 mii de tone este reprezentată de deșeuri formate.

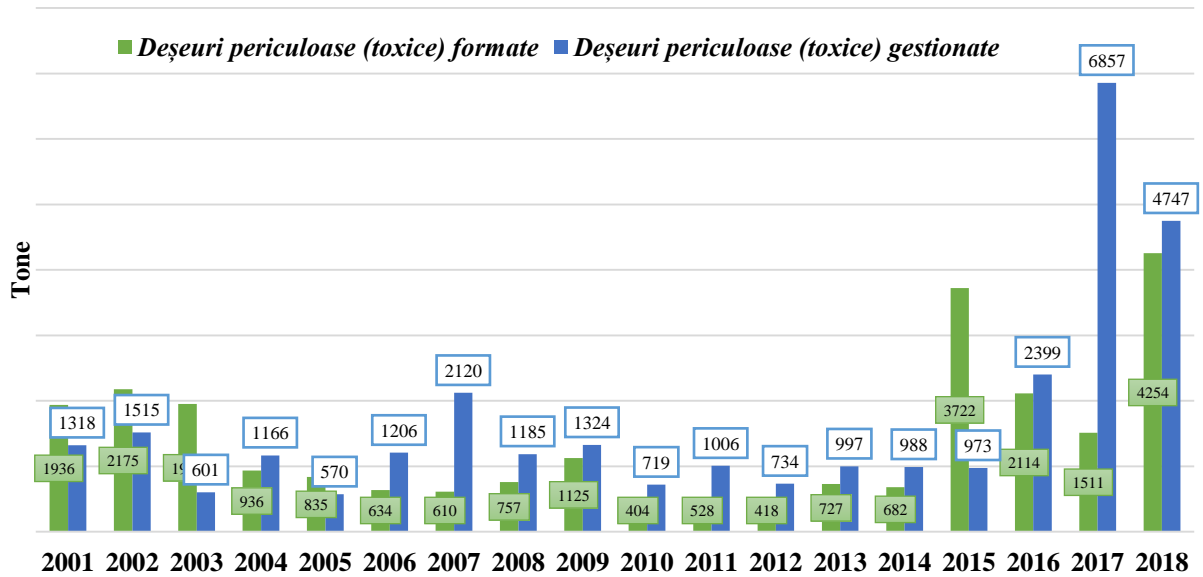

Figura 2. Deșeuri toxice/periculoase formate și tratate anual în Republica Moldova în perioada 2001-2018

Sursa: elaborat de autor în baza datelor statistica.md

În Republica Moldova funcționează câteva întreprinderi de prelucrare a deșeurilor iar informația privind volumele de deșeuri reciclate nu este supusă evidenței statistice. Astfel, evidența deșeurilor toxice se efectuează în baza formularului „F-1 Deșeuri toxice”. Prin urmare, numărul întreprinderilor ce raportează generarea deșeurilor toxice este în creștere de la 43,7 mii de întreprinderi în 2009 la 55,9 mii de întreprinderi în anul 2019 și cantitățile de deșeuri acumulate sunt în creștere. Metoda de gestionare a acestei categorii de deșeuri o reprezintă reciclarea. Din cantitatea de deșeurilor toxice, doar 4570 tone au fost reciclate în anul 2019, cu 5 ori mai mult față de anul 2014 (854 tone).

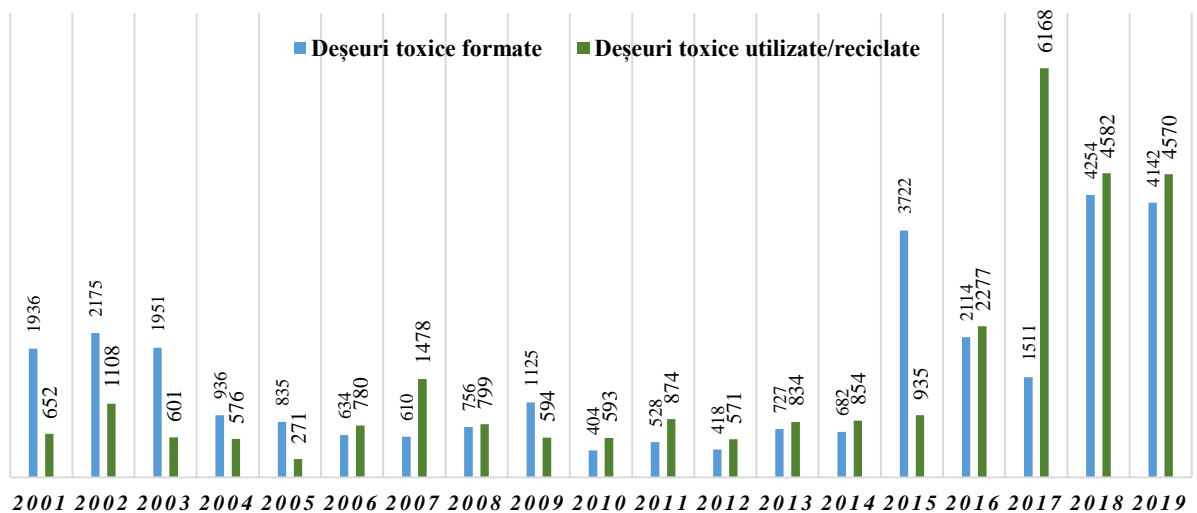

Figura 3. Deșeuri toxice/periculoase în Republica Moldova, în perioada 2001-2019, tone

Sursa: elaborat de autor în baza datelor statistica.md

În anul 2019, cele mai multe deșeuri toxice sunt acumulate în municipiul Chișinău cu o pondere de 54%, urmat de municipiul Bălți cu o pondere de 44% și un procent îi revinde UTA Găgăuzia. Prin urmare, în Chișinău au fost înregistrate 3549,80 tone în 2019, în creștere cu 1,8 ori față de 2008. Administrațiile publice au atribuția responsabilă în organizarea sistemelor de colectare și eliminare a deșeurilor, astfel se stabilesc taxe corespunzătoare, asigură finanțarea acestor activități. Servicii

specializate în colectarea și eliminarea deșeurilor există în municipii și în toate centrele raionale. Gestionarea deșeurilor municipale este realizată în mod organizat, prin intermediul acestor servicii, care lucrează pe bază de contract cu generatorii individuali, dar acest sistem acoperă numai 60-90% din totalul generatorilor de deșeurii municipale din mediul urban.

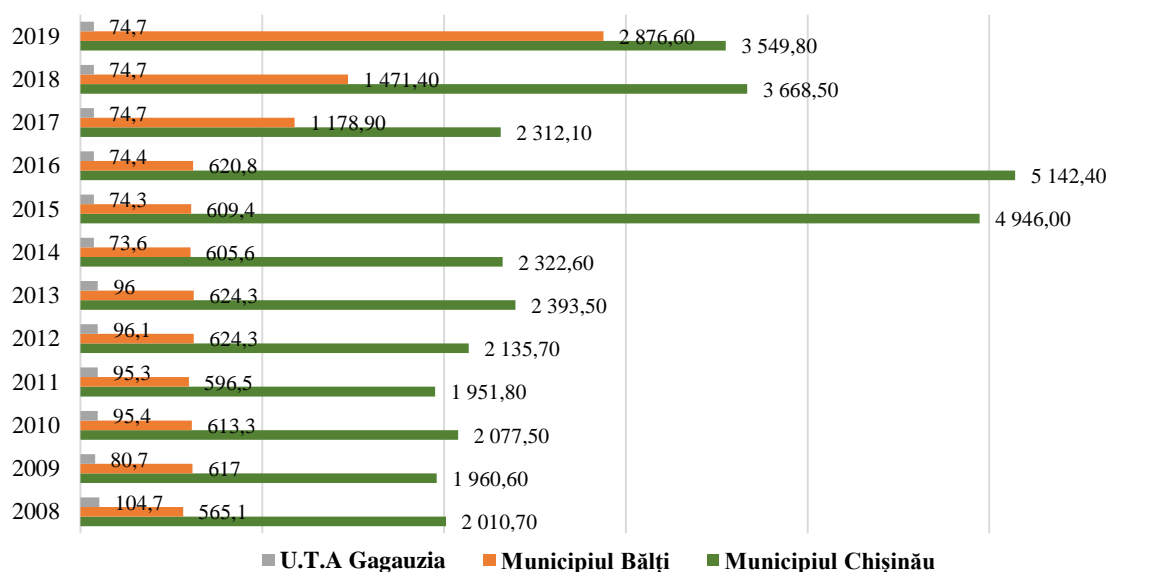

Figura 4. Existența deșeurilor periculoase pe regiuni în Republica Moldova, în perioada 2008-2019, tone

Sursa: elaborat de autor în baza datelor statistice.md

Analizând șirul de date statistice privind salubritatea localităților se atestă o creștere lentă, în mediu aproximativ 3,6% a volumelor de deșeurii în perioada 2017-2019, în cazul localităților rurale tendințele de generare sunt în creștere în mediu cu 30%, iar în cazul localităților urbane creșterea este mai modestă de 1,3%. În total, în anul 2020 sunt organizate și funcționează 187 servicii specializate în colectarea și eliminarea deșeurilor (53 servicii în sectorul urban și 134 servicii în sectorul rural), respectiv de servicii de colectare a deșeurilor municipale beneficiază 296 localități rurale. Cele mai multe deșeurii toxice acumulate la nivel de raional sunt reflectate în tabelul de mai jos.

Tabelul 1

Top 15 Raioane cu cele mai multe deșeurii toxice din Republica Moldova, tone

Top	Raionul	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	Ialoveni	651,2	655,6	573,5	459,6	454,1	462,1	768,4	1040,0	1473,6	1473,6	1473,4	1472,0
2	Căușeni	1195,8	1196,2	1196,4	1196,2	1093,4	1093,4	1053,2	1053,2	1053,2	1053,2	1053,2	1053,2
3	Orhei	383,4	360,3	384,6	363,4	363,5	363,6	362,5	362,9	363,2	363,6	363,9	364,2
4	Cahul	218,2	217,8	217,8	217,8	217,8	217,8	219,1	219,5	226,5	229,1	234,9	243
5	Taraclia	475	475	434,5	362	351,2	351,2	166,4	163,1	190	187,1	170,5	172
6	Leova	234,7	235,2	235	235	247,1	247	173,6	199,4	199,4	199,5	199,5	161,7
7	Hâncești	105,2	105,3	107,9	108,2	108,9	108,9	107,5	105,2	105,9	139,8	106,8	103,7
8	Telenești	101,2	101,2	101,2	101,2	101,2	101,2	101,2	101,2	101,2	101,2	101,2	101,2
9	Călărași	199,3	199,3	199,3	199,3	199,3	199,3	67	67	67	67	67	67
10	Cimișlia	97,4	98,3	98,7	60,4	60,7	60,7	61,1	62	61,8	61,9	61,4	63,9
11	Nisporeni	50	51,2	51,2	61	176	176	61,1	61,1	61,1	61,1	61,1	61,2
12	Anenii Noi	80,7	80,7	80,7	52,8	52,8	52,8	52,8	52,8	52,8	52,8	52,8	52,8
13	Basarabeanca	26,1	23	7,2	7,8	55,1	55,1	5,9	37,9	69,4	145,8	34,7	38,3
14	Dondușeni	15,7	14,2	17,8	4,1	9,9	9,9	10	9,5	16	9,6	10	9,9
15	Strășeni	8,7	9,3	8,6	9	7,6	7,6	7,7	7,9	7,9	7,9	7,9	7,6

Sursa: elaborat de autor în baza datelor statistice.md

Problema privind gestionarea deșeurilor toxice în Republica Moldova ține de mai mulți factori, dar ce a mai important rămâne lipsa finanțării domeniului și a unui sistem integrat de management al

deșeurilor, precum și lipsa infrastructurii în domeniu și a serviciilor necesare pentru a proteja în mod adecvat mediul la nivel local, național. Gestionarea deșeurilor periculoase, se referă la educația privind colectarea, transportul, tratarea, reciclarea și depozitarea deșeurilor. Procesul de gestionare a deșeurilor toxice are loc prin colectarea, transportul, valorificarea și eliminarea deșeurilor, inclusiv supravegherea acestor operațiuni și întreținerea ulterioară a amplasamentelor de eliminare, inclusiv acțiunile întreprinse de un comerciant sau un broker. O parte din aceste deșeuri pot fi reciclate (solvenții, uleiul). Altele trebuie depozitate în locuri special amenajate pentru deșeuri periculoase.

Astfel, este necesar implementarea și aplicarea la nivel național a unor modele de producție și consum durabile, care să facă posibilă decuplarea creșterii economice de consumul de resurse. Această decuplare este posibilă prin reducerea consumului de surse primare în procesul de producție prin refolosirea produselor, respectiv prin extinderea ponderii materialelor reutilizate și reciclate. Modelul de Economie circulară este o alternativă la o economie liniară tradițională (facem, folosim, aruncăm) în care valoarea produselor, a materialelor și a resurselor este menținută în economie cât mai mult timp posibil, iar producerea de deșeuri este redusă la minimum.

Conform Regulamentului sanitar privind gestionarea deșeurilor toxice rezultate din activitatea medicală, fiecare producător de deșeuri este responsabil de gestionarea deșeurilor în mod sigur de colectarea separată și împachetarea deșeurilor, de stocarea temporară și transportarea în condiții sigure a deșeurilor, tratarea și eliminarea finală. O parte din deșeurile periculoase nu pot fi tratate, eliminate sau exportate în decursul anului în care sunt generate, iar o parte din aceste deșeuri pot fi reciclate (solvenții, uleiul). Altele trebuie depozitate în locuri special amenajate pentru deșeuri periculoase.

Concluzii și recomandări. Deșeurile periculoase în Republica Moldova sunt, în general, stocate și îngropate la groapa de gunoi. Există cazuri ca deșeurile din cadrul unor uzine/fabrici, deseori sunt îngropate în terenul aparținând fabricii sau sunt eliminate împreună cu deșeurile nepericuloase la rampele de deșeuri din afara terenului lor. Astfel, se încearcă reducerea rudimentară a volumului de deșeuri periculoase, cum ar fi deshidratarea nămolurilor ca o pretratare înainte de stocare și eliminare la fața locului. Totuși, în prezent, nu este suficientă separarea uniformă a deșeurilor nepericuloase și periculoase. (Separarea deșeurilor periculoase constituie primul pas în activitățile celor 3R.) În conformitate cu raportul OCED privind “Progresul în atingerea nivelului elementar al capacității pentru producție mai curată în țările central și est europene/statele nou independente (CEEC/NIS)”. În general, cei 3R (Reducere, Reutilizare, Reciclare) nu sunt folosiți foarte puțin în Republica Moldova.

În urma celor expuse de autori în cadrul studiului, se constată următoarele concluzii generale:

- Cadrul normativ național în domeniului gestionării deșeurilor este în curs de dezvoltare;
- Mecanismele de constrângere ineficiente;
- Gestionarea, inclusiv depozitarea deșeurilor la nivel local neclară;
- Aplicarea soluțiilor neecologice (eliminarea sau incinerarea necontrolată, amestecul în alte produse sau vânzarea ca atare, etc.);
- Lipsa de transparență când se raportează deșeurile produse.
- Cantitățile mici raportate și colectate în prezent nu asigură stimulente adecvate pentru industria cimentului în sensul de a investi în măsuri necesare pentru tratarea și reciclarea deșeurilor.
- Lipsa unor companii specializate în colectarea, transportul/ pre tratarea deșeurilor.
- APL: lipsa viziunii holistice privind gestionarea deșeurilor;
- APL: tarife sub asigurarea eficienței;
- Populație: consum iresponsabil și ne dorință de plată pentru servicii.

Prin urmare, gestionarea deșeurilor periculoase este insuficient controlată în Republica Moldova. Nu este stabilit fluxul corespunzător al deșeurilor periculoase/toxice. Posibilele activități private în această zonă nu dețin informațiile necesare despre volumul de deșeuri periculoase care ar trebui să fie tratate și eliminate în mod corespunzător, astfel încât costurile și taxele nu pot fi estimate cu precizie. Încă mai este nevoie să se stabilească cadrul legal și de reglementare pentru reciclarea și tratarea deșeurilor conform cerințelor UE.

În lumina celor expuse anterior, gestionarea deșeurilor periculoase este insuficient controlată în

Republica Moldova. Nu este stabilit fluxul corespunzător al deșeurilor periculoase/toxice. Posibilele activități private în această zonă nu dețin informațiile necesare despre volumul de deșeurii periculoase care ar trebui să fie tratate și eliminate în mod corespunzător, astfel încât costurile și taxele nu pot fi estimate cu precizie. Încă mai este nevoie să se stabilească cadrul legal și de reglementare pentru reciclarea și tratarea deșeurilor conform cerințelor UE. La moment în Republica Moldova, nu există standarde pentru colectarea, transportul, reciclarea, tratarea și eliminarea deșeurilor periculoase. Nu avem nici un Centrului de Gestionare a Deșeurilor Periculoase.

Acest studiu a fost elaborat în cadrul Programului de stat 20.80009.0807.22 Dezvoltarea mecanismului de formare a economiei circulare în Republica Moldova.

Referințe:

1. Biroul Național de Statistică, disponibil pe: https://statistica.gov.md/public/files/Formulare_statistice_2010/Mediul_inconjurator/Instructiuni_1_deseuri_toxice.pdf
2. LEGE Nr. 209 din 29-07-2016 privind deșeurile, Publicat: 23-12-2016 în Monitorul Oficial Nr. 459-471 art. 916, disponibil pe: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105806&lang=ro#, art 22
3. Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului, Agenția de Mediu, Gestionarea deșeurilor periculoase, disponibil pe: <http://www.mediu.gov.md/ro/content/i2-gestionarea-de%C8%99eurilor-periculoase>
4. Studiul privind Planul pentru gestiunea deșeurilor periculoase în România, Raport Final Agenția de Cooperare Internațională a Japoniei. Volumul 1. Raport Principal: Strategia și Planul de Acțiune. Capitolul 4 Colectarea și Transportul Deșeurilor Periculoase, disponibil pe: https://openjicareport.jica.go.jp/pdf/11737715_06.pdf
5. Hotărârea Guvernului Nr. 696 din 11-07-2018. Publicat : 10-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 295-308 art. 835
6. Iordanca–Rodica Iordanov, Irina Punga, 2020|AO ECOCONTACT. MANAGEMENTUL DEȘEURILOR MEDICALE GENERATE DE COVID–19. 111 p. Chișinău Republica Moldova. Disponibil pe: <https://www.ecocontact.md/wp-content/uploads/2020/04/MANAGEMENTUL-DE%C8%98EURILOR-MEDICALE-GENERATE-DE-COVID.pdf>
7. LEGE PRIVIND DEȘEURILE Proiect, 2009 disponibil pe: <http://www.justice.gov.md/file/Centrul%20de%20armonizare%20a%20legislatiei/Baza%20de%20date/Materiale%202009/Acte/PL%20deseuri/Proiect%20Lege%20deseuri.pdf>
8. Programul Operațional Sectorial „Creșterea Competitivității Economice”- co-finanțat prin Fondul European de Dezvoltare Regională „Investiții pentru viitorul dumneavoastră”. Resurse din deșeurii. CREȘTEREA EFICIENȚEI UTILIZĂRII DEȘEURILOR CE POT PRODUCER ENERGIE ÎN SECTORUL LOGISTIC, 2014 ODIMM, disponibil pe: https://www.odimm.md/ro/compartimente-eco/reciclarea-deseurilor/item/resurse-din-deseuri?category_id=74
9. Reciclarea deșeurilor, ODIMM, disponibil pe: <https://www.odimm.md/ro/compartimente-eco/reciclarea-deseurilor>
10. Studiul privind Planul General pentru Gestiunea Deșeurilor Periculoase în România. Raport Final Agenția de Cooperare Internațională a Japoniei. Volumul 1. Raport Principal: Strategie și Plan de Acțiune Capitolul 3 Prevenirea Deșeurilor și Reciclare, disponibil pe: https://openjicareport.jica.go.jp/pdf/11737715_05.pdf
11. POPA V., POPA N. Analysis of the european framework on the circular economy. În revista: Journal of Social Sciences, categoria C, Vol. IV, (1), 2021, p.21-28, ISSN 2587-3490, disponibil pe: https://jss.utm.md/wp-content/uploads/sites/21/2021/03/JSS-1-2021_21-28.pdf

THE CIRCULAR ECONOMY IN THE VISION OF YOUNG PEOPLE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

ECONOMIA CIRCULARĂ ÎN VIZIUNEA TINERILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

Iuliu ȚURCAN, Dr., conf. univ.

Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova

Rafael CILOCI, Dr., conf. univ.

Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova

Abstract: Dezvoltarea economiei moderne este determinată de o serie de provocări și oportunități ce pot și trebuie să fie valorificate. În această ordine de idei, putem să evidențiem limitele dezvoltării liniare caracterizată de paradigma – resurse, producere, deșeuri. Costurile explicite, dar mai ales implicite ce se manifestă prin creșterea temperaturii globale, reducerea diversității biosferei, înrăutățirea situației ecologice nu mai poate fi neglijat.

Dezechilibrele majore pot ajunge la un punct critic, fapt ce ar genera schimbări ireversibile, ce pot pune în pericol înseși existența umanității. Astfel, prin urmare, trecerea de la economia liniară la cea circulară este un deziderat ce trebuie de conceptualizat și realizat la nivel global.

Economia circulară este un model complex, ce necesită o restructurare economico-socială a societății. Aceasta include mai multe dimensiuni, aspecte, de la cele mai simple, cum ar fi- reducerea deșeurilor, consumul judicios al resurselor, logistică robustă, până la un redesign al produsului, astfel încât să fie utilizate acele resurse materiale ce ar fi incluse în perspectiva reciclării și (sau) utilizării sustenabile. Este necesară închiderea buclei „producere-consum-deșeuri”, astfel ca impactul socio-economic al dezvoltării societății să fie conforme ecosistemei pământului și asigurată perspectiva unei dezvoltări calitative, incluzive.

Implementarea economiei circulare este dificilă și include mai multe etape. Pentru realizarea acesteia este necesară conștientizarea atât de către elitele naționale, dar și de către segmente mari sociale. În aceasta lucrare au fost examinate viziunile tinerilor asupra economiei circulare – perceperea lor, sursele de informare, soluții, beneficii ș.a. Acest aspect este deosebit de important prin prisma faptului că tinerii sunt cei ce vor implementa tranziția către economia circulară, crearea viitorului sustenabil și pentru alte generații.

Articolul este elaborat în cadrul proiectului „Dezvoltarea mecanismului de formare a economiei circulare în Republica Moldova” cod 20.80009.0807.22.

Cuvinte cheie: economie liniară, economie circulară, reciclare, energie regenerabilă, modele de afaceri circulare.

Tranziția de la economia liniară la cea circulară este un proces complex, dificil ce include mai multe etape distincte. Inițial pentru realizarea acesteia este necesară conștientizarea atât de către elitele naționale, dar și de către păturile largi sociale. În aceasta lucrare au fost examinate viziunile tinerilor din Republica Moldova asupra economiei circulare – perceperea lor, sursele de informare, soluții, beneficii ș.a. Aceasta ne permite de a determina în ce măsură există o susținere a acestei categorii de cetățeni referitor la valorile economiei circulare, mai ales în contextul în care ei vor implementa tranziția către economia circulară, vor asigura viitorul sustenabil și pentru alte generații.

În perioada lunilor martie-octombrie 2021 a fost petrecut sondajul în rândul tinerilor din Republica Moldova cu privire la conștientizarea noțiunii de economie circulară și importanța acesteia în economia țării și viața oamenilor.

În sondajul organizat au participat 357 de respondenți, studenți ai UTM ce pot fi incluși în categoria de tineri. Trebuie de evidențiat faptul ca aceștia au un grad de educare peste media pe țară și, în cazul examinării percepției economiei circulare a tuturor tinerilor, este necesară o cercetare ce ar include respondenți din toate zonele țării, inclusiv regiuni rurale, dar și cu nivel diferit de educație. În continuare vor fi prezentate rezultatele studiului realizat.

La întrebarea despre cunoașterea conceptului de economie circulară, 283 de respondenți au răspuns ferm „Da”, ceea ce constituie 79,3%, iar ceilalți 74 – „Nu” – 20,7%. Constatăm faptul că deși acest concept este cunoscut de marea majoritate, totuși o pondere destul de mare nu cunoaște nimic despre această noțiune.

Persoanele care au răspuns afirmativ au avut posibilitatea să aleagă opțiunile cu care se asociază la ei economia circulară (figura 1).

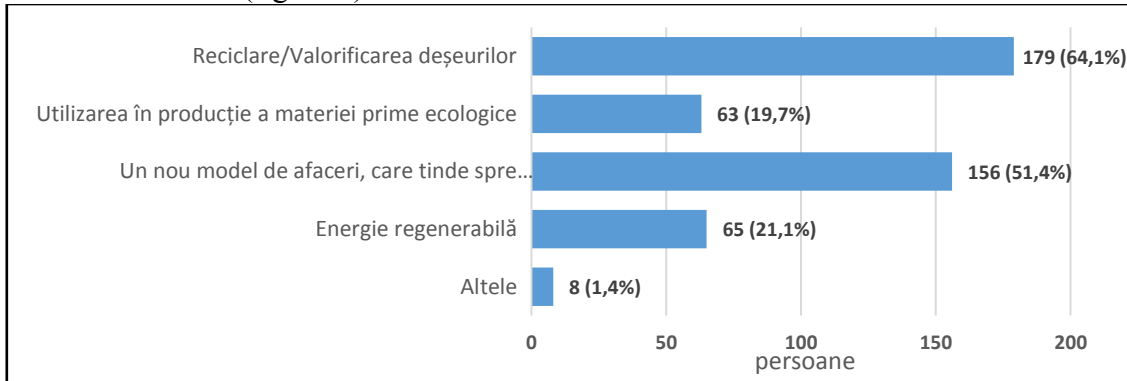

Figura 1. Cu ce se asociază la Dvs. conceptul de economie circulară?

Sursa: elaborat de autori în baza sondajului.

Ponderea cea mai mare din răspunsuri a acumulat asocierea conceptului de economie circulară cu „reciclare/valorificarea deșeurilor”, 64,1%, ceea ce constituie 179 de respondenți. Pe locul al doilea putem observa asocierea cu „un nou model de afaceri, care tinde spre utilizarea completă a resurselor”, fiind ales de către jumătate din tineri – 51,4% sau 156 de persoane. „Energia regenerabilă” și „utilizarea în producție a materii prime ecologice” reprezintă o asociere pentru 21,1% și respectiv 19,7% din respondenți.

Reprezintă interes sursele de informare a tinerilor despre conceptul de economie circulară. În figura următoare, vor fi evidențiate principalele surse.

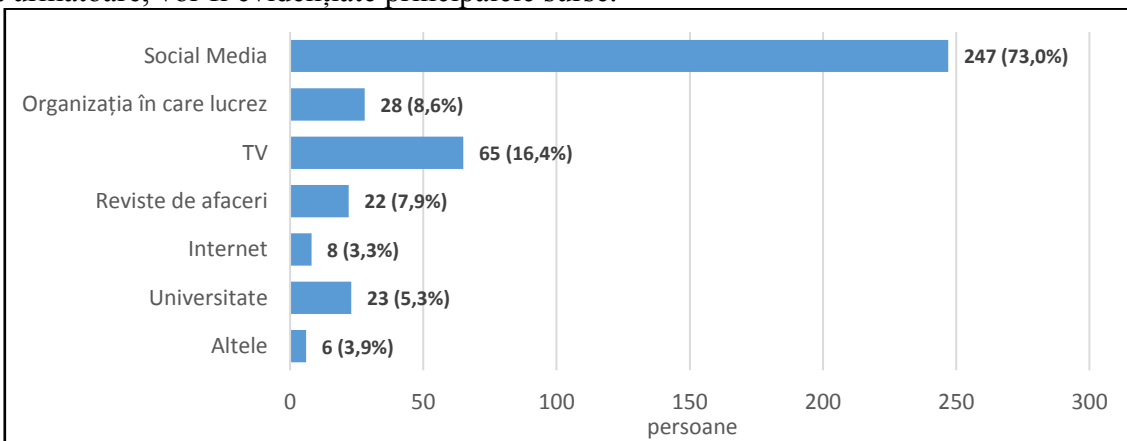

Figura 2. De unde ați auzit despre conceptul de economie circulară?

Sursa: elaborat de autori în baza sondajului.

Din sursa „Social media” au aflat despre conceptul de economie circulară 247 de tineri, ceea ce constituie 73,0% din total de 357 intervieuați. Fiind urmată de televiziune cu 65 de răspunsuri sau 16,4% și 23 de respondenți (5,3%) au răspuns că au auzit despre economia circulară din universitate. Trebuie să evidențiem faptul că, după cum era și de așteptat, sursa principală de informații este social media, totuși ponderea TV este sub potențial, prin urmare trebuie de întreprins anumite măsuri ce ar permite promovarea principiilor economiei circulare în mass media tradițională. Ponderea la fel de modestă de cunoaștere din internet a economiei circulare se explică prin faptul că nu există un interes intrinsec al tinerilor referitor la acest subiect. Putem constata, prin urmare, că deși acest subiect este relativ bine cunoscut, totuși pentru mulți nu constituie un domeniu de prioritate majoră.

În continuare se propune spre examinare figura 3, care prezintă în ce măsură tinerii cunosc motivele pentru care ar fi necesar să dezvoltăm diferite modele de afaceri circulare.

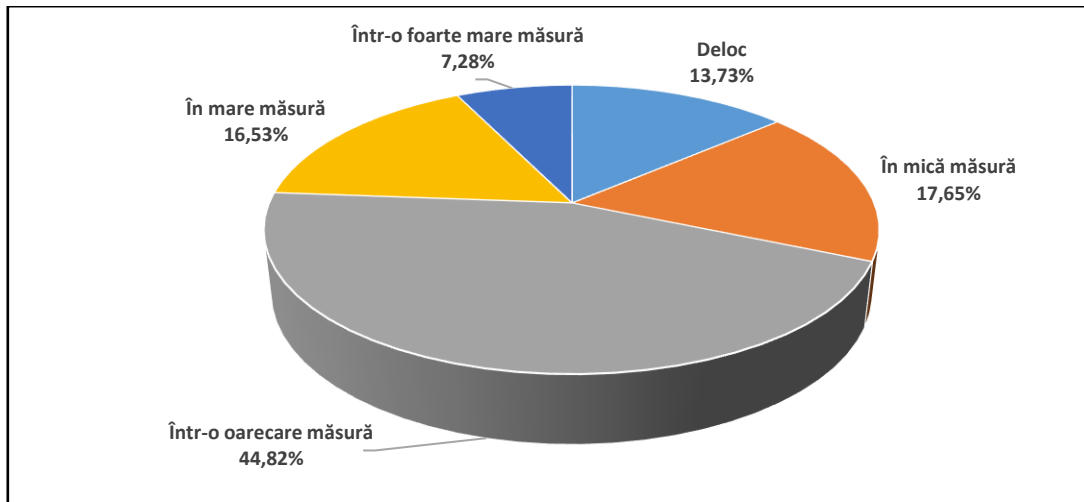

Figura 3. Cunoașteți care sunt motivele pentru care ar trebui să dezvoltăm modele de afaceri circulare?

Sursa: elaborat de autori în baza sondajului.

În baza datelor prelucrate observăm că tinerii din Republica Moldova într-o oarecare măsură cunosc care sunt motivele pentru a dezvolta modele de afaceri circulare, și anume 44,82% din respondenți. Într-o măsură mare și foarte mare cunosc 23,81%, deloc și într-o măsură mică – 31,38% din tineri. Aceste date confirmă că tinerii au auzit despre economia circulară, însă nu au o înțelegere comprehensivă, nuanțată referitor la acest subiect. Aceasta noțiune este percepută de cei mai mulți respondenți ca termen, noțiune, însă nu este clar ca proces, fenomen în toată complexitatea și dinamica sa.

În urma sistematizării sondajelor completate de către tinerii din Republica Moldova, printre principalele beneficii ale companiilor care implementează principiile unei economii circulare, pot fi evidențiate următoarele, figura 4.

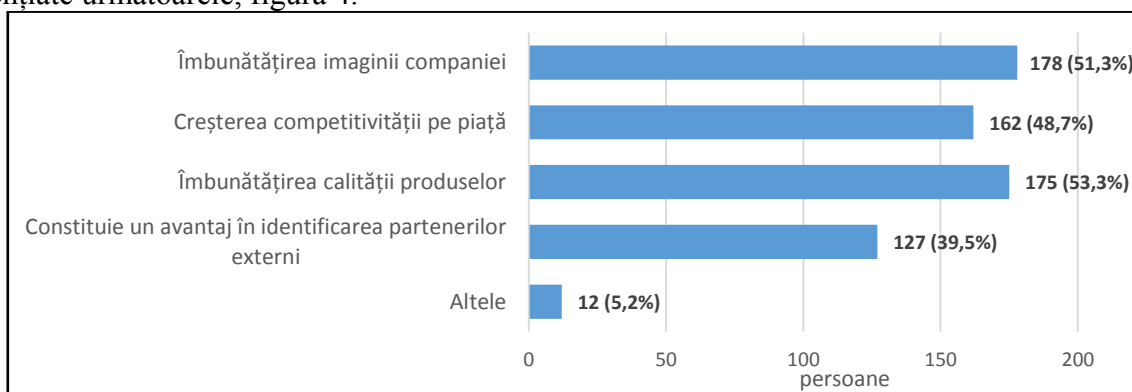

Figura 4. În opinia Dvs. care sunt principalele beneficii ale unei companii care implementează principiile Economiei Circulare?

Sursa: elaborat de autori în baza sondajului.

După părerea tinerilor din Republica Moldova beneficiile unei companii care implementează principiile unei economii circulare (puteau fi bifate mai multe variante de răspuns) ar fi: îmbunătățirea calității producției – 53,3%, îmbunătățirea imaginii companiei – 51,3%, creșterea competitivității pe piață – 48,7% și constituie un avantaj în identificarea partenerilor externi - 39,5%. Prin urmare, tinerii percep economia circulară ca un trend în economie, fenomen actual și modern, ce ar îmbunătăți imaginea companiei, ar îmbunătăți calitatea produselor, dar și ar crește competitivitatea pe piață. Ponderea celor care ar concretiza beneficiile economiei circulare, totuși este unul modest de numai 5,2 %.

La întrebarea despre faptul că economia circulară ar fi soluția pentru a preveni epuizarea resurselor naturale, respondenții au răspuns astfel (figura 5).

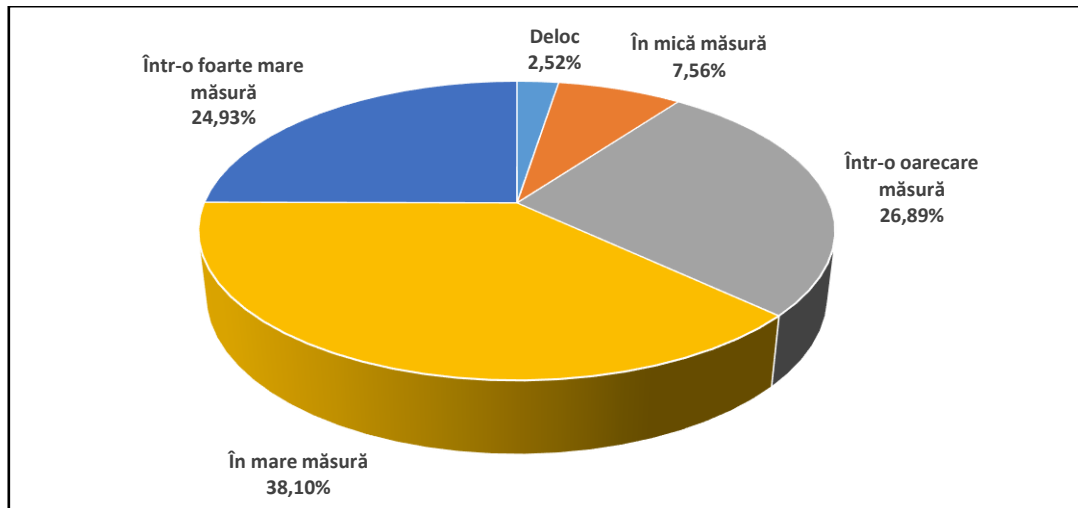

Figura 5. Considerați că economia circulară ar fi soluția pentru a preveni epuizarea resurselor naturale?

Sursa: elaborat de autori în baza sondajului.

Majoritatea tinerilor din Republica Moldova, susțin că economia circulară ar fi o soluție pentru a preveni epuizarea resurselor naturale, circa 63% (într-o foarte mare măsură și în mare măsură), într-o oarecare măsură consideră 26,89% și circa 10% consideră într-o mică măsură și deloc. Rezultatele menționate ne sugerează ideea că tinerii din R. Moldova sunt destul de optimiști referitor la faptul ca economia circulară ar fi o soluție în privința prevenirii epuizării resurselor naturale.

În continuare propunem figura care evidențiază care, după părerea intervievaților, sunt instrumentele principale care pot contribui la facilitarea tranziției de la o economie liniară la una circulară.

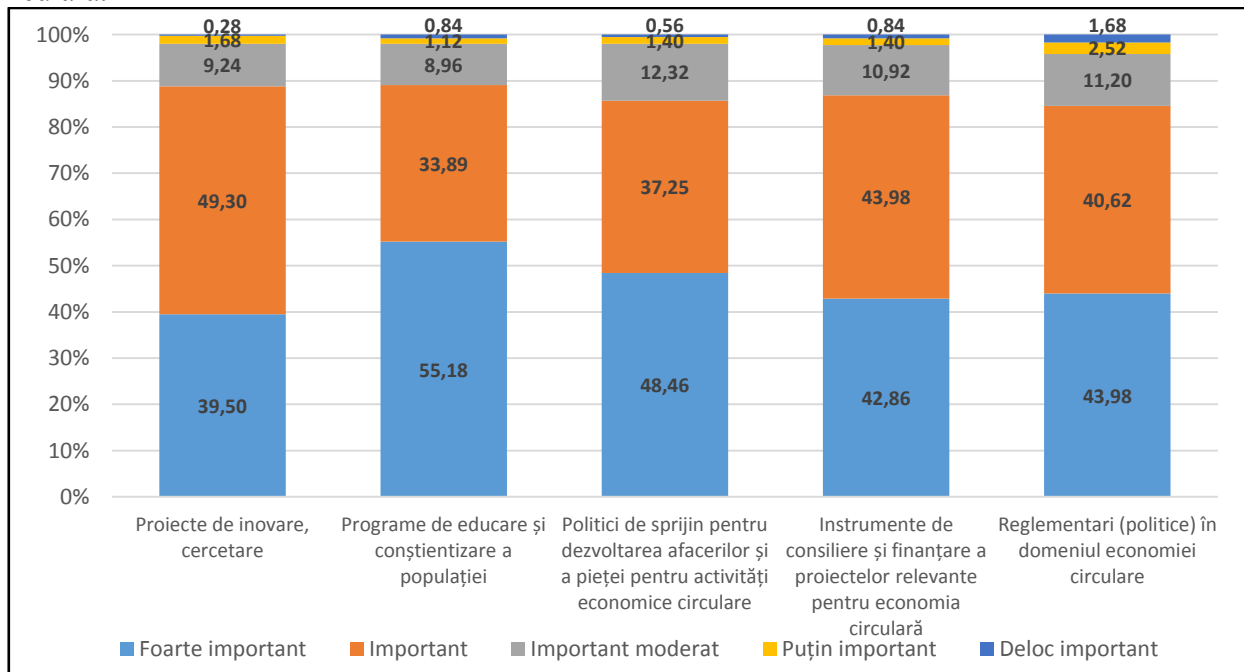

Figura 6. Care considerați că sunt instrumentele principale care pot contribui la facilitarea tranziției de la economia liniară la cea circulară?

Sursa: elaborat de autori în baza sondajului.

Conform diagramei prezentate, observăm că instrumentul principal care poate contribui la facilitarea tranziției de la o economie liniară la una circulară sunt programele de educație și conștientizare a populației, fiind aleasă de 89,07% din respondenți, din care 55,18% - foarte importantă.

Următorul instrument principal pot fi considerate proiectele de inovare, cercetare, fiind bifate de 88,80% din tineri, din care 39,50% consideră ca un instrument foarte important.

Al treilea instrument, ar fi, instrumentele de consiliere și finanțare a proiectelor relevante pentru economia circulară, care a fost aleasă de 86,84% din intervievați, din care 42,86% consideră ca instrument foarte important.

Rezultatele din acest tabel ne confirmă ideea, ce se proliferă și anterior, precum că este necesar și în continuare de a realiza măsuri de informare și promovare a principiilor economiei circulare pentru a crește conștientizarea populației, fapt ce ar constitui un fundament necesar pentru realizarea schimbărilor de la o economie liniară la cea circulară.

Concluzii:

Efectuarea sondajului reprezentativ a tinerilor din R. Moldova ne permite să tragem unele concluzii și anume:

- Un nivel relativ înalt de cunoaștere a noțiunii de economie circulară de către tinerii din R. Moldova.
- Cunoașterea este prin prisma noțiunilor generale și nu include aspecte detaliate, comprehensive referitor la economia circulară.
- Sursa principală de informare despre economia circulară este social media, din păcate se atestă o implicare minoră a mass mediei tradiționale cum ar fi televiziunea.
- Tinerii cunosc puțin despre necesitatea dezvoltării a unor modele noi de afaceri circulare și esența acestora.
- Tinerii percep economia circulară ca un fenomen economic actual, modern, dar beneficiile sunt percepute la general, iar ponderea celor ce conștientizează în categorii concrete este unul destul de modest.
- Tinerii consideră că instrumentul principal care poate contribui la facilitarea tranziției de la o economie liniară la una circulară sunt programele de educație și conștientizare a populației.

Astfel putem constata că tinerii cunosc despre economia circulară la nivel de concept, cunosc despre unele beneficii ale economiei circulare, însă nu au o înțelegere comprehensivă a diferitor principii, modele caracteristice economiei circulare.

Este necesar de organizat companii promoționale axate pe descrierea principiilor și valorilor economiei circulare, prezentarea unor modele noi a economiei circulare.

Se constată faptul că nu este suficient promovat conceptul de economie circulară în mass media tradițională. Este necesar de întreprins măsuri promoționale mai robuste, inclusiv la nivel guvernamental, astfel ca această noțiune să fie familiară pentru segmente cât mai largi de populație. Aceste măsuri ar constitui un fundament pentru facilitarea realizării obiectivelor economiei circulare: cum ar fi reducerea deșeurilor, utilizarea eficientă a resurselor, dar și realizarea unor proiecte specifice economiei circulare.

Referințe:

1. Bastein T. et al. Opportunities for a Circular Economy in the Netherlands, TNO, Report commissioned by the Netherlands Ministry of Infrastructure and Environment, 2013.
2. Bugaian Larisa, Diaconu Cristina, Circular economy: concepts and principles, Editura „Tehnica UTM”, vol. III (2) 2020, ISSN 2587-3490 / eISSN 2587-3504.
3. Ciloci Rafael, Gheorghita Maria, Turcan Iuliu, Conceptual approaches and the effects of circular economy, Editura „Tehnica UTM”, vol. III (2) 2020, ISSN 2587-3490 / eISSN 2587-3504.
4. Geissdoerfer M. The Circular Economy – a new sustainability paradigm? / Journal of Cleaner Production, 143:757–768, 2017.
5. Geng Y., Zhu Q., Duberstein B., Fujita T. Implementing China’s circular economy concept at the regional level: A review of progress in Dalian, China. Waste Management. 29(2):996-1002, 2008.
6. Zink T., Geyer R. Circular economy rebound / Journal of Industrial Ecology, 2017.
7. Jiansu Mao, Chunhai Li, Yuansheng Pei, Linyu Xu (2016), Circular Economy and Sustainable Development Enterprises, China Environment Press.

INDICATORII DEZVOLTĂRII DURABILE ȘI NECESITATEA UNEI NOI ABORDĂRI ÎN CONTEXT NAȚIONAL

Victoria GANEA, Dr. hab., prof. univ.

Universitatea de Stat a Moldovei, Republica Moldova

Rina ȚURCAN, Dr., conf. univ.

Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova

Iuliu ȚURCAN, Dr., conf. univ.

Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova

Abstract: The actuality of the research is determined by humanity's fundamental need for the transition to sustainability, argued by the development of solid and effective means to address a growing number of sustainability challenges. The need is also argued at national level by the fact that the implementation of strategic prerogatives requires the argumentation of the activity through calculations and estimates of a concrete set of indices and indicators that will demonstrate the preparation for sustainable development. The objective of the study is to analyze modern interpretations of sustainable development and the opportunity to apply sustainability indicators in the conditions of the national economy. The research approach is of a theorized type, as it focuses on the aspect of arguing the opportunity to apply sustainable development indicators in the context of the Republic of Moldova. The results obtained confirm that this paper is part of the flow of publications that argue, from a theoretical and empirical point of view, the key role played by sustainability indicators in the sustainable development of a national economy.

Keywords: sustainable development, circular economy, sustainable development indicators.

JEL classification: C0, O110, Q01, Q57.

Introducere. Sustenabilitatea necesită participarea diverselor părți interesate în procesul de reconciliere a valorilor social-economice care pot genera sinteze ce vor sta la baza elaborării politicilor de implementare a obiectivelor de dezvoltare durabilă impuse Agenda 2030. Acest lucru devine necesar și inevitabil pentru a obține valori multiple simultan și chiar sinergic. Obținerea unui acord cu privire la valorile, obiectivele și acțiunile sustenabilității este adesea o muncă dificilă și anevoioasă, întrucât diferite valori ale părților interesate sunt comparate și contrastate, criticate și intens discutate.

Uneori, părțile interesate consideră procesul prea dificil sau prea amenințător pentru propriile valori și fie resping procesul în totalitate pentru a-și urmări propriile obiective înguste, fie îl critică ideologic, fără a se angaja în munca grea de negociere și compromis. Critica este totuși o parte vitală a evoluției conștiente a dezvoltării durabile – un concept care, în cele din urmă, reprezintă diverse eforturi de la nivelul local până la cel global pentru a imagina și interpreta o viziune pozitivă a unei lumi în care nevoile umane de bază sunt satisfăcute fără a distruge sau irevocabil a deteriora sistemele naturale de care depindem. Experții naționali din domeniu relatează asupra faptului că „agenda națională de politici este aliniată doar parțial la Obiectivele de dezvoltare durabilă, iar o treime din țintele de dezvoltare durabilă nu sunt reflectate în niciun fel în documentele naționale de politici... Succesul punerii în practică a acestora depinde de fiabilitatea cadrului de planificare strategică, care este în prezent destul de problematic în Moldova” (Pârțachi I. et al., 2018). Prin urmare, posibilitatea dezvoltării unei noi abordări și redirecționarea a ceea ce este dezvoltarea durabilă și indicatori ai sustenabilității pot fi esențiale pentru îndeplinirea obiectivelor și scopurilor actuale, atât la nivel național, cât și la nivel individual.

Revizuirea literaturii. În prezent, dezvoltarea durabilă se referă la trei aspecte esențiale cum ar fi: echilibrul ecologic, echitatea socială și stabilitatea economică, deși studiul bibliografic ne relatează că, inițial dezvoltarea durabilă s-a vrut a fi o soluție la criza ecologică determinată de intensa exploatare industrială a resurselor și degradarea continuă a mediului și căuta mai întâi de toate, prezervarea calității mediului înconjurător. În cadrul studierii indicilor de dezvoltare durabilă trebuie să înțelegem că ultima are drept obiectiv principal asigurarea concomitentă a dezvoltării economice,

a bunăstării sociale și protecția mediului. Așa cum afirmă și studiul bibliografic (Robert K. H. et al., 2013; Winans K. et al., 2017; Broman G. I. et al., 2017), dimensiunea socială cuprinde următoarele teme: sănătate, educație, sărăcie, acces la utilități. Dimensiunea economică este compusă din: PIB, forța de muncă, nivelul veniturilor personale și veniturile agenților economici. Componenta de mediu include: încălzirea globală, protejarea spațiilor verzi în orașe și consumul de energie.

O problemă importantă este alegerea indicatorilor-cheie care arată în ce direcție se dezvoltă economia. În literatura științifică de specialitate și în practica observației statistice, sunt propuși diferiți indici și indicatori. ONU, în cadrul ODD, dezvoltă sprijinul statistic al indicatorilor dezvoltării durabile (UNEP, 2011). Banca Mondială în publicațiile anuale „World Development Indicators”, „Little Green Data Book” prezintă indicatori ecologici și economici, inclusiv indicele economiei reale (World Development Report, 2020; Green Data Book, 2020). „World Development Indicators” sunt o compilație de statistici relevante, de înaltă calitate și comparabile la nivel internațional cu referire la dezvoltarea globală și lupta împotriva sărăciei. Baza de date conține 1.400 de indicatori de serii temporale pentru 217 de economii și peste 40 de grupuri de țări, cu date pentru mulți indicatori care datează de mai bine de 50 de ani (World Development Indicators, 2021). „Little Green Data Book” este o referință gata de dimensiuni de buzunar privind datele cheie de mediu pentru peste 200 de economii. Indicatorii cheie sunt organizați sub rubricile agricultură, silvicultură, biodiversitate, energie, emisii și poluare, precum și apă și canalizare (Little Green Data Book, 2021). Indicele sustenabilității mediului (ESI) și indicatorul performanței de mediu (EPI) sunt calculate de universitățile din Yale și Columbia (Environmental performance index, 2018). Este de remarcat implementarea indicatorilor „creșterii verzi”, care se desfășoară în cadrul OECD (Green growth and sustainable development, 2021).

Comisia Europeană monitorizează economia circulară în conformitate cu 10 indicatori, care sunt împărțiți în 4 secțiuni tematice (Eurostat, 2021):

- Producție și consum.
- Generarea deșeurilor.
- Reciclarea materialelor și gestionarea deșeurilor.
- Competitivitate și inovație.

Producția și consumul se caracterizează prin 4 indicatori: asigurarea UE cu materii prime și materiale pentru producție; achiziții publice verzi; generarea deșeurilor; deșeuri alimentare. Generarea deșeurilor constă din 3 indicatori: generarea deșeurilor municipale pe cap de locuitor; generarea deșeurilor, cu excepția deșeurilor minerale pe unitate de PIB; generarea deșeurilor, cu excepția deșeurilor minerale pe unitate de consum de materiale. Reciclarea materialelor și gestionarea deșeurilor se caracterizează prin 4 indicatori: ponderea reciclării materialelor în consumul total de materiale; comerțul cu materiale reciclate, inclusiv importul, exportul, comerțul intern; ponderea reciclării deșeurilor, inclusiv a deșeurilor municipale și a deșeurilor totale; ponderea reciclării anumitor tipuri de deșeuri, inclusiv ambalaje din plastic, ambalaje din lemn, deșeuri electronice și din construcții, deșeuri biologice. Competitivitatea și inovația se caracterizează prin 2 indicatori: investiții private, ocupare, valoare adăugată; numărul de brevete în domeniul reutilizării și reciclării materialelor.

Indicatorii care au fost elaborați până în prezent ar putea fi clasificați ca indicatori de nivel general și de bază. La nivel general, indicatorii sunt simpli, acționează ca semnale de sensibilizare și sunt ușor de înțeles de către public. La nivel de bază, aceștia sunt indici de luare a deciziilor și de modificare și ghiduri de evaluare a performanței pentru formularea și inițierea unei planificări eficiente a politicilor. Indicatorii nivelului de bază vor include în mod evident probleme complicate pe lângă aspectele generale ale indicatorilor. De subliniat că pentru a permite unei persoane să facă parte la procesul de dezvoltare durabilă, trebuie să i se ofere indicatori simpli pentru a contribui la creșterea gradului de conștientizare a performanței fizice în ceea ce privește sustenabilitatea zonei rezidențiale imediate.

Metodologia cercetării. Cele două întrebări de cercetare din acest articol cu referire la dezvoltarea durabilă și indicii de sustenabilitate sunt abordate în doi pași analitici. Ca prim pas, pentru a surprinde esența dezvoltării durabile, au fost identificate surse bibliografice științifice relevante

pentru narațiunea cercetării. Apoi au fost identificați indicii ce stau la baza implementării priorităților de economie circulară la nivel mondial și european. Aceste studii concluzionează că există multe instrumente și indicatori buni pentru dezvoltare durabilă. Fiecare are perspectiva, meritele și lacunele sale. Cu toate acestea, se constată că în țara noastră încă lipsește un cadru bine structurat, unificator, ceva care să explice modul în care indicatorii dezvoltării sustenabile se raportează la durabilitate. De asemenea, remarcăm că studiul a folosit un instrument metodologic extins care a inclus metode grafice, economice, analiză comparativă și analiză predictivă sinteza, inducția, deducția, etc.

Rezultate și interpretări. Aplicabilitatea și utilitatea gamei extinse de indicatori ai sustenabilității care acoperă probleme sociale, economice, instituționale și ecologice trebuie să fie pusă la îndoială. În prezent, se pare că se pune mai mult accent pe producerea de indicatori decât pe crearea unui mediu urban durabil. În plus, tendința de a pune mai mult accent pe indicatorii calitativi decât pe dimensiunile cantitative, atunci când ambii sunt la fel de importanți într-o abordare integrată, poate ignora multe abordări promițătoare ale sustenabilității.

Comisia Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Durabilă a aprobat, în cea de-a treia sesiune din aprilie 1995, un program de lucru pe o perioadă de cinci ani care avea drept scop elaborarea Indicatorilor de Dezvoltare Durabilă și a apelat la organizațiile sistemului Națiunilor Unite, organizațiile interguvernamentale și neguvernamentale în scopul implementării elementelor-cheie ale Programului. Ca rezultat, a fost dezvoltat, îmbunătățit și testat setul exhaustiv de 134 de indicatori referitori la capitolele Agendei 21 în categoriile societate, economie, mediu și instituții, cu fișe metodologice pentru fiecare indicator. Categoriile au fost împărțite pe subteme pe verticală și fiecare temă a fost subdivizată ulterior pe orizontală în forța motrice (cauza), starea (stare actuală) și răspunsul (măsurile politice luate pentru soluționare). Multe țări au urmat acest model de „forță motrice-stare-răspuns” pentru a-și dezvolta proprii indicatori de sustenabilitate. Totuși, considerăm că acest model are o problemă inerentă, deoarece uneori cele trei elemente cauză-stare-soluție nu sunt disponibile pentru un anumit indicator și este ambiguu interpretat ca o cauză sau ca o stare. Cu toate acestea, metoda oferă unele indicații generale despre ceea ce ar putea însemna sustenabilitatea.

Actualmente conceptul de dezvoltare durabilă, în complexitatea sa, s-a extins asupra calității vieții sub aspect economic și social, implicând realizarea progresului social, echilibrului de mediu și creșterea economică, concretizate în următoarele sintagme (Alpopi C. et al., 2013; Gossling-Goldsmiths J, 2018; Wanamaker C., 2018; Zhai T. T., et al., 2019):

- Sustenabilitatea mediului: resurse naturale, biodiversitate, evitarea poluării;
- Sustenabilitate socială: calitatea vieții, incluziune, promovarea drepturilor sociale, protejarea culturii și patrimoniului;
- Stabilitate economică: creștere eficientă, securitate și stabilitate.

Conform cercetărilor bibliografice, constatăm că dezvoltarea durabilă poate fi ilustrată în următorul mod (vezi figura 1). Aceste sfere includ un set conexe de concepte, care, unindu-se și formând un tot organic, constituie o bază temeinică pentru acțiuni majore. Putem completa cu ideea că cele trei componente ale dezvoltării durabile, interacționând, dau naștere unei noi direcții de dezvoltare în plan global. Ulterior, Agenda 21 a punctat în premieră asupra importanței elaborării indicatorilor de sustenabilitate în plan global. Un alt mod de a defini dezvoltarea durabilă constă în modul în care aceasta se măsoară. Într-adevăr, în ciuda ambiguității creative a dezvoltării durabile, încercările cele mai serioase de a o defini, deși implicite în multe cazuri, vin sub forma unor indicatori. Combinând inițiative globale, naționale și locale, există literalmente sute de încercări de a defini indicatori adecvați și de a-i măsura.

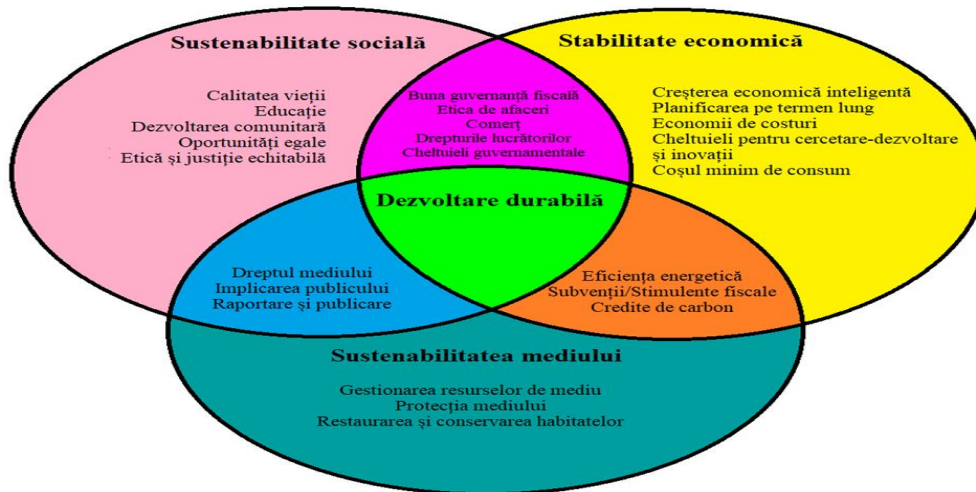

Figura 1. Componentele dezvoltării durabile

Sursa: Wanamaker C., 2018.

Deci, putem rezuma asupra faptului că indicatorii de dezvoltare durabilă reprezintă anumite statistici care sunt utilizate pentru a măsura echitatea socială, creșterea economică, capacitatea instituțională și protecția mediului pentru a stabili diferite dimensiuni și nivele ale dezvoltării durabile. Astfel, țările lumii au dezvoltat o serie de acest indicatori. Olanda a elaborat indicatori de performanță ai politicii de mediu la nivel național cu privire la schimbările climatice, epuizarea stratului de ozon, acidificarea și eutrofizarea mediului, eliminarea deșeurilor solide, substanțelor toxice și altele (Hardi P. et al., 1997). În aceeași perioadă, World Watch Institute Vital Signs, Washington, SUA a dezvoltat indicatori globali privind alimentația, resursele agricole, energia, atmosfera, transportul și tendințele sociale (Campbell L. et al, 1997). Concomitent, în Australia se depun eforturi pentru dezvoltarea indicatorilor la nivel local care ar putea da informații cu referire la anumite aspecte relevante pentru capitală precum mediul, populația, economia, cultura, societatea și altele (Muschett F. D. et al., 1996). Departamentul pentru mediu, transport și regiuni al Regatului Unit, de asemenea, a elaborat un set de 150 de indicatori, rezumați în 1999 în 13 indicatori fundamentali pentru a măsura indicele general al progresului (Bell B., 2012).

Așadar, în cazul când este necesar de a estima dacă simplificarea problemelor complexe este eronată, aceasta ridică problema valorii utilizării indicatorilor simpli pentru probleme complexe. Pe de altă parte, dacă indicatorii sunt prea complecși sau numeroși, ei nu vor fi înțeleși de cel mai vast eșantion reprezentativ al populației. Un punct crucial referitor la indicatori este de a ține cont cât de mult aceștia sunt aplicabili procesului de schimbare. Un număr mare de indicatori nu este doar o juxtapunere complexă de probleme discrete complicate, ci și îngreunează înțelegerea situației în ansamblu. Diverse unități de măsurare a diferitor indicatori complică comparația și formularea unui rezultat semnificativ. Cu toate acestea, atât în cazul unei liste detaliate extinse de indicatori, cât și a unor liste scurte de indicatori principali derivați din aceste liste, poate lipsi identificarea clară a legăturilor dintre problemele interdependente.

Limitele durabile sunt, de asemenea, un criteriu principal pentru producerea indicatorilor. Se cunoaște concentrația așteptată de dioxid de carbon în aer, dar este la fel de important de a identifica care sunt limitele durabile pentru zonele pavate, clădiri, copaci și vegetație, precum și utilizarea energiei într-o zonă rezidențială când se creează indicatori sustenabilității la nivel local. Cu toate acestea, astfel de indicatori înseamnă că trebuie creată o imagine despre cum ar putea fi un mediu urban durabil. Prea mulți indicatori actuali ai sustenabilității se bazează pe presupunerea că nu se modifică mediul construit și este îndoielnic dacă mediul construit actual poate deveni mai durabil fără schimbarea formei sale.

În prezent, există o multitudine de indicatori diferiți și aceștia sunt utilizați în contexte diferite, în diferite scopuri de către organizațiile interguvernamentale și neguvernamentale, autoritățile naționale și regionale, sectorul privat și mediul academic. Principala funcțiune a indicatorilor este de

a răspunde cerințelor de monitorizare, pe care Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă le exprimă, asociate cu termenele țintelor propuse, care la rândul lor reprezintă angajamente politice legate de obiectivele strategice ale dezvoltării durabile. Setul de indicatori de dezvoltare durabilă, este structurat pe obiectivele Strategiei Naționale de Dezvoltare Durabilă, cu ierarhizare pe trei niveluri (vezi figura 2):

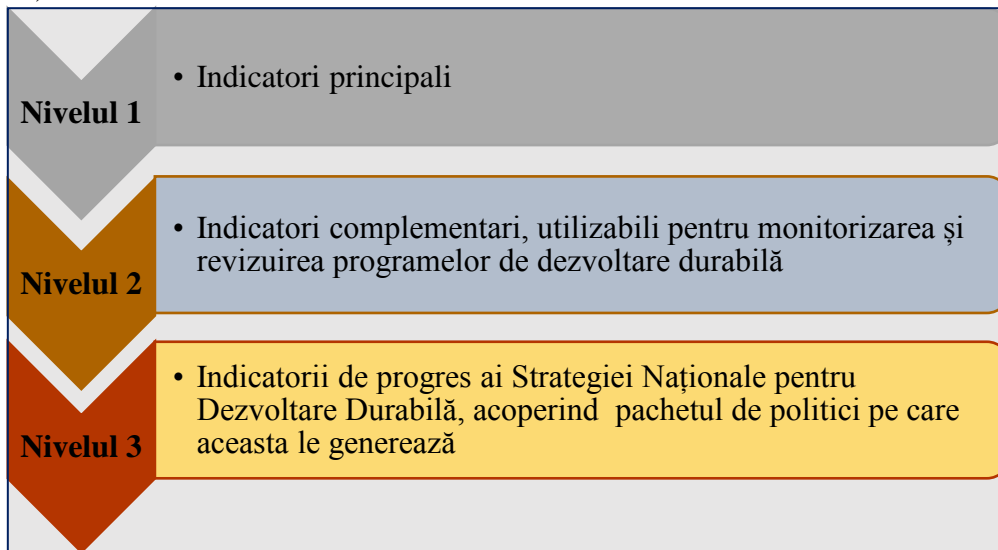

Figura 2. Ierarhia indicatorilor de dezvoltare durabilă

Sursa: elaborat de autori.

Aceste trei nivele au capacitatea de integrare a indicatorilor economici, sociali și de mediu, utilizabili pentru evaluarea tridimensională a dezvoltării durabile. Astfel, setul de indicatori poate constitui o bază solidă pentru monitorizarea periodică a progreselor înregistrate în îndeplinirea obiectivelor strategice ale dezvoltării durabile.

Concluzii. Principalele ținte ale dezvoltării durabile, de a contribui la protejarea și utilizarea resurselor de către oameni în limitele capacității regenerative a pământului, în esență necesită măsurători pentru a evalua progresul în atingerea scopului. Acesta este punctul de plecare pentru înțelegerea semnificației indicatorilor ca instrumente importante în proces. Indicatorii sunt indici multidimensionali, multidisciplinari, cu subteme dezvoltate cu grijă pentru a evalua și măsura statutul unei zone în termeni de progres către sustenabilitate. Acestea servesc drept baze de experiență, cantitative și calitative pentru evaluările performanței politice și sunt capabile să indice o schimbare dorită în direcția politică, dacă este necesar. Indicatorii oferă, de asemenea, posibilitatea de a găsi corelații noi și valoroase, oferind astfel o bază pentru viitoarele acțiuni de planificare.

Pentru Republica Moldova considerăm relevantă experiența țărilor vecine în procesul de calcul al indicilor de sustenabilitate. Spre exemplu, Institutul Național de Statistică al României publică un set de indicatori naționali în vederea măsurării implementării obiectivelor de dezvoltare durabilă, având la bază noile obiective prioritare și ținând cont de setul de indicatori stabiliți la nivelul ONU și al UE pentru implementarea Agendei 2030 pentru dezvoltare durabilă.

Astfel, pentru țara noastră considerăm oportun ca pe dimensiunea economică a dezvoltării durabile să ținem cont de următorii indicatori: PIB, venituri din vânzări în total pe economie, rata șomajului, câștigul salarial nominal mediu net lunar, ponderea persoanelor cu venituri din pensie și salarii în populația totală etc. La baza evaluării pe dimensiunea socială a dezvoltării durabile este rezonabil să fie analizați indicatori precum: speranța medie de viață la naștere, rata sărăciei, ponderea localităților cu acces la apă potabilă, ponderea localităților cu acces la canalizare publică, ponderea populației fără nici o școală absolvită sau doar cu școala primară absolvită, etc. Un alt indicator important, în această ordine de idei este și cel care face relevantă analiza de mediu bazată pe estimarea emisiei totale anuale de gaze cu efect de seră pe cap de locuitor, energia termică distribuită pe cap de locuitor, ponderea spațiilor verzi în localități urbane etc. De asemenea, considerăm drept un domeniu important al acestor studii și evaluarea pe dimensiunea instituțională a dezvoltării durabile, care ar

scoate în prim plan cum decurge procesul de implementare a Agendei 21 la nivelul comunității.

Conștientizarea actuală a comunităților, guvernelor, afacerilor, agențiilor internaționale, organizațiilor neguvernamentale și organizațiilor de voluntariat reprezintă în mod clar faptul că omenirea trebuie să se preocupe de stabilirea unui sistem indicativ care ar raporta, măsura și evalua progresul în atingerea obiectivelor dezvoltării durabile.

Referințe:

1. Environmental performance index, 2018. <https://epi.yale.edu/downloads/epi2018reportv.pdf>
2. Alpopi C., Neamțu B. Dezvoltarea durabilă. București: Editura Tritonic, 2013.
3. Bell B., Morse S. Sustainability Indicators: Measuring the Immeasurable? Publ.: Routledge, 2012, 256 pag.
4. Broman G.I., Robert K.H. A framework for strategic sustainable development J. Clean. Prod., 140/2017, p. 17-31.
5. Campbell L., Evans V., Heck W., Lee V., Muschett D., Shen T., Warren J. Principles of Sustainable Development. In: Delray Beach, FL: Lucie Press, 1997.
6. Eurostat, 2021. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/circulareconomy/indicators>.
7. Gossling-Goidsmiths J. Sustainable development goals and uncertainty visualization. Thesis submitted to the Faculty of Geo-Information Science and Earth Observation of the University of Twente in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Science in Cartography, 2018.
8. Green Data Book 2020. <https://instapdf.in/green-data-book/>
9. Green growth and sustainable development, 2021. https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=green_growth
10. Hardi P., Barg S., Hodge T., Pinter L. Measuring Sustainable Development. Review of Current Practice Occasional Paper, Ottawa: Industry Canada, International Institute for Sustainable Development. Nr. 17/1997.
11. Little Green Data Book, 2021. www.data.worldbank.org/products/data-books/little-data-book/little-green-data-book
12. Muschett F. D. Principles of Sustainable Development. Publ.: CRC Press, 1996, 192 pag.
13. Pârțachi I., Derivolcov S. Obiectivele de dezvoltare durabila – nimeni nu este lăsat în urmă – suntem gata? Conferința Științifică Internațională „Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii”, 28-29.09.2018, Chișinău, Vol. I, p. 223-228.
14. Robert K.H., Broman G.I., Basile G. Analyzing the concept of planetary boundaries from a strategic sustainability perspective: how does humanity avoid tipping the planet? Ecol. Soc., 18/2013.
15. UNEP. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. A Synthesis for Policy Makers, Sustainable Development, 2011. <https://www.unep.org/resources/report/towards-green-economy-pathways-sustainable-development-and-poverty-eradication-10>
16. Wanamaker C. The Environmental, Economic, and Social Components of Sustainability: The Three Spheres of Sustainability: Adapted from the U.S. Army Corps of Engineers 2018. <https://soapboxie.com/social-issues/The-Environmental-Economic-and-Social-Components-of-Sustainability>.
17. Winans K., Kendall A., Deng H. The history and current applications of the circular economy concept. Renew. Sust. Energ. Rev., 68 (2017), p. 825-833.
18. World Development Indicators, 2021. <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/>
19. World Development Report, 2020. <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2020>;
20. Zhai T. T., Chang, Y. C. Standing of environmental public-interest litigants in China: Evolution, obstacles and solutions. In: Journal of Environmental Law, 30/2019, p. 369-397.

THE TRANSITION FROM LINEARITY TO ECONOMIC CIRCULARITY

TRANZIȚIA DE LA LINIARITATE SPRE CIRCULARITATEA ECONOMICĂ

Corina GRIBINCEA, Dr., cerc. științific coordonator
Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova

Abstract: Circular economy business models are the key to extending the lives of many national and international companies and the benefits of the transition to a circular economy are considerable. This can help reduce environmental pressures and drastically reduce dependence on imports, which, in the event of gradual growth, can become a source of vulnerability. However, the transition to a circular economy requires investment, the use of advanced technologies and radical changes in consumer behavior. In this context, important responsibilities lie with all stakeholders, and governments have an important role to play in supporting the process by creating new regulatory frameworks and ensuring this transformation.

The article is written within the State Program (2020-2023) 20.80009.0807.22 Development of the mechanism of the formation of the circular economy in the Republic of Moldova.

Keywords: transition, linear and circular economy, business models, environment

Abstract: Modelele de afaceri circulare reprezintă cheia extinderii vieții multor companii naționale și internaționale, iar avantajele tranziției către o economie circulară sunt considerabile. Aceasta poate contribui la reducerea presiunilor asupra mediului și reducerea drastică a dependenței de importuri, care, în cazul creșterii graduale, poate deveni o sursă de vulnerabilitate. Totuși, pentru tranziția către o economie circulară sunt necesare investiții, utilizarea tehnologiilor avansate și schimbări radicale de comportament. În acest context, responsabilitățile importante revin tuturor părților interesate, iar guvernele au un rol important în susținerea procesului prin crearea de noi cadre de reglementare și asigurarea acestei transformări.

Articolul este scris în cadrul Programului de stat (2020-2023) 20.80009.0807.22 Dezvoltarea mecanismului de formare a economiei circulare în Republica Moldova.

Cuvinte cheie: tranziție, economie liniară și circulară, modele de afaceri, mediu

Introducere. Conform definiției Fundației Ellen MacArthur, economia circulară „este un termen generic pentru a defini o economie concepută pentru a se putea regenera singură. Într-o economie circulară, fluxurile de materiale sunt de două tipuri: cele biologice, capabile să fie reintegrate în biosferă, și cele tehnice, destinate a fi reevaluate fără a intra în biosferă”. Prin urmare, economia circulară este un sistem economic planificat pentru reutilizarea materialelor în ciclurile de producție ulterioare, minimizând deșeurile.

Economia circulară este un model care câștigă din ce în ce mai mult teren în țările Uniunii Europene, hotărât să pună în aplicare o nouă agendă de măsuri ad hoc pentru a proteja planeta de toate deșeurile în care ne înecăm, din cauza diverșilor factori precum creșterea populației, lipsa materiilor prime și evoluția proceselor de producție. Totodată, economia circulară este un punct de vedere care răstoarnă valorile care au dominat secolul XX. De la o dezvoltare liniară centrată pe substanțe minerale (materii prime), trecem la o viziune care proiectează, logica de gestionare a vieții și naturii, adică schimbul, reciclarea și recuperarea, ca elemente de bază ale sistemului relațional. Probabil, acest sistem complex de relații și eforturi pentru a le realiza, într-o viziune națională și internațională, au întârziat și întârzie succesul modelului. O pălărie care adună diferite lumi sub ea: de la bioeconomie la economia comună, la remanufacturare, la gestionarea avansată a deșeurilor, prin logică non-imediată.

A patra revoluție industrială – principii fundamentale. Economia circulară, definită ca a patra revoluție industrială împreună cu industria 4.0, oferă cinci principii fundamentale pentru definirea

unei noi economii regenerative:

- Produs ca serviciu (PaaS);
- Materiale durabile și inovatoare;
- Partajarea dreptului de proprietate (economia partajată);
- Regenerarea produsului;
- Durată de viață mai lungă a unui produs.

Deși economia circulară nu este un concept recent și datează din anii 70, când academicienii și oamenii de afaceri au început să vorbească despre el - în realitate este un proces natural din care trebuie să ne inspirăm.

În ultimii ani, termenul a câștigat popularitate și identificare, deși încă nu are un parametru definit de recunoaștere și comparație pe companii (așa-numiții „indicatori pentru economia circulară” pe care mulți organisme de certificare și Ministerul Mediului îl dezvoltă în această ultimă perioadă). Pentru a ne întoarce la locul în care s-a născut conceptul de economie circulară, trebuie să investigăm și să ne întoarcem la termenul general de „ecologie”, introdus de biologul german Ernst Haeckel, și apoi să căutăm un punct de referință mai precis la începutul anii 1960 și 1970: în 1966 economistul Kenneth Boulding a introdus în „The Economics of the Coming Spaceship Earth” ideea Pământului ca o navă spațială care are o cantitate limitată de resurse și posibilități de eliminare a deșeurilor. În document, Boulding declară că supraviețuirea speciei umane este legată de capacitatea de a folosi un bun și de a păzi cu atenție ceea ce avem la dispoziție, regenerând materialele pe care le folosim în fiecare zi. În 1971, Barry Commoner, faimosul maestru al ecologismului, a descris „cercul închis”. În timp ce în 1976 Walter R. Stahel împreună cu Geneviève Reday-Mulvey au trasat o legătură între aspectele științifice și economice. În 1982, din nou Stahel împreună cu Orio Giarini, a înființat un Institut unde, prin menținerea dreptului de proprietate asupra bunurilor produse, companiile și-ar fi mărit câștigurile: prin vânzarea de servicii mai degrabă decât de bunuri. Prin adoptarea acestui model de afaceri, companiile ar fi menținut o relație continuă cu consumatorii, maximizând valoarea intrinsecă a produselor lor. În 2002, cartea „De la leagăn la leagăn” de William McDonough și Michael Braungart marchează un pas fundamental pentru sector: autorii compară procesele naturale ale copacilor cu cele industriale, marcând astfel un reper pentru baza teoretică a economiei circulare.

Într-o economie circulară, fluxurile de materiale sunt de două tipuri: cele biologice, capabile să fie reintegrate în biosferă, și cele tehnice, destinate a fi reevaluate fără a intra în biosferă. Prin urmare, economia circulară este un sistem în care toate activitățile, începând de la extracție și producție, sunt organizate astfel încât deșeurile cuiva devin resurse pentru altcineva. Cu toate acestea, în economia liniară, odată ce consumul s-a încheiat, ciclul produsului care devine deșeurii se termină, forțând lanțul economic să reia continuu același tipar: extracție, producție, consum, eliminare.

Conform raportului „No time to waste” publicat de Bank of America, producția totală de deșuri în lume se ridică anual la aproximativ 11 miliarde de tone, din care 75% sunt destinate depozitelor de deșuri sau incinerării, în timp ce doar 25% sunt refolosite sau reciclate. Din estimările referitoare la necesitatea materiilor prime industriale, se estimează că decalajul dintre cerere și oferta de mărfuri se va ridica la aproximativ 8 miliarde de tone la sfârșitul următorului deceniu. În 2050, potrivit unor studii, ar fi estimate să se atingă vârful de 29 de miliarde de tone. Este clar că adoptarea sistemelor de gestionare a deșeurilor și reutilizarea deșeurilor devin fundamentale pentru toate aspectele ce țin de schimbările climatice.

În 2015, Uniunea Europeană a scris primul pachet privind economia circulară (CE), un set de 54 de acțiuni, menite să faciliteze tranziția către o economie circulară europeană. Către 11 martie 2020, a fost creat un document, Planul de acțiune pentru economia circulară, care a fost creat în conformitate cu pachetul CE. Planul de acțiune pentru economia circulară conține toate inițiativele pe care UE a decis să le pună în aplicare de-a lungul întregului ciclu de viață al produselor: începând de la procesele de proiectare și producție, trecând apoi la promovarea unui consum durabil.

Noul plan de acțiune lansat de Parlamentul European privind economia circulară. La 11 februarie 2021, noul Plan de acțiune pentru economia circulară a fost modificat și aprobat, cu 574 de voturi. Această actualizare a documentului a fost posibilă datorită mentalității comune din cadrul Uniunii Europene cu privire la tranziția către economia circulară. De fapt, pentru Parlamentul

European, Economia circulară este „calea pe care UE și întreprinderile trebuie să o urmeze pentru a rămâne inovatoare și competitive pe piața globală, reducând în același timp amprenta lor de mediu”.

UE a dorit să se concentreze în special pe trei activități:

- reducerea amprentei de consum;
- creșterea utilizării materialelor circulare;
- sprijin pentru creșterea economică.

Până în prezent, aceste sectoare s-au dovedit a fi subdezvoltate. Parlamentul European a subliniat că doar 12% din materialele utilizate de companiile industriale din UE provin din reciclare. În plus, UE a extins documentul cu o nouă directivă privind proiectarea ecologică pentru a include produse care nu sunt legate de energie. Aceasta ar trebui să reglementeze bunurile introduse pe piață care respectă standardele specifice legate de durabilitate, netoxicitate, reciclabilitate și reparabilitate. Din punct de vedere economic, investițiile în economia circulară vor crește PIB-ul european cu 0,5%, creând aproximativ 700.000 de locuri noi (în sectoarele “verzi”) până în 2030.

Modele de afaceri în epoca economiei circulare. Modelele de afaceri circulare sunt cheia extinderii vieții multor companii naționale și internaționale. Astfel, aspectele mai specifice, pe baza activității și procesului desfășurat de către o companie pot fi:

- Produs ca serviciu - profitând de acțiunea pe care obiectul este capabil să o efectueze, în ceea ce privește posesia sa;
- Regenerare și lanț circular de producție - este refacerea efectivă efectuată în fabricile de regenerare a materialelor;
- Upcycling noul ciclu de material - dă valoare deșeurilor de producție, fără pierderi de energie;
- Extinderea duratei de viață (life extension) - oferă articole cu o durată de viață mai mare la un preț mai mare.

De la un model economic liniar la unul circular. Modelul economic liniar “take-make-dispose” se bazează dimpotrivă pe accesibilitatea unor cantități mari de resurse și energie și este din ce în ce mai puțin potrivit pentru realitatea în care operăm. Inițiativele în sprijinul eficienței, care acționează pentru reducerea resurselor fosile consumate pe unitate de producție, singure pot întârzia criza modelului economic, dar nu sunt suficiente pentru a rezolva problemele date de natura finită a stocurilor de materii prime.

Prin urmare, este necesară trecerea de la modelul economic liniar la cel circular, care, luând în considerare toate fazele - de la proiectare, la producție, la consum, până la destinația finală de viață - știe să profite de fiecare ocazie pentru a micșora deșeurile și pentru a minimiza risipa și pierderile, acordând atenție prevenirii externalităților negative de mediu și creării de noi valori sociale și teritoriale.

Concluzii. Avantajele tranziției către o economie circulară sunt considerabile. Aceasta poate contribui la reducerea presiunilor asupra mediului și reducerea drastică a dependenței de importuri, care, în cazul creșterii graduale, poate deveni o sursă de vulnerabilitate. De asemenea, strategiile economiei circulare au ca și efect reducerea costurilor și creșterea competitivității la nivelul industriei, încurajarea inovării și creșterea locurilor de muncă (Alexandra Savin, Liviu Morar, 2020).

Pentru tranziția către o economie circulară sunt necesare investiții, utilizarea tehnologiilor avansate și schimbări radicale de comportament. În acest context, responsabilitățile importante revin tuturor părților interesate, iar guvernele au un rol important în susținerea procesului prin crearea de noi cadre de reglementare și asigurarea acestei transformări. Când analizăm studiile țărilor membre UE cu privire la această problemă, unele țări pregătesc terenul pentru o astfel de tranziție de foarte mult timp și și-au determinat sectoarele prioritare efectuând analize detaliate.

Structura politicilor care susțin tranziția către o economie circulară va varia în funcție de condițiile dictate de UE și ale statelor sale membre. Totuși, politicile și studiile care trebuie urmate pentru a pune în aplicare economia circulară, trebuie să urmărească problemele întâmpinate în practică și a experiențelor acumulate de către țara noastră. În acest context, există un potențial semnificativ pentru tranziția către economia circulară, însă aceasta necesită a fi evaluată, să fie stabilite principalele domenii și identificate sectoarele prioritare.

Referințe:

1. Gribincea C. Gender-specific consumption patterns, behavioural insights, and circular economy in the Republic of Moldova. 2021 COMAGI – 1st International Conference on Migration and Gender Issues – Book of Abstracts, Edited by Dr Oksana Koshulko and Dr Saurabh Chandra, 25 April 2021, pp.43-45
2. Gribincea C. Oportunități pentru o economie circulară după criza pandemică. Teze „Implicațiile economice și sociale ale pandemiei COVID-19: analize, prognoze și strategii de atenuare a consecințelor”, teze ale conferinței științifice internaționale (2020; Chișinău). 23 Octombrie 2020 / comitetul științific: Stratan Alexandru (președinte) [et al.]. – Chișinău: INCE, 2020. pp.110-111
3. Грибинча К. Исследование социально-культурных аспектов экономики замкнутого цикла в Республике Молдова. The 30th Annual International Conference for Students and Young Scientists ‘Transformation of economic systems and institutions in the new geostrategic realities’, April 20-21, 2021, Ukraine, pp.123-127
4. Alexandra Savin, Liviu Morar. Perspective economice privind confluența liniarității cu circularitatea. Revista de Management și Inginerie Economică, Vol. 19, Nr. 4, 2020, pp.624-636

WASTE MANAGEMENT IN ENTERPRISES ACTIVITY IN THE CONTEXT OF A CIRCULAR ECONOMY TRANSITION (CASE OF REPUBLIC OF MOLDOVA)

Olga TIMOFEI, PhD.

National Institute for Economic Research, Republic of Moldova

Abstract: Transition to a circular economy become a critical challenge for many countries of the world, taking over new and new territories and representing a major issue for governments, researchers and business activities. A key step in this transition is efficient waste management, which is one of the key tasks in the process of adapting economies to a new circular model for business, in order to meet both societal challenges related to sustainable development and the need to increase the added value of the products by eliminating waste production as much as possible. The enterprises activity in this process practically has a central role, representing in fact, on the one hand, the main polluters and waste generators and on the other hand, one of the basic channels of communication with final consumers, which needs to be educated, supported and motivated to actively participate in the waste reduction process. The paper deals with waste management in enterprises, the importance of this process, highlighting the key objectives of waste management and the interaction of industry with the environment, while addressing the current situation in the field in the Republic of Moldova.

The research was conducted within the State Program 20.80009.0807.22 Developing the circular economy mechanism for the Republic of Moldova.

Keywords: circular economy, waste management, waste formation, waste prevention, waste reduction

JEL classification: Q01, E02, Q53

Introducere

Problemele legate de protecția mediului înconjurător dictează în prezent necesitatea schimbării treptate a modelul economic liniar obișnuit într-o economie circulară mai prietenoasă cu mediul. Necesitatea tranziției la un sistem economic fără emisii dăunătoare și risipă de materiale se discută încă din secolul trecut dar mai mulți pași practici în această direcție observăm realizându-se doar în ultimele decenii. Efectele negative ale modelului liniar al afacerilor devenind tot mai devastatoare determină dezvoltarea unui sistem economic circular și implementarea lui pe scară largă, acesta urmând să diminueze impactul nociv asupra mediului cat și să sporească eficiența utilizării resurselor.

Gestionarea deșeurilor reprezintă una din etapele cheie ale implementării modelului circular de afaceri. Volumul enorm de deșeurii generat de populație și întreprinderi este privit prin prisma economiei circulare ca o risipă de resurse și ineficiență economică, problemă care poate fi soluționată doar prin implementarea unui sistem adecvat de management a deșeurilor la toate nivelele economice. Gestionarea corectă a deșeurilor are beneficii majore, prin reducerea impactului dăunător al acestora asupra mediului și sănătății publice, prin economisirea de energie și resurse naturale, prin reciclarea și prevenirea producerii de noi deșeurii. Există, așadar, motive întemeiate pentru ca toate entitățile unei societăți să se concentreze asupra creării unui sistem de gestiune a deșeurilor eficient și constructiv.

Într-o perspectivă globală urmează de parcurs încă un drum lung domeniul deșeurilor. La nivel global, sunt puține țări care se pot lăuda cu practici bune, implementate și viabile în managementul deșeurilor, dar chiar și ele au încă multe de realizat pentru o societate durabilă din perspectiva deșeurilor.

Subiectul gestiunii deșeurilor în Republica Moldova este, fără îndoială, actual și important, deoarece este un sector relativ nou, dar relativ dinamic în dezvoltare fiind abordat de tot mai mulți experți în diverse domenii. Problema deșeurilor este una complexă, aici se intersectează un șir de interese și viziuni uneori diametral opuse care urmează a fi armonizate cu prevederile legislative, cerințele pieței și ale publicului general, aspectele de mediu și impactul afacerilor asupra mediului,

precum și interesele economice și competitivitatea companiilor.

Subiectul economiei circulare este extrem de relevant și se bucură de o atenție sporită în rândul cercetătorilor și autorităților în domeniu în special în țările economic dezvoltate, situație cu care nu se poate lăuda și Republica Moldova, unde toate transformările se realizează foarte lent și cu multă cumpătare. Această concluzie se desprinde atât din viteza cu care autoritățile se implică în elaborarea și implementarea actelor normative și legale care ar reglementa procesul cât și din analiza datelor statistice, disponibile la moment.

Abordări teoretice în domeniul managementului deșeurilor

Gestiunea deșeurilor este definită ca o activitate sau proces care necesită o abordare sistemică și urmărește anumite obiective, care sunt ordonate ierarhic în funcție de prioritate. Conceptul de gestionare a deșeurilor (din engleză managementul deșeurilor) include un set important de activități, și este definit de legea Republicii Moldova drept activitate care presupune ”colectarea, transportul, valorificarea și eliminarea deșeurilor, inclusiv supervizarea acestor operațiuni și întreținerea ulterioară a amplasamentelor de eliminare, inclusiv acțiunile întreprinse de un comerciant sau un broker” [5].

În abordarea gestionării deșeurilor unii autori se concentrează în primul rând pe reglementarea activității de formare a deșeurilor, procesului de gestionare a deșeurilor, controlul și depozitarea lor ulterioară [3]. Astfel gestionarea deșeurilor este divizată în mai multe activități, precum prevenirea, colectarea și sortarea deșeurilor, apoi pregătirea pentru reutilizarea deșeurilor, urmată de reciclare, utilizare alternativă sau eliminare a deșeurilor. Iar pentru implementare la nivel de întreprinderi este nevoie de utilizarea unui inventar divers, cum ar fi coșuri de gunoi, recipiente speciale care ar trebui să îndeplinească anumite cerințe tehnice (formă, culoare, marcaj, rezistență la influențe externe etc.).

Activitatea de gestionarea deșeurilor în prezent apare drept o activitate economică separată, care aplicând tehnologii noi, avansate poate acoperi toate etapele ciclului de viață ale deșeurilor - adică de la minerit, prin producție, transport și consum până la eliminarea lor. Aceasta reprezentând o alternativă sustenabilă pentru generatorii mari de deșeurii, de exemplu producători, municipii etc. O pondere semnificativă în totalul deșeurilor formate o ocupă subprodusele provenite din producție, adică deșeurii din diverse activități de producere [4]. În mod similar, se susține că industria reprezintă acel sector ce mult timp a generat cele mai mari cantități de deșeurii, în condiții de consum de resurse naturale neregenerabile și împovărare continuă a mediului înconjurător [8]. Prin urmare, studiul evoluțiilor în acest domeniu sunt mereu importante și necesită nu doar urmărirea diminuării cantității de deșeurii generate dar și prevenirea formării lor și tratarea corespunzătoare a acestora [4].

Aplicarea gestiunii deșeurilor poate fi efectuată prin implementarea a trei strategii esențiale, care se pot auto complimenta reciproc în scopul eficientizării acestui proces, și anume [9]:

1. Ierarhia gestiunii deșeurilor. Se bazează pe obținerea unui beneficiu maximal din produsul consumat și diminuarea la minim a deșeurilor generate.

2. Extinderea responsabilității producătorului. Aceasta se bazează pe extinderea responsabilității producătorului până la stadiul post-consum al ciclului de viață al produsului, ambalajului etc.

3. Poluatorul plătește. Este o strategie care prevede compensarea daunelor cauzate mediului, adică rambursarea de către producător a costurilor de eliminare a deșeurilor din produsele sale.

Una dintre cele mai populare strategii aplicate la nivel european este prioriterizarea acțiunilor de gestiune a deșeurilor prin implementarea unei ierarhii, prevăzute și la nivel legislativ:

1. Prevenirea deșeurilor - cea mai ecologică abordare, al cărei punct de plecare este reducerea resurselor sau a inputurilor de producție, care poate include o schimbare a tehnologiei de producție.

2. Asigurarea reutilizării deșeurilor (dacă există o utilizare a materialului și nu este o chestiune pe care suntem obligați să o eliminăm, atunci nu mai sunt deșeurii), unele părți sau chiar întregul produs pot fi refoșosite, ceea ce reduce volumul deșeurilor.

3. Reciclarea deșeurilor, presupune sortarea deșeurilor care pot fi utilizate din nou ca materiale de intrare în producție, dar necesită consum de energie pentru procesare,

4. Recuperare (de exemplu, energie) reprezintă procesul de generare a energiei electrice sau termice din deșeuri.

5. Eliminarea sau depozitarea deșeurilor - ultima alternativă care presupune depozitarea de deșeuri, etapă la care se apelează numai în cazul dacă cele de mai sus nu sunt posibile.

Managementul deșeurilor în Republica Moldova

Pașii timizi în direcția implementării principiilor economiei circulare în Republica Moldova constau în primul rând prin existența unui cadru normativ relativ solid care include diverse strategii de mediu, strategii energetice, strategii de gestionare a deșeurilor și planuri de implementare a acestora.

Unul din actele esențiale care reglementează activitatea de gestionare a deșeurilor este Legea nr.209 din 29.07.2016 privind deșeurile, care transpune în legislația națională o serie de directive ale Consiliului Europei inclusiv și ierarhia a gestionării deșeurilor, în ordine descrescătoare a priorităților: prevenirea; pregătirea pentru reutilizare; reciclarea; alte operațiuni de valorificare, inclusiv valorificarea energetică; eliminarea.

Astfel, în vederea prevenirii generării precum și gestionării optime a deșeurilor întreprinderile urmează să adopte pe intern comportamente care ar urmări prioritar prevenirea generării de deșeuri, după care pregătirea deșeurilor pentru reutilizare, reciclarea acestor deșeuri, valorificarea lor și doar în ultimul rând, în cazurile în care nu este posibilă aplicarea etapelor anterioare eliminarea deșeurilor.

Aplicarea ierarhiei deșeurilor și respectarea acesteia sunt obligatorii pentru toți subiecții implicați în gestionarea deșeurilor, asigurând prevenirea generării deșeurilor și gestionarea eficientă și eficace a deșeurilor, astfel încât să se reducă efectele negative ale acestora asupra mediului [5].

Legislația în cauză prevede și responsabilitatea extinsă a producătorilor a căror activitate profesională ține de așa produse ca: baterii și acumulatori, echipamente electrice și electronice, vehicule, uleiuri și ambalaje. Aceasta „reprezintă totalitatea de obligații impuse producătorilor, fie individual, fie colectiv, pentru recuperarea și valorificarea sau reciclarea produselor scoase din uz. Activitățile pentru aplicarea responsabilității extinse a producătorului vizează măsurile de acceptare a produselor returnate și a deșeurilor care rămân după utilizarea respectivelor produse, precum și gestionarea ulterioară a deșeurilor și asigurarea financiară pentru aceste activități” [5].

Prin prevederi legale sunt încurajate un șir de activități ce țin de proiectare ecologică, scăderea volumului de deșeuri generate prin utilizarea multiplă a componentelor durabile și eliminarea deșeurilor într-un mod prietenos mediului.

Responsabilitatea extinsă a producătorului presupune și obligativitatea acestuia de a se conforma tuturor cerințelor privind etichetarea și marcarea produselor cu simboluri clare privind interzicerea aruncării acestora la gunoi și necesitatea colectării lor separate, precum și, organizarea unor sisteme funcționale de gestiune a acestor fluxuri de deșeuri.

Reieșind din prevederile legale precum și practicile naționale orice agent economic, întreprindere sau companie în procesul de gestiune a deșeurilor trebuie să țină cont de ierarhia obiectivelor de gestiune a deșeurilor, care aduce pe prim plan prevenirea formării deșeurilor.

Totuși, gestionarea deșeurilor în Republica Moldova rămâne a fi o problemă dificilă și nerezolvată, atât din punct de vedere organizatoric, cit și legislativ. Cu toate că domeniul protecției mediului este reglementat de circa 35 de acte legislative și peste 50 de hotărâri de Guvern, aspectul legal al gestionării deșeurilor necesită a fi îmbunătățit esențial, fiind necesare atât revizuirea și modificarea cadrului legal și instituțional, cât și crearea unui sistem integru de reglementare tehnică și ecologică în domeniile de colectare selectivă pentru reciclarea, valorificarea, eliminarea și depozitarea deșeurilor.

Gestionarea deșeurilor ridică probleme foarte complexe, care necesită întreprinderea acțiunilor coordonate de la nivel local la cel regional, colaborarea societății civile cu autoritățile locale. Prevenirea formării deșeurilor la agenții economici depinde de specificul activității acesteia, așa după cum analizat în situația Republicii Moldova industria produselor și băutorilor, cea a creșterii cărnii și extractivă generează peste 60% din totalul deșeurilor industriale, în fiecare caz separat fiind necesară implementare unor abordări specifice de diminuare a deșeurilor.

Gestiunea deșeurilor la întreprinderi beneficii și acțiuni

Implementarea principiilor de prevenire a producerii de deșeuri nu numai că reduce costurile de gestionare a deșeurilor pentru companiile implicate, dar și economisește resurse și energie, ceea ce conduce la reducerea costurilor de producție. Beneficiile prevenirii deșeurilor pentru întreprinderi indiferent de activitatea de bază a acestora:

1) Economice - diminuarea generării de deșeuri în cele mai dese ori are un șir de beneficii economice. Respectiv managerii întreprinderii sunt provocați să implementeze practici ce ar permite producerea unor cantități mai mari de produse finale cu mai puține materiale și ambalaje, mai puține deșeuri și mai multe reciclări ceea ce reprezintă o modalitate bună de a economisi bani. Indiferent de veniturile din reciclare, producerea deșeurilor nu este niciodată profitabilă, deoarece costul total este întotdeauna mai mare decât veniturile.

2) Ecologice – prin reducerea deșeurilor se micșorează consumul de resurse și se evită impactul nociv al acestora asupra mediului. Chiar și utilizarea acelor deșeuri ce pot fi reciclate și introduse iar în circuitul economic de asemenea produce efecte asupra mediului.

3) Reglementare – acționând în sensul prevenirii formării deșeurilor agentul economic devine un actor responsabil al circuitului economic, conformându-se prevederilor legale și evitând diverse sancțiuni și cheltuieli ce țin de acestea.

4) Competitive – promovând comportament de minimizare a consumului prin proiectare de produse și servicii care generează mai puține deșeuri companiile pot deveni mai atractive pentru clienții săi.

Pentru a reduce cantitatea de deșeuri întreprinzătorii pot interveni în diferite etape ale activității sale: în procesul de producție sau prin adoptarea unor acțiuni simple de birou, dar, de asemenea, și la etapa incipientă, prin negocierea cu furnizorii privind micșorarea cantității de ambalaje sau la etapa finală, prin adoptarea standardelor de mediu, eco-proiectarea produselor proprii.

Gama de acțiuni pentru reducerea deșeurilor - de la organizație la investiții în bunuri de capital - este largă și variată, de exemplu acestea pot include:

- optimizarea consumului de materiale și adoptarea unei comunicări responsabile în procesul de vânzare a produselor (departamentul marketing);
- reducerea de ambalaje excesive sau ambalajele inutile modificarea produsului sau materiei prime (departamentul de aprovizionare);
- optimizarea procesului de producție în vederea reducerii deșeurilor, utilizarea repetată a ambalajelor sau deșeurilor din producție (departamentul producție);
- optimizarea ambalajului, reducerea volumului de produse nevândute (departamentul logistic);
- tipărirea pe ambele părți ale hârtiei, utilizarea cănilor în locul paharelor de unică folosință, organizarea de activități de limitare a generării deșeurilor (secția cadre) etc.

Fiecare departament sau serviciu în cadrul companiei are un rol propriu în reducerea deșeurilor. Iar sensibilizarea tuturor angajaților este adesea esențială pentru identificarea ideilor și promovarea aplicării acestora.

Generarea, utilizarea și eliminarea deșeurilor în întreprinderile Republicii Moldova, situația actuală

În conformitate cu actele normative în vigoare deșeurile rezultate din diverse activități de producere ale întreprinderilor în statistica țării sunt evidențiate și analizate ca „deșeuri de producție și consum” care sunt definite drept deșeuri rezultate în urma unor procese tehnologice [6].

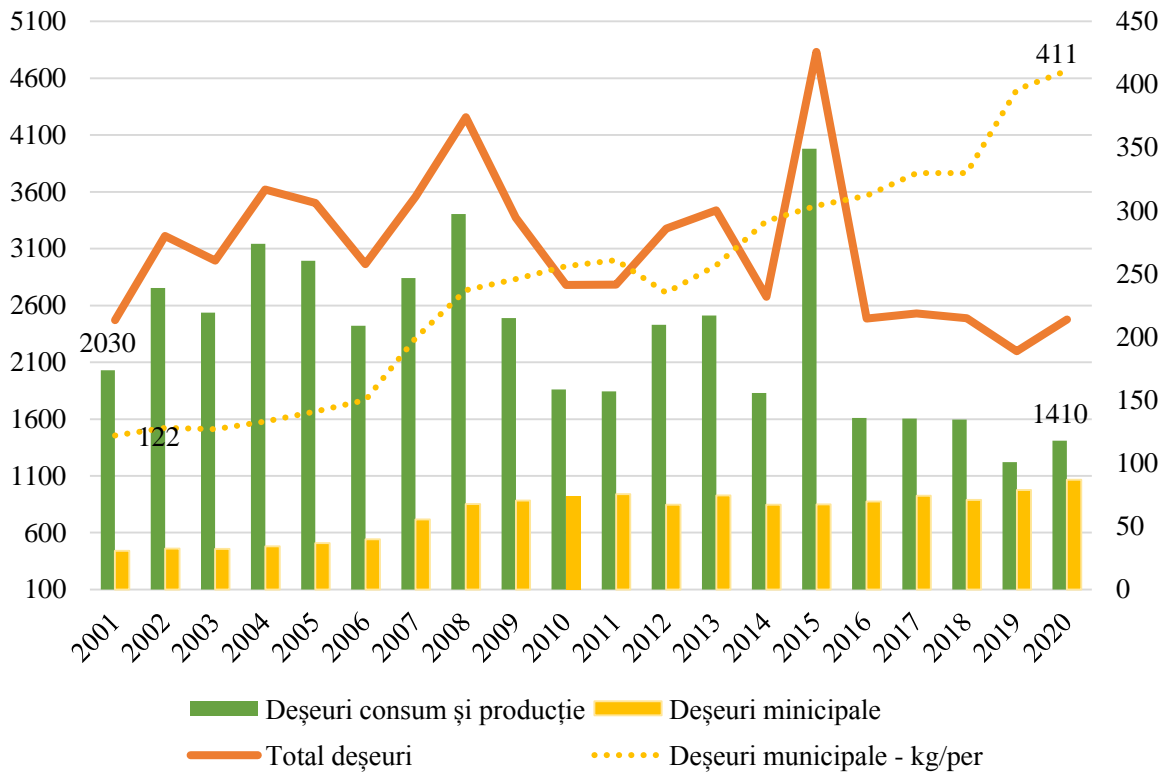

Figura 1. Generarea deșeurilor de producție și consum, mii tone

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor BNS

În ultimii ani Moldova înregistrează o tendință de descreștere a cantității de deșeuri, dar proveniența acestora tinde să se modifice considerabil. Astfel, se înregistrează două tendințe diferite, și anume diminuarea generării deșeurilor la întreprinderi și creșterea volumului deșeurilor menajere (figura 1). Comparativ cu anul 2001, cantitatea de deșeuri de producție și consum a scăzut de la 2 mil. tone la circa 1,4 mil. tone în 2020 (cu excepția anului 2015, au contribuit alte activități economice raportând un volum mare de tehnică militară casată, care revine sectorului militar). De cealaltă parte, volumul deșeurilor municipale înregistrează o creștere continuă încă din anul 2001, de la 441 mii tone, până la circa 1066 mii tone., ceea ce s-a reflectat considerabil și asupra indicatorului de kg deșeuri municipale generate per persoana., care în practic douăzeci de ani a ajuns de la 122 kg/per pana la 411 kg/pers. Din figura de mai jos observăm că o creștere majoră a deșeurilor a fost înregistrată în anul 2015, la acesta au contribuit alte activități economice raportând un volum mare de tehnică militară casată, care revine sectorului militar.

Un impediment major în realizarea acestui studiu reprezintă lipsa unor date comparabile, omogenizate și structurate similar pe parcursul anilor în statistica națională. Evidența volumului de deșeuri generate și structurarea acestora până în anul 2018 s-a efectuat ținând cont de prevederile Legii privind deșeurile de producție și menajere nr. 1347 din 09.10.1997, care nu era compatibilă cu normele și prevederile utilizate în UE. Noua lege a deșeurilor care a intrat în vigoare în 2017 a urmărit transpunerea Directivei 2008/98/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 19 noiembrie 2008 privind deșeurile. Pentru implementarea prevederilor acesteia în conformitate cu Lista europeană a deșeurilor, a fost elaborată Lista deșeurilor, aprobată prin HG nr. 99 din 30.01.2018.

Astfel, în funcție de datele de care dispunem, în perioada anilor 2017-2019 observăm o scădere a volumului de deșeuri formate la întreprinderi de la 1,6 mil.tone la 1,2 mil. tone. La această diminuare au contribuit practic toate sectoarele generatoare de deșeuri și incluse în statistica națională cu excepția Industriei produselor și băuturilor. Volumul de deșeuri generate de această industrie în perioada de referință majorând-se de la 25 mii tone la 301 mii tone pe an (tabelul 1).

Tabelul 1

Formarea deșeurilor la întreprinderi, 2017-2019, mii tone

Tipuri de deșeuri	2017	2018	2018/ 2017, %	2019	2019/2018, %
Deșeuri - total	1605	1597,0	-0,5	1222	-23,5
Întreprinderile de extracție	401,0	257,0	-35,9	179,0	-30,4
Creșterea animalelor	425,0	440,0	3,5	239,0	-45,7
Industria produselor și băuturilor	259,0	274,0	5,8	301,0	9,9
Fitotehnie	38,0	41,0	7,9	34,0	-17,1
Metalurgia metalelor feroase	16,0	12,0	-25,0	6,0	-50,0
Industria forestiera	4,0	4,0	0,0	2,0	-50,0
Metalurgia metalelor neferoase	1,0	1,0	0,0	1,0	0,0

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor BNS

Totuși aceste declin nu poate să ne bucure prea mult, în condițiile în care comparativ cu țările Uniunii Europene, Republica Moldova se aliniaza statelor care generează cantități relativ mari de deșeuri de producție (figura 2). Și acesta se datorează nivelului înalt al raportului dintre ponderea deșeurilor de producție în PIB, care constituie 116 kg/1000 euro din PIB. Valoarea sporită a acestui indicator ar fi plasat țara noastră în top 10 țări europene după nivelul de deșeuri generat. Însă, nivelul expunerii populației la deșeurile de producție este la un nivel inferior țărilor din UE, fiecărui cetățean al țării îi revin doar 530 kg de deșeuri de producție, fapt ce determină o poziție mai favorabilă comparativ cu toate statele europene, dar în același timp, prezintă nivelul destul de redus al activității economice raportat la numărul de locuitori.

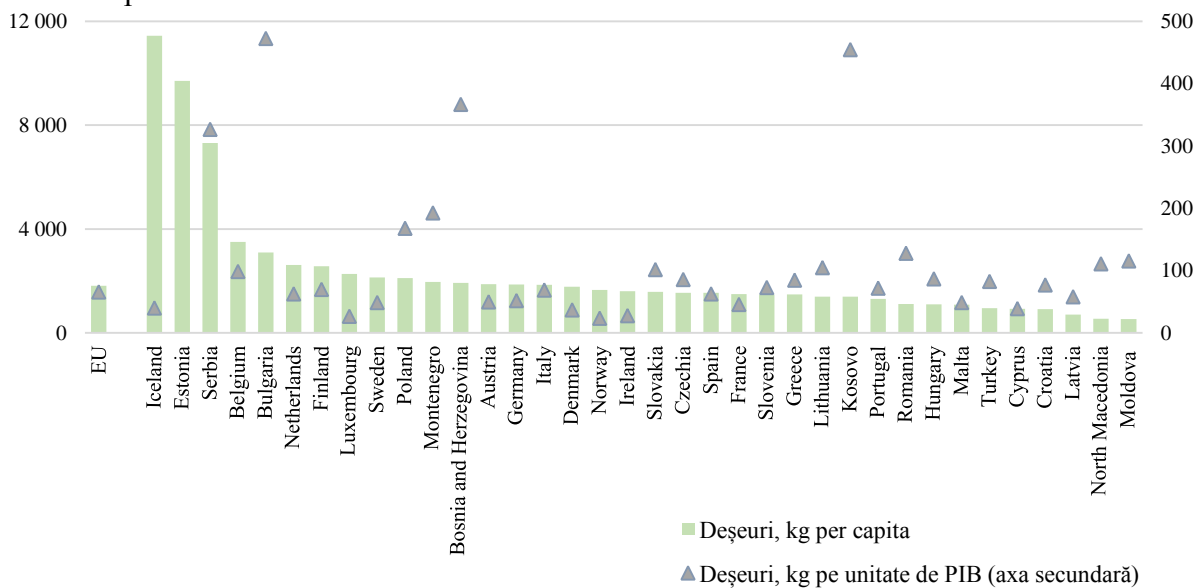

Figura 2: Volumul deșeurilor de producție și consum generate, 2018

Source: Eurostat (online data code: env_wasgen)

Privite în structură deșeurile generate de activitatea producție în Republica Moldova vedem că un aport major la generarea de deșeuri o au trei sectoare și anume întreprinderile de creștere a animalelor, cele de producere a produselor și băuturilor și cele de extracție. Comparativ cu datele UE unde cel mai mare volum de deșeuri vine din sectorul construcției și apoi deja cel de minerit și fabricație a produselor [2].

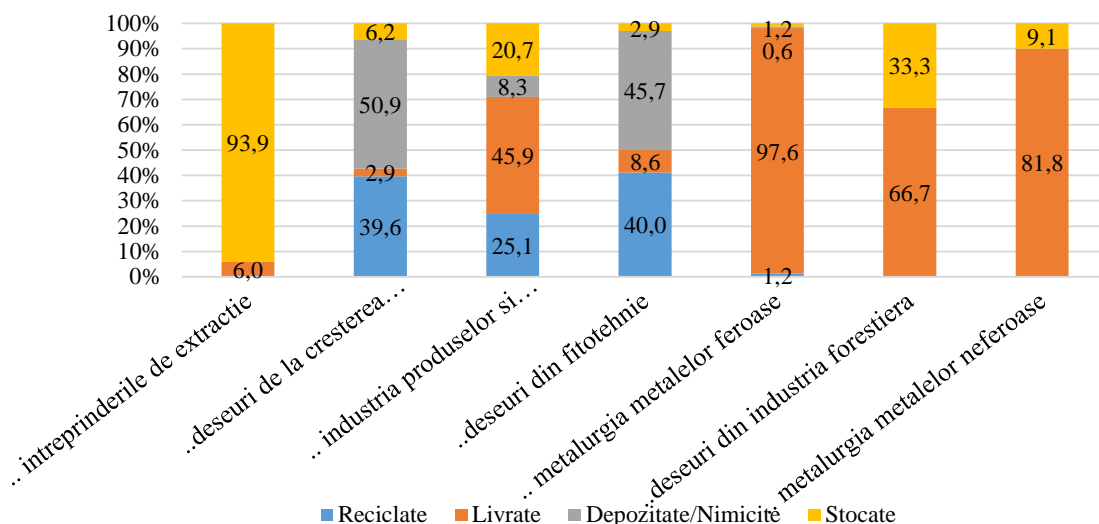

Figura 3. Utilizarea deșeurilor generate de întreprinderile din Republica Moldova pe categorii de deșeur în anul 2019, %

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor BNS

Urmărind soarta deșeurilor generate de sectoare economice inclusiv și celor stocate din anii precedenți, observăm că cea mai mare rată de reciclare a deșeurilor este înregistrată în întreprinderile de creștere a animalelor cu 51,2% în 2018 și 39,6% în 2019, în fitotehnie cu o rată de peste 40% și în industria băuturilor și produselor cu o rată de peste 25%. În restul sectoarelor economiei reciclarea drept modalitate de gestiune, utilizare a deșeurilor practic lipsește, cu excepția unui procent mic în industria metalelor feroase în anul 2019. Totodată observăm că anume în aceste trei industrii cu o rată mare a reciclării deșeurilor persistă și ceam mai mare rată a deșeurilor care sunt depozitate la gropi de gunoi sau nimicite, de exemplu 50,9% din toate deșeurile existente la întreprinderile de producere a cărnii în anul 2019 au fost nimicite sau stocate la groapa de gunoi – ultima și cea mai nedorită posibilitate de gestiune a deșeurilor ținând cont de ierarhia recomandată. Practic aceeași situație o vedem și în industria de fitotehnie. Totodată un volum mare de deșeur este livrat altor întreprinderi în metalurgia metalelor feroase și neferoase în industria forestieră și în cea a produselor și băuturilor (figura3).

Observăm că în întreprinderile de extracție principala modalitate de gestiune a deșeurilor se menține stocarea lor la întreprinderi și deoarece cantitatea acestor deșeur este foarte mare, acest lucru influențează și statistica generală a utilizării deșeurilor în întreprinderi. Astfel, în ultimii ani practic 60 la sută din toate deșeurile existente la întreprinderi sunt stocate, de la 8-30% depozitate sau nimicite, 7-22% livrate altor întreprinderi și doar 3-5% reciclate.

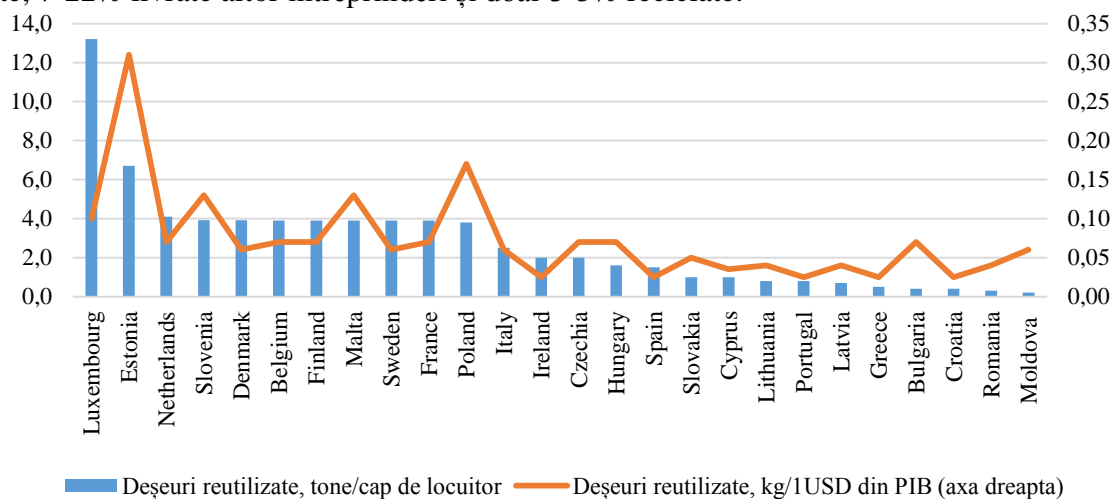

Figura 4. Rate de reutilizare a deșeurilor, 2018

Source: Eurostat (online data code: env_wasgen)

O privire fugitivă asupra ratelor de reciclare a deșeurilor în țările UE este suficientă pentru a înțelege pe cât de slab și ineficient este procesul de management al deșeurilor în țara noastră, evident chiar și într-o lipsă acută de date statistice, care denotă de fapt o atitudine superficială asupra acestei probleme atât a autorităților cât și a agenților economici. Aceiași concluzie poate fi trasă și din următorii doi indicatori analizați în comparație cu datele disponibile pentru țările UE și anume nivel de reutilizare a deșeurilor raportat la numărul de locuitori și volumul deșeurilor reutilizate în raport cu PIB.

În pofida unor progrese Republica Moldova are un nivel redus de reutilizare a deșeurilor raportat la numărul de locuitori ocupând una dintre ultimele poziții comparativ cu alte state europene la capitolul deșeurii reutilizate pe cap de locuitor, cu un indicator de 0,2 tone.

Ce ține de al doilea indicator Moldova are o poziție medie comparativ cu alte state europene, vorbesc de volumul deșeurilor reutilizate raportate la PIB, respectiv pentru Moldova la un dolar de PIB revin circa 0,06 kg de deșeurii de producție reutilizate ceea ce este comparabil cu alte state europene.

Din nefericire, sistemele noastre actuale de producție și de consum nu oferă multe stimulente pentru prevenirea și reducerea deșeurilor. De la proiectarea produselor și ambalare la alegerea materialelor, întregul lanț de valoare trebuie să fie reconceptuat având în vedere, de la început, prevenirea deșeurilor, „resturile” de la un proces putând fi ulterior transformate în materie primă pentru un altul.

Concluzii

Economia circulară reprezintă practic unica soluție pentru creșterea durabilă în condiții de minimizare a efectelor nocive asupra mediului, sporirea eficienței energetice și generarea de un șir de alte beneficii economice și sociale. Tranziția la acest nou model de economie, însă, necesită o abordare sistemică, care presupune trecerea dincolo de implementarea unor îmbunătățiri modelului existent, necesitând multe resurse și un mecanism viabil de implementare.

Analiza situației actuale la nivel de generare și gestiune a deșeurilor la nivelul întreprinderilor din Republica Moldova demonstrează că procesul de tranziție la o economie circulară este unul foarte lent, în mare parte frânat de lipsa unei abordări sistemice și a unor instrumente viabile și eficiente de gestionare a deșeurilor. Având în vedere realitățile economice ale țării, conștientizăm că tranziția către o economie circulară va fi lungă și dificilă. Lipsa de resurse financiare pentru realizarea reorganizării și modernizării producției, cultura scăzută a managementului deșeurilor în rândul populației, lipsa unui mecanism clar de colectare, sortare și distribuire a deșeurilor, toate acestea sunt puținele bariere în reciclarea deșeurilor, utilizarea lor în calitate de materie și respectiv eficientizarea procesului de gestiune a deșeurilor.

În ultimă instanță, deșeurile pot fi privite fie ca o problemă fie ca o resursă doar în funcție de modul în care sunt gestionate. Managementul îmbunătățit al deșeurilor este un element esențial în eficientizarea utilizării resurselor și accelerare a tranziției la o economie circulară.

Referințe:

1. Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives, <http://data.europa.eu/eli/dir/2008/98/oj>
2. European Environment Agency (EEA) Indicator Assessment, Waste generation and decoupling in Europe, CSI 041, WST 004 Published 23 Jun 2021
3. HLAVATA, M. Waste management. 1st ed. Ostrava: University of Mining, 2006. 174 p. ISBN 80-248-0737-8.
4. KURAS, M. Waste management. Published by 1. Chrudim: Ekomonitor,
5. Legea Nr. 209 din 29-07-2016 privind deșeurile. Publicat : 23-12-2016 în Monitorul Oficial Nr. 459-471 art. 12
6. Ministry of Environment of the Republic of Moldova, [online]. Available from: <http://www.mediu.gov.md/ro/content/i1-de%C8%99euri-produse>

7. National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova, [online]. Available from: <https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/en/10%20Mediul%20inconjurator/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774>
8. VALL, J. Industry and its impact on the environment. [online]. Available from: <https://www.enviroportal.sk/uploads/spravy/priemysel-sektor-09.pdf>.
9. Zhu, D. and X.F. Huang (2005). Building up a model for circular economy based on object, main body, and policy. Naikai Academic Journal 4, 86-93

THE MAIN ELEMENTS OF THE CONCEPT OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT

ELEMENTE CONCEPTUALE ALE MANAGEMENTULUI DE MEDIU

Maria OLEINIUC, Dr. hab., conf. univ.

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Republica Moldova

Aliona DODU, Dr., conf. univ.

Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova

Abstract: The current environmental situation, the constant deterioration of the environment and the increasing depletion of Natural Resources caused by industrial production and economic activity in general, cause increasing concern among scientists, politicians and public figures. Environmental impact is one of the priority global issues facing humanity. It is increasingly difficult to find a balance between maintaining the pace of economic growth and minimizing the negative consequences of the impact on nature, which shows the need to find ways to solve the environmental problems of industrial production. Environmental management is a part of the overall corporate governance system, which has a clear organizational structure and aims to achieve the provisions specified in the environmental policy through the implementation of environmental protection programs. By means of elements integrated into all aspects of activity, the environmental management system provides a basis for improving the effectiveness of environmental responsibility. Compliance with international standards that require the creation of effective environmental management systems has become mandatory in the global economy.

Keywords: environmental management system, ecological management, environmental management methodology

JEL classification: Q57

Introducere. La momentul actual, o atenție deosebită este acordată problemei îmbunătățirii calității vieții, atât din partea statului, cât și din partea întreprinderilor. Un aspect important în soluționarea acestei probleme este îmbunătățirea condițiilor de mediu.

Liderii economiei mondiale, considerându-se o societate modernizată, depun anumite eforturi pentru a dezvolta o politică de mediu competentă la întreprinderi. Normele moderne în domeniul managementului economic - standarde internaționale.

Problema managementului de mediu a dobândit statutul de una dintre cele mai prioritare și acute probleme cu care se confruntă omenirea. Este destul de dificil să menținem simultan ritmul creșterii economice și să minimizăm consecințele negative ale impactului antropocentric asupra naturii.

Practica secolului XX a arătat foarte clar că soluția problemelor de mediu ale dezvoltării economice a unei singure economii, stat, comunitate mondială în ansamblu este posibilă numai pe baza unei abordări integrate, prin utilizarea atât a pârgurilor de stat, cât și a celor economice de reglementare a producției și a activității economice.

În acest sens, apare necesitatea cercetării unei noi modalități și abordări pentru soluționarea problemelor de mediu ale producției industriale. Una din soluțiile principale a problemei abordate este dezvoltarea și implementarea managementului de mediu. În lume este în general recunoscut ca management de mediu.

Agenda pentru secolul XXI, adoptată la Rio De Janeiro în 1992 „Summit-ul Pamântului”, subliniază că „managementului de mediu trebuie de-i atribuit dominanța cheii dezvoltării durabile și, în același timp, celor mai înalte priorități ale activității industriale și ale antreprenoriatului”.

Managementul de mediu este considerat ca parte a conceptului managementului strategic al erei postindustriale și este interpretat ca gestionarea sigură a producției moderne, în care există un echilibru optim între mediu și principalii indicatori economici.

Scopul implementării managementului de mediu este de a minimiza consecințele negative ale

activităților de economice asupra mediului, realizarea unui nivel ridicat de siguranță a mediului atât în procesele de producție cât și consum a produselor și serviciilor întreprinderii. În același timp, implementarea acestor sarcini ar trebui să fie coordonată cu realizarea celorlalte obiective prioritare ale întreprinderii, inclusiv asigurarea competitivității întreprinderii atât pe termen scurt cât și pe termen lung. Conceptul de implementare a managementului de mediu subliniază faptul că dezvoltarea economiei moderne este înzestrată nu numai cu o misiune economică, ci și cu responsabilitate socială.

Gradul de studiere. Pentru prima dată importanța managementului de mediu a fost menționată de către savantul și ecologul american Barry Commoner [3], care la rândul său a formulat principalele legi ale ecologiei: „totul este legat de tot; totul trebuie să meargă undeva; nimic nu este dat gratuit; natura știe mai bine”.

Dar, totuși aspectele managementului de mediu sunt regăsite și în lucrările economiștilor curentului neoclastic, precum sunt R. Coase [4] și A. Pigou [17], sunt luate în considerare principalele modele de internalizare a externalităților de mediu: prin negocieri directe de piață și modelul de determinare a impozitelor. De asemenea, intersecția unor aspecte ecologice și economice sunt regăsite și în lucrările științifice ale lui D. Meadows [11], M. Mesarovich [12] și alții.

Un grad ridicat de studiere a temei abordate sunt regăsite de asemenea și în lucrările cercetătorilor atât la nivel internațional Suci R.[14], Varga M.[20], Maior C.[10], Bran F.[1] precum și cercetători autohtoni din cadrul Institutului Național de Cercetări Economice (INCE) Stratan A. [19], Perciun R.[18], Iordachi V.[18], Gribincea C. [5], Gutium T [19]. De asemenea, realizări elocvente găsim și în lucrările cercetătorilor naționali Bugaian L. [2], Duca A.[5], Gribincea A. [5]etc.

Abordarea managementului de mediu se regăsește nu numai în lucrările științifice ale savanților dar și într-un șir de reglementări, hotărâri și directive la nivel național precum „Strategia de mediu pentru anii 2014-2023”[6], Legea „privind protecția mediului, privind expertiza ecologică și evaluarea impactului asupra mediului înconjurător” [8], Legea „privind deșeurile de producție și menajere” [9].

La nivel internațional politicile privind evaluarea managementului de mediu sunt integrate în proiecte internaționale de către așa organizații: CERES [21], OECD [15], ONU[16] etc.

1. Elementele principale ale managementului de mediu. Conceptul de management de mediu este o filosofie nouă de gestionare a economiei, producției și societății în funcție de obiectivele, criteriile, prioritățile și motivele dezvoltării proceselor socio-naturale. La rândul său, managementul de mediu poate fi caracterizat ca o ramură a managementului, a cărei orientare țintă este efectele exercitate de activitatea umană asupra mediului. Conceptul de management de mediu include multe elemente diferite, dintre care principalele sunt:

- a) obiectul managementului de mediului;
- b) scopul managementului de mediu;
- c) infrastructura managementului de mediu;
- d) funcții de management de mediu;
- e) principiile managementului de mediu;
- f) metodologia managementului de mediu;
- g) organizarea managementului de mediu;
- h) sisteme, mecanisme și tehnologii de management în conceptul ecologilor;
- i) strategia și eficacitatea managementului de mediu.

Circuitul de funcționare a sistemului managementului de mediu este prezentat în figura 1.

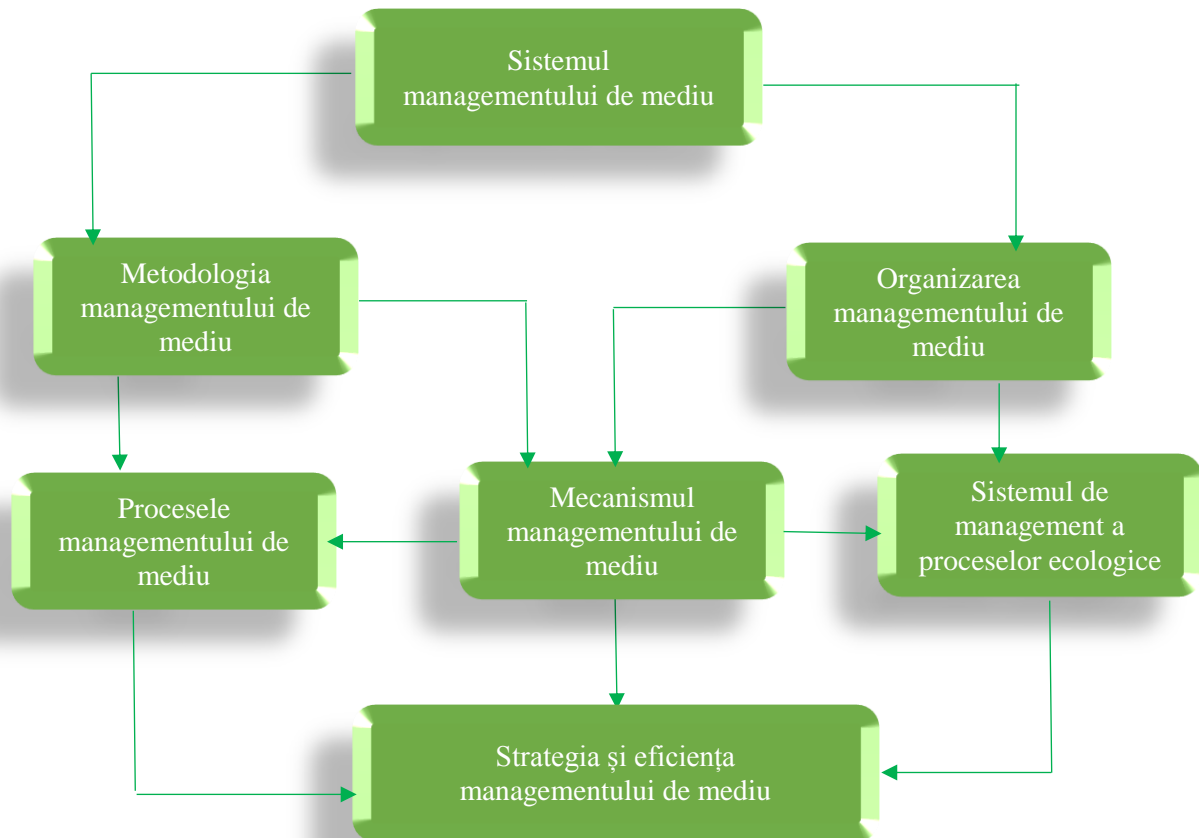

Figura 1. Circuitul de funcționare a sistemului managementului de mediu

Sursa: adaptat de autori după [13]

Principiile managementului de mediu, ar trebui diferențiate în ceea ce privește mecanismul, procesul și sistemul de management.

După părerea cercetătorului rus [13] mecanismul managementului de mediu se fundamentează pe următoarele principii [13]:

1. Conștientizarea mediului, care ar trebui să fie format și dezvoltat în procesele de management de mediu. Conștiința umană poate prevedea posibilități de a folosi cele mai eficiente mijloace de influență, adică mecanismul de gestiune. La urma urmei, caracteristicile importante ale conștiinței sunt atât interese, valori, cât și motive de activitate, de care depinde atingerea obiectivelor;
2. Principiul motivației ecologice a activității. Esența sa constă în utilizarea preferențială a instrumentelor motivaționale care vizează rezolvarea problemelor de mediu. Metodele de management administrativ sunt ineficiente. Cele mai eficiente sunt metodele de management economic;
3. Principiul anticipării sau prudenței în rezolvarea problemelor. Acest principiu se explică prin faptul că multe procese ecologice devin ireversibile prea repede, astfel încât întregul mecanism de management al mediului ar trebui să se concentreze pe măsuri preventive pentru apariția situațiilor de criză. Într-o anumită măsură, acest lucru ar trebui să se manifeste în orice management, dar pentru managementul mediului, această abordare este cea mai importantă.

Același cercetător, [13] ne vine cu următoarele tipuri de principii care stau la baza procesului de management de mediu:

1. În aspectul procedural, rolul principal este jucat de principiul scopului și strategiei. Managementul de mediu nu poate fi eficient dacă este realizat în conformitate cu obiective „vagi” și incerte și nu are o strategie clară. Scopul managementului de mediu ar trebui să includă acele componente care reflectă problemele de mediu și le leagă în sistemul de probleme generale de dezvoltare a producției;

2. În managementul mediului, coerența în rezolvarea problemelor are o importanță deosebită. Prin urmare, se formează principiul coerenței, reflectând conexiunile problemelor de mediu, ținând cont de consecințele directe și pe termen lung ale soluției lor. În orice management, există o gamă de probleme primare pentru dezvoltarea soluțiilor de management. Dar pot exista criterii diferite în centrul acestei alegeri. Ele determină construirea unei secvențe care corespunde legilor de mediu;
3. De asemenea, ar trebui să menționăm un alt principiu procedural al managementului de mediu - principiul actualității. Ciclurile de viață ale problemelor de mediu sunt specifice. A determina momentul celei mai eficiente soluții a unei probleme de mediu înseamnă a preveni agravarea extremă, criza și a minimiza consecințele.

În ceea ce privește sistemul de management de mediu a proceselor ecologice are la bază următoarele principii [13]:

1. Principiul integrării. Este imposibil să se gestioneze cu succes, bazându-se doar pe o soluție funcțională la problemele de mediu. Este necesar să se concentreze întregul management asupra mediului, să se integreze funcțiile de management în funcție de obiectivele mediului dezvoltare;
2. Principiul profesionalismului este, de asemenea, de mare importanță în managementul mediului. Aceasta constă în necesitatea unei pregătiri speciale a managerilor, care operează cu cunoștințe în domeniul ecologiei. Formarea profesională oferă setări eficiente de management și prioritate. Aceasta este ceea ce ne lipsește astăzi;
3. În sistemul de management de astăzi, principiul de responsabilitate pentru consecințele asupra mediului nu este dezvoltat. De aici importanța principiului responsabilității dezvoltate și echilibrate pentru factorii de eficiență a managementului de mediu.
4. Sistemele managementului ecologic. Managementul axat pe protecția mediului și utilizarea rațională a resurselor naturale contribuie la formarea unei imagini favorabile a întreprinderii, îmbunătățirea relațiilor cu autoritățile statului, consolidarea pozițiilor pe piața internă, obținerea recunoașterii consumatorilor străini și casnici etc. Cu toate acestea, pentru a păstra și spori aceste avantaje într-un mediu de piață în schimbare și, prin urmare, pentru a asigura eficiența și durabilitatea întreprinderilor, este necesar să se îmbunătățească în mod constant gestionarea activităților lor de mediu.

În condițiile unei concurențe acerbe, respectarea cerințelor privind siguranța mediului înconjurător a produselor devine o condiție importantă pentru activitatea de succes a producătorului. Doar acele întreprinderi care reduc costurile resurselor materiale și energetice, care se reflectă în strategia și politica lor, pot deține poziții înalte.

Condiția pentru soluționarea problemei gestionării dezvoltării proceselor de producție și de mediu este formarea sistemelor și mecanismelor de management axate pe producția de mediu. O combinație armonioasă de activități economice și de mediu ale întreprinderii va permite realizarea formării unui sistem de management de mediu (SMM) în cadrul întreprinderii.

Formarea sistemului de management de mediu se realizează într-o spirală extinsă. Totul începe cu elaborarea, aprobarea și declararea publică a politicii și obiectivelor de mediu ale organizației. Politica ar trebui să conțină principii fundamentale care să asigure îmbunătățirea și prevenirea impacturilor asupra mediului.

Următoarele etape ale implementării SMM includ planificarea, apoi organizarea și implementarea practică a indicatorilor, asigurarea monitorizării interne și, în final, efectuarea controlului necesar efectuat în conformitate cu Politica și obiectivele de mediu adoptate. Un audit este o parte obligatorie a SMM, care dezvăluie rezultatele obținute printr-o evaluare independentă. Auditul poate fi atât extern, cât și intern. Apoi, sunt necesare analize periodice și revizuirii de către conducere. Funcționarea sistemului în ansamblu depinde de angajamentele asumate de toate departamentele, în special de managementul de vârf.

După părerea noastră, introducerea unui sistem de management de mediu va oferi întreprinderilor autohtone multe avantaje care le vor permite cu ușurință să recupereze costurile de implementare. În același timp, costurile necesare pentru implementarea SMM vor fi destul de

acceptabile pentru organizațiile orientate spre dezvoltare. Sistemul de management de mediu ar trebui să devină o parte integrantă a sistemului general de management, un mecanism de asigurare și luare a deciziilor.

Cu toate acestea, astfel de rezultate sunt obținute într - un mod destul de complicat, iar introducerea unui sistem de management de mediu este un proces intensiv de muncă. Mulți manageri ai întreprinderilor naționale văd doar costuri suplimentare și dificultăți în gestionarea mediului și nu sunt capabili să evalueze beneficiile pe care le vor aduce aceste acțiuni. Dar aici vine un alt factor de salvare-o creștere a cererii consumatorilor pentru produse care sunt cele mai sigure atât pentru sănătatea umană, cât și pentru mediu.

Dezvoltarea și implementarea politicii de mediu la întreprindere va permite obținerea unor rezultate economice precum:

- crearea și consolidarea unei imagini favorabile a companiei bazată pe responsabilitatea față de mediu;
- atragerea atenției investitorilor;
- capacitatea de a aduce pe piață produse noi (ecologice) ;
- apariția unor motive suplimentare pentru obținerea de avantaje și beneficii pentru investiții, în special pentru cele publice.

Concluzii. Astăzi, fiecare întreprindere decide pentru sine dacă merită să ia calea ecologizării, să schimbe tehnologiile și principiile de activitate stabilite pentru a-și extinde propria producție, pentru a îmbunătăți calitatea vieții întregii populații și pentru a îmbunătăți situația de mediu. Toate cele de mai sus nu sunt obligatorii — este o alegere voluntară a întreprinderii. Cu toate acestea, recent, în multe țări ale lumii, numărul companiilor producătoare care utilizează aceste etape pentru a îmbunătăți eficiența managementului și a dezvolta relații de încredere cu părțile interesate a crescut.

Respectarea Politicii de mediu și certificarea au devenit unul dintre principalele instrumente de piață. În acest sens, considerăm că managementul mediului, datorită avantajului său incomparabil, ar trebui să devină baza afacerilor moderne în fiecare țară, inclusiv în Republica Moldova. Aceasta este o șansă de a îmbunătăți situația de mediu din țară, de a rezista crizei economice, de a crește nivelul de bunăstare și calitatea vieții populației.

Referințe:

1. Bran, F., Problemele de mediu. Posibilități de reglementare, Tribuna economică, 15, 2001
2. Bugaian, L; Diaconu, C. Circular economy: concepts and principles. Journal of Social Sciences, Numărul 3 (2) / 2020
3. Commoner, B. The closing circle: Confronting the environmental crisis. Cape; First GB Edition. January 1, 1972
4. Coase, R. H. "The Nature of the Firm". *Economica*. 4 (16): 386–405, 1937
5. Duca, A; Gribincea, C; Gribincea A. Economia circulară și covid-19: oportunități și reflecții. Conferința „Implicațiile economice și sociale ale pandemiei COVID-19”. Chișinău, Moldova, 23 octombrie 2020
6. HG Nr. 301 din 24-04-2014 cu privire la aprobarea Strategiei de mediu pentru anii 2014-2023 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia. În : Monitorul Oficial din 06.05.2014Nr. 104-109 art. 328
7. Lege Nr. 1515 din 16.06.1993 privind protecția mediului înconjurător. În: Monitorul Parlamentului 01.10.1993 , Nr. 10 Art Nr: 283
8. Lege Nr. 851 din 29.05.1996 privind expertiza ecologică și evaluarea impactului asupra mediului înconjurător. În: Monitorul Oficial, 08.08.1996, Nr. 52-53 art nr: 494
9. Lege Nr. 1347 din 09.10.1997 privind deșeurile de producție și menajere. În: Monitorul Oficial, 05.03.1998, Nr. 16-17 art. nr: 101.
10. Maior, C. Management ecologic. Arad: . University Press, Editura „Vasile Goldiș” 2003
11. Meadows, D. Donella H. Meadows et al. Beyond the limits: global collapse or a sustainable future, Earthscan Publications, 1992
12. Mesarovich, M. Theory of Multi-level Hierarchical Systems. With D. Macko and Yasuhiko Takahara. Academic Press, 1970
13. Mochalova L.A. Osnovnyye elementy kontseptsii ekologicheskogo menedzhmenta. Vestnik UGTU-UPI, 2006, pp.92-99

14. Suci, R. Studiu privind managementul de mediu al companiilor din România în contextul dezvoltării durabile. *Revista Transilvană de Științe Administrative* 2 (37)/2015, pp. 197-214
15. OECD, „Voluntary Approaches for Environmental Policy, Effectiveness, Efficiency and Usage in Policy Mixes”, Paris: OECD Publication Service, 2003.
16. ONU, Departamentul Afaceri Economice și Sociale, „Agenda 21”, 1992, [Online] Disponibil: [<http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?documentid=52>]. Accesat [27.09.21].
17. Pigou, A. *The Riddle of the Tariff*. Batoche Books Kitchener 2003
18. Perciun, R; Iordachi, V. Time to go circular: circular economy as a new industrial paradigm. Conferința „Competitiveness and sustainable development” 2nd edition, Chișinău, Moldova, 20 noiembrie 2020
19. Stratan, A; Gutium T. Competitivitatea și impactul economiei neobservate asupra acesteia. Colocviul Științific „Orientări actuale în cercetarea doctorală”, Ediția a VII-a Bălți, 7 decembrie, 2017
20. Varga, M. Managementul mediului în organizațiile economice, în contextul globalizării problematicei mediului înconjurător. Rezumat la teza de doctor. Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu Facultatea de Științe Economice
21. CERES (Coalition for Environmentally Responsible Economies), „25th Anniversary. The Future Is Now. 2013 Annual Report”, [Online] disponibil la adresa <http://www.ceres.org/resources/reports>, accesat în data de 1 octombrie 2014.

ORGANIZATIONAL COMMUNICATION – THE KEY TO SUCCESS IN ANY BUSINESS

Tatiana MUNTEANU, PhD., Associate professor

Technical University of Moldova, Republic of Moldova

Victoria MACIUGA, PhD. student

University of British Columbia, Vancouver, Canada

Abstract: Organizational communication is the backbone of any business strategy. Efficient communication in the company means a high flow of information, but also a high speed of its transmission, which allows the delivery of information to the end user as quickly as possible, it allows quick resolution of problems that arise every day in the business. Communication within the enterprise plays an important role in its development, just as important as for its external environment. Your customers, clients, and stakeholders want to see a professional attitude and clarity in your messages. The best business leaders create open and honest working relationships and build trust through organizational communication. But communication within a workplace isn't just about your customers. It's about your employees, too. Employees are at their best when they have transparent relationships with each other and their managers. Being able to express views, share thoughts, and trust the information received is the bare minimum in a workplace.

For most of us, communication is becoming more complicated than ever. Wide-scale remote work means many teams are working away from the office. Face-to-face communication feels like a thing of the past, and we're relying more on email, instant messaging, and social media channels to communicate. As such, it's important for all teams to use the best possible technology, to ensure that communication doesn't let them down.

Keywords: communication, business, internal and external communication, formal and informal communication, public relations, team meetings, training, strategy.

Introduction

Organizational communication is the term used to define communication that takes place in business environments. This is because communication is **essential** in business. But there's a bit more to it than that. Organizational communication is important in all industries and is prevalent in any workplace. Most job adverts will mention communication skills as a requirement, and human resources should hold communication workshops and training to ensure effective communication occurs in every role.

The roots of organizational communication lie in a field of study that has fascinated researchers for years. Works by Herbert A. Simon and W. Charles Redding have paved the way for further analysis and set communication theory in motion.

Organizations with effective organizational communication have a number of techniques to get it right. Here are some examples of effective organizational communication: team meetings; remote work training, feedback, social events.

Team meetings are an important part of organizational communication. All teams should regularly share ideas, ask for feedback, and freely voice their opinions. While team meetings more commonly happen in person, they can also take place virtually. The pandemic situation dictates that more and more employee meetings take place in the online environment. For companies with geographically dispersed subsidiaries, online meetings are also a welcome solution.

The development of information technologies in the 21st century makes it possible to organize online meetings attended by hundreds of employees, ensures enterprise-level security that encrypts all conversations and quality infrastructure operator that keeps you online all the time, teambuilding meetings feel as natural. In addition, you can easily share the screen so that everyone is on the same page. Don't let distance get in the way of your team.

Remote work training: business communication can be more difficult when employees aren't sharing the same workspace. As such, the best companies provide remote work training to ensure that all employees know how to communicate.

Feedback: a successful business creates an environment where employee communications are prioritized. As such, they are always looking to improve organizational communication techniques and encourage feedback. They use qualitative and quantitative data to improve the company's communications systems.

Social events: effective communication can't take place if colleagues are feeling awkward or uncomfortable around each other. Social events such as team-building exercises help to create open, honest, and professional relationships and show employees effective ways to communicate.

A successful organization builds employees' attitudes by organizing social events and encouraging them to interact. Social events create positive organizational cultures and lift employee spirits.

1. The types of organizational communication.

Organizational culture can be split up into the following four categories:

- a) Formal and informal communication
- b) Directional communication
- c) Internal and external communication
- d) Oral and written communication

Within each organizational structure, there is a number of subcategories that come into play. Let's take a look at the main types of communication.

a) Formal and informal communication

This category is quite simple. It's all about the language and tone an organization uses when communicating. Corporate communication calls for the ability to assess what level of formality is required in a particular situation.

Formal communication is often used when communicating with customers and clients, especially during an official press release. Formal communication tends to follow a specific organizational structure, such as mass communication in a carefully crafted email campaign or at a meeting. It may be used in the following circumstances: press releases; job offers; company-wide emails. The key to formal communication is professionalism. It calls for careful wording and a communication strategy. Strategic communication makes miscommunication unlikely and organizational success feasible. However, formal communications can sometimes feel stilted and impersonal.

Informal communication also is equally important, as it is the most common way internal organizational communication occurs. Employees use informal communication to connect with each other to: meet face-to-face in team meetings; ask questions over messaging apps; share work via email. Many organizations favor informal over formal communication as it can help employees feel more in control of their own workload. However, miscommunication is more likely to take place, as informal communication is less strategic. As such, it's important for organizations regularly using informal communications to have guidelines or employee handbooks for communication practices.

b) Directional communication

Organizational communication is directional. This means that the way we communicate changes depending on the position of the person we're talking to. There are three types of directional communication: downward, upward, and horizontal/lateral.

Downward communication refers to an employee communicating with another employee in a lower-ranking position. Downward communication is most commonly used in an instructional sense, such as: a supervisor discussing work performance with a frontline employee; a chief sending a mass email about upcoming changes; a manager delegating tasks in a team meeting.

In most workplaces, downward communicators will take place via email or messages. However, they can also take place via video call or face-to-face.

Upward communication is the reversal of downward communication. It's most commonly used in the following workplace situations: a frontline employee asking a manager for advice or guidance

on a task; an employee giving feedback to a supervisor or manager; a frontline employee sharing information with a supervisor; upward communication is effective because it can help build a more equal workplace. When an organization encourages employees to speak about their experiences to senior management and make suggestions for improvement, it's likely to see more engaged employees and a boost in productivity.

Horizontal communication refers to the communication of employees on the same hierarchical level. It might occur in the following situations: a team meeting to share ideas; an employee asking a colleague for advice or support; managers reporting to other managers on the results of their teams' tasks. Horizontal communications often occur face-to-face. However, with more companies working remotely, employees are needing to find fast and effective ways to communicate through a screen. Communication channels such as team messaging services enable employees to chat horizontally throughout the day, no matter where they're based.

c) Internal and external communication

Communication in organizations can also be split into internal and external communication. This refers to the types of people employees communicate with.

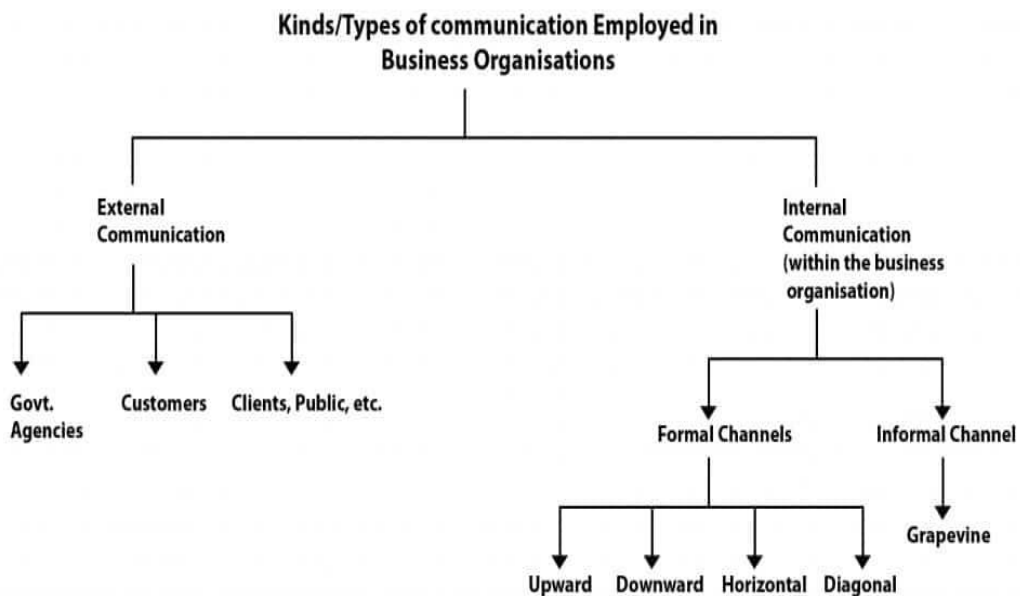

Figura 1. Kinds/ Types of communication Employed in Business Organization

Internal communications focus on the way employees interact with one another. This workplace communication may involve the following: professional collaboration via numerous communication channels such as video, email or live chat; employee training modules such as decision-making courses or two-way reviews; messaging around an organization's mission; interpersonal communications between management and employees; workplace social activities.

Internal communication focuses on employee engagement and employee communication. Businesses need to ensure that employees can bond and make effective professional connections. This can be more challenging for large organizations or those that encourage employees to work from anywhere.

External communication applies to the way an organization communicates with the outside world. This includes: public relations announcements, for example by social media, TV, or radio; marketing materials; branding of products or services; job posts and hiring, including LinkedIn adverts or recruitment drives; communication with stakeholders; customer support. External communication is important for building a brand, as well as maintaining strong customer relationships. There should be a comprehensive tone to all external communication to show a cohesive organizational image. It needs to fit with the organization's mission, ethics, and industry.

Additionally, having clear guidelines on how to communicate with customers ensures a consistent, high-quality customer experience.

d) Oral and written communication

The final category when analyzing organizational communication is oral and written communication. Both types are used regularly and play a big role in organizational success.

Oral communication is important. It's the way a person communicates face-to-face to their colleagues, employees, or customers. Interpersonal communication relies on body language, eye contact, and gestures, as well as the words being said. An employee may use oral communication in a one-to-one session, a small group meeting, or in front of a large crowd of people. As such, oral communication helps us to form stronger relationships and build trust.

Remote working can mean that oral communication is more challenging. But, considering its importance in building and maintaining professional relationships, it's still necessary. Many organizations rely on video calling to ensure that teams can stay connected and have interpersonal communication.

Written communication is also important when running a business. It occurs via email, instant messages, and social media, and can be both formal and informal.

There are a number of benefits to written communication over oral communication. For example, an employee has more time to think of their response and ensure it adheres to the company guidelines. Written communication is less impulsive and therefore can be more strategic.

However, written communication can also have its drawbacks. It can be more difficult to portray the company's personality, thus, the organization risks losing a tone of voice if the written communication is shared among too many staff members.

2. The importance of managing organizational communication

Organizational communication is essential in building a business. The downfall of an organization is often a result of ineffective communication. Organizational communication should never be overlooked.

First of all, effective communication leads to a better involvement for employees. Employees who feel their voice is heard are 4,6 times more likely to feel empowered to perform their best work. Good organizational communication can help employees feel more engaged with their work and the business as a whole. They are likely to find their role more satisfying, feel trusted by their employer, and more motivated to reach goals and please customers. Strong communication also means employees will have a greater understanding of the business and of their role within it.

Second is public relations. There are no secrets within businesses, whether it's a large corporation or a nonprofit, when a customer hears something negative, it reduces the credibility of the business and can drive them away. Having effective internal and external communication can reduce the chances of such negativity and, if a problem does arise, deal with it well.

Third, effective organizational communication reduces misunderstandings. Organizational communication ensures that all organizational members are on the same page. This reduces the likelihood of any miscommunications or misunderstandings. Employees know how to communicate with their customers and won't accidentally share incorrect information. As such, a business is less likely to lose customers, receive legal disputes, or earn a bad reputation.

For efficient communication, management of all businesses should have an organizational communication plan. A communication strategy relies on everyone in the business to play their role and contribute. Those at the top (chief executive officers and senior managers) of the workplace hierarchy are responsible for setting the tone and establishing the culture. These organizational leaders should lead the way by example. Human resources teams should set an example and create the documents and guidelines for other staff members. They should always be available to receive feedback and must take any complaints or concerns seriously. Managers and team leaders must create routes for effective communication, organize meetings, and be willing to listen as much as speak. Every other organizational member must communicate, listen, and provide feedback when necessary. Those who sit back when an issue arises cannot expect it to be resolved if they don't communicate

their concerns. Employees' attitudes can have a huge impact on the day-to-day operations of a business, so make sure they're being heard.

Each organization's communication strategy will be different. However, all organizational communication strategies should use the following elements: **training; employee handbook; responding to issues; dealing with external media; measuring results.**

Training is important in organizational communication. Employees should be trained in company communication policies and both written and oral communication. And, when it comes to remote working, they should know how to communicate via team messaging apps and video calls.

Employee handbook: organizational communication also relies on the right resources. Employees should have access to a handbook that has a code of ethics, guidelines on communicating with customers and clients, and a clear social media policy.

Responding to issues: effective organizational communication relies on action. Employees won't trust their managers if they repeatedly report issues and don't see changes. So, an organization's communication strategy must include responding to employee and customer issues and acting upon concerns. Otherwise, resentment will grow and employees won't feel valued.

Dealing with external media: organizational communication isn't just about your internal team - you also need to think about external media. HR, public relations, and a content team should be able to write press releases and develop formal policies for dealing with external media. If an issue arises, the key is to respond quickly and make your stance clear.

Measuring results: data is important in organizational communication. All organizations should be measuring qualitative and quantitative data such as turnover rates and employee satisfaction to create a more effective workplace. These results must always be acted upon. Otherwise, surveys are pointless.

Conclusion

Communication is the key to success, for every business, to achieve the goals set and increase labor productivity. In communicating with employees, you can see the strengths and weaknesses of the company, the collective psychological climate, satisfying the needs and requirements of employees and others, eliminating the negative factors can help ensure higher productivity, higher efficiency and higher level of stability in the enterprise. Depending on the chosen methods of communication, company can avoid a lot of problems, but it can also easily solve problems that arise over time. A perfect method of communication does not exist, each method contains advantages and disadvantages depending on the activity of the enterprise, the business environment, the communication skills of the managers at all levels. The role of participants in communication is to find the optimal options for communication to meet the objectives and outlined tasks.

Organizational communication is the backbone of any business strategy. In fact, many corporate strategies fail because they have a stronger focus on the action plan rather than on the basic premises and assumptions, the definition of purpose and the set of decisions and commitments that are required to succeed. When this occurs, as action plans tend to be easily impacted by contextual changes, the strategy quickly derails. Instead, when the focus is on the purpose, the goals, the decisions to be made, their implications and the resulting commitments, then the strategies function as comprehensive frameworks that effectively guide management and staff towards changing the environments. So, the strategies are not action plans but a set of coherent decisions that define and guide a course of action.

References:

1. Wane Pace, R. Communication and work Systems Theory, Processes, Opportunities. UK, 2018.
2. Redding, W. C. The Corporate Manager's Guide to Better Communication, Scott Foresman & Co, 1984.
3. Miller Khaterine, Organizational Communication approaches and process, USA, 2015.
4. <https://www.expertmarket.com/phone-systems/workplace-communication-statistics>.
5. <https://www.communicationtheory.org/kinds-types-of-communication-employed-by-business-organisations/>

SYSTEMIC FORESIGHT AS A STRATEGIC PLANNING TOOL

Alina POLCANOVA, PhD., Associated professor
Technical University of Moldova, Republic of Moldova

Abstract: The article presents the concept and distinctive characteristics of the Foresight technology. Special attention is paid to the possibility of using Foresight in the framework of strategic planning taking into account the specific situation in the Republic of Moldova.

Keywords: systemic foresight; macroeconomic planning; investment projects; project management.

The use of foresight research involves the formation of expert assessment methods to identify strategic directions of socio-economic and innovative development [1, 3, 5-7].

Foresight is a systematic attempt to assess the prospects for the development of science, technology, economy and society, undertaken in order to identify strategic directions that can have a positive impact on the economic and social spheres in the medium and long term [5].

Foresight research at the macro level should be focused on the following issues:

- identifying key areas of scientific and technological progress;
- adjusting investment priorities;
- dynamic development of the national innovation system.

The fundamental difference between foresight and traditional forecasting is the active involvement of experts in the discussion process.

Together with decision makers, the expert community has the opportunity to form a comprehensive forecast for the implementation of project objectives from various positions: technological, commercial, social, environmental. Accordingly, the expansion of the circle of experts (decision-makers) allows harmonizing the interests of the state, business units and society [5].

It is very important to note that foresight has a variety of undeniable advantages:

- stimulates cooperation between business, government and scientific community;
- develops the ability and culture of strategic planning;
- provides for the possibility of choosing an action course depending on the "vision" of the future.

An essential characteristic of foresight is its focus on finding ways to actively influence the future in the following ways:

- by identifying research areas and analyzing technologies that can bring the greatest economic and social benefits;
- through the early concentration of resources in these areas.

The aspects that distinguish foresight from classical forecasting methods used in traditional project management are shown in the figure 1.

Common features of Foresight and Traditional Forecasting	analysis of objective trends, internal and external factors affecting the dynamics of the development of processes and their interconnections
	the use of general, universal forecasting methods: <i>Delphi method (expert assessments), scenario planning, expert discussions (focus groups, brainstorming, expert panels)</i>
Distinctive characteristics of Foresight	the use of the <i>critical technology method</i>
	increasing the composition of the expert community
	development of maximum cooperation between business structures, government, scientific community and society
	elaboration of ways to active influence on the future

Figure 1. Comparative characteristics of foresight and traditional forecasting

Source: developed by the author

Originally developed for the scientific and technical fields, foresight has over time been extended to more general tasks of economic development. Foresight types were modified in three stages (Figure 2).

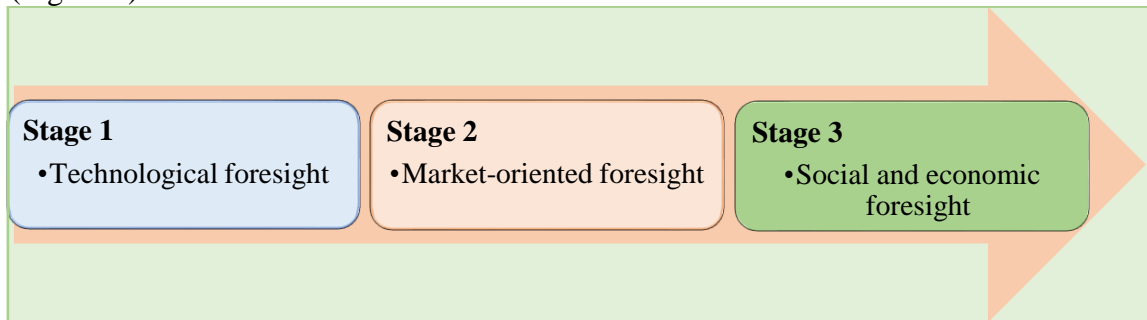

Figure 2. Stages of Foresight Technology development

Source: developed by the author

The methods used in foresight technology can be grouped into three categories: diagnostic, prognostic, and regulatory [4].

Diagnostic methods are applied when performing scanning of the external environment and are based on extrapolation, SWOT analysis, and industry structuring.

Predictive methods involve the use of brainstorming results, the Delphi method, expert panels, and scenario simulations.

Regulatory methods integrate cross-impact analysis, critical research, and road-mapping technologies.

Some of these methods were used even before the appearance of foresight as a unified methodology. For example, extrapolation has been widely used in the planned economy, and SWOT analysis has been a strategic management tool since the 1970s.

According to the author, for the conditions of the Republic of Moldova, the necessity and urgency of using the foresight technology is confirmed by the following specific characteristics of the economic and social situation in the republic [2]:

- lack of intersectoral and territorial balance;
- deepening of the systemic economic and geopolitical crisis;
- the priority importance of innovative projects associated with the influence of uncertainty and risk factors;
- increasing the role of scientific and technological competence.

Application of Foresight Technology as a tool for macro investment strategy

Evaluation, ranking and implementation of effective investment projects by enterprises are impossible without creating adequate macroeconomic conditions that determine the possibilities of increasing investment attractiveness at the level of industries, regions and the state.

In this regard, the author considers it necessary to create a state program to improve the conditions for the development of real investment using a systemic foresight. According to the author, the implementation of such a program will contribute to the optimization of the project’s efficiency assessing, as well as the formation of a favorable investment climate [2].

As a strategic goal of the foresight project, it is proposed to establish a justification of the project choice and increasing the efficiency of the investment projects implementation, taking into account the economic conditions and regional characteristics of the territory of Moldova [2].

The sequence of the foresight project implementation (in accordance with classical project management methods) will include the following processes: initiation, project development, planning, execution, evaluation and control, project completion.

The following factors should be considered in the analysis of economic conditions:

- the imbalance in the development of the republic regions and their different levels of investment attractiveness: (central, northern, southern regions, ATU Gagauzia, Chisinau);
- lack of clear sectoral development priorities;

- limited and unstable sources of investment financing;
- high level of both systematic and diversified (non-systematic) risks.

The use of the foresight technology includes a set of the following activities:

1. Selecting the target setting (technological, socio-economic or environmental focus of the project);
2. Formation of a circle of basic and related industries that constitute a potential basis for strategic development, and an assessment of the prospects for their development;
3. Forecast of the results of fundamental scientific research in the selected areas;
4. Comparison of forecast results with real or expertly established data, research and innovation;
5. Making a decision to support the most promising areas of research and development;
6. Discussion of the forecasting results with the participation of business structures, state and society in order to include the most important social problems in the research priorities.

Conclusions and recommendations

The application of systemic foresight technology to the strategic investment planning process will allow achieving the following goals:

1. Improving the efficiency of decision-making in strategic investment planning;
2. Increasing the correspondence between pre-investment forecast calculations and real project results;
3. Stimulating the development of innovative projects;
4. Motivation of business structures, state and society towards active modeling of the future;
5. Management of uncertainty and risk factors;
6. Possibility of comprehensive accounting of the investment project consequences: economic, social, environmental.

Systemic foresight should be considered as one of the most effective methods for identifying innovative potential, determining priorities for the scientific, technological and industrial development of the country and / or industry and aligning them with socio-economic interests.

References:

1. Bussey M. Conceptual Frameworks of Foresight and Their Effects: Typology and Applications. In: Foresight, 2013, Vol. 7, nr. 3, p. 64-73.
2. Polcanova A. Perfecționarea metodelor de evaluare a eficienței proiectelor investiționale în construcție. Autoreferatul tezei de doctor în științe economice. Chișinău, 2016
3. Калюжнова Н., Верхотурова Е.: Форсайт-технология как инструмент прогнозирования инновационного развития регионов. // Фундаментальные исследования, 2013, № 6, с. 1196-1203.
4. Ковалев В.: Форсайт: прогнозирование инноваций или инновации в прогнозах. В: Вестник Омского университета, 2013, № 2 (68), с. 169-172.
5. Крюков С.: Форсайт: от прогноза к формированию будущего. // Terra Economicus, 2010, № 3, с. 7-17.
6. <https://foresight.org/>; visited 20.10.2021
7. <https://www.foresightgroup.eu/>; visited 22.10.2021

FEATURES OF LEADERSHIP IN THE ORGANIZATION AND ITS INFLUENCE ON THE MANAGEMENT PROCESS

ОСОБЕННОСТИ ЛИДЕРСТВА В ОРГАНИЗАЦИИ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ПРОЦЕС УПРАВЛЕНИЯ

K.A. PYLYPENKO, PhD., Associated professor

Poltava State Agrarian University, Ukraine

R.N. KONONENKO, PhD., Associated professor

Poltava Institute of Business, Ukraine

A.V. TERESHCHENKO, PhD., Associated professor

Poltava Institute of Business, Ukraine

Abstract: the interpretation of the concept leader, manager, leadership has been investigated. The characteristics and qualities of the leader are investigated. The difference between the leader and the manager are given.

Keywords: leader, leadership, manager, characteristics of a leader, qualities of a leader.

Аннотация: исследовано трактовку понятий лидер, руководитель, лидерство. Исследовано характеристики и качества лидера. Приведено отличия между лидером и руководителем.

Ключевые слова: лидер, лидерство, руководитель, характеристики лидера, качества лидера.

Вступление

Вопрос лидерства вызывал интерес людей еще с древних времен. Но систематическое, целенаправленное и широкое изучение лидерства началось со времен Ф. Тейлора. Вместе с тем, по сегодняшний день так и не достигнуто полного согласия относительно понятия лидерства и методов его изучения [4].

В процессе изучения вопроса лидерства учёными было предложено множество разных определений этого понятия:

1. Лидерство – это разновидность власти, специфика которой заключается в ее направленности сверху вниз, а также, то что ее носителем является не большинство, а один человек или группа людей.

2. Лидерство – это управленческий статус, социальная позиция, связана с принятием решений, это руководящая должность. Такая интерпретация лидерства вытекает из структурно – функционального подхода, который рассматривает общество как сложную, иерархически организованную систему социальных позиций и ролей. Занятие в системе положения связанного с исполнением управленческих функций (ролей) и дает человеку статус лидера.

3. Лидерство – это влияние на других людей.

Понятия «лидер» и «руководитель» имеют много общего. И один и второй организует, побуждает группу к выполнению поставленных перед ней задач, определяет выбор способов и средств их решения. В тоже время эти понятия не тождественны. Различие этих понятий связано с существованием в любой организации двух типов отношений: формальных и неформальных.

Лидерство – это процесс влияния на людей, порождённый именно системой неформальных отношений, он формируется спонтанно, а управление предполагает, в первую очередь, наличие четко структурированных формальных отношений, через которые оно и реализуется.

Можно выделить следующие основные отличия между лидером и руководителем:

1. Быть лидером и быть руководителем – это не одно и то же.
2. Воздействие руководителя основывается на власти и ее источниках, лидерство основывается на процессе социального влияния и на взаимодействии в организации.
3. Управление предполагает взаимосвязь «руководитель – подчиненный», лидерство – «лидер – последователь».
4. Руководитель является, в первую очередь, формальным лидером, но само лидерство определяет наличие неформальной основы. Можно быть управляющим и не быть лидером.
5. Лидерство отличается от руководства меньшей стабильностью, потому что зависит от настроения группы, характера ситуации и не подкреплено, в отличие от руководства, системой правовых санкций.
6. Процесс управления определяется не только внутригрупповыми, но и внешними обстоятельствами (например, связями с другими организациями и т.д.), тогда как лидер решает только возникающие проблемы в группе.
7. Лидер действует внутри группы, а руководитель связывает группу с другими социальными системами.

Лидерство можно определить, как тип управленческого взаимодействия, который основывается на более эффективном для данной ситуации сочетании различных источников власти и направлен на побуждение людей к достижению общих целей.

Лидерство как социальный феномен представляет собой способность оказывать влияние на отдельных людей и группы, направляя их усилия на достижение определенных целей. Вместе с тем лидерство – это власть, в основе которой лежат отношения доминирования и подчинения, влияния и следования в системе межличностных отношений в группе. Лидерство является одним из самых важных и самых эффективных механизмов реализации власти в группе [3].

Лидер – лицо, имеющее всеобщее признание группы, к которому прислушиваются и которое способное вести за собой людей.

Анализ основных концепций по тематике лидерства позволяет выделить следующие характеристики лидера представлено на рисунке 1 [3].

Рисунок 1 – Основные характеристики лидера

Влияние лидера имеет, как правило, два источника:

- личный авторитет (члены группы признают лидера благодаря его положению, опыту, мастерству, образованию и т.п.);
- харизматические свойства (человечность, вежливость, нравственность и т.п.).

Лидерство в организации проявляется через особые типы взаимоотношений:

- «мастер – раб», тип, который характеризуется абсолютной властью лидера, последователи не могут изменить решения лидера (неэффективное лидерство);
- «руководитель – подчинённый», тип, который предусматривает, собственно, управление и основывается на власти должности;

- «участник – участник», тип, который характеризуется самоуправлением;
- «лидер – последователь», тип, который характеризует эффективное лидерство и основывается на авторитете лидера.

Сущность лидерства, таким образом, состоит в том, что последователи признают лидера только в том случае, когда он доказал свою компетентность и ценность для них. Лидер получает власть от последователей и для ее поддержки он должен предоставлять им возможность удовлетворять свои потребности. В ответ последователи удовлетворяют потребность лидера во власти над ними и оказывают ему необходимую поддержку.

Лидерство в организации определяется, как способность оказывать воздействие на других людей, направлять их деятельность на достижение поставленных целей организации. Основой лидерства являются власть и влияние. Власть – возможность индивида контролировать трудовой процесс работника или группы, а влияние – это действия, основанные на власти.

Иными словами, руководитель может влиять на процессы принятия решений и их реализацию только в том случае, если обладает долей власти. Таким образом, лидерство представляет собой несилую форму влияния.

Идеальным вариантом считается сочетание формального и неформального лидерства, то есть официальный руководитель признается членами группы как лидер. В этом случае его формальные права дополняются возможностью неформального влияния на группу. В тех случаях, когда руководитель и лидер не совпадают в одном лице, могут возникать неудовлетворенность работой и увеличение конфликтности.

Известно также много качеств, свойственных признанному лидеру, и все они очень разные, мы их сгруппировали и представили в виде таблице 1.

Таблица 1

Качества свойственные лидеру

Качество лидера	Характерные особенности и расшифровка данного качества
Дальновидность	Лидеру нужно уметь определять цели и объяснять их содержание другим.
Рассудительность	Это качество трудно определить или измерить, но оно, несомненно, присуще только признанному лидеру. Умение объективно оценить качества своих подчиненных и сделать все, чтобы они могли в полной мере применить их в общем деле.
Энергичность	Управление изнуряет физически, умственно и душевно, не в последнюю очередь потому, что лидер полностью находится под властью своих идей.
Выносливость	залог успешного руководства.
Решительность	Поскольку лидер прокладывает новые пути в бизнесе и принимает на себя весь возможный риск, то именно он чаще, чем кто-либо другой, терпит поражение в своих начинаниях. Поэтому важно уметь встать после поражения, а каждую неудачу рассматривать как часть обучения.
Последовательность	Это своеобразный показатель, определяющий успешного лидера. Умение управлять во многом зависит от предсказуемости методов управления, взглядов и манеры принятия решения. Те, кому успех закружил голову, забывают об этом – и отношения лидера с коллегами усложняются его изменчивостью и непоследовательностью, особенно при высоких темпах роста организации.
Справедливость	Понятие хороших отношений с людьми можно трактовать по-разному. Но следует подчеркнуть, что справедливость и последовательность взаимосвязаны: например, если лидер ожидает от подчиненных отдачи в работе, что гарантирует им место в фирме, то гораздо важнее, чтобы это правило касалось всех без исключения. Справедливость, с которой лидер решает подобные вопросы, оказывает огромное влияние на моральный климат в компании.
Безжалостность	При необходимости лидеру приходится действовать безжалостно. Цели организации превыше всего и решимость, с которой действует лидер, является хорошим показателем здоровья фирмы. Безжалостность – это не обязательно жестокость или нечувствительность. Нравственные и этические принципы лидера составляют важную часть его влияния на организацию, и если большинство

Качество лидера	Характерные особенности и расшифровка данного качества
	сотрудников считают эти принципы разумными, любые действия лидера будут восприниматься ими в благоприятном свете.
Самопознание	Многие лидеры настолько эксцентричны и эгоистичны, что иногда напоминают скорее политика или революционера, но это может убить лучшие намерения лидера добиться доверия своих сотрудников. Поэтому для лидера чрезвычайно важны такие черты, как умение понять причины того, что он делает, оценить свои преимущества и недостатки, делать выводы, как из успехов, так и из неудач.
Личные возможности	Лидер должен уметь говорить и слушать. Ему следует научиться устанавливать и поддерживать коэффициент полезного действия сотрудников. Лидеру нужно знать мотивы людей, знать, как поощрять и как при необходимости сделать им замечания. И, наконец – но не в последнюю очередь – он должен чувствовать, когда вмешиваться, а когда лучше остаться в стороне, иным словом, уметь передавать другим часть своих полномочий.

Платонов Ю. в своих работах выделяет три разновидности лидерства: деловое, эмоциональное и информационное [4].

Деловое лидерство характерно для организаций, решающих производственные задачи; в его основе такие качества, как высокая компетентность, умение лучше других решать организационные задачи, деловой авторитет, наибольший опыт в данной области деятельности. Деловое лидерство наиболее сильно влияет на руководство. С деловым лидером хорошо работается, он может организовать дело, наладить нужные деловые взаимосвязи, обеспечить успех дела.

Эмоциональное лидерство возникает в неформальных социальных группах на основе человеческих симпатий – притягательности лидера как участника межличностного общения. Эмоциональный лидер вызывает у людей доверие, излучает доброту, вселяет уверенность, снимает психологическую напряженность, создает атмосферу психологического комфорта. Эмоциональный лидер – это человек, к которому каждый в группе может обратиться за сочувствием.

Информационное лидерство определяется тем, что его субъект многое знает, может объяснить и помочь найти нужную информацию.

Наилучшим будет лидер, сочетающий все три качества, но такой универсальный лидер встречается редко. Чаще всего, однако, встречается сочетание двух компонентов: эмоционального и делового, или информационного и делового [1].

Одной из основных составляющих лидерства является авторитет. Роль лидера основывается на определенной форме авторитета, который может иметь различное происхождение. Различают следующие виды авторитета:

- харизматический авторитет. Он основан на сильных личностных качествах. Здесь лидер – лицо, обладающее харизматическим авторитетом или, по меньшей мере, производящее такое впечатление, тип, о котором обычно говорят, как о «врожденном лидере»;
- традиционный авторитет. Другим общественным источником является традиция, которая основывается на почитании обычаев, условностей и определенных форм поведения. Иногда традиционный авторитет мешает росту и нововведениям;
- авторитет роли или положения. Авторитет может определяться положением лица или ролью, которую оно играет, иногда, несмотря на личные качества обладателя. Это тип власти, которым люди наделены благодаря своему титулу или положению. Часто на успех лидера смотрят, как на умение обладать властью, руководить другими;
- юридический (правовой) авторитет. Наиболее формальным является правовой авторитет, основанный на приемлемых рамках правил;
- авторитет квалификации. Существует авторитет квалификации, который строится на особом умении, опыте или знании обладателя [2].

Лидер непременно должен быть авторитетной личностью, однако существуют и другие значимые характеристики. Одно из наиболее важных качеств лидера – умелое общение,

которое тесно связано с доверием. Каждый факт своего общения с людьми лидер может рассматривать как реализованную или упущенную возможность вызова их доверия. Он должен быть, прежде всего, психологом с большой буквы. В тактичном общении с людьми, в умении вдохновлять их на служение делу проявляется его гуманизм. Лидером, оказывающим на окружающих влияние, становятся не благодаря воле или власти. Путь лежит только через высокую сознательность и самоконтроль.

Еще одной характерной чертой лидера является его способность ставить себе цели и достигать их. Он должен знать, чего хочет добиться, и разрабатывать ряд реалистических шагов для достижения этой конечной цели. Пусть эти цели относятся к работе, взаимоотношениям, самосовершенствованию, материальным объектам, которые хочется получить, или к чему-либо другому – процесс будет один и тот же. Постановка целей и стремление к их достижению помогают развивать качества, необходимые для осуществления намеченного, побуждают к действию. Для того чтобы достичь определенной цели, лидеру, как правило, приходится решать проблемы и принимать решения. И чем быстрее ему удастся это сделать, тем более продуктивным он может стать. В достижении целей настоящий лидер должен быть тактичным, дипломатичным и терпеливым. Но его такт и дипломатичность должны поддерживаться решимостью и умением видеть хорошо выполненную работу. Он должен также проявлять твердость, иначе такт и дипломатичность будут лишь признаками слабости [2].

Лидерство в современной организации предстает как управленческая реализация оптимальной системы внутриорганизационного взаимодействия, направленного на достижение общегрупповых целей. На протекание лидерской деятельности и ее результат могут оказывать влияние способность лидера решить задачу ситуационного анализа и адекватности его действий в соотношении с действиями подчиненных. Лидерство – это не менеджмент, а харизматическое управление, значение которого в современной организации возрастает [3].

Для обеспечения эффективного баланса власти руководитель не должен злоупотреблять своими полномочиями, этого можно достичь, создав систему делегирования при принятии решений [5, 6]. Также ему необходимо уделять время для формирования реального авторитета, развития своих лидерских качеств, что положительно будет сказываться на его профессиональной деятельности, взаимодействии с подчиненными, эффективности выполнения поставленных задач и деятельности организации в целом.

Литература:

1. Платонов Ю. Лидерство. Структура и условия. Бизнес-журнал BIZKIEV. <http://bizkiev.com/content/view/327/205/>
2. Елизарова О.П. Организация производства и менеджмент: Учебное пособие М: МГУП, 2010. <http://hi-edu.ru/e-books/xbook846/01/part-021.htm...>
3. Проклов А.Д. Управление человеческими ресурсами предприятия: Конспект лекций. СПб., 2015. http://proftests.ru/lib/b7/4_4.htm
4. Сергеева Л. М., Кондратьева В. П., Хромей М. Я. Лідерство: навч. посібн. / за наук. ред. Л. М. Сергеевої. Івано-Франківськ. «Лілея-НВ». 2015. 296 с.
5. Кононенко Р.М. Роль комунікацій в діяльності сучасного підприємства Актуальні проблеми розвитку сучасної науки: матер. Всеукр. наук. – практ. конф. (м. Полтава, 10 травня 2018 р.). Полтава: Видавець Шевченко Р.В., 2018. С.125-127.
6. Кононенко Р.М., Новохатько М.С. Ефективна комунікація в процесі управління підприємством. Актуальні проблеми розвитку сучасної науки: матер. XV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 21 травня 2020 р.). Полтава: Видавець Шевченко Р.В., 2020. С. 164-168.

DEVELOPING A FOOD SAFETY CULTURE - THE IMPERATIVE OF PERFORMANCE LEADERSHIP

DEZVOLTAREA CULTURII SIGURANȚEI ALIMENTELOR – IMPERATIVUL LEADERSHIP-ULUI PERFORMANT

Ala OBERȘT, Dr., conf. univ.

Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova

Abstract: Food industry laws and formalised standards have done much to make the global food supply safer for those living in today's industrialised world. Virtually everyone responsible for food safety, from point of origin to plate, receives at least fundamental instruction in safe food handling, along with an explanation of the risks and sanctions imposed when safety standards are ignorantly or willfully disregarded. This has led to the recognition of food safety culture as a key contributory factor to the food safety performance of food establishments and as the main attribute of performance leadership. The aim of this article is to analyse the food safety culture concept and determine food safety culture's dimensions. The results indicate that major elements to be considered in food safety culture include organisational and administrative characteristics, technical facilities/resources, employee characteristics, group characteristics and actual food safety performance. The results support those of other researches in this field.

Keywords: food safety, culture, dimensions, leadership, organization, people.

JEL classification: M1

Rezumat: Legile din domeniul industriei alimentare și standardele oficiale au contribuit mult pentru a face aprovizionarea globală cu alimente mai sigură pentru cei care trăiesc în lumea industrializată de astăzi. Practic, toți cei responsabili pentru siguranța alimentelor, de la punctul de origine până la farfurie, primesc cel puțin instrucțiuni fundamentale în manipularea sigură a alimentelor, împreună cu o explicație a riscurilor și sancțiunilor impuse atunci când standardele de siguranță sunt neglijate în mod ignorant sau conștient. Acest lucru a condus la recunoașterea culturii siguranței alimentelor ca un factor cheie care contribuie la performanța unităților alimentare și un principal atribut al leadership-ului performant. Scopul acestui articol este de a analiza conceptul de cultură a siguranței alimentelor și de a determina dimensiunile acesteia. Rezultatele indică faptul că elementele majore care trebuie luate în considerare în cultura siguranței alimentare includ caracteristicile organizaționale și administrative, facilitățile/resursele tehnice, caracteristicile angajaților, caracteristicile de grup și performanța reală a siguranței alimentare. Rezultatele obținute susțin rezultatele altor cercetări realizate în acest domeniu.

Cuvinte-cheie: siguranța alimentelor, cultura, dimensiunile, leadership, organizația, oamenii.

JEL classification: M1

Introducere

Alimentele reprezintă o sursă importantă pentru asigurarea funcționalității și supraviețuirii organismului uman. Acestea sunt consumate zilnic în diverse forme prelucrate sau neprelucrate și sunt menite să satisfacă necesarul trofic și energetic în vederea menținerii funcțiilor vitale, asigurării creșterii și dezvoltării organismului, păstrării aptitudinilor pentru activitățile fizice și psihice.

Potrivit cercetărilor realizate de Organizația Mondială a Sănătății (World Health Organization) aproape una din zece persoane se îmbolnăvește din cauza consumului alimentelor procesate sau preparate de alții [Shingai P., 2020, p. 2].

În societatea modernă pentru un individ este imposibil de realizat tot necesarul de alimente prin producția proprie. Respectiv, ne pomenim în situația când alimentele noastre sunt cultivate, procesate, pregătite, vândute de alții. În această ordine de idei siguranța alimentelor pentru consumul uman este un atribut indispensabil, deoarece în procesul de alegere a alimentelor ne bazăm pe fiecare participant

din lanțul alimentară pentru a lua deciziile corecte în accesarea alimentelor inofensive. Aceste decizii sunt puternic afectate de culturile organizaționale ale producătorilor alimentari și anume de cultura siguranței alimentului.

Leadership este o condiție decisivă a culturii siguranței alimentelor generând rezultatul unor acțiuni specifice, bine planificate pentru crearea culturii puternice, caracterizate prin armonie internă în jurul unei viziuni, a unor valori. Prin urmare, sarcina liderilor este aceea de a forma o comunitate, de a da un înțeles și o direcție pentru mai mulți indivizi, în vederea atingerii unor obiective comune.

Astfel, prin acest articol se propune evidențierea necesității dezvoltării culturii siguranței alimentelor pentru a asigura un leadership performant. În acest scop se preconizează demonstrarea importanței culturii siguranței alimentelor cu ilustrarea dimensiunilor acesteia în cadrul organizației. Pornind de la ideea că conceptul general al culturii organizaționale este bine studiat în literatura de specialitate, însă lipsește informația privind specificul acesteia în domeniul siguranței alimentare, vom trece în revistă dimensiunile de bază a culturii siguranței alimentelor, acordând o atenție specială a conținuturilor de bază.

Esența culturii siguranței alimentelor

Mulți producători din lanțul alimentară asigură siguranța produselor fabricate prin intermediul implementării și certificării sistemelor de management al siguranței alimentelor, bazate pe modelele standardelor ISO 22000:2018, IFS Food, versiunea 7.0 sau BRC Food, versiunea 8 și altele. Acestea conțin un set de reguli ce trebuie respectate în cadrul organizației și plasează în prim-plan personalul acesteia. Lor le revine rolul principal în respectarea cerințelor de igienă, aplicarea bunelor practici de producție într-un mediu de producție adecvat produsului fabricat. Implicarea factorului uman în funcționarea eficientă a sistemului de management al siguranței alimentelor determină necesitatea înțelegerii dimensiunilor umane ale siguranței alimentelor prin intermediul culturii organizaționale.

Termenul de cultura cuprinde un sistem de idei, credințe, tradiții, valori și cunoștințe, pe care se fundamentează acțiunea socială. Când se aplică acest concept la organizații, ne referim din nou la ideile, credințele, tradițiile și valorile lor, care își găsesc expresia, în stilul managerial dominant, în felul în care sunt motivați membrii organizației, în imaginea publică etc. [Dumitrașcu V., 2005, p. 171].

Cultura organizațională influențează în mod direct și indirect performanțele întreprinderilor, rolul mediator în acest proces revenindu-i angajamentului organizațional. Aceasta a condus la necesitatea de a conceptualiza angajamentul organizațional, de a determina factorii de influență și modalitățile prin care această atitudine poate fi utilizată spre îmbunătățirea managementului organizațional [Covaș L., 2020, p. 68].

Cultura siguranței alimentelor reprezintă modalitatea abordată de organizație sau de un grup de persoane de a realiza siguranța alimentelor [Yiannas F., 2008, p. 12].

Altă noțiune a culturii siguranței alimentelor accentuează „cultura siguranței alimentelor a unei organizației reprezintă produsul valorilor individuale și de grup, a atitudinilor, competențelor și modelelor de conduită care determină angajamentul, stilul și experiența programelor de sănătate și siguranță alimentelor [Yiannas F., 2008, p. 12].

Agregarea atitudinilor, valorilor și credințelor comune predominant învățate, care contribuie la comportamentele de igienă utilizate într-un anumit mediu de manipulare a alimentelor [Griffith C., 2010, p. 427].

Grupul tehnic de lucru a GFSI definește cultura siguranței alimentelor ca „valori, credințe și norme comune care afectează mentalitatea și comportamentul față de siguranța alimentară în și prin întreaga organizație”. [GFSI, 2018, p. 9].

În urma reprezentării definițiilor culturii siguranței alimentelor putem conchide:

- cultura siguranței alimentului este parte-componentă a culturii organizaționale;
- cultura siguranței alimentului nu există decât în și prin membrii organizației;
- este rezultatul unui lung proces de adaptare și adoptare;
- cuprinde toate activitățile și procesele desfășurate în cadrul organizației;
- reprezintă modul în care se asigură siguranța și inofensivitatea produselor fabricate;
- reflectă practicile de tratare a oamenilor pentru a asigura rezultatul dorit.

Dimensiunile culturii siguranței alimentelor

În iulie 2015, Consiliul de administrație Global Food Safety Initiative (GFSI) a stabilit Grupul Tehnic de Lucru pentru a oferi o perspectivă asupra culturii siguranței alimentelor, cu scopul de a oferi îndrumări pentru companiile care caută să încorporeze elementele culturii siguranței alimentelor în programele de certificare susținute de GFSI [GFSI, 2018, p. 8].

Rezultatele generate de Grupul tehnic de lucru a GFSI au fost reflectate în cele cinci dimensiuni ale culturii siguranței alimentelor prezentate în Figura 1. Aceste dimensiuni se bazează pe o analiză a modelelor existente utilizate pentru a evalua siguranța alimentară și cultura organizațională.

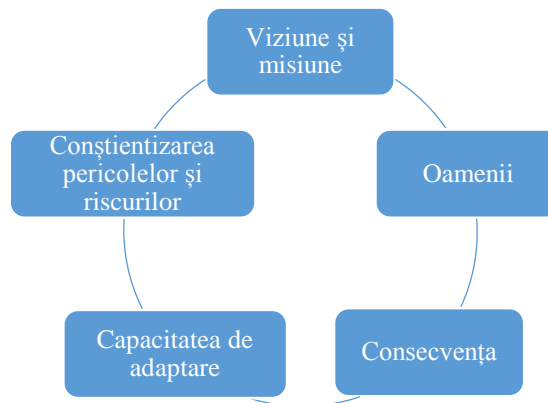

Figura 1. Dimensiunile culturii siguranței alimentelor

Sursa: adaptat de autor [GFSI, 2018, p. 7]

Fiecare dimensiune este explicată prin importanța pentru promovare a unei culturi a siguranței alimentare. Publicația oferă cititorului conținut critic pe domenii pe care o organizație ar trebui să le examineze dacă dorește să înțeleagă mai bine cultura siguranței alimentelor și să o îmbunătățească prin consolidare.

În continuare vor fi prezentate succint esența și conținuturile dimensiunilor prezentate.

Dimensiunea viziunea și misiunea specifică motivul existenței organizației și modul în care se transformă aceasta în așteptările părților interesate.

Conținutul de bază a viziunii și misiunii este prezentat în Figura 2, și include trei componente de bază.

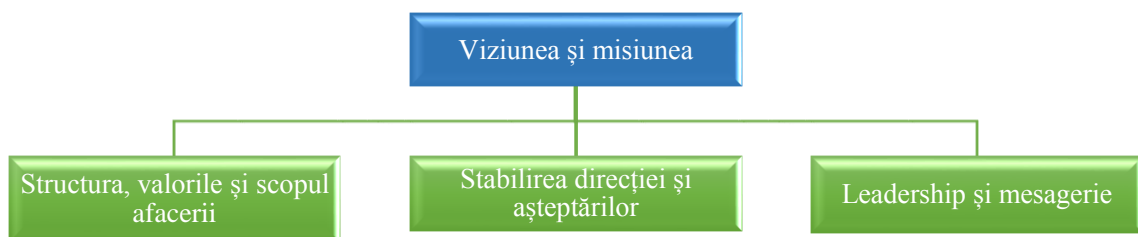

Figura 2. Conținutul dimensiunii „viziune și misiune”

Sursa: adaptat de autor [GFSI, 2018, p. 11]

Structura, valorile și scopul afacerii. Viziunea și misiunea sunt stabilite de echipa de conducere. Declarațiile de viziune și misiune nu trebuie să menționeze în mod specific siguranța alimentară, deși importanța lor ar trebui să se reflecte în comunicările companiei. În mod similar, valorile de bază ale unei companii transcend toate aspectele afacerii și informează cultura siguranței alimentare.

Stabilirea direcției și așteptărilor. Stabilirea direcției necesită gândire dedicată și planificare pentru a identifica o cale clară către succes. Prioritățile în schimbare ale unei companii îi vor conduce direcția. Siguranța alimentară ar trebui să fie întotdeauna esențială pentru afacere și integrată în stabilirea direcției acesteia.

Leadership și mesagerie. Prevede angajamentul managementului pentru siguranța alimentelor

care poate fi realizat prin formularea politicii și standardelor siguranței alimentelor, necesare pentru realizarea direcțiilor strategice ale companiei. Mesajele efective sunt esențiale pentru o comunicare eficientă pe subiectele de siguranță alimentelor. Astfel de mesaje ar trebui să fie consecvente și clare pentru tot personalul, astfel încât să înțeleagă și să li se reamintească în mod regulat practicile companiei privind alimentele sigure și abordările generale ale siguranței alimentelor. Conducerea organizațională stabilește tonul și direcția pentru cultura sa de siguranță alimentelor.

Dimensiunea oamenii (membrii organizației) reprezintă o componentă critică a oricărei culturi a siguranței alimentelor. Comportamentul și activitățile personalului, de la procesele din fermă până la practicile din bucătărie, precum și obiceiurile de alimentație înainte de a consuma alimentele, contribuie la siguranța alimentelor și pot reduce sau crește riscul de boli de origine alimentară. Conținutul de bază a dimensiunii „oamenii” este reprezentat în Figura 3, și include cinci componente de bază.

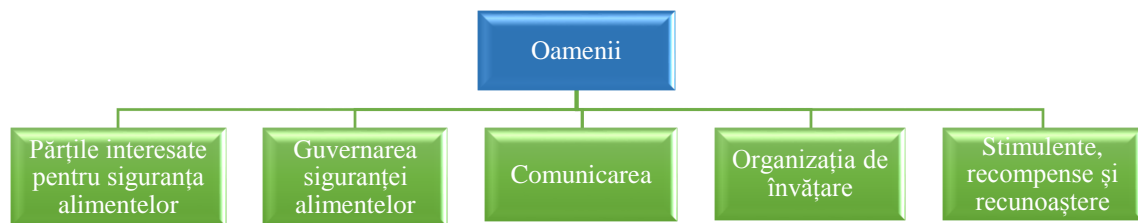

Figura 3. Conținutul dimensiunii „oamenii”

Sursa: adaptat de autor [GFSI, 2018, p. 14]

Părțile interesate pentru siguranța alimentelor se referă la totalitatea participanților din toate aspectele lanțului de aprovizionare, atât în interiorul, cât și în exteriorul unei companii. Acestea includ muncitorii de teren, oamenii din liniile de producție, echipele de întreținere, șoferii de livrare și alții. Maturitatea culturii de siguranță alimentelor poate fi măsurată prin nivelul în care toate părțile interesate recunosc obiectivele comune privind siguranța alimentelor, își asumă responsabilitatea pentru rolul lor activ în menținerea standardelor de siguranță alimentelor și lucrează în comun pentru a atinge aceste obiective.

Guvernarea siguranței alimentelor. Siguranța alimentelor ar trebui să fie încorporată în structura de conducere și să dețină profilul adecvat în întreaga întreprindere. Este esențial să se stabilească standarde care să se alinieze cu cele mai bune practici globale din industria alimentară. Cele mai bune rezultate sunt obținute atunci când afacerea menține o structură formală de siguranță alimentară cu responsabilități individuale clar definite și reguli nescrise care există în întreaga organizație.

Comunicarea este fundamentală și joacă un rol incontestabil în promovarea unei culturi durabile a siguranței alimentelor. Comunicare eficientă asigură că strategia siguranței alimentelor este primită și înțeleasă de toți angajații din cadrul organizației.

Organizația de învățare. Instruirea și educația sunt esențiale pentru dimensiunea „oamenii”. Instruirile sunt importante atât pentru echipa managerială cât și pentru angajații din prima linie. Fiecare grup deține necesități specifice de instruire legate de siguranță alimentelor.

Stimulente, recompense și recunoaștere. Recompensele corecte și transparente, atunci când sunt asociate cu programe de recunoaștere, pot ajuta managementul să ghideze comportamentele dorite în materie de siguranță alimentelor. Astfel de programe ar trebui să fie concepute pentru a se adapta diferențelor culturale din cadrul organizației.

Dimensiunea consecvență se referă la alinierea corectă a priorităților de siguranță alimentară cu cerințele privind oamenii, tehnologia, resursele și procesele pentru a asigura aplicarea consecventă și eficientă a unui program de siguranță alimentelor care întărește o cultură a siguranței alimentelor. Consecvența este susținută de trei elemente majore, potrivit informației desprinse din Figura 4: responsabilitate, măsurarea performanței și documentația.

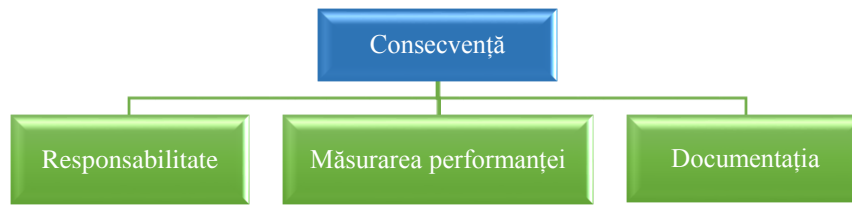

Figura 4. Conținutul dimensiunii „consecvență”

Sursa: adaptat de autor [GFSI, 2018, p. 21]

Consecvența sistemului de management al siguranței alimentelor depinde de nivelul de definire a responsabilităților pentru fiecare salariat, ceea ce va facilita asumarea responsabilităților corespunzătoare pentru deciziile și acțiunile legate de siguranța alimentelor. În contextul culturii siguranței alimentelor, este important ca valorile și convingerile fiecăruia să nu contravină cu responsabilitățile lor.

Măsurarea performanței asigură posibilități de monitorizare a conformității în raport cu politicile, așteptările și cerințele de siguranță alimentelor prestabilite, precum și recunoașterea performanței și implementarea îmbunătățirilor. Măsurătorii de performanță a siguranței alimentelor nu ar trebui să abordeze doar performanța produselor și a proceselor, ci și deciziile, acțiunile și comportamentele. Un sistem de măsurare puternic, la nivelul întregii companii, compus din măsurători organizaționale, funcționale și individuale, va ajuta la stăpânirea mecanismelor de bază care pot influența eficacitatea implementării siguranței alimentelor.

Documentația privind siguranța alimentelor asigură un suport de bază pentru cultura siguranței alimentelor și permite luarea deciziilor corecte și consecvente. Aceasta cuprinde informații despre așteptările, planurile și procedurile operaționale privind siguranța alimentară și ajută la verificarea coerenței. De asemenea, creează un punct de plecare pentru noii angajați și pregătire de perfecționare pentru personalul de bază și partenerii externi.

Dimensiunea adaptabilitatea se referă la capacitatea unei organizații de a se adapta la influențele și condițiile de schimbare și de a face față acestor stări.

Figura 5. Conținutul dimensiunii „consecvență”

Sursa: adaptat de autor [GFSI, 2018, p. 25]

Odată ce așteptările și direcția strategică sunt clare, întreprinderea își poate evalua cultura privind siguranța alimentelor în raport cu aceste așteptări. Acolo unde siguranța alimentelor face parte dintr-o viziune sau o declarație de valori, acestea sunt aplicate deciziilor privind siguranța alimentelor la toate nivelurile, de către toți angajații.

Agilitatea este abilitatea de a gândi și de a realiza rapid concluzii. În special într-un cadru organizațional, agilitatea se referă la capacitatea de a evalua oportunitatea și/sau amenințarea și în consecință generează ajustarea strategiei.

Managementul schimbărilor, crizelor și rezolvarea problemelor prevede modul în care o organizație gestionează schimbarea. Schimbarea eficientă necesită o abordare structurată, centrată pe om, precum și o consolidare continuă pentru a asigura succesul. Managementul crizelor se referă la modul de anticipare și răspundere la situațiile critice în cadrul așteptărilor și valorilor definite.

Dimensiunea conștientizarea pericolelor și riscurilor diferențiază cultura siguranței alimentelor de cultura organizațională. Recunoașterea pericolelor și riscurilor reale și potențiale la toate nivelurile și funcțiile reprezintă un element cheie pentru construirea și susținerea unei culturi a siguranței alimentelor.

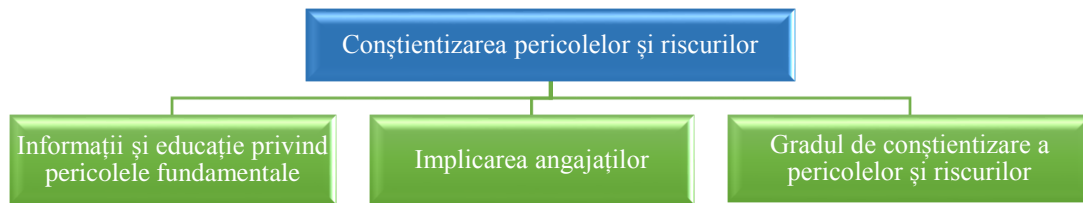

Figura 6. Conținutul dimensiunii „conștientizarea pericolelor și riscurilor”

Sursa: adaptat de autor [GFSI, 2018, p. 28]

Informații și educație privind pericolele fundamentale presupune ca toți angajații necesită o privire de ansamblu asupra pericolelor pentru a conștientiza responsabilitatea care le revine într-o industrie în care clienții consumă produsul. În plus, fiecare angajat trebuie să-și înțeleagă responsabilitățile legate de siguranța alimentară.

Implicarea activă a angajaților în realizarea activităților specifice necesare pentru siguranța alimentelor va consolida cultura siguranței alimentelor. Angajații trebuie implicați în procesul de luare a deciziilor și să fie împuterniciți să genereze propuneri de îmbunătățire pentru a reduce riscurile de siguranța alimentelor.

Gradul de conștientizare a pericolelor și riscurilor – presupune stabilirea unui sistem adecvat de verificare a eforturilor de conștientizare a pericolelor și riscurilor alimentare. Mai multe instrumente și tehnici pot fi utilizate pentru a valida aceste eforturi, de exemplu, audituri, analiza pierderilor și observarea comportamentului personalului.

Înțelegerea pericolelor la toate nivelurile și funcțiile organizaționale este esențială pentru stabilirea unei culturi eficiente a siguranței alimentelor.

Concluzii

În rezultatul studiului teoretic efectuat și, ținând cont de experiența companiilor din lanțul alimentar, devine evidentă importanța valorilor, concepțiilor, atitudinilor, comportamentelor personalului la nivel organizațional, pentru a orienta compania spre o cultură de siguranță alimentelor. Anume, prin crearea și dezvoltarea unei culturi puternice de siguranță alimentelor va fi posibilă asigurarea producerii alimentelor sigure pentru consumul uman.

Cu toate că mulți producători din lanțul alimentar conștientizează importanța asigurării siguranței alimentelor fabricate pentru consumul uman, din punct de vedere practic acest deziderat este dificil de realizat. După cum a fost descris în articol, acesta este cauzat de nivelul de dezvoltare a culturi siguranței alimentelor.

În scopul evidențierii poziției culturii siguranței alimentelor în managementul unei întreprinderii din lanțul alimentar, în prezentul articol, a fost efectuată o analiză a noțiunii culturii siguranței alimentelor și dimensiunilor acesteia în contextul unui leadership performant.

Cultura siguranței alimentelor reprezintă un concept relativ nou, complex și multidimensional incluzând elemente ca valori, credințe și norme comune care afectează mentalitatea și comportamentul față de siguranța alimentelor în și prin întreaga organizație. Prin studiul realizat au fost abordate cele cinci dimensiuni distincte structurate într-o succesiune logică care se referă la viziune și misiune, oamenii, consecvența, capacitatea de adaptare și conștientizarea pericolelor și riscurilor alimentare. Astfel, realizând analiza componentelor culturii siguranței alimentelor cu caracterizarea modului de manifestare a acestora. Explicarea acestor componente oferă un suport teoretico-practic în asigurarea conștientizării culturii siguranței alimentelor drept un semnificativ instrument managerial în sistemele de management al siguranței alimentelor.

Cultura siguranței alimentelor nu numai că este un imperativ al leadership-ului performant, aceasta totodată influențează direct asupra performanțelor organizaționale, fiind o premisă de bază a eficienței organizaționale producătorilor din lanțul alimentar.

Prin urmare, cultura siguranței alimentelor se manifestă preponderent inconștient, există în afara legilor și reglementărilor scrise, fiind rodul dezvoltării durabile a organizației. Este adesea împărtășită prin conversații ocazionale și întărită prin gânduri și acțiuni. Reprezintă un element relativ

rigid și inflexibil, poate aparent fi completă și integră la început sau poate să necesite ani sau chiar generații pentru a se maturiza.

Referințe:

1. Shingai, P. Nyarugwe, Influence of food safety culture on food handler behaviour and food safety performance of food processing organisations, PhD Thesis, Wageningen University, Wageningen, the Netherlands (2020), ISBN: 978-94-6395-184-5 DOI: <https://doi.org/10.18174/504736>.
2. Dumitrașcu, Vadim, Managementul organizației: concepte moderne, Iași, Sedcom Libris (2005) ISBN: 973-670-121-2
3. Covaș, Lilia, Managementul dezvoltării durabile a întreprinderilor din Republica Moldova prin prisma culturii organizaționale. Teză de doctor habilitat în științe economice, Chișinău, 2020
4. Yiannas, Frank, Food safety Culture. Creating a behavior-based food safety management system, Springer (2008) ISBN: 978-0-387-72566-7 DOI 10.1007/978-0-387-72867-4
5. Griffith, C. J., Livesey, K. M., & Clayton, D. A., Food safety culture: the evolution of an emerging risk factor? *British Food Journal*, 112(4), 2010.
6. A culture of food safety a position paper from the Global Food Safety Initiative (GFSI), V1.0 - 4/11/18

COMPARISON OF EFFICIENCY OF ENTERPRISES OF DIFFERENT FORMS OF OWNERSHIP IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

СРАВНЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ РАЗЛИЧНЫХ ФОРМ СОБСТВЕННОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Natalia VINOGRADOVA, PhD, Associate researcher
National Institute for Economic Research, Republic of Moldova

Abstract: The article compares the economic efficiency of enterprises, depending on their form of ownership, based on the data of the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova. As a result of the analysis, the author illustrated the differences between enterprises of various forms of ownership in terms of indicators such as labor productivity, profitability, staff remuneration, profitability of fixed assets and inventory turnover.

Keywords: enterprise; form of ownership; private ownership; foreign ownership; joint ownership; mixed ownership; economic efficiency; the Republic of Moldova.

JEL Classification: D23, D24, D29, O12

Аннотация: В статье проводится сравнение экономической эффективности предприятий, в зависимости от их формы собственности, на основе данных Национального Бюро Статистики Республики Молдова. В результате проведенного анализа автор проиллюстрировал различия предприятий различных форм собственности по таким показателям, как производительность труда, прибыльность, уровень оплаты труда персонала, рентабельность основных активов, оборачиваемость запасов.

Примечание: Данная статья подготовлена в рамках проекта 20.80009.1606.38 "Evaluarea multidimensională și dezvoltarea ecosistemului antreprenorial la nivel național și regional în vederea impulsării sectorului IMM în Republica Moldova".

Ключевые слова: предприятие; форма собственности; частная форма собственности; иностранная форма собственности; совместная форма собственности; смешанная форма собственности; экономическая эффективность; Республика Молдова.

Классификация JEL: D23, D24, D29, O12

Введение. В экономической литературе сохраняет актуальность вопрос об эффективности предприятий в зависимости от их формы собственности. Именно форма собственности зачастую становится решающим аргументом для утверждений некоторых авторов о преимуществах частных предприятий над государственными, предприятий с иностранными инвестициями – над местными, и т.д. Насколько оправданы такие утверждения, может показать анализ показателей, характеризующих экономическую эффективность предприятий различных форм собственности.

Методология исследования. Экономическая эффективность определяется путем соотношения экономического результата и затрат, породивших этот результат (эффект). Для объективного сравнения показателей эффективности предприятий различных форм собственности в Республике Молдова были использованы административные данные Национального Бюро Статистики (НБС). В соответствии с классификатором форм собственности Республики Молдова [2], для анализа были выбраны следующие основные формы собственности предприятий: I. Собственность Республики Молдова: (1) публичная собственность, (2) частная собственность, (3) смешанная собственность (публичная и частная) без иностранного участия, II. Иностранная собственность, III. Совместная собственность. Основой для расчета анализируемых показателей эффективности предприятий послужили следующие показатели из финансовых отчетов предприятий за 2010-2019 гг. [3], агрегированные НБС: число предприятий, численность работников, доходы от продаж,

прибыль (убыток) до налогообложения, расходы на оплату труда, стоимость долгосрочных активов, стоимость запасов.

Анализ показателей эффективности предприятий различных форм собственности. В 2019 г. в Молдове общее число предприятий, предоставляющих финансовые отчеты, составило 56,7 тыс.ед. Основную долю из них, по данным НБС, составляют предприятия частной формы собственности. Иностранные предприятия в 2019 году составляли 4,6%, совместные предприятия (с иностранным участием) – 2,9%. Предприятия государственной формы собственности составляют наименьшую долю из числа молдавских предприятий - 2,2% (из которых 2,1% - публичные предприятия и 0,1% - предприятия смешанной собственности). За период 2010-2019 гг. численность предприятий всех форм собственности в Молдове имело общую тенденцию к росту. Финансовый кризис 2015 года привел к временному сокращению числа предприятий, после которого рост возобновился. Следует отметить, что в результате кризиса наиболее пострадали предприятия частной формы собственности: в 2015 их число сократилось на -2430 ед. (или на -5,1 п.п.) от уровня предыдущего года. На численность предприятий с участием иностранной собственности кризис повлиял значительно слабее: в 2015 г. их число снизилось на -83 ед. (или на -1,9 п.п.) по сравнению с 2014 годом. Число предприятий публичной собственности продолжало расти на протяжении всего периода 2010-2019 гг.

Из общей численности работников предприятий, сдающих финансовые отчеты, 62,0% занято на местных предприятиях частной формы собственности, 21,8% - на государственных либо смешанных предприятиях, 16,2% - на предприятиях с иностранным капиталом (иностранной либо совместной форм собственности). Доля персонала предприятий различных форм собственности обусловлена средним размером предприятия. Средний размер предприятия в республике составляет 9,7 человек (График 1). Наибольший показатель средней численности персонала в расчете на 1 предприятие в 2019 году наблюдался в секторе государственных предприятий и предприятий с долей государственной собственности: в среднем на одном предприятии было занято более 99 человек. По данным НБС [1], среди государственных предприятий и предприятий с долей государственной собственности наиболее высок процент крупных и средних предприятий (9,1% и 20,9% в 2019 соответственно). Средняя численность персонала в расчете на 1 предприятие с иностранным капиталом составляет 21,2 человека (среди данной группы предприятий доля крупных предприятий составляет 4,7%, доля средних - 5,0%). Наименьшим размером (и, соответственно, наибольшей уязвимостью) характеризуются предприятия частной формы собственности: 6,7 человек в среднем на 1 предприятие в 2019. Соответственно, данная группа предприятий характеризуется наименьшей долей крупных и средних предприятий (1,0% и 1,8% соответственно) и наибольшей долей микро-предприятий с численностью работников до 9 человек (86,6%).

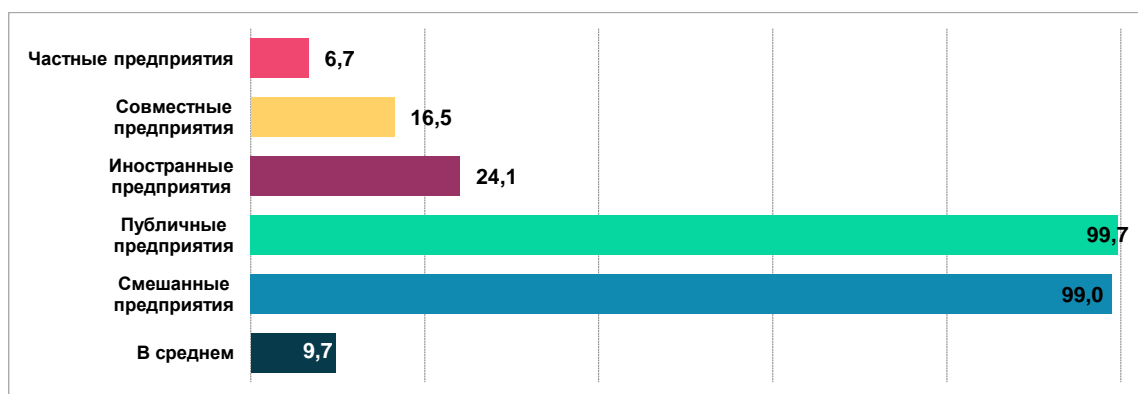

График 1. Средняя численность персонала на 1 предприятии в 2019, по формам собственности (чел.)

Источник: Данные НБС.

В общем объеме доходов от продаж предприятий, действующих на территории Республики Молдова, 61,3% было получено местными предприятиями частной формы собственности; 18,8% - иностранными предприятиями; 9,6% - совместными предприятиями; 10,3% - предприятиями, которые полностью или частично находятся в собственности государства. По показателю объема доходов от продаж в расчете на 1 работника (производительность труда) предприятия с участием иностранного капитала являются абсолютными лидерами (График 2): наиболее высокая производительность труда в 2011-2019 с устойчивым ростом на протяжении всего периода наблюдалась на предприятиях совместной формы (1425,3 тыс. леев в 2019). На иностранных предприятиях производительность труда изменялась неравномерно: в 2012 и 2016-2017 наблюдалось сокращение данного показателя, а в 2010-2011, 2013-2015, 2018-2019 – рост (График 2).

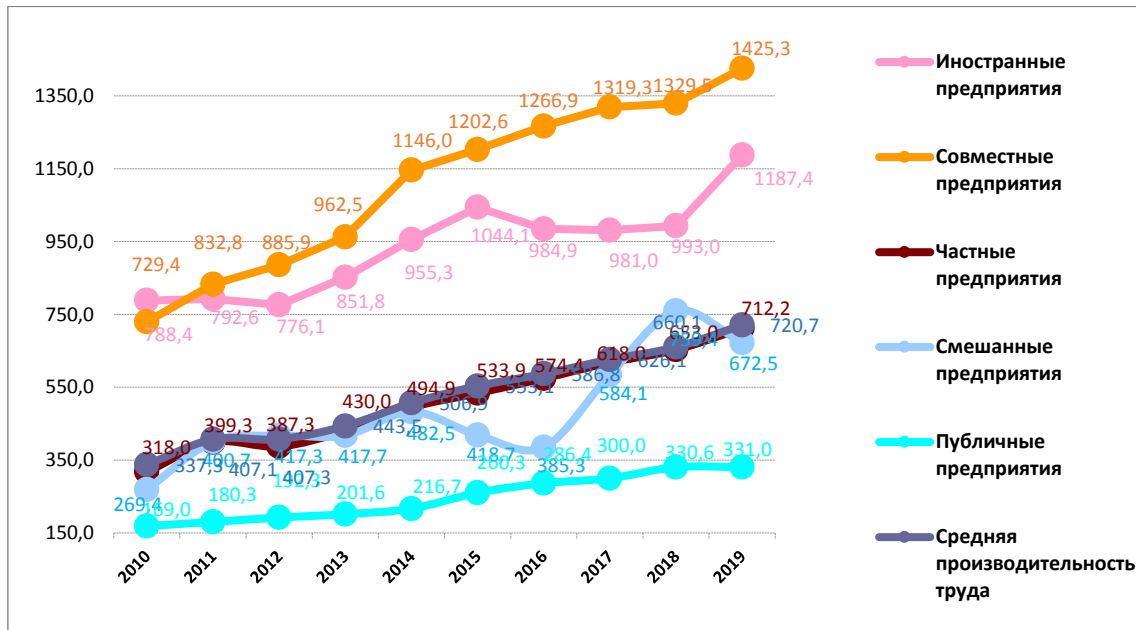

График 2. Доходы от продаж в расчете на 1 работника (производительность труда) на предприятиях различных форм собственности в 2010-2019 (тыс.леев).

Источник: Данные НБС.

В 2019 на иностранных предприятиях объем доходов от продаж в расчете на 1 работника составил 1187,4 тыс. леев. На частных предприятиях производительность труда практически в два раза ниже, чем на предприятиях с участием иностранного капитала: в 2019 г. доходы от продаж в расчете на 1 работника составили 712,2 тыс.леев. Близкий по значению уровень производительности труда также был достигнут на предприятиях смешанной формы собственности с долей государства, но при этом тенденция изменения данного показателя была более неравномерной, со значительными сокращениями в 2015-2016 и 2019 гг. Несмотря на то, что производительность труда на государственных предприятиях устойчиво росла на протяжении всего периода 2010-2019, значение показателя доходов от продаж в расчете на 1 работника оказалось наименьшим: 331,0 тыс. леев в 2019, что более чем в два раза ниже аналогичного показателя предприятий частной формы собственности и более чем в четыре раза ниже аналогичного показателя совместных предприятий (График 2).

По результатам 2019 г. предприятия всех форм собственности получили прибыль до налогообложения. Из общей суммы прибыли, 71,2% было заработано местными частными предприятиями, 15,8% - иностранными предприятиями, 9,3% - совместными предприятиями, 3,5% - публичными предприятиями и 0,1% - предприятиями смешанной формы собственности. Частные предприятия на протяжении 2010-2019 гг. оканчивали год с прибылью. Только 2012 год характеризовался резким падением прибыли, заработанной данным сектором (более чем в 3 раза по сравнению с 2011 г.). В последующий период 2013-

2019 размер прибыли частных предприятий имел постоянную тенденцию к росту (от 4271,2 млн.леев в 2013 до 18696,4 млн.леев в 2019) (График 3). Несмотря на то, что предприятия участием иностранной собственности характеризуются наиболее высокой производительностью труда на протяжении всего периода 2010-2019, финансовый результат их деятельности изменялся крайне неравномерно. Так, в 2014 и 2015 гг. совместными предприятиями был получен убыток в размере -1528,4 млн леев и -2775,5 млн леев соответственно. И наоборот, 2017 год характеризовался наиболее высоким размером прибыли, полученным предприятиями с участием иностранного капитала за весь анализируемый период (+8787,1 млн леев), в основном за счет роста более чем в 2 раза по сравнению с 2016 г. прибыли совместных предприятий (График 3). Также неустойчивый финансовый результат характерен для предприятий публичной и смешанной форм собственности: публичные предприятия несли убыток в 2013-2015 гг., а смешанные предприятия – в 2013-2014 гг. (График 3).

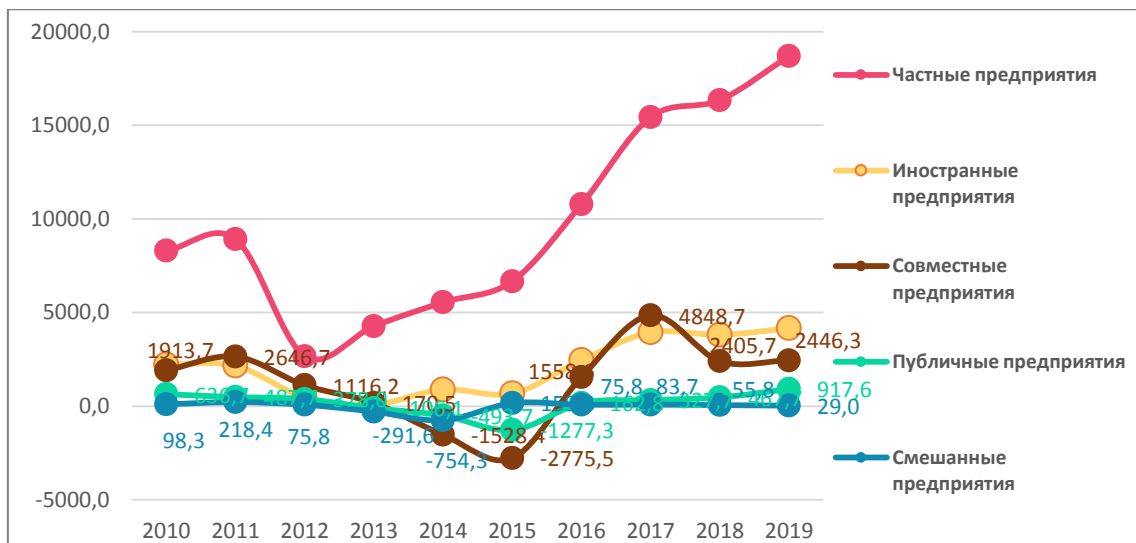

График 3. Прибыль (убыток) до налогообложения на предприятиях различных форм собственности в 2010-2019 (млн леев).

Источник: Данные НБС.

Полные расходы на оплату труда персонала в 2019 на предприятиях, функционирующих в Республике Молдова, составили 40,3 млрд леев. Из них 48,8% были выплачены предприятиями частной формы собственности, 26,6% - публичными предприятиями и предприятиями с долей государственной собственности, 18,1% - иностранными предприятиями и 6,5% - совместными предприятиями. Средний уровень выплат на 1 работника в 2019 г. составил 6,1 тыс.леев (График 4). Среднемесячная сумма оплаты труда одного работника на предприятиях с участием иностранной собственности примерно в 1,5 раза превышает средний по Республике уровень и составила в 2019 г. 9,2 тыс.леев (9,6 тыс леев на иностранных предприятиях и 8,2 тыс леев на совместных предприятиях). Также относительно высоким уровнем оплаты труда характеризуются смешанные предприятия: в 2019 среднемесячная сумма в расчете на 1 работника составила 8,1 тыс. леев. Но следует отметить, что в данной группе предприятий за 2010-2019 темпы роста оплаты труда были особенно неравномерными. Предприятия публичной формы собственности, наоборот, характеризуются равномерным темпом роста оплаты труда в 2010-2019, но средняя сумма оплаты труда несколько ниже: 7,4 тыс.леев в 2019. Наиболее низкий уровень оплаты труда наблюдался на местных предприятиях частной формы собственности: 4,8 тыс леев в 2019, что в 1,3 раза ниже среднего уровня по стране (График 4).

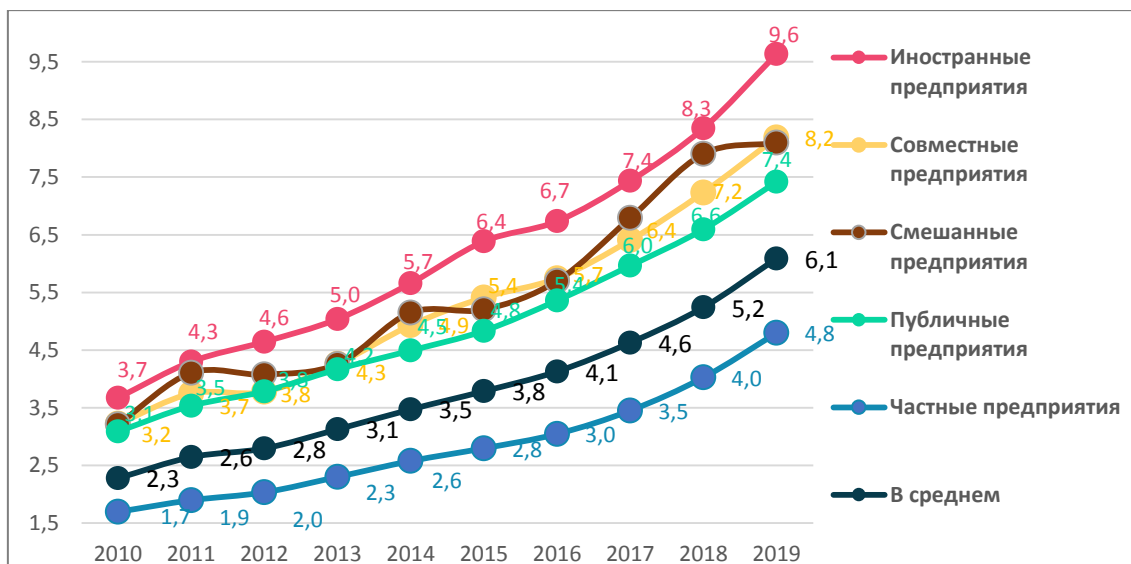

График 4. Ежемесячная оплата труда персонала на предприятиях различных форм собственности в 2010-2019 (тыс. леев).

Источник: Данные НБС.

Для оценки эффективности использования активов на предприятиях может также служить такой финансовый показатель, как рентабельность долгосрочных активов (рассчитываемый как соотношение чистой прибыли к стоимости долгосрочных активов). Как показали расчеты на основе данных НБС, коэффициент рентабельности долгосрочных активов в 2019 году имел наибольшее значение на предприятиях частной формы собственности: 25,7% (при среднем уровне 15,9%). На иностранных предприятиях данный коэффициент составил 22,7%, на совместных предприятиях – 7,9%. Самые низкие значения коэффициента рентабельности долгосрочных активов наблюдались на предприятиях публичной формы собственности (2,3%) либо с долей публичного капитала (0,6%) (График 5).

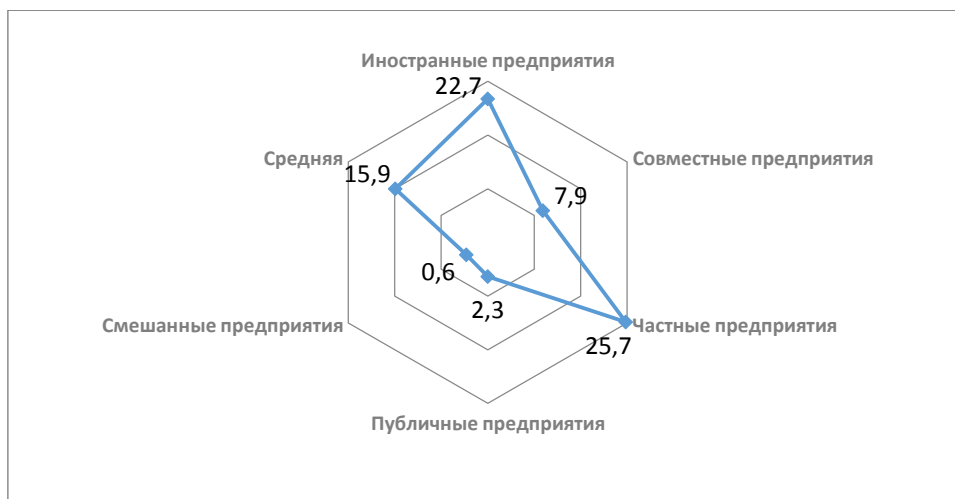

График 5. Рентабельность долгосрочных активов на предприятиях различных форм собственности в 2019 (%).

Источник: Данные НБС.

Запасы на предприятиях призваны обеспечить бесперебойную работу экономической единицы. Оборачиваемость запасов, т.е. показатель, характеризующий количество запасов и эффективность управления ими на предприятии, рассчитывается как частное от деления себестоимости продаж на среднегодовой остаток запасов. В среднем по предприятиям республики значение данного коэффициента в 2019 составляло 4,1. Наибольшее значение

данного коэффициента наблюдается на предприятиях публичной формы собственности (9,9) и смешанной собственности с долей публичного капитала (6,0). На предприятиях с участием иностранного капитала его значение составляло 5,2, а на частных предприятиях – 3,4 (График 6).

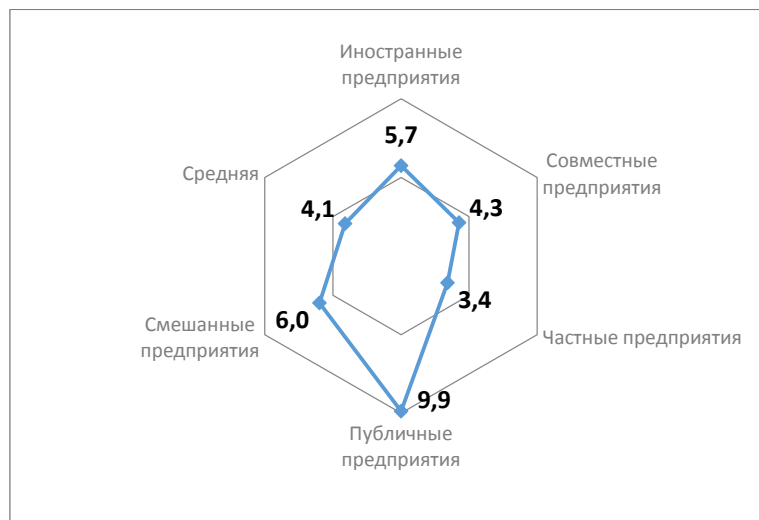

График 6. Оборачиваемость запасов на предприятиях различных форм собственности в 2019 (%).

Источник: Данные НБС.

Выводы. Таким образом, проведенный анализ позволил сравнить характеристики и эффективность предприятий различных форм собственности по ряду показателей. Обобщенные результаты представлены в таблице ниже:

Таблица 1

Сравнительная характеристика эффективности предприятий различных форм собственности в Республике Молдова

Показатель	Частные предприятия	Предприятия с публичным капиталом (публичные и смешанные)	Предприятия с иностранным капиталом (иностраннные и совместные)
Число предприятий	Составляют основную массу по числу предприятий	Наименьшее количество по числу предприятий	Небольшая доля в общей численности предприятий (с преобладанием иностранных предприятий)
Среднесписочная численность персонала	В среднем - наименьшие по размеру (6,7 чел. занято в среднем на 1 предприятии) с наибольшей долей микропредприятий. Наиболее подвержены влиянию экономических и финансовых кризисов (через сокращение числа предприятий и рабочих мест)	В среднем – наиболее крупные по размеру (более 99 чел. занято в среднем на 1 предприятии) с наибольшей долей крупных и средних предприятий. Наиболее устойчивы в периоды экономических и финансовых кризисов	Относительно небольшая численность персонала в среднем на 1 предприятии (21,2 чел.). Более высокая доля крупных и средних предприятий, чем в группе местных частных предприятий. Относительно более высокая устойчивость в периоды экономических и финансовых кризисов (по количеству предприятий и занятых работников), по сравнению с местными частными предприятиями
Доходы от продаж (производительность труда)	Уровень и динамика производительности труда (объем продаж на 1 работника) практически совпадают со средним уровнем по стране	Наименьший уровень производительности труда, особенно на публичных предприятиях	Наиболее высокая производительность труда (объем продаж на 1 работника), в 1,7 раз превышающая средний уровень по стране. Абсолютные лидеры по производительности труда – совместные предприятия

Прибыль (убыток) до налогообложения	Наиболее длительный период устойчивого роста прибыли до налогообложения (2012-2019)	Низкие темпы роста прибыли до налогообложения на протяжении всего периода 2010-2019. Наиболее длительный период, когда были получены убытки	Неустойчивая динамика изменения размера прибыли; несение сектором убытка в период финансового кризиса 2015 г.
Оплата труда	Наименьший средний уровень размера оплаты труда: в 1,3 раза ниже среднего уровня по стране	Достаточно высокий средний уровень оплаты труда: примерно в 1,2 раза выше среднего уровня по стране	Наиболее высокий средний уровень оплаты труда: в 1,5 раза выше среднего уровня по стране
Рентабельность долгосрочных активов	Характеризуются наибольшим значением индекса рентабельности долгосрочных активов, т.е. наиболее высокой эффективностью их использования	Характеризуются наименьшим значением индекса рентабельности долгосрочных активов, т.е. низкой эффективностью их использования	Характеризуются неоднородностью индекса рентабельности долгосрочных активов: иностранные предприятия демонстрируют более высокую эффективность (индекс рентабельности активов выше среднего уровня), чем совместные предприятия (индекс рентабельности активов ниже среднего уровня).
Оборачиваемость запасов	Характеризуются наименьшим значением коэффициента оборачиваемости запасов	Характеризуются наиболее высоким значением коэффициента оборачиваемости запасов	Характеризуются значением коэффициента оборачиваемости запасов выше среднего; на иностранных предприятиях его значение выше, чем на совместных

Литература:

1. Biroul Național de Statistică. Banca de date statistice Moldova [on-line]. [citat 22 septembrie 2021]. Disponibil: <https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774>
2. Biroul Național de Statistică. Clasificatorul formelor de proprietate [on-line]. 1997 [citat 22 septembrie 2021]. Disponibil: <https://statistica.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=385>
3. Standardul Național de Contabilitate ”Prezentarea situațiilor financiare”, anexa „Situațiile financiare” [on-line]. 2013 [citat 22 septembrie 2021]. Disponibil: https://statistica.gov.md/public/files/Formulare_rapoarte_financiare/Situatii_financiare_complet_si_simplificat_2020.pdf

ANALYSIS OF ACCOUNTING LEGISLATIVE REGULATIONS ON INSOLVENCY IN LIQUIDATION PROCEEDINGS: COMPARATIVE STUDY

ANALIZA REGLEMENTĂRII CONTABILE A PROCEDURILOR DE INSOLVENȚĂ: STUDIU COMPARAT

Neli MUNTEAN, PhD., Assoc.prof.

Technical University of Moldova, Republic of Moldova

Gabriela VALUȚA, PhD. student

Academy of Economic Studies of Moldova, Republic of Moldova

Vladimir PLOTNICOV, PhD., Assoc.prof.

Saint-Petersburg State University of Economics, Russia

Abstract: Unul dintre rolurile principale ale instituției de insolvență este reducerea asimetriei informaționale în rândul părților interesate. Obiectivul acestui articol constă în analiza reglementărilor contabile internaționale, evidențiind cele mai reușite și complete reglementări, precum și evidențierea punctelor forte ale acestora în vederea asigurării transparenței informaționale a procedurilor de insolvență/faliment. Pentru a ajunge la rezultatul scontat, a fost aplicată metoda de analiză a literaturii de specialitate și de analiză a actelor juridice internaționale ce reglementează atât procedurile de insolvență, cât și cele de restructurare. Până în prezent, nu există o legislație unică care poate fi aplicată la nivel internațional. Fiecare țară își modelează prevederi legislative în dependență de nivelul de dezvoltare și transformare structurală a economiei, deși implementarea unor standarde internaționale ar avea avantajele sale. Autorii au propus spre corelare nivelul de dezvoltare a țării și legislația existentă în acea țară.

Cuvinte cheie: informații contabile, faliment, insolvență

Introducere

Cercetările în domeniul falimentului unei entități sunt relevante deoarece au drept scop eficientizarea procedurilor de insolvență și restructurare. În țările dezvoltate, prima lege în domeniul falimentului a fost elaborată în legislația Marii Britanii în anul 1732. Apoi, în 1800, au urmat Statele Unite, Franța, Spania și Germania. Pentru prima dată pedeapsa pentru faliment era închisoarea. După care, a urmat procedura de reorganizare stipulată în legislația din Austria în 1914. Procedura modernă de reorganizare a firmelor apare abia în anul 1978 în legislația SUA, după care urmează reforme legislative în Italia (1979), Franța (1985), Marea Britanie (1986), Noua Zeelandă (1989), Australia și Canada (1992), Germania (1994 și 1999), Suedia (1996), Japonia și Mexic (2000). În ceea ce privește Rusia și alte țări post-sovietice, studiul acestui subiect de cercetare datează cu începutul anilor 1990. Anume în această perioadă au avut loc primele cazuri de faliment și primele modificări legislative în această direcție.

La nivel internațional, Westbrook, Jay (2003) [14] subliniază o mulțime de elemente comune în legislația privind falimentul/insolvenței:

- Importanța reorganizării în favoarea lichidării.
- Creditorii garantați implicați în procesul reorganizării.
- Parteneriat internațional pentru firme transnaționale.

Recomandările Comisiei Europene [3] prevăd elaborarea sistemelor de prevenire a problemelor financiare, dezvoltarea competențelor de soluționare a cazurilor de criză și oferirea de noi șanse firmelor falimentare.

De menționat că, pentru a implementa o “strategie de raportare financiară” adoptată de Comisia Europeană în iunie 2000, Uniunea Europeană a aprobat în 2002 o Reglementare Contabilă prin care le cere tuturor companiilor UE cotate să respecte principiile și prevederile IFRS în situațiile financiare consolidate începând cu 2005, cu anumite excepții.

Metodologia cercetării

Lucrarea dată are ca scop oferirea răspunsurilor la următoarea întrebare: Care sunt actele legislative contabile de reglementare a procedurilor de insolvență în alte țări?

În acest scop, a fost aplicată metoda de analiză a literaturii științifice, iar pe parcursul studiului a fost aplicată metoda universală a dialecticii și procedeele acesteia: deducția și inducția, sinteza și analiza, analogia, corelarea, abstracția științifică. Concomitent au fost folosite așa metode ca: analiza comparativ-critică asupra literaturii, abordarea constructivistă, abordarea pozitivistă.

Baza teoretică și metodologică de cercetare a prezentei lucrări o constituie lucrările fundamentale ale savanților din S.U.A., statele C.S.I., Europa, și din alte țări, actele normative și legislative ale Republicii Moldova, Cehia, Slovacia, Polonia, Canada, etc.

Rezultate și discuții

Declanșarea procedurii de insolvență are drept scop protejarea creditorilor, în așa mod ca, aceștia să-și recupereze datoriile, cel puțin parțial. Prevederile legale trebuie să garanteze această protecție, prin intermediul unor așa reglementări ce ar favoriza disciplina și integritatea la nivelul managementului financiar al entității aflate în proces de insolvență (Wessels, Markell și Kilborn, 2009) [13]. Reglementările contabile pentru companiile aflate în proces de insolvență variază semnificativ de la o țară la alta. Acest articol are drept scop analiza legislației mai multor țări în detaliu. Vom analiza reglementările contabile de bază privind procedurile de insolvență din SUA, Canada, Cehia, Slovacia, Polonia și Republica Moldova. Am ales să analizăm reglementările legale ale acestor țări deoarece ne dorim să comparăm prevederile legislative ale țărilor cu tradiție îndelungată în domeniul falimentului (SUA, Canada) cu prevederile legislative ale țărilor cu o tradiție relativ scurtă în acest domeniu.

Cazul Statelor Unite ale Americii

Principiile Generale de Contabilitate (GAAP) [5] ale SUA stipulează că, în cazul în care o companie se află în dificultate financiară, principiul continuității activității nu se respectă, aceasta trebuie să adopte așa-numitele principii contabile în cazul lichidării. Conform GAAP SUA, toate activele ar trebui să fie evaluate la valoare justă. Mai mult, prevederile GAAP SUA stipulează că, odată ce falimentul este iminent, entitatea își sistează activitatea.

Totodată, compania ar trebui să modifice setul de situații financiare care urmează a fi publicate. În locul situațiilor ordinare (bilanțul, situația de profit și pierdere sau situația fluxului de numerar), entitatea trebuie să întocmească (ASC-205-30-45) [5]:

- situația activelor nete în lichidare (a statement of net assets in liquidation);
- situația modificărilor de capital în lichidare (a statement of changes in net assets in liquidation).

Ambele declarații sunt destul de simplu de elaborat, scopul acestora fiind evaluarea patrimoniului entităților aflate în procedura de insolvență. În general, GAAP SUA sunt reglementările contabile cele mai detaliate în domeniul procedurilor de insolvență.

Cazul Canadei

În Canada, ca și în SUA, instituția insolvenței este o problemă de jurisdicție federală. Adică, procedurile de insolvență în Canada sunt reglementate de următoarele două legi:

- 1) the Bankruptcy and Insolvency Act (BIA);
- 2) Companies Creditors Arrangement Act (CCAA).

Atât în conformitate cu prevederile BIA, cât și cu cele ale CCAA, debitorii sunt obligați să întocmească un bilanț extins care să conțină informații referitoare la valoarea justă a activelor, valoarea activelor gajate, cât și valoarea estimată disponibilă a creanțelor negarantate (Haskin și Haskin, 2012) [7]. Informațiile din bilanț reprezintă un instrument important pentru ca instanțele de judecată, creditorii și publicul larg să evalueze imediat care este situația financiară reală a debitorului și în ce măsură vor fi soluționate creanțele acestora.

În ceea ce privește reglementările contabile la entitățile de interes public, GAAP canadian este convergent cu Standardele Internaționale de Raportare Financiară (IFRS), ceea ce înseamnă că nu există reglementări contabile separate pentru companiile aflate în proces de insolvență.

Cazul Republicii Ceha

În Republica Cehă există mai multe reglementări contabile, cel mai relevant fiind Legea Contabilității (Accounting Act) [3]. Totuși, acest document nu conține aproape niciun fel de cerințe specifice cu privire la modul de ținere a contabilității și/sau modul de raportare în cazul companiilor care au intrat în procedură de insolvență.

Al doilea act normativ în domeniul contabilității este Decretul de contabilitate (Accounting Decree). Acest document, la fel, nu conține reglementări cu privire la procedurile de insolvență. Dar, există Standardul de contabilitate ceh nr. 21, care reglementează exclusiv modul de ținere a contabilității și/sau modul de raportare pentru companiile care au intrat în procedură de insolvență sau de restructurare. Problema majoră a acestui standard este că nu a fost actualizat din 2004, deși au existat modificări legale majore în Republica Cehă de atunci.

Astfel, putem conchide că reglementările contabile a procedurilor de insolvență din Republica Cehă sunt insuficiente comparativ cu cele din SUA GAAP.

Cazul Slovaciei

Regulile de ținere a contabilității în Slovacia sunt descrise în Legea contabilității slovace [9], care din punct de vedere istoric derivă din aceeași lege ca și cea cehă. Prin urmare, informațiile furnizate în Legea contabilității în ceea ce privește procedurile de insolvență sunt foarte limitate fiind descrise doar sub aspect tehnic. De asemenea, nu se precizează clar că insolvența prin lichidare este un semn clar că ipoteza continuității activității nu mai este valabilă.

Cazul Poloniei

Spre deosebire de Republica Cehă și Slovacia, în Polonia, există diferite acte juridice ce reglementează atât procedeele de insolvență, cât și cele de restructurare. Principala sursă poloneză în acest domeniu este Legea contabilității. Aceasta oferă entităților nu doar recomandări în ceea ce privește modul de abordare al principiului continuității activității, și metoda de evaluare a activelor, dar descrie mai detaliat aspecte specifice procedurilor de insolvență, cum ar fi: inventarierea.

Totuși, standardele de contabilitate ale Poloniei nu solicită, modificarea structurii situațiilor financiare companiilor aflate în proces de insolvență.

Cazul Republicii Moldova

În Republica Moldova, falimentul este reglementat în primul rând de Legea insolabilității Nr. 149 din 29.06.2012 revizuită și intrată în vigoare la 13.07.21[8]. Prin această lege se instituie cadrul juridic și se stabilește procedura colectivă privind satisfacerea creanțelor creditorilor, aplicarea procedurii restructurării sau a falimentului și distribuirea produsului finit. Aici apare pentru prima dată procedura accelerată de restructurare ce presupune activități pre-insolvabilitate care, din păcate, nu se aplică asupra agenților economici aflați deja în proces de insolabilitate.

Am putea menționa că, comparativ cu alte țări emergente, Republica Moldova are un potențial legislativ mai bogat, care descrie mai detaliat procedurile ce preced insolabilitatea. Totuși, din punct de vedere contabil, nici una nu subliniază exact valoarea la care patrimoniul ar trebui estimat în momentul de decontare sau înstrăinare a activelor în timpul procesului de lichidare. Legea contabilității și raportării financiare nr. 287 din 15 decembrie 2017, articolul 25-26 subliniază câteva cerințe în cazul prezentării situațiilor financiare în cazul reorganizării firmei sau a lichidării acesteia și anume ce ține de întocmirea situației financiare și transmiterea bunurilor în proprietatea creditorului în conformitate cu decizia instanței de judecată, dar nici aici nu este specificată valoarea contabilă estimată a creanțelor recuperate, sau cheltuielile privind reorganizarea sau lichidarea firmei. Deci, aceste lacune reprezintă pârghii de lucru privind sporirea eficacității în legile ce reglementează insolabilitatea.

Concluzii

Până în prezent, nu există o legislație unică care poate fi aplicată la nivel internațional. Fiecare țară își modelează prevederile legislative în dependență de nivelul de dezvoltare și transformare structurală a economiei, deși implimentarea unor standarde internaționale ar avea avantajele sale. Autorii au propus spre corelare nivelul de dezvoltare a țării și legislația existentă în acea țară.

Nevoile de informații contabile ale părților la procedura de faliment se referă atât la evaluarea riscului de faliment, la motivele inițierii procedurii judiciare, la alegerea tipului de procedură, cât și la evaluarea anumitor etape ale activităților în cadrul procedurilor judiciare [1].

Legeslația cu privire la insolvabilitate a oricărei țări se referă, în special, la companiile aflate în dificultate financiară. În unele țări (de exemplu, SUA, Republica Cehă, Slovacia, republica Moldova) legea insolvabilității/falimentului reglementează atât procedurile de insolvență, cât și cele de restructurare. Totuși, sunt țări, precum Polonia sau Canada, în care au fost elaborate acte juridice separate pentru reglementarea atât a procedurilor de insolvență, a modului de lichidare a activelor unui debitor, cât și a celor de restructurare judiciară.

Astfel, în toate țările analizate în această cercetare, în afară de SUA, nu există cerințe de modificare sau întocmire a unor situații financiare diferite pentru companiile aflate în proces de lichidare.

Mai mult, ar trebui să indicăm faptul că țările cu o tradiție mai scurtă a economiei de piață (adică Polonia, Republica Cehă și Slovacia) tind să se concentreze asupra aspectelor tehnice ale insolvenței/falimentului, în timp ce țările cu o economie de piață mai tradițională (și anume SUA) se concentrează pe adevăratele aspecte economice ale acestei instituții.

Trecerea în revistă a literaturii de specialitate și analiza reglementărilor legale cu privire la informațiile utilizate în procedurile de faliment în diverse țări din lume indică o abordare diferențiată a rolului informațional al contabilității în cazul falimentului companiei.

Referințe:

1. Apostol, Ciprian (2015), Studiu privind rolul guvernantei corporative în asigurarea transparenței informațiilor financiare. *Audit Financiar*. 2015, Vol. 13 Issue 128, p10-78. 14p.
2. Banca Mondială (2004), *Global Insolvency Law Database – Insolvency Overview – Germany, France, United Kingdom*
3. Bauer, K. and Hospodka, J. (2019). Rules for preparation and publishing of financial statements in bankruptcy and reorganization proceedings – evidence from Poland and the Czech Republic. *Conference proceedings ACFA 2019*. Prague: University of Economics in Prague.
4. Comisia Europeană (2003), *Best Project on Restructuring, Bankruptcy and a Fresh Start*. Final Report of the Expert Group, Bruxelles
5. FASB (2017). *FASB Accounting Standards Codification Notice to Constituents*. (US GAAP). [online]. [cit. 2021.10.03]. Available at: <https://asc.fasb.org/>.
6. Hart, Oliver (1999), *Different approaches to bankruptcy*, Banca Mondială, Washington
7. Haskin, D.L. and Haskin, T.E. (2012). Hierarchy of US GAAP vs. IFRS – the Case of Bankruptcy Accounting. *International Business & Economics Research Journal*. The Clute Institute. <https://doi.org/10.19030/iber.v11i4.6874.ASPE>, §100.52
8. *Legea insolvabilității nr. 149 din 29.06.2012*. Publicat : 14-09-2012 în *Monitorul Oficial Nr. 193-197 art. 663*.
9. Pelák, J. (2018). Různé role auditora v oblasti insolvence. In: *Bulletin Komory certifikovaných účetních*. Published 04/2018
10. Ratcliffe, T. and Munter, P. (1991). *Financial reporting under Chapter 11*. The CPA Journal. New York State Society of CPAs.
11. SAFTA, I. L., SABAU (POPA), A. I., MUNTEAN, N. *Bibliometric Analysis of the Literature on Measuring Techniques for Manipulating Financial Statements*. În: *Risks* 2021, 9(7), 123. Disponibil: <https://doi.org/10.3390/risks9070123>
12. Stiglitz, Joseph (2003), *Bankruptcy Laws: Basic Economic Principles*, în volumul „Resolution of Financial Distress: An International Perspective on the Design of Bankruptcy Laws”, (ed.: Stijn Claessens, Simeon Djankov), Washington
13. Wessels, B., Markell, B.A., and Kilborn J.J. (2009). *International cooperation in bankruptcy and insolvency matters*. A joint research project of American College of Bankruptcy and Insolvency Institute. New York, NY: Oxford University Press.
14. Westbrook, Jay (2003), *Systemic Corporate Distress: A Legal Perspective*, în volumul „Resolution of Financial Distress: An International Perspective on the Design of Bankruptcy Laws”, (ed.: Stijn Claessens, Simeon Djankov), Washington

PERFORMANCE VERSUS WELFARE

Ciprian APOSTOL, PhD., Associate professor
"Alexandru Ioan Cuza" University, Iasi, Romania

Abstract: The new economy requires rapid development, which imposes a fast pace and in order to be able to resist in such an environment, both companies and people, guided by the desire for more, are involved in a continuous rush to earn more money. In addition to the immediate benefits, this almost robotic life is accompanied by a number of disadvantages both at the level of society and, especially at the level of the individual: pollution, increasing the number of diseases due to stress and/or fatigue, products food and non-food harmful to health, alienation from loved ones etc. Therefore, this study warns that performance may be accompanied by welfare, but also by some unwanted elements. The purpose of this article is to reflect the negative effects of the pursuit of money and to warn that this can have a major negative impact on the individual, but not only. The research method is non-participatory observation, and data from statistical bodies, media and literature were used as sources of information. The research results aim to capture the negative effects generated by the continuous struggle for performance and/or welfare, and future research directions are aimed at finding alternatives that ensure a balance between performance and welfare, without having significant repercussions on environment.

Keywords: performance, welfare, money, disadvantages

JEL classification: M00

Rezumat: Noua economie presupune o dezvoltare rapidă, care impune un ritm alert, iar pentru a putea rezista într-un astfel de mediu, atât companiile, cât și oamenii, ghidați de dorința de mai mult, sunt antrenați într-o fugă continuă pentru a câștiga mai mulți bani. Pe lângă avantajele imediate, această viață aproape robotizată este însoțită și de o serie de multe dezavantaje atât la nivel de societate, cât, mai ales la nivel de individ: poluare, creșterea numărului de îmbolnăviri pe fond de stres sau/și de oboseală, produse alimentare și nealimentare nocive sănătății, înstrăinarea de cei dragi etc. De aceea, în acest studiu se atenționează asupra faptului că performanța poate fi însoțită de bunăstare, dar și de unele elemente nedorite. Scopul acestui articol este de a reflecta efectele negative ale goanei după bani și de a atenționa că acest lucru poate avea un impact major negativ la nivel de individ, dar nu numai. Metoda de cercetare este observarea neparticipativă, iar ca surse de informații s-au folosit date provenite de la organisme de statistică, mass-media și literatura de specialitate. Rezultatele cercetării au în vedere surprinderea efectelor negative generate de lupta continuă pentru performanță și/sau bunăstare, iar viitoarele direcții de cercetare se doresc a fi îndreptate către găsirea de alternative, care să asigure un echilibru între performanță și bunăstare, fără a avea repercursiuni însemnate asupra mediului înconjurător.

Cuvinte cheie: performanță, bunăstare, bani, dezavantaje

Codul JEL: M00

Introducere

De-a lungul timpului, economia a cunoscut multiple etape în dezvoltarea ei, care au fost însoțite de multiple avantaje, dar și de unele dezavantaje. Chiar dacă avantajele sunt multiple, de necontestat, vizibile și au avut mereu drept scop dezvoltarea societății și bunăstarea individului, totuși, nu ar trebui să neglijăm efectele negative ale acestei evoluții galopande, plecând de la primele momente, în care omul a transformat elemente naturale în produse prelucrate antropice și finalizând cu economia actuală, cunoscută și sub sintagma de noua economie sau economia cunoașterii. Dacă unele efecte sunt minore și pot fi reparate, altele, din păcate, sunt ireversibile și au repercursiuni serioase asupra vieții pe pământ. Aproape că sunt zilnice știrile care divulgă noi surse de poluare sau care prezintă folosirea irațională a resurselor naturale, iar termeni precum încălzire globală, stres, viruși sau alimente infectate au devenit uzuali în vocabularul nostru, al tuturor. Dacă la toate acestea se adaugă și războaiele purtate sub diverse forme, obținem o imagine de ansamblu al dezastrului cauzat de

dezvoltarea umană pe pământ. Mai mult, observăm că în fuga după mai mulți bani sau pentru a atinge un anumit nivel de bunăstare, oamenii sunt în stare să muncească până la surmenare, alocând tot timpul acestui obiectiv prin neglijarea celui mai de preț dar, sănătatea.

Pornind de la aceste realități, în acest studiu se urmărește evidențierea efectelor negative ale unei dezvoltări care urmărește în primul rând performanța economico-financiară. Astfel, sunt surprinse consecințele la nivel mondial, la nivel de România și, nu în ultimul rând, la nivel de individ.

Revizuirea literaturii de specialitate

Calitatea vieții pe pământ a prezentat dintotdeauna un real interes pentru specialiști, motiv pentru care literatura de specialitate cuprinde un număr impresionant de articole și tratate care abordează acest subiect.

Studiile privind poluarea tratează toate aspectele acesteia, pornind de la cauze, niveluri, probleme, efecte, surse și continuând cu prevenirea, controlul acesteia, soluții, precum și alte aspecte. O simplă revizuire a literaturii de specialitate ne dezvăluie faptul că un număr impresionant de articole tratează diferite aspecte ale poluării, atât la nivel mondial (începând cu studii din anii 50 [7], [6] și terminând cu studiile cele mai actuale, respectiv din anul 2021 [8], [11]), cât și la nivel local [3], [12].

Dacă la nivel global, studiile privind efectele negative ale dezvoltării economico-sociale sunt orientate spre poluare cu tot ce presupune aceasta, la nivel de individ, acestea reflectă principalele neajunsuri ale acestuia, pornind de la înfometare (paradoxal, dar reprezintă o mare problemă chiar și pentru economia cunoașterii) și terminând cu bolile cauzate de diferiți factori, unii chiar generați de această fugă continuă după bani: stres, anxietate, obezitate etc. [4],[10]

Metodologia cercetării

Scopul articolului este de a evidenția efectele negative ale dezvoltării economico-sociale și de a atenționa că acest lucru poate avea un impact major negativ la nivel global, dar mai ales la nivel de individ. Metoda de cercetare o reprezintă observarea neparticipativă. Sursele de informații sunt constituite din date provenite de la organisme de statistică, mass-media și literatura de specialitate. Rezultatele cercetării se doresc a fi un semnal de alarmă pentru omenire cu privire la pericolele ce pot apărea în urma luptei continue pentru performanță și/sau bunăstare, iar viitoarele direcții de cercetare se doresc a fi îndreptate către identificare alternativelor, care să asigure un echilibru între performanță și bunăstare, fără a avea impact major asupra mediului înconjurător.

Efectele negative generate de lupta pentru atingerea performanței sau bunăstării

Conform dicționarului, performanța este definită ca o realizare deosebită într-un domeniu de activitate oarecare.[1] Dacă avem în vedere performanța la nivel de întreprindere, aceasta presupune crearea de valoare pentru acționari, satisfacerea cererii clienților, respectarea opiniilor angajaților și protejarea mediului înconjurător. [2]

Bunăstarea este definită ca situație materială bună, prosperă. [1]

Conform Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, „economia bunăstării” poate fi definită ca o economie care: [5]

- extinde oportunitățile persoanelor pentru a beneficia de o mobilitate socială ascendentă și pentru a-și îmbunătăți traiul;
- asigură transpunerea acestor oportunități în rezultate în materie de bunăstare pentru toate segmentele populației;
- diminuează inegalitățile;
- asigură durabilitatea socială și de mediu.

Cu toate că efectul dorit al acțiunilor întreprinse de omenire îl reprezintă o viață mai bună, cu acoperirea nevoilor de toate ordinele cât mai bine, totuși, de multe ori, rezultatele nu sunt deloc cele scontate, iar uneori sunt foarte grave.

La nivel mondial au apărut o serie de probleme, pentru care se caută soluții, dar care, se pare că, nu pot fi rezolvate. O primă mare problemă o reprezintă poluarea. Aceasta este rezultatul industrializării, exploatării necontrolate a resurselor și a altor activități întreprinse de om pentru o viață mai bună. Indiferent de formă, aceasta afectează destul de grav viața pe pământ și indiferent de eforturile depuse de diferite organisme (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, Organizația Națiunilor Unite, Uniunea Europeană etc.) se pare că lupta nu se va termina niciodată.

Ca urmare a poluării au apărut o serie de multe alte probleme cu care se confruntă întreaga lume, precum: efectul de seră, încălzirea globală, pandemii, topirea ghețarilor etc. O altă problemă o constituie războaiele, iar dacă la acest tablou mai adăugăm foametea, dar și obezitatea, precum și alte boli specifice secolului 21, dar și crizele economico-financiare, se obține o imagine de ansamblu destul de sumbră asupra calității vieții în viitorul nu prea îndepărtat. De exemplu, în prezent ne confruntăm cu cea mai mare pandemie a secolului generată de coronavirusul Covid-19. Cu acest virus au fost infectați până pe data de 25 octombrie 2021 un număr de 244.525.740 de persoane, din care 4.966.011 au decedat.[13] În plus, oamenii de știință de la Universitatea Aberystwyth din Marea Britanie avertizează că până în 2100, două treimi din gheața din zona Arctică se vor topi și astfel vor fi eliberate substanțe radioactive extrem de periculoase, dar și virusuri și bacterii, cel puțin 100 fiind rezistente la antibiotice. [9] Nici tensiunile militare dintre marile puteri nu ar trebui neglijate în acest tablou sumbru al viitorului vieții pe pământ.

În România, după înlăturarea regimului comunist, s-a trecut dintr-o criză-n alta:

- în anii 90, a fost criza generată de tranziția la democrație și economie de piață, care a condus la restructurarea, privatizarea sau închiderea a mii de întreprinderi;
- în 2009 – 2012 a apărut criza economică globală, iar oamenii și-au pierdut locurile de muncă;
- în anul 2020 a venit pandemia de Covid-19, care se dovedește a fi o veritabilă criză sanitară cu mii de infectări și decese zilnice (la data de 25 octombrie 2021 erau 1.571.115 cazuri de infectări și 44.980 decedați [14]), dar și cu multe alte consecințe economice și financiare (închiderea sectorului HoReCa, șomaj tehnic, concedieri, falimentul unor firme etc.).

La toate acestea se profilează spectrul crizei prețurilor din energie.

Pentru a întregi și acest tablou sumbru creionat României, mai adăugăm politizarea statului și corupția. Infiltrarea în structurile statului a loialiștilor politici și intrarea masivă în învățământ a profesorilor care au luat sub nota 7 la titularizare conturează imaginea de ansamblu a societății din România. Astfel, pe lângă subfinanțare, sistemul de învățământ din România a fost de-a dreptul „otrăvit”, atunci când profesori cu note de 2 și 3 și învățători fără calificare au început să pătrundă în educație sau când au apărut fabricile de diplome, respectiv o explozie de universități private, menite doar să ia bani, nu să facă performanță. Iar dacă la toate acestea mai adăugăm și învățământul online, dar și abandonul școlar, atunci putem observa că temelia societății românești, respectiv educația a fost erodată încet, dar sigur. Pătrunderea în aparatul statului pe bază de carnet, corupere sau de șpagă a condus la adâncirea problemelor României, care de treizeci de ani se confruntă mereu cu crize: criza tranziției postcomuniste, crize sociale, crize politice, crize guvernamentale, crize economice globale, criza forței de muncă, criza sanitară, criza prețurilor la energie, criza alimentară etc. Astfel, tot mai mediatizate sunt problemele legate de scăderea forței de muncă ca urmare a migrării populației sau cele legate de poluare ca urmare a exploatarea iresponsabilă a resurselor naturale (defrișări de păduri, exploatarea albiilor râurilor etc.), plus multe altele care sunt generate de corupție și de nivelul scăzut de educație.

În acest cadru, trebuie să ne raportăm și la individ, care, la rândul său vizează performanța sau bunăstarea și trebuie să se adapteze acestui mediu. Astfel, în fuga după bani, de multe ori ajunge să se neglijeze, să nu prețuiască cel mai important dar, sănătatea, și în afară de crizele amintite, acesta mai trebuie să facă față și unor altfel de crize (personale, familiale, materiale sau morale), care conduc la deteriorarea echilibrului psiho-emoțional și nu de puține ori îl aduc în zona disperării, anxietății, depresiei și chiar a dispariției fizice.

Din păcate, în această economie a cunoașterii, tot mai mulți indivizi se dedică foarte mult serviciului (unii devin chiar dependenți de muncă sau „workaholici”) și astfel își neglijează tot mai mult familia, dar și propria persoană, iar lucrul automatizat și prelungit presupune o serie de alte efecte negative, precum lipsa de mișcare, radierea ochilor și nu numai, nerespectarea meselor regulate pe zi etc., care conduc inevitabil la apariția și a altor boli. Nu de puține ori se pune întrebarea: muncim ca să trăim sau trăim ca să muncim?

Încă de la începutul studiului am afirmat că dezvoltarea economiei, bazată pe tehnologiile moderne și automatizare, are un impact pozitiv asupra condiției sociale, deoarece ușurează munca, dar, din păcate, are și un mare dezavantaj, și anume, afectează sănătatea. Astfel boli ca depresia,

dereglările de vedere, problemele cu auzul, formarea de cheaguri de sânge, obezitatea, dar și înfometarea sunt considerate cele mai frecvente boli ale secolului 21.

Concluzii

Evoluția și dezvoltarea economiei, dar și a societății, în general, au fost însoțite și de o serie de aspecte negative, care afectează traiul pe pământ, atât la nivel global, cât și la nivel de individ, deși factorii decizionali poartă o luptă continuă pentru a le înlătura sau a le diminua efectele. Cu toate că actuala etapă a dezvoltării economiei mondiale se bazează pe cunoaștere, în sensul folosirii tehnologiilor moderne și a inteligenței artificiale, totuși o serie de probleme legate de poluare, sănătatea individului, energie, resurse și altele de acest fel constituie în continuare o reală problemă pentru viața pe Terra.

Cu toate că lupta pentru performanță sau bunăstare, atât la nivel de societate, cât și la nivel de individ este însoțită de cele mai multe ori de multe avantaje, nu de puține ori, ca urmare a nerespectării regulilor jocului corect, apar, din păcate, și multe probleme, unele mai puțin grave, însă unele de-a dreptul ireparabile. De aceea, prin acest studiu se dorește a se atrage atenția asupra acestor probleme cu scopul identificării alternativelor de atingere a performanței sau bunăstării fără impact major asupra mediului înconjurător, respectiv printr-o dezvoltare durabilă.

Referințe:

1. Academia Română, Micul dicționar academic, ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 2010.
2. ACHIM, M., V., BORLEA, S., N., Analiza financiară a entității economice, Editura RISOPRINT, Cluj-Napoca, 2012.
3. BUJOR, L., BENCIU, F., VILCU, D.-M., BOGAN, E., CONSTANTIN, D. M., GRIGORE, E., Evaluation of the Anthropic Impact on the Environmental – Soil Factor Case Study: Alba Iulia Forest District, Romania, *International Journal of Academic Research in Environment & Geography*, 8(1), 2021, pp. 11–29.
4. CREGG, D., R., CHEAVENS, J., S., Gratitude Interventions: Effective Self-help? A Meta-analysis of the Impact on Symptoms of Depression and Anxiety, *Journal of Happiness Studies*, 22, 2021, pp. 413-445.
5. Consiliul Uniunii Europene, Economia bunăstării, [online]. 2019. [accesat 07.10.2021]. Disponibil: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10414-2019-INIT/ro/pdf>
6. DALY, C., Air Pollution and Causes of Death, *British Journal of Preventive & Social Medicine*, 13(1), 1959, pp. 14-27.
7. GAUFIN, A., R., TARZWELL, C., M., Aquatic invertebrates as indicators of stream pollution, *Public Health Reports*, 67(1), 1952, pp. 57-64.
8. MACLEOD, M., ARP, H., P., H., TEKMAN, M., B., JAHNKE, A., The global threat from plastic pollution, *Science*, Vol. 373, Issue 6550, 2021, pp. 61-65.
9. MINER, K., R., D'ANDRILLI, J., MACKELPRANG, R., EDWARDS, A., MALASKA, M., J., WALDROP, M., P., MILLER, C., E., Emergent biogeochemical risks from Arctic permafrost degradation, *Nature Climate Change*, 11, 2021, pp. 809–819.
10. SHRIVASTAVA S., R., SHRIVASTAVA P., S., World's hunger and obesity both on the rise: Time to intervene, *Mustansiriya Medical Journal*, Vol. 20, Issue 1, 2021, pp. 21-22.
11. TANG F., H., M., LENZEN, M., McBRATNEY, A., MAGGI, F., Risk of pesticide pollution at the global scale, *Nature Geoscience*, 14, 2021, pp. 206-210.
12. TURTUREANU, A., DOBRESCU, C., M., DOROBAT, L., M., Phytoremediation, a Cheaper and Ecological Alternative in Solving Historical Soil Pollution, *Journal of Danubian Studies and Research*, Vol. 11, No. 2, 2021, pp. 62-70.
13. Worldmeters. Info, Coronavirus Cases [online]. 2021. [accesat 25.10.2021]. Disponibil: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>.
14. Worldmeters. Info, Total Coronavirus Cases in Romania [online]. 2021. [accesat 25.10.2021]. Disponibil: <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/romania/>.

ГЕНДЕРНЫЙ РАЗРЫВ В ОПЛАТЕ ТРУДА В МОЛДОВЕ: ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ

Алина СТРАТИЛА, кандидат наук, доцент
Технический Университет Молдовы, Республика Молдова
Ина ГУМЕНЮК, кандидат наук, доцент
Технический Университет Молдовы, Республика Молдова

Абстракт: В Молдове, как и в других странах Европейского Союза, наблюдается гендерный разрыв в оплате труда. Данное явление зависит от множества причин, которые в значительной степени не поддаются объяснению.

В статье оцениваются данные о размере заработной платы в зависимости от пола, рассматриваются качественные характеристики мужчин и женщин с точки зрения их возраста, уровня образования, укрупненных профессиональных групп работников и пр. Обследованию подлежат данные о списочной численности наёмных работников, занятых в формальном секторе экономики. В работе рассмотрены факторы дифференциации заработной платы: рыночные, личностные и территориальные, обозначены основные причины гендерного разрыва в оплате труда согласно мнению современных экономистов.

Также приводится значимость дифференциации заработной платы для развития национальной экономики, кроме того перечислены механизмы регулирования на макроуровне данного экономического феномена.

В завершении рекомендуются методы измерения влияния факторов на дифференциацию в заработной плате, которые будут применены в последующих научных исследованиях данного вопроса.

Ключевые слова: дифференциация трудового вознаграждения работника, факторы влияния на гендерный разрыв в оплате труда.

Изучение вопросов оплаты труда, а также рассмотрение факторов влияния на уровень заработной платы представляет большой интерес для широкого круга участников экономической деятельности.

В первую очередь, заработная плата и положительная динамика ее величины обеспечивает удовлетворение растущих потребностей наемных работников.

С точки зрения работодателя – заработная плата выступает в качестве инструмента воздействия на эффективность использования наемного персонала, создавая предпосылки для достижения желаемого уровня доходности бизнеса.

Государство заинтересовано в повышении благосостояния населения, что достигается в том числе за счет роста заработных плат.

В соответствии с Законом об оплате труда, заработная плата представляет собой вознаграждение, выплачиваемое работодателем на основании индивидуального трудового договора за выполненный труд [1].

На уровне государства республики Молдова в отношении определения величины заработной платы исключена любая дискриминация по половому либо возрастному признаку, по семейному положению либо национальной принадлежности, по политическим взглядам или религиозным убеждениям и пр. [2].

Тем не менее, важным аспектом в вопросах оплаты труда выступает дифференциация вознаграждения за труд с учетом различных факторов и причин.

Согласно положениям Трудового Кодекса Республики Молдова, уровень заработной платы работника зависит от спроса и предложения рабочей силы на рынке труда, от количества, качества, а также сложности выполняемой работы, от условий труда, профессиональных качеств работника, результатов его трудовой деятельности и результатов деятельности самого предприятия и пр. [2].

Перечисленные факторы отражают различную природу воздействия, и для более полного изучения нуждаются в классификации по группам схожих характеристик.

Наиболее удачной группировкой факторов может считаться классификация, предложенная группой экономистов под руководством Горелова Н.А. (Рисунок 1).

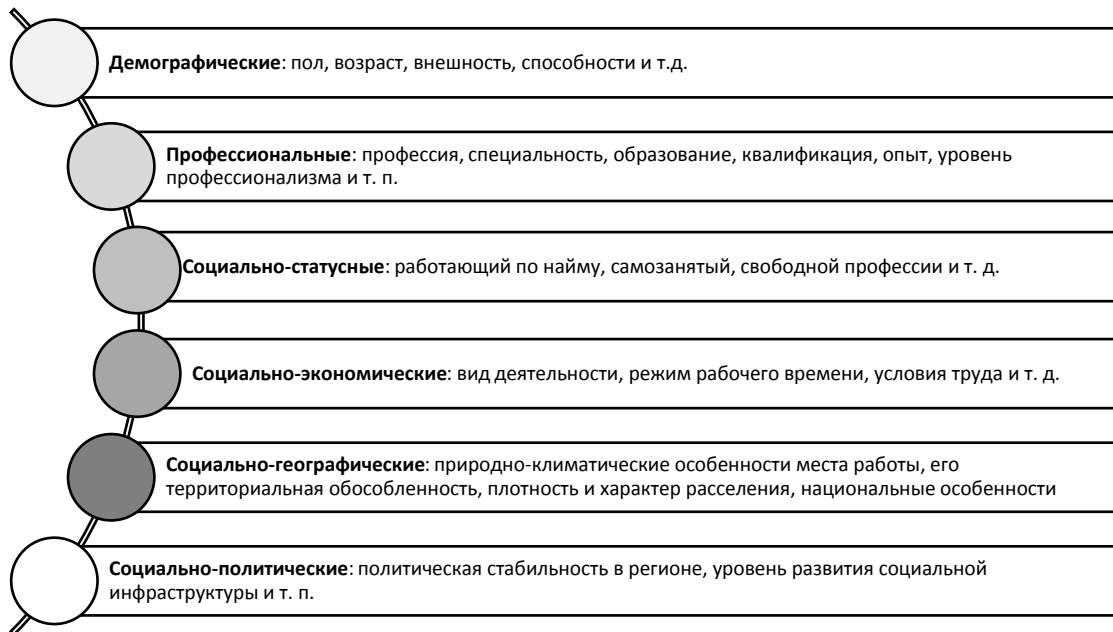

Рисунок 1. Факторы дифференциации трудового вознаграждения работников.

Источник: составлено на основе [3].

Дифференциация заработной платы как экономическое явление играет важную роль в распределении доходов населения и обеспечении соответствующего уровня жизни.

Установление различных уровней оплаты труда мотивирует работников к труду и желанию развиваться. В то же время, высокая дифференциация может повлечь за собой существенный разрыв в доходах граждан, что может дестабилизировать экономику.

Эволюция среднемесячной начисленной заработной платы одного работающего в экономике по половому признаку представлена на рисунке 2.

Если обратиться к «голым» цифрам, отражающим величину и эволюцию заработной платы по половому признаку, можно заметить определенное различие в размере оплаты трудовой деятельности мужчин и женщин.

В целом по экономике гендерный разрыв в оплате труда за 2020 год составил 13,7 %. На протяжении последних пяти лет (2016-2020 гг.) значение показателя варьировало в пределах 13,5 - 14,5 % [5].

Аналогичный уровень показателя складывается в целом по странам Европейского союза за последний период [6].

Под гендерным разрывом в оплате труда понимается доля разницы между начисленной среднемесячной заработной платой мужчин и женщин в начисленной среднемесячной заработной плате мужчин, выраженная в процентах [7, с. 89].

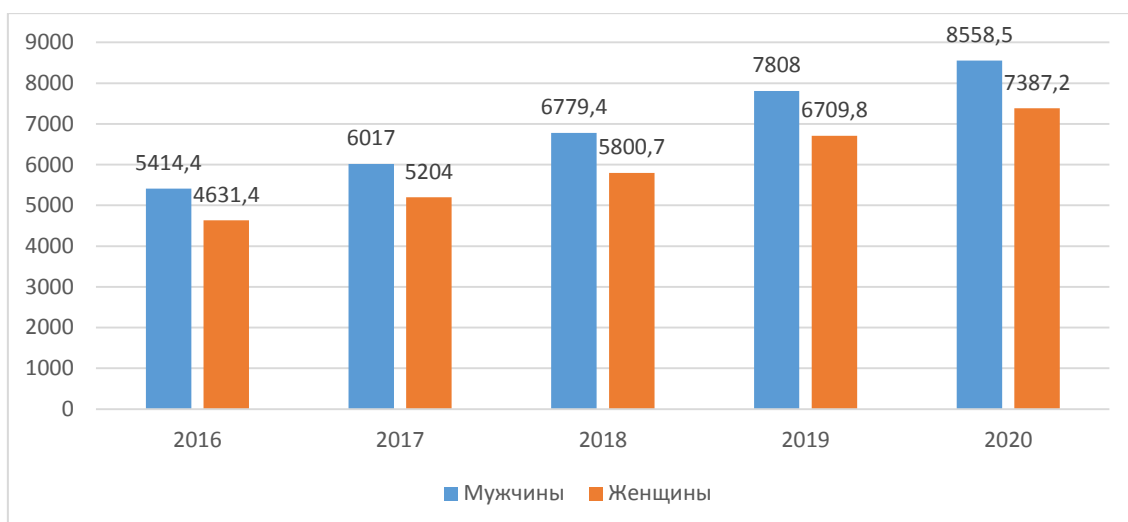

Рисунок 2. Среднемесячная начисленная заработная плата одного работающего в экономике, лей.

Источник: составлен на основе [4].

Данное явление объясняется наложением целого ряда факторов, рассмотренных ранее на рисунке 1.

Значительные отличительные характеристики можно наблюдать на примере показателей, в образованных двумерных слоях: вид экономической детальности, среднесписочная численность наемных работников по половому признаку (Рисунок 3).

Рисунок 3. Гендерный разрыв в оплате труда, 2020 (%).

Источник: составлен на основе [5].

Данные, представленные на рисунке 3 демонстрируют неравномерные соотношения заработной платы по половому признаку для всех видах экономической деятельности.

Наибольший разрыв в оплате труда по гендерному признаку наблюдается в таких видах деятельности как финансовая деятельность и страхование (44,6 %, что превышает уровень среднего по экономике показателя более, чем в три раза), информационные услуги и связь

(38,0 %). В то же время, в структуре экономики можно выделить виды деятельности, по которым наблюдается обратная ситуация - значение среднемесячной начисленной заработной платы у женщин выше, чем у мужчин. В частности, речь идет об административной деятельности, образовании, а также прочих видов услуг.

Представляется интересным рассмотреть уровень вовлечения наемных работников по видам экономической деятельности (Рисунок 4).

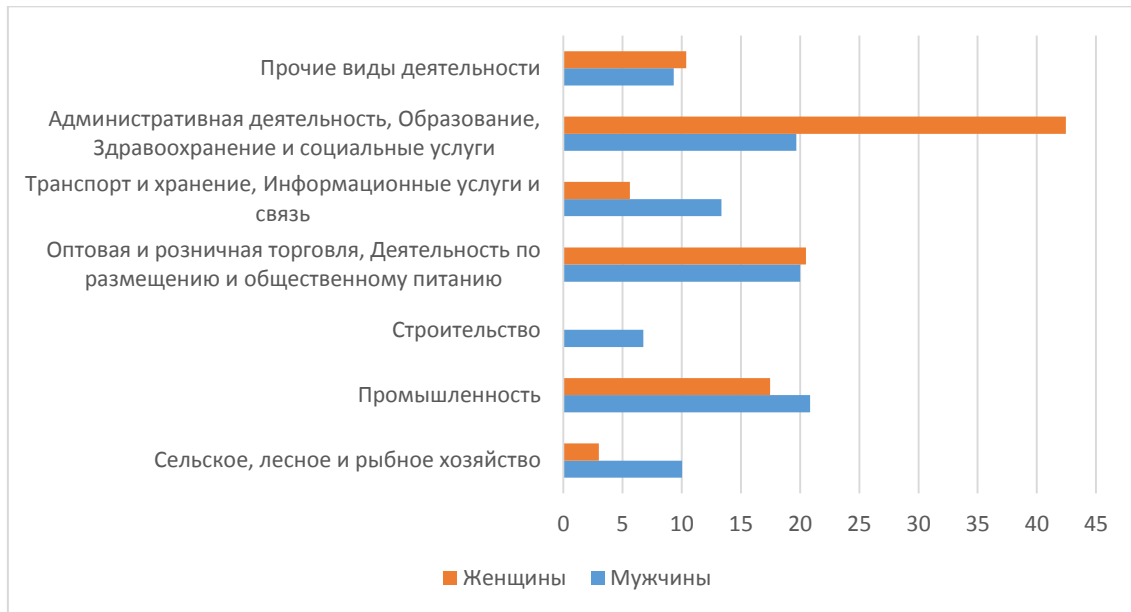

Рисунок 4. Доля наемного персонала, занятого по видам экономической деятельности в общей численности с разбивкой по полу, %.

Источник: составлен на основе [8].

В 2020 году в общей численности работников списочного состава по обследованным видам экономической деятельности доля женщин составляла 52,9 % [8].

Если рассматривать отдельно долю женщин по видам экономической деятельности в общей численности занятых женщин, то можно отметить их преобладание в административной деятельности, образовании, здравоохранении и предоставлении социальных услуг (42,4 % в общей численности женщин); оптовой и розничной торговле, деятельности по размещению и общественному питанию (20,5 % в общей численности женщин).

Наиболее маскулинизированными видами деятельности остаются строительство, транспорт и хранение, сельское хозяйство [9].

Очевидно, что перечисленные виды деятельности, в которых доминируют по структуре женщины, относятся к низкооплачиваемым.

На уровень средней заработной платы также оказывает влияние размер предприятия и его форма собственности. Как-правило, на крупных предприятиях уровень оплаты труда выше. Похожая ситуация складывается на предприятиях с иностранной формой собственности, за счет привлечения иностранных инвестиций, способствующих росту зарплат в экономике. В то же время, заработная плата персонала частной формы собственности выше заработной платы организаций публичных форм собственности. [9].

Представленные в таблице 1 показатели могут рассматриваться в качестве факторов влияния на величину заработной платы с разбивкой по полу.

Таблица 1

Некоторые факторы влияния на величину зарплаты.

Наименование показателя	Мужчины	Женщины	Разрыв
Доля работников, по профессиональным группам 1-4* в общей численности с разбивкой по полу, %	36,3	53,7	+17,4
Доля работников с высшим, средне-специальным, средне-профессиональным образованием в общей численности с разбивкой по полу, %	72,7	74,2	+1,5
Доля работников возрастной группы 35-54 года в общей численности с разбивкой по полу, %	43,7	53,3	+9,6
Доля работников, у которых отсутствуют дети дошкольного возраста в общей численности с разбивкой по полу, %	62,3	68,8	+6,5

Источник: рассчитана на основе [8].

* Профессиональные группы персонала с 1- 4 включают руководителей организаций и их структурных подразделений, специалистов высшего и среднего уровня квалификации, а также служащих.

Гипотетически, указанный перечень факторов должен способствовать разграничению заработной платы в сторону повышения ее величины у лиц, по отобраным категориям (группам) персонала.

Очевидно, что даже при наличии наибольшего удельного веса женщин по «качественным» группам персонала по сравнению с мужчинами, само по себе экономическое явление «гендерного разрыва» в оплате труда обусловлено рядом других механизмов или движущих сил. Причины, по которым за одинаковую работу при идентичном уровне квалификации мужчинам платят больше, чем женщинам, не получается объяснить разницей в образовании, возрасте, семейном положении и пр.

Современные исследования экономистов сводятся к следующим причинам дифференциации оплаты труда женщин [10]:

- более скромная самооценка женщин в отношении ожидаемого заработка;
- недостаточная эффективность переговорной силы в части оплаты своего труда;
- более высокий уровень избегания риска, связанного с продолжительным ожиданием высокооплачиваемого рабочего места;
- наибольшая значимость минимальной продолжительности пути до рабочего места в ущерб приемлемому уровню оплаты труда.

Очевидно, что исследование всей совокупности факторов, оказывающей влияние на гендерный разрыв, является сложным процессом, результаты которого будут сводиться к разделению явления на объяснимые и необъяснимые части.

По сути, гендерный разрыв в значительной степени необъясним [11].

Более подробное исследование факторов, а также оценка их влияния выходит за рамки настоящей статьи. В будущих исследованиях по данной тематике гендерный разрыв в заработной плате в Молдове может быть исследован при помощи применения метода корреляционного анализа.

Регулирование дифференциации в оплате труда позволяет минимизировать негативные последствия от существенного разрыва в доходах населения и включает в себя комплекс мер, реализованных на макроуровне, в частности: развитие системы налогообложения, повышение минимальной заработной платы, прожиточного минимума и прочих выплат социального характера.

Главное, чтобы установление различного уровня в оплате платы соответствовало принципу социальной справедливости.

Литература:

1. Zakon Respubliki Moldova ob oplata truda: nr. 847-XV din 14.02.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2002, nr. 50-52.
2. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=16299&lang=ru
3. Trudovoi kodeks Respubliki Moldova: din 29.07.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2003, nr. 159-162, art. nr. 648.
4. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120714&lang=ru
5. Gorelov, N.A. ș.a. Ekonomika truda. SPb.: Piter, 2007. 704 p. ISBN 978-5-91180-123-6. Disponibil: <https://books.google.md/books>
6. Castigul salarial mediu lunar pe Activitati economice pe sexe, 2016-2020. Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__SAL010__serii%20anuale/SAL010100.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774
7. Disparitatea salariala de gen pe activități economice, 2013-2020. Disponibil:
8. https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/50%20Statistica%20gender/50%20Statistica%20gender__GEN01/GEN012400sal.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774
9. Statistici sociale Republica Moldova versus Uniunea Europeană (UE-27). Disponibil: https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/RM_vs._UE/Brosura_RM_UE_sociala_2021.pdf
10. Anuarul statistic al Republicii Moldova, 2020. Disponibil:
11. https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2020/Anuar_statistic_editia_2020.pdf
12. Forța de muncă în Republica Moldova ocupare și șomaj, 2021. Disponibil: https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Forța_de_munca/AFM_2021.pdf
13. Raport analitic privind participarea femeilor și bărbaților în activitatea de antreprenariat, 2020. Disponibil: https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Antreprenariat_feminin/Antreprenariat_Femei_Barbatii_2020.pdf
14. Pochemu zhenshchiny prodolzhayut zarabatyvat' men'she muzhchin? Disponibil: <https://econs.online/articles/nauchnaya-povestka/pochemu-zhenshchiny-prodolzhayut-zarabatyvat-mensh/>
15. ANSPAL, Sten. Gender wage gap in Estonia: a non-parametric decomposition. In: Baltic Journal of Economics, 2015, Vol. 15, nr. 1, pp. 1–16. DOI:10.1080/1406099X.2015.1022436. Disponibil: <https://doi.org/10.1080/1406099X.2015.1022436>

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕТА И ПРОВЕДЕНИЯ АУДИТА УЧЕТНОЙ ПОЛИТИКИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ В УКРАИНЕ

Татьяна МЕЛИХОВА, доктор экономических наук, профессор,
академик Академии экономических наук Украины
Запорожский национальный университет, Запорожье, Украина

Вопросы правильной организации бухгалтерского учета всегда были актуальными, так как очень динамично меняется бухгалтерское и налоговое законодательство, а бухгалтер должен постоянно отслеживать в нем последние изменения. В последнее время ученые и практикующие бухгалтера ставят под сомнение правильность выбранной структуры и внутреннего содержания приказов об учетной политике и организации бухгалтерского учета, который по их мнению носит дискуссионный характер.

В соответствии с Законом Украины «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности в Украине» и Национальным положением (стандарт) бухгалтерского учета 1 «Общие требования к финансовой отчетности» (далее – НП(С)БУ 1) учетная политика является совокупностью принципов, методов и процедур, используемых предприятием для ведения бухгалтерского учета, составления и представления финансовой отчетности.

Построение бухгалтерского учета и финансовой отчетности основывается на принципе последовательности, который предусматривает постоянное применение предприятием избранной им учетной политики. Изменение учетной политики возможно только в случаях, которые предусмотрены национальными положениями (стандартами) бухгалтерского учета и международными стандартами финансовой отчетности, а также должны быть обоснованы и раскрыты в финансовой отчетности.

Предприятие определяет учетную политику самостоятельно, по согласованию с собственником или другим должностным лицом в соответствии с учредительными документами. В приказе об учетной политике отражаются методы оценки и учетные процедуры.

Приказ об учетной политике должен содержать следующие реквизиты: наименование предприятия; название вида документа; дату документа; место составления; порядковый номер документа; заглавие к тексту; текст в виде констатирующей (преамбулы) и распорядительной частей; подпись руководителя.

Бухгалтерский учет на предприятии ведется непрерывно со дня регистрации предприятия до его ликвидации, а вопросы организации бухгалтерского учета входят в компетенцию его владельца в соответствии с действующим законодательством и учредительными документами.

Ответственность за организацию бухгалтерского учета и обеспечение фиксирования фактов осуществления всех хозяйственных операций в первичных документах, хранение обработанных документов, регистров и отчетности не менее трех лет, возложено на должностное лицо - руководство предприятием.

Избранная учетная политика раскрывается в финансовой отчетности путем описания (НП(С)БУ 1 «Общие требования к финансовой отчетности»):

- принципов оценки статей отчетности;
- методов учета по отдельным статьям отчетности.

Для обеспечения ведения бухгалтерского учета предприятие самостоятельно выбирает формы его организации:

- введение в штат предприятия должности бухгалтера или создание бухгалтерской службы во главе с главным бухгалтером;
- обращение к услугам специалиста по бухгалтерскому учету, который зарегистрирован как предприниматель, осуществляющий предпринимательскую деятельность без создания юридического лица;

- ведение бухгалтерского учета на договорных началах централизованной бухгалтерией или предприятием, которые осуществляют свою хозяйственную деятельность в сфере бухгалтерского учета и/или аудиторской деятельности;
- самостоятельное ведение бухгалтерского учета и составление отчетности непосредственно собственником или руководителем предприятия. Эта форма организации бухгалтерского учета не может применяться на предприятиях, отчетность которых должна быть обнародована.

Необходимо обратить особое внимание на отражение в приказе об организации учета рабочего плана счетов и графика документооборота. Рабочий план счетов включает в себя дополнительные субсчета второго и третьего порядка к счетам бухгалтерского учета, которые используют на предприятии. В графике документооборота приводится информация о сроках составления документов, с указанием должностных лиц, на которых возложены эти обязанности, в разрезе процессов оформления, обработки первичных документов и сдачи в архив.

Сущность аудита учетной политики состоит в проверке избранных методов учета активов, обязательств, собственного капитала, соответствие учетной политики установленным законодательством принципам, методам и процедурам для рациональной организации бухгалтерского учета и достоверности финансовой отчетности предприятия.

Объектом аудита учетной политики является методология организации бухгалтерского, финансового учета субъекта хозяйствования, внутренние документы субъекта хозяйствования, определяющие вопросы организации и ведения бухгалтерского учета на предприятии.

Предметом аудита учетной политики являются методические приемы и способы организации бухгалтерского учета.

Целью аудита учетной политики является установление соответствия избранной учетной политики предприятия действующим нормативным и законодательным актам.

Основными задачами аудита учетной политики являются:

- установление наличия приказа руководителя предприятия об учетной политике предприятия;
- определение соответствия принятой учетной политики требованиям законодательства и НП(С)БУ;
- анализ соблюдения предположений и требований, установленных нормативными документами в принятой учетной политике;
- анализ и проверка полноты раскрытия избранных при формировании учетной политики способов ведения бухгалтерского учета, их влияние на оценку и принятие решений пользователями финансовой отчетности;
- проверка наличия и соблюдения должностных инструкций;
- проверка наличия и эффективности работы системы документооборота;
- анализ и оценка элементов учетной политики.

Источниками информации для аудита учетной политики могут быть:

- законодательно – нормативные акты;
- приказы, распорядительные документы предприятия;
- приказ об учетной политике предприятия;
- должностные инструкции;
- графики документооборота;
- рабочий план счетов бухгалтерского учета;
- список утвержденных форм первичных документов, список первичных документов и отчетности управленческого учета;
- финансовая отчетность.

Основными аудиторскими процедурами при проверке учетной политики должны стать:

- оценка соответствия содержания приказа об учетной политике предприятия требованиям законодательства;

- проверка наличия и правильности построения приказа об учетной политике предприятия;
- оценка соответствия организации бухгалтерского учета требованиям избранной учетной политики компании;
- оценка соблюдения предприятием учетной политики;
- проверка своевременности и законности внесения изменений в приказ об учетной политике;
- проверка соответствия избранных методов оценки активов, обязательств, собственного капитала требованиям законодательства, нормативным документам;
- проверка неизменности принятой методологии отражения процессов и фактов деятельности, оценка активов, обязательств, собственного капитала в течение текущего года;
- проверка отражения изменений учетной политики в Примечаниях к финансовой отчетности;
- проверка наличия внутренних документов, положений, инструкций, утверждаемых одновременно с учетной политикой;
- проверка и изучение правильности составления графика документооборота предприятия;
- изучение правильности применения первичных документов бухгалтерского учета на предприятии;
- определение эффективности организации бухгалтерского учета.

Таким образом, эффективная организация бухгалтерского учета, выбор правильной концепции учетной политики и качественное проведение ее аудита, своевременно предупредит ошибки в учете финансово-хозяйственной деятельности, а также уменьшит время бухгалтера на создание и обработку документов. Это поможет предупредить финансовые санкции, обезопасит от лишних затрат, что повышает эффективность его деятельности в целом.

Литература:

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIV від 16 липня 1999 року. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/996-14#Text> (дата звернення 01.05.2021 р.)
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» № 73 від 07.02.2013р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення 01.05.2021 р.)
3. Методрекомедацій «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо облікової політики підприємства та внесення змін до деяких наказів Міністерства фінансів України» № 635 від 27.06.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0635201-13> (дата звернення 01.05.2021 р.)
4. Облікова політика: реалії-2020. <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2020/january/issue-6/article-106567.html> (дата звернення 01.05.2021 р.)
5. Наказ про організацію бухгалтерського обліку. <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2018/december/issue-102/article-41439.html> (дата звернення 01.05.2021 р.)
6. Наказ «Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку» від 24.05.1995 № 88. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text> (дата звернення 01.05.2021 р.)

SICK LEAVE – A COMPONENT PART OF SOCIAL LEAVE**CONCEDIUL MEDICAL – PARTE COMPONENTĂ A CONCEDIIILOR
SOCIALE**

Ludmila TIMOTIN, Dr.

Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova

Arina ȚIGANAȘ, masterand

Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova

Abstract: The compulsory health insurance system used in our country is a social one. The basic task of the system is to cover the costs of the health sector in providing services for the treatment and prevention of diseases for its beneficiaries - people who have insured their financial risk in case of illness. The system of compulsory health insurance is based on the principle of solidarity on the one hand, and obligation on the other. The health insurance contribution is mandatory as in the case of other taxes, duties and mandatory payments to the state or to the service providers. Therefore, the state provides to some extent health-related expenses in exchange for a paid contribution.

Keywords: innovation, progress, sustainable development, competitiveness, research

Abstract: Sistemul de asigurare obligatorie de asistență medicală existent în țara noastră este unul social. Sarcina de bază a sistemului este de a acoperi cheltuielile sectorului de sănătate la prestarea serviciilor de tratament și profilaxie a maladiilor pentru beneficiarii săi – persoanele care și-au asigurat riscul financiar în caz de boală. La baza sistemului de asigurare medicală obligatorie stă principiul solidarității pe de o parte, și al obligativității, pe de altă parte. Contribuția de asigurare medicală este obligatorie ca și în cazul altor taxe, impozite și plăți obligatorii către stat sau furnizori de servicii. Astfel, statul asigură într-o oarecare măsură cheltuielile legate de sănătate în schimbul unei contribuții achitate.

Cuvinte cheie: inovare, progres, dezvoltare durabilă, competitivitate, cercetare.

Indiferent de contextul economic și social în care acționează, persoanele fizice și juridice sânt supuse diferitelor riscuri. Asigurarea este o garantare, o punere în siguranță, o încredințare, o promisiune fermă, o măsură de prevedere ce se ia de cei interesați pentru ocrotirea persoanelor fizice în cazul diminuării sau pierderii capacității de muncă datorită unor boli sau accidente.

Legislația muncii R. Moldova garantează tuturor salariaților un timp de odihnă. Prin timp de odihnă se înțelege durata de timp, consacrată legal, stabilită științific, necesară pentru recuperarea energiei fizice și intelectuale cheltuite în procesul muncii și pentru satisfacerea nevoilor sociale și cultural-educative, durată în care salariatul nu prestează activitatea pe care trebuie să o efectueze în temeiul contractului individual de muncă [1]. Una din principalele forme ale timpului de odihnă o reprezintă concediile anuale și sociale. Din categoria concediilor sociale fac parte:

1. Concediul medical
2. Concediul de maternitate și concediul parțial plătit pentru îngrijirea copilului
3. Concediul paternal
4. Concediul suplimentar neplătit pentru îngrijirea copilului în vârstă de la 3 la 4 ani
5. Concediile pentru salariații care au adoptat copii nou-născuți sau i-au luat sub tutelă.

Concediul medical plătit se acordă tuturor salariaților și ucenicilor în baza certificatului medical eliberat potrivit legislației în vigoare [2]. Certificatul medical reprezintă un formular-tip unic, aprobat în modul stabilit de Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, ce reprezintă temei pentru stabilirea indemnizației pentru incapacitate temporară de muncă și maternitate și se eliberează de prestatorii de servicii medicale care efectuează expertiza incapacității temporare de muncă în conformitate cu legislația.

Certificatul medical se eliberează pe zile calendaristice pentru prezentare la locul de muncă

persoanelor asigurate în sistemul public de asigurări sociale, precum și șomerilor cu drept de ajutor de șomaj. În cazul în care situația de incapacitate temporară de muncă a survenit în timpul concediului de odihnă anual, în perioada de probă sau în ziua concedierii salariatului, certificatul medical la fel se eliberează.

Datele din certificat se transmit electronic Casei Naționale de Asigurări Sociale, conform Ordinului ministrului sănătății, muncii și protecției sociale [3], în scopul stabilirii și plății indemnizației pentru incapacitate temporară de muncă, prin intermediul conexiunilor intersistemice securizate, cu respectarea cerințelor de protecție a datelor cu caracter personal.

Certificatul medical se eliberează în următoarele cazuri:

- 1) incapacitate temporară de muncă cauzată de boli obișnuite sau de accidente nelegate de muncă;
- 2) prevenirea îmbolnăvirilor (carantină);
- 3) recuperarea capacității de muncă;
- 4) maternitate;
- 5) îngrijirea copilului bolnav.

Certificatul de concediu medical nu se eliberează în cazurile când persoana:

- 1) și-a cauzat premeditat daune sănătății;
- 2) și-a pierdut capacitatea de muncă în urma comiterii unei infracțiuni;
- 3) a urmat tratament forțat, conform hotărârii judecătorești, cu excepția persoanelor cu dizabilități mintale;
- 4) se află în detenție sau în proces de expertizare medico-legală;
- 5) a neglijat serviciile medicale sau de reabilitare care îi stau la dispoziție;
- 6) a prezentat acte false;
- 7) s-a deplasat peste hotarele țării în perioada aflării în concediu medical, cu excepția deplasării cu scop de tratament, confirmat prin acte medicale [4].

Concediul medical, în sensul legislației muncii, se acordă în unul din următoarele cazuri: incapacitate temporară de muncă cauzată de boli obișnuite sau de accidente nelegate de muncă, prevenirea îmbolnăvirilor (carantină), tratament balneosanatorial sau protezare ortopedică, îngrijirea copilului bolnav.

Verificarea statutului Certificatului de concediu medical

Pentru informarea cetățenilor, pe pagina web a Casei Naționale a fost lansat serviciul electronic „Statutul certificatului de concediu medical”. Verificarea statutului certificatului de concediu medical poate fi efectuată online, accesând <https://servicii.gov.md/medicine>. Acest serviciu permite persoanelor să verifice statutul certificatului medical, și anume: – dacă datele din certificatul de concediu medical au fost prezentate de către instituțiile medicale; – dacă aceste date au fost examinate de către casa teritorială de asigurări sociale și indemnizația a fost stabilită ori s-a refuzat în stabilirea acesteia; – dacă mijloacele financiare pentru plata indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă au fost transferate pentru achitare prestatorilor de servicii de plată. Pentru a verifica statutul certificatului de concediu medical, este necesar de a completa doar seria și numărul sau numai numărul certificatului de concediu medical. În funcție de etapa de recepționare și prelucrare a datelor din certificatele respective, se vor reflecta statutele corespunzătoare. În cazul în care datele din certificatul de concediu medical este transmis CNAS de către instituția medicală prin Portalul certificatelor de concediu medical, pe ecran se va reflecta mesajul: „Datele din certificatul medical sunt recepționate și sunt în proces de examinare”. Beneficiarului i se comunică mesajul „Decizia de stabilire a indemnizației pentru incapacitate temporară de muncă este aprobată”, dacă datele din certificatul de concediu medical sunt prelucrate și în baza acestora a fost stabilită indemnizația pentru incapacitate temporară de muncă, care urmează să fie transferată spre plată. Plata indemnizațiilor se efectuează în luna următoare lunii în care a fost aprobată decizia privind stabilirea indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă de către casele teritoriale. După transferul mijloacelor financiare către prestatorii serviciilor de plată, se va reflecta mesajul „Indemnizația este transferată spre plată” și va fi indicat prestatorul de plată desemnat. Dacă, la recepționarea datelor din certificatul

de concediu medical, se constată că încă nu este declarat de către angajator venitul asigurat pentru luna precedentă perioadei concediului medical din motiv că încă nu a survenit termenul de prezentare a declarației prevăzut de legislație, la verificarea statutului este reflectat mesajul „În așteptarea calculului”. În acest caz, după apariția datelor privind venitul asigurat, informația din certificatul de concediu medical va fi examinată de către CTAS. În cazul în care datele din certificatul de concediu medical încă nu au fost introduse în Portalul certificatelor de concediu medical de către instituția medicală, este reflectat mesajul „Nu au fost transmise datele din certificatul medical”. Dacă instituția medicală a introdus informația din certificatul de concediu medical, însă din careva motive datele nu au fost acceptate spre examinare, pe ecran apare mesajul „Datele din certificatul medical nu s-au acceptat”, cu indicarea motivului. În cazul în care la examinarea datelor din certificatul de concediu medical se constată că persoana nu întrunește condițiile necesare pentru stabilirea indemnizației pentru incapacitate temporară de muncă, CTAS emite decizie de refuz. În acest caz este reflectat mesajul „Este adoptată decizia de refuz în stabilirea indemnizației” [5].

Stabilirea indemnizației pentru incapacitate temporară de muncă

Indemnizația pentru incapacitate temporară de muncă se stabilește în conformitate cu Legea privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale [6], și Regulamentului cu privire la condițiile de stabilire, modul de calcul și de plată a indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă [7].

Începând cu 01.07.2019 stabilirea, calcularea și plata indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă acordate din contul bugetului asigurărilor sociale de stat se efectuează de către casele teritoriale în temeiul informației din certificatul medical, transmise prin intermediul conexiunilor intersistemice securizate și autentificate prin semnătura electronică a persoanei responsabile ale prestatorilor de asistență medicală.

Indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă cauzată de boli obișnuite sau de accidente nelegate de muncă, acordate din mijloacele angajatorului, se stabilesc, se calculează și se plătesc de angajator pentru primele cinci zile calendaristice de incapacitate temporară de muncă, însă nu mai mult de 15 zile cumulative pentru fiecare angajat pe parcursul unui an calendaristic, în cazul mai multor perioade de incapacitate temporară de muncă.

Indemnizațiile, acordate din mijloacele angajatorului, se stabilesc de către angajator/angajatori în temeiul certificatului medical pe suport de hârtie, în original sau copie. La solicitarea salariatului, angajatorul cărui i se prezintă originalul certificatului prezintă o copie/copii cu mențiunea „copia corespunde originalului”, pentru a fi prezentat altor angajatori, unde activează persoana.

Indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă cauzate de carantină (situații frecvente în condițiile actuale ale pandemiei COVID-19), recuperarea capacității de muncă, maternitate, îngrijirea copilului bolnav, pentru incapacitate temporară de muncă cauzată de tuberculoză, de SIDA, o maladie oncologică sau de apariția riscului de întrerupere a sarcinii, femeilor gravide care se află la evidență în instituțiile medico-sanitare, precum și în cazul șomerilor se calculează și se achită integral de la bugetul asigurărilor sociale de stat, începând cu prima zi calendaristică de incapacitate temporară de muncă.

Condițiile de achitare a indemnizației concediului medical

Pentru a beneficia de indemnizația socială pentru incapacitate temporară de muncă, este necesar ca persoana care o solicită să dețină un stagiul de cotizare de cel puțin 3 ani, fie confirmă un stagiul de cel puțin 9 luni în ultimele 24 luni premergătoare datei survenirii riscului asigurat (boală, copil bolnav, maternitate, carantină, recuperarea capacității de muncă). De aceste tipuri de indemnizații beneficiază atât persoanele angajate în câmpul muncii, persoanele asigurate în mod individual (prin procurarea poliței de asigurare medicală obligatorie), cât și liber-profesioniștii ce practică activitate în sectorul justiției și șomerii, cu condiția suspendării pentru această perioadă a plății ajutorului de șomaj.

Indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă cauzată de tuberculoză, de SIDA sau de o maladie oncologică, precum și indemnizația de maternitate femeilor asigurate se stabilesc indiferent de durata stagiului de cotizare.

Baza de calcul al indemnizațiilor de asigurări sociale pentru incapacitate temporară de muncă o constituie venitul mediu lunar asigurat realizat în ultimele 12 luni calendaristice premergătoare lunii producerii riscului asigurat, venit din care, la data stabilirii indemnizației, au fost calculate și plătite contribuții. Venitul mediu lunar asigurat se determină prin împărțirea la 12 a venitului asigurat realizat la toate unitățile în ultimele 12 luni calendaristice premergătoare lunii producerii riscului asigurat. Dacă, în perioada respectivă lipsește venitul asigurat din alte motive decât concediu medical, concediu de maternitate, concediu pentru îngrijirea copilului până la împlinirea vârstei de 3 ani, șomaj cu drept de ajutor de șomaj, lunile respective nu se exclud din calcul.

Venitul asigurat pentru lunile incluse în calcul la determinarea bazei de calcul al indemnizațiilor de asigurări sociale nu poate depăși suma a 5 salarii medii lunare prognozate pe economie pentru anul respectiv înmulțită la 12 sau la numărul de luni în care persoana a realizat venit asigurat. În cazul în care în calcul se include anul calendaristic incomplet, venitul asigurat se plafonează reieșind din numărul de luni în care a fost realizat venitul asigurat pentru anul respectiv.

Cuantumul lunar al indemnizației concediului de boală se stabilește se stabilește diferențiat, în funcție de durata stagiului de cotizare, după cum urmează:

- a) 60% din baza de calcul - în cazul unui stagi de cotizare de până la 5 ani;
- b) 70% din baza de calcul - în cazul unui stagi de cotizare cuprins între 5 și 8 ani;
- c) 90% din baza de calcul - în cazul unui stagi de cotizare de peste 8 ani.

Cuantumul indemnizației pentru incapacitate temporară de muncă cauzată de tuberculoză, SIDA sau de o maladie oncologică este de 100% din baza de calcul.

Cuantumul lunar al indemnizației pentru incapacitate temporară de muncă plătite din mijloacele angajatorului se stabilește în proporție de 75% din salariul mediu al angajatului și se achită pentru primele 5 zile calendaristice.

Cuantumul lunar al indemnizației pentru incapacitate temporară de muncă plătite din mijloacele liber-profesionistului ce practică activitate în sectorul justiției se stabilește în proporție de 75% din salariul mediu lunar prognozat pe economie pentru anul în care s-a produs riscul asigurat. În conformitate cu Hotărârea Guvernului nr. 923 din 22.12.2020 [8], salariul mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2021 este în mărime de 8716 lei. Respectiv, 75% din 8716 constituie suma de 6537 lei.

Perioada acordării concediilor medicale

Certificatul pentru caz de boală sau traumă (inclusiv traumatismul habitual) se eliberează bolnavului pe toată perioada tratamentului, până la restabilirea capacității de muncă, maximum pentru 180 de zile pe parcursul unui an calendaristic.

Pentru cazurile de incapacitate temporară de muncă neîntreruptă, cu trecere dintr-un an calendaristic în altul, calculul zilelor se efectuează pentru toată perioada, începând cu prima zi de incapacitate temporară de muncă.

La a 180-a zi calendaristică, dacă există motive întemeiate privind posibilitatea recuperării, evitării stabilirii gradului de dizabilitate și menținerii capacității de muncă a asiguratului, certificatul de concediu medical se prelungește pentru cel mult 30 de zile calendaristice, în funcție de evoluția cazului și de rezultatele acțiunilor de recuperare. În cazul prelungirii concediului medical peste 180 de zile, indemnizația pentru incapacitate temporară de muncă se acordă pentru întreaga perioadă de concediu medical prelungit.

Perioada pentru care se eliberează certificatul pentru incapacitate temporară de muncă în caz de tuberculoză, SIDA și maladie oncologică, este de cel mult un an pe parcursul ultimilor 2 ani. Această perioadă nu include zilele de incapacitate temporară de muncă cauzată de alte boli obișnuite sau accidente, pentru care se va calcula suplimentar durata conform prevederilor din alineatul întâi.

Șomerilor, în perioada de acordare a ajutorului de șomaj, certificatul li se eliberează pentru o perioadă de până la 30 de zile în cursul unui an calendaristic.

Perioada pentru care se acordă indemnizație pentru îngrijirea copilului bolnav este de cel mult 14 zile calendaristice în cazul acordării asistenței medicale de ambulatoriu și de cel mult 30 de zile calendaristice în cazul acordării asistenței medicale în staționar pentru perioada în care copilul

necesită îngrijire, dar nu mai mult de 60 de zile cumulative într-un an calendaristic pentru fiecare copil. În cazul în care copilul suferă de boli contagioase, este imobilizat într-un aparat ghipsat ori este supus unor intervenții chirurgicale, suferă de boală oncologică, tuberculoză, SIDA, durata concediului medical se stabilește de către consiliul medical consultativ, iar indemnizația se acordă pentru perioada integrală a concediului medical.

Cazurile în care nu se acordă indemnizații pentru concedii de boală

Indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă cauzată de boli obișnuite sau de accidente nelegate de muncă, pentru prevenirea îmbolnăvirilor (carantină), pentru îngrijirea copilului bolnav, pentru incapacitate temporară de muncă în legătură cu protezare ortopedică nu se acordă pentru:

- zilele în care asiguratul s-a aflat în concediu neplătit la toate unitățile;
- perioada suspendării contractului individual de muncă și altor contracte în vederea executării de lucrări sau prestării de servicii;
- perioada în care asiguratul se află în concediul pentru îngrijirea copilului până la împlinirea vârstei de 3 ani, cu excepția persoanelor care își reiau activitatea de muncă, dar nu beneficiază de indemnizație pentru creșterea/îngrijirea copilului (indemnizația pentru îngrijirea acestui copil bolnav nu se acordă).

Contribuțiile la sistemul de asigurare obligatorie medicală

Sistemul de asigurare obligatorie de asistență medicală (AOAM) existent în țara noastră este unul social. Sarcina de bază a sistemului este de a acoperi cheltuielile sectorului de sănătate la prestarea serviciilor de tratament și profilaxie a bolilor pentru beneficiarii săi – persoanele care și-au asigurat riscul financiar în caz de boală.

La baza sistemului de asigurare medicală obligatorie stă principiul solidarității, potrivit căruia, cetățenii achită contribuțiile în funcție de venit și beneficiază de asistență medicală după necesități. Bani cotizați pentru asigurarea medicală sunt contribuții pentru cei bolnavi, inclusiv bunicii, părinții și copiii noștri, iar durabilitatea sistemului de asigurare medicală obligatorie ține de respectarea principiilor solidarității, obligativității, echității și egalității de către fiecare membru al societății.

Astfel, pe principii de solidaritate și obligativitate, cetățenii achită prima de asigurare medicală în cotă procentuală din salariu sau cea în sumă fixă. Primele achitate din salariu constituie sursa de bază (peste 60%) a veniturilor în fondurile AOAM.

Contribuția de asigurare medicală este obligatorie ca și în cazul altor taxe, impozite și plăți obligatorii către stat sau furnizori de servicii (de exemplu, impozitul pe venit și cel pe imobil, contribuția de asigurări sociale de stat, plata pentru energia electrică, termică, apă etc.).

În cazul asigurării medicale obligatorii, Guvernul asigură mai multe categorii de cetățeni, printre care pensionari, copii, gravide, șomerii înregistrați oficial, persoane cu dizabilități, beneficiarii de ajutor social etc., în total aproape 1,7 milioane de cetățeni.

Persoanele asigurate de Guvern, dar care concomitent sunt angajate în câmpul muncii achită prima de asigurare în formă procentuală din salariu și din alte recompense. Dacă cetățenii asigurați de Guvern sunt în același timp titulari de patentă, fondatori de întreprindere individuală, deținători de teren agricol, ei achită prima de asigurare în sumă fixă, cu excepția persoanelor cu dizabilități și a pensionarilor [9].

Achitarea primei de asigurare obligatorie de asistență medicală de către persoanele angajate începând cu 01 ianuarie 2021, se efectuează integral de angajat, în mărime de 9% din venit.

În final, se poate de menționat, că în țara noastră, necesitățile medicale sunt asigurate, în mod normal, de către stat. Totuși, de multe ori, aceste servicii au curențe mari și nu întotdeauna se dovedesc suficiente, în special atunci când apar probleme grave de sănătate. Avem nenumărate exemple de cazuri, când persoanele asigurate sunt nevoite să apeleze la operații costisitoare, pe care o asigurare medicală oferită de către stat nu le acoperă, persoanele ce dețin polița de asigurare medicală obligatorie au trebuit să facă eforturi supraomenești pentru a rezolva această situație. Ca alternativa a asigurării medicale obligatorii de stat este asigurarea medicală privată oferită de către companiile

de asigurări din țară și de peste hotare.

Asigurarea facultativă de sănătate, acoperă, în mod normal, prețul consultațiilor, al investigațiilor medicale, al spitalizării și al intervențiilor chirurgicale. Aceasta este cea care se recomandă oricui, indiferent de vârstă. Un studiu recent de piață a arătat ca 1 din 4 angajați din Republica Moldova doresc să își facă o asigurare medicală facultativă, fiind nemulțumiți de sistemul public de sănătate. Însă costurile polițelor de asigurare medical private sunt destul de ridicate și nu orice angajat poate sa-și permită. Reușind din aceste considerente, autorii vin cu propunerea, ca în R. Moldova să fie trei categorii de asigurări medicale:

- I categorie - pentru persoanele asigurate de către stat să includă minim servicii medicale, precum este la moment;
- II categorie – pentru persoanele angajate ce au un nivel de salarizare mult mai mare decât nivelul mediu pe țară ce contribuie esențial la formarea fondului de asigurare medical, să beneficieze de servicii medicale mai costisitoare;
- III categorie – persoanele ce au salarii foarte mari (40 000 lei și mai mult), respective să beneficieze integral de servicii medicale asigurate de către stat.

În așa fel, va apărea o cointeresare mai sporită a cetățenilor R. Moldova la contribuirea formării Fondului de asigurare medicală de stat.

Referințe:

1. <https://dreptmd.wordpress.com/cursuri-universitare/dreptul-muncii/timpul-de-munca-si-timpul-de-odihna/>
2. CODUL MUNCII AL REPUBLICII MOLDOVA Nr. 154 din 28-03-2003
3. Ordinul Ministrului sănătății, muncii și protecției sociale nr. 933 din 15 august 2019 cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea Portalului certificatelor de concediu medical
4. HOTĂRÎREA GUVERNULUI Nr. 469 din 24-05-2005 pentru aprobarea Instrucțiunii privind modul de eliberare a certificatului de concediu medical
5. <https://monitorul.fisc.md/editorial/certificatul-de-concediu-medical-verificarea-statutului.html>
6. LEGE Nr. 289 din 22-07-2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale
7. HOTĂRÎREA GUVERNULUI nr. 108/2005 din 03-02-2005 privind aprobarea Regulamentului cu privire la condițiile de stabilire, modul de calcul și de plată a indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă
8. HOTĂRÎREA GUVERNULUI nr. 923 din 22.12.2020 privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2021
9. <http://www.cnam.md/?news=1128>

THE BENEFITS OF APPLYING THE SINGLE TAX FOR RESIDENTS OF INFORMATION TECHNOLOGY PARKS

Ina GUMENIUC, Dr., conf. univ.

Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova

Alina STRATILA, Dr., conf. univ.

Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova

Abstract: In 2017, in the Republic of Moldova the fiscal legislation was amended, as well as that in the field of mandatory social and medical insurance, which ensured a functional mechanism for the application of the single tax owed by the residents of the information technology park.

The article describes the following points: what constitutes the single tax; who are subject to the single tax charge; the main economic activities that economic operators must carry out in order to be registered as residents of information technology parks; which is the rate and subject of the single tax charge; which taxes, duties and contributions are included in the single tax and which taxes are not included in the single tax.

Similarly, the basic benefits of the application of the single tax have been identified, including: lower taxes; saving time because only one tax is calculated instead of seven; reducing accounting staff, as it eliminates part of the work on documents; the attractiveness of new employees, as residents can increase the wage fund by approximately 15-20%; virtual presence, residents must not change offices, all they have to do is apply, sign contracts and continue working.

The advantages of employees of resident companies in parks for information technology are equally obvious: employees of companies are exempt from paying taxes as a rule the gross wage is equal to the net wage; employees continue to receive 60% of the average wage per economy; the days off for each employee shall be calculated in accordance with the rules laid down by the general scheme; bonuses, premiums and other financial incentives shall not be subject to additional taxes; employees are exempt from the need to submit a tax return.

Keywords: single tax, benefits, information technology park resident.

În anul 2017, în Republica Moldova a fost modificată legislația fiscală, precum și cea din domeniul asigurărilor sociale și medicale obligatorii, care a asigurat un mecanism funcțional de aplicare a impozitului unic datorat de rezidenții parcurilor pentru tehnologia informațiilor (IT). Codul fiscal a fost completat cu titlul X „Alte regimuri fiscale”, care conține un capitol dedicat regimului fiscal al rezidenților parcurilor IT [1]. În același timp, Legea nr.77/2016 cu privire la parcurile pentru tehnologia informației, reglementează procesul de creare a parcurilor pentru tehnologia informației, precum și funcționarea acestora [2].

Subiecți ai impunerii cu impozitul unic sunt orice persoane juridice și fizice înregistrate în Republica Moldova în calitate de subiecți ai activității de întreprinzător și care întrunesc cumulativ condițiile specificate în legislația cu privire la parcurile pentru tehnologia informației. Înregistrarea și evidența rezidenților parcurilor IT se efectuează de către Administrația parcului IT, care nu are dreptul să intervină în activitatea economică a rezidenților parcului.

În Republica Moldova funcționează primul și unicul parc IT virtual - Moldova IT Park, care întrunește 800 companii, fiind principalul motor de dezvoltare a domeniului IT și de sporire a competitivității acestuia la nivel regional.

În calitate de rezidenți ai parcurilor IT pot fi înregistrați agenții economici care desfășoară următoarele activități principale, conform Clasificatorului activităților din economia Moldovei (CAEM Rev. 2) [3]:

- a) activități de realizare a soft-ului la comandă (software orientat spre client) (cod 62.01);
- b) activități de editare a jocurilor de calculator (cod 58.21);
- c) activități de editare a altor produse software (cod 58.29);
- d) activități de management (gestiune și exploatare) al mijloacelor de calcul (cod 62.03);
- e) prelucrarea datelor, administrarea paginilor web și activități conexe (cod 63.11);

- f) activități ale portalurilor web (cod 63.12);
- g) activități de consultanță în tehnologia informației (cod 62.02);
- h) alte activități de servicii în tehnologia informației (cod 62.09).

Pentru determinarea faptului dacă rezidentul parcului pentru tehnologia informației desfășoară activitate principală, care generează 70% sau mai mult din veniturile din vânzări, se calculează raportul dintre suma venitului obținut din vânzarea serviciilor, lucrărilor permise în parc în conformitate cu articolul 8 din Legea nr.77/2016 cu privire la parcurile pentru tehnologia informației și suma totală a venitului din vânzarea produselor (mărfurilor), prestarea serviciilor, executarea lucrărilor, venituri înregistrate în evidența contabilă. În acest caz, ambii indicatori ce țin de mărimea venitului din vânzări se determină lunar, cu total cumulativ de la începutul anului calendaristic respectiv sau de la începutul activității în parcul pentru tehnologia informației [2].

Nu se consideră încălcarea a prevederilor privind neîndeplinirea indicatorului ce ține de activitatea principală pe parcursul a cel mult oricărui 2 luni calendaristice ale anului calendaristic în curs, cu condiția asigurării indicatorului de 70% calculat total pentru anul respectiv, inclusiv perioada fiscală tranzitorie.

Potrivit Codului fiscal, *Impozitul unic* este sumă datorată lunar la buget de către rezidenții parcurilor pentru tehnologia informației conform art.15 din Legea nr.77/2016 cu privire la parcurile pentru tehnologia informației [1]. Cota impozitului unic constituie 7% din obiectul impunerii, dar nu mai puțin decât suma minimă. Obiect al impunerii cu impozit unic îl reprezintă venitul din vânzări, înregistrat lunar în evidența contabilă. Suma minimă a impozitului unic se calculează în funcție de numărul de angajați care, pe parcursul perioadei fiscale, au lucrat cel puțin o zi în baza unui contract individual de muncă încheiat cu rezidentul parcului pentru tehnologia informației și va constitui 30 % din cuantumul salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul la care se referă perioada fiscală respectivă (pentru anul 2021 suma minimă calculată în baza numărului de angajați constituie 2614,80 lei).

În componența impozitului unic sunt incluse următoarele impozite, taxe și contribuții:

- a) impozitul pe venit din activitatea de întreprinzător;
- b) impozitul pe venit din salariu;
- c) contribuțiile de asigurări sociale de stat obligatorii datorate de angajatori;
- d) primele de asigurare obligatorie de asistență medicală datorate de angajați;
- e) taxele locale;
- f) impozitul pe bunurile imobiliare;
- g) taxa pentru folosirea drumurilor de către autovehiculele înmatriculate în Republica Moldova.

Rezultă că, companiile înregistrate ca rezidenți ai parcurilor IT plătesc impozitul unic, în schimb nu trebuie să achite cele 7 impozite menționate mai sus.

Totodată, în componența impozitului unic nu se includ următoarele impozite, taxe și contribuții:

- a) impozitul pe venit reținut la sursa de plată;
- b) taxa pe valoarea adăugată;
- c) accizele;

d) taxele rutiere, cu excepția taxei pentru folosirea drumurilor de către autovehiculele înmatriculate în Republica Moldova;

e) alte impozite, taxe și plăți obligatorii nespecificate expres ca parte componentă a impozitului unic în conformitate cu aliniatul (1), art. 372 din Codul fiscal [1].

Sumele achitate de rezidenții parcurilor pentru tehnologia informațiilor cu titlul de impozit unic sunt repartizate pe bugete conform figurii 1.

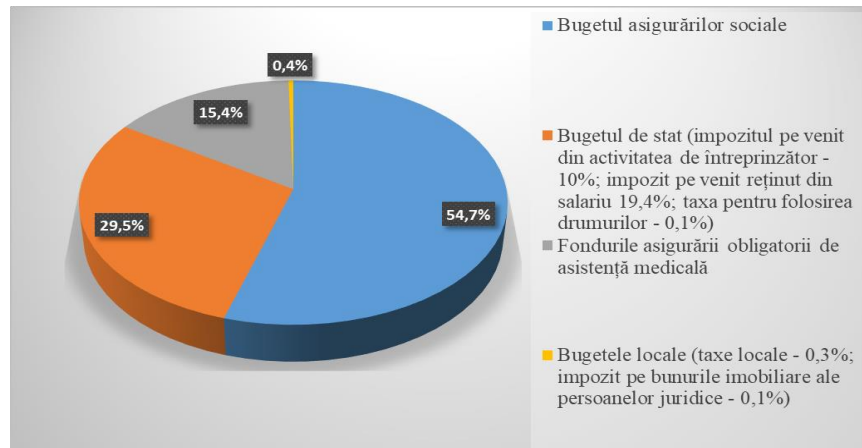

Figura 1. Repartizarea sumelor impozitului unic perceput de la rezidenții pentru tehnologia informațiilor

Sursa: elaborat de autor în baza [2].

Beneficiile aplicării impozitului unic pentru rezidenții parcurilor IT sunt duble, și pentru angajator, și pentru angajat, în ambele cazuri economiile cresc. Printre avantajele de care se bucură companiile rezidente ale parcurilor IT pot fi menționate:

- impozite mai mici datorită aplicării impozitului unic;
- economii de timp, deoarece se calculează doar un impozit în loc de 7;
- reducerea personalului de contabilitate, întrucât elimină o parte din lucrul cu documentele;
- atragerea noilor angajați, deoarece din contul economiilor rezidenții pot majora fondul de salarizare cu aproximativ 15-20 %;
- prezența virtuală, rezidenții nu trebuie să-și schimbe oficiu, tot ce trebuie este să aplice, să semneze contractual și să continue să lucreze.

Avantajele angajaților companiilor rezidente ale parcurilor IT sunt la fel de evidente și nu mai puțin plăcute. Ele constau în:

- angajații companiilor sunt scutiți de plata impozitelor după regula salariul brut este egal cu salariul net;
- salariații continuă să beneficieze de asigurări sociale în mărime de 60 % din salariul mediu pe economie;
- zilele libere pentru fiecare angajat se calculează în conformitate cu normele prevăzute de regimul general;
- bonusurile, primele și alte stimulente financiare nu sunt supuse impozitelor suplimentare;
- salariații sunt scutiți de necesitatea de a depune declarația fiscală.

Pentru a ne convinge de beneficiile aplicării impozitului unic, în tabelul 1 sunt calculate economiile medii lunare ce pot fi obținute de către o companie, comparând valoarea impozitelor calculate după metoda generală, în caz că întreprinderea nu este înregistrată ca rezident al parcului IT și impozitul unic calculat de către rezidenții parcurilor IT. Impozitele au fost calculate în baza valorilor medii ale indicatorilor economici pentru domeniul Informații și Comunicații.

Tabelul 1

Economii obținute de rezidenții parcurilor IT ca urmare a aplicării impozitului unic

Indicatori	Obiectul impunerii	Valoarea impozabilă medie lunară, lei	Impozite calculate după metoda generală, lei	Impozite calculate de către rezidenții parcurilor IT, lei	Economii lunare, lei
1. Impozit unic - 7%	Veniturile din vânzări	700000	-	49000	-49000
2. Cotizația de rezident a parcului IT	Depinde de bugetul anual al parcului și venitul prognozat al rezidentului		-	100	-100
3. Impozit pe venit din activitatea de întreprinzător - 12%	Venitul impozabil (persoane juridice)	200000	24000	-	+24000

4. Contribuții de asigurare socială - 24%	Fondul de salarizare	300000	72000	-	+72000
5. Prime de asigurare medicală - 9%	Fondul de salarizare (salariul brut)	300000	27000	-	+27000
6. Impozit pe venit din salariu - 12%	Venitul impozabil (15 angajați, salariul mediu lunar 20000 lei)	241500	28980	-	+28980
7. Taxe locale – amenajarea teritoriului – 40 lei trimestrial/ angajat	Numărul mediu scriptic al salariaților, persoane	15	200	-	+200
8. Impozitul pe bunuri imobiliare – 0,3% anual	Valoarea bunurilor imobiliare	2000000	500	-	+500
9. Taxa pentru folosirea drumurilor – taxă anuală	Numărul de autoturisme și capacitatea cilindrică a motorului	-	250	-	+250
Total	-	-	152930	49100	+103830

Sursa: elaborate de autor.

În urma analizei efectuate s-a constatat că, rezidenții parcurilor IT economisesc circa 100000 lei lunar ca urmare a aplicării impozitului unic, mijloace care pot fi utilizate pentru dezvoltarea întreprinderii. Acest fapt este unul din factorii care a contribuit la înregistrarea pentru al treilea an consecutiv a unui ritm accelerat de creștere în domeniul IT.

Referințe:

1. Codul fiscal al Republicii Moldova nr. 1163 din 24.04.1997.
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120061&lang=ro#
2. Legea nr.77/2016 cu privire la parcurile pentru tehnologia informației
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122877&lang=ro#
3. Clasificatorul activităților din economia Moldovei (CAEM Rev. 2)
<https://statistica.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=385>
4. <https://moldovaitpark.md/>

THE ESSENCE AND FORMS OF INTERNATIONAL CIRCULATION OF CAPITAL

ESENȚA ȘI FORMELE DE CIRCULAȚIE INTERNAȚIONALĂ A CAPITALULUI

Natalia CĂRBUNE

Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova

Abstract: Capital, in all its forms, is probably the economic resource with the highest degree of mobility in the economic context of the new millennium. Capital flows are today common presences both on international circuits and on national, intersectoral and intrasectoral routes. Not only the volume of capital flows and the speed of their movement are in a permanent ascendancy, but also the ease with which they metamorphose (direct investments, portfolio investments, bank and non-bank loans, debt securities), depending on the characteristics of the host environment and of the interest and profit of the holder. If in the past capital movement was understood only as a form of financing the current account, today, the international distribution of capital increasingly determines the exchange rate and international interest rates which, in turn, influence the evolution and structure of international trade.

Keywords: capital, investments, international cash flows, currency, bank loans. F5

Abstract: Capitalul, sub toate formele sale, este probabil resursa economică cu cel mai mare grad de mobilitate în contextul economic al noului mileniu. Fluxurile de capital sunt astăzi prezențe comune atât pe circuite internaționale, cât și pe traseele naționale, intersectoriale și intrasectoriale. Nu doar volumul fluxurilor de capital și viteza deplasării acestora sunt într-o ascendență permanentă, ci și ușurința cu care acestea se metamorfozează (investiții directe, investiții de portofoliu, credite bancare și nebankare, titluri de împrumut), în funcție de caracteristicile mediului gazdă și de interesul și profitul deținătorului. Dacă în trecut circulația capitalurilor era înțeleasă doar ca formă de finanțare a contului curent, astăzi, repartiția internațională a capitalurilor determină din ce în ce mai mult cursul de schimb și ratele internaționale ale dobânzii care, la rândul lor, influențează evoluția și structura comerțului internațional.

Cuvinte cheie: capital, investiții, fluxuri monetare internaționale, monedă, credite bancare. F5

Structura fluxurilor de capital la nivel mondial este în continuă schimbare. Liberalizarea și globalizarea au stimulat dezvoltarea unor relații financiare strânse între toate țările lumii, în special între cele dezvoltate și cele aflate pe trepte inferioare de evoluție. Fluxurile internaționale de capital pot fi definite ca fluxuri transfrontaliere de active și credite, atât pe termen lung, cât și pe termen scurt. Fluxurile brute de capital reprezintă totalul fluxurilor care ies dintr-o economie sau, alternativ, care intră în aceasta, iar fluxurile nete de capital măsoară diferența dintre fluxurile brute care ies și cele care intră într-o economie. Fluxurile nete de capital indică dacă o economie acumulează drepturi în raport cu restul economiilor din lume sau invers. Fluxurile internaționale de capital pot fi diferențiate astfel: investiții străine directe – proprietatea asupra întreprinderilor din străinătate sau investiția în acestea, investitorul jucând un rol managerial direct; împrumuturi bancare internaționale – împrumuturi acordate unor actori externi, în monedă națională sau în valută; obligațiuni internaționale – instrumente de credit emise de/pentru creditori/debitori din străinătate, care includ promisiunea de a plăti o sumă specificată de bani, la o dată determinată, precum și o dobândă periodică la intervale stabilite; din acest motiv, obligațiunile sunt titluri de valoare tranzacționabile denominate în unități standard; investiții de portofoliu – investiții în acțiuni corporatiste sau obligațiuni pe termen lung deținute doar pentru profit, investitorul neavând nici un rol managerial; acțiuni internaționale – acțiuni ale unei companii emise pentru străini; instrumente financiare “noi” – derivate, contracte cu opțiuni, swaps; asistență pentru dezvoltare – fluxuri oficiale de asistență, de la guvern la guvern; fluxuri

monetare internațională – cumpărarea și vânzarea de valute străine.

Libera circulație a capitalurilor își propune să înlăture restricțiile care există în legătură cu circulația capitalurilor între țările membre, să contribuie la desăvârșirea unei piețe unive, înlesnind celelalte libertăți (libera circulație a marfurilor, a persoanelor și a serviciilor) și să favorizeze progresul economic prin alocarea optimă a capitalului [1]. Ea permite crearea unui spațiu financiar de dimensiuni internaționale și contribuie la realizarea obiectivelor politicilor economice și monetare. Libera circulație a capitalurilor deschide calea unei concurențe directe între fiscalitatea statelor membre. În general, formele circulației capitalului sunt: Investiții directe (ex: construirea de întreprinderi în diferite ramuri); plasamente de portofoliu (titluri: acțiuni, obligațiuni, bonuri de tezaur); depozite bancare în străinătate.

Apărute în economia mondială încă din perioada marilor descoperiri geografice, investițiile străine directe au înregistrat în ultimele decenii o adevărată explozie în tranzacțiile internaționale, fapt ce a generat un număr surprinzător de mare de studii și analize care le-au fost dedicate. Investițiile străine directe se definesc ca “proprietatea unui rezident străin asupra unor active (mijloace fixe) cu scopul de a controla folosirea acestor active”. Particularitatea lor o constituie tocmai controlul exercitat de către investitor asupra activelor în care a fost făcută investiția, control pe care pun accentul toate definițiile. Investițiile străine directe constau în transferul unui “pachet industrial” în care sunt cuprinse capital, tehnologii, metode de organizare industrială, expertiză managerială, cunoștințe de marketing etc., ce permit investitorului să exercite dreptul de control asupra investiției.

Totuși, este greu de definit ce înseamnă control. Este, mai degrabă, vorba de participare directă la conducerea și organizarea producției activelor în care s-a investit. În general, se consideră investiții străine directe întreprinderile în care participarea proprietarului străin depășește o anumită pondere, de obicei între 10-25%. Deși criteriile diferă de la țară la țară, această pondere nu modifică esența fenomenului, având în vedere că de obicei proporția deținută de un investitor străin este cu mult mai mare (de regulă peste 50%). Participarea directă la conducerea și organizarea producției și controlul asupra activității întreprinderii constituie diferența fundamentală dintre investiția străină directă și investiția de portofoliu (care dă dreptul investitorului să primească numai dividendele, fără nici un drept de conducere sau de control în întreprinderea în care a investit). Investițiile internaționale au avut, în special în ultimele trei decenii, un impact puternic asupra creșterii economice, a comerțului exterior și a structurilor productive din toate țările lumii, fiind o componentă importantă și deosebit de dinamică a fluxurilor economice internaționale. Investiția reprezintă cumpărarea de proprietăți, acțiuni, obligațiuni etc., sau depunerea de bani la instituții financiare în scopul argumentării unui venit (dobândă, dividend, chirie etc.) și a unei creșteri de capital.

Modalitățile concrete prin care un agent economic poate realiza o investiție cu componentă internațională sunt: construirea “pe loc gol” a unei societăți comerciale sau deschiderea unei filiale a celei existente într-o altă țară; achiziționarea unei firme străine sau fuziunea cu o astfel de firmă; crearea unor societăți mixte; cumpărarea de acțiuni de pe o piață străină sau emise de o altă firmă din altă țară; cumpărarea de obligațiuni de pe o piață străină sau emise de o firmă străină; acordarea unui credit financiar unui agent economic dintr-o altă țară sau unui agent economic străin; încheierea unui contract internațional de leasing cu componenta investițională.

Investițiile directe presupun existența a cel puțin două părți distincte: agentul economic emitent și agentul economic receptor. Prin prisma raportului ce se stabilește între agentul economic emitent și cel receptor se pot distinge investițiile directe și investițiile de portofoliu. În literatura de specialitate și în practica tranzacțională se apreciază că, atunci când investiția presupune transferarea către agentul emitent al fluxului investițional a posibilității de control și decizie asupra activității receptorului avem de-a face cu o investiție directă [2].

Dacă participarea investitorului străin este majoritară și are ca obiect o investiție în unități de producție importante prin aportul lor la PIB și prin calitatea acestui aport, investitorul respectiv poate fi considerat investitor strategic. Investitorii străini participanți la asemenea investiții comune pot fi clasificați în: investitori strategici, cu o participare de cel puțin 30% la capitalul social; investitori de control, cu o participare de 30% la capitalul social; investitor majoritar, cu o participare de minim 51% la capitalul social. În cazul în care investiția nu presupune statutarea unui astfel de raport, este

vorba de o investiție de portofoliu. Investiția de portofoliu reprezintă întotdeauna un plasament pur financiar, o investiție financiară. În mod convențional, statisticile cuprind în categoria investițiilor directe toate tranzacțiile care trec dintr-un patrimoniu în altul mai mult de 10% din acțiunile emise de către o firmă. Investițiile străine directe sunt o parte componentă a fluxurilor de capital pe termen lung și constituie un factor important al creșterii economice atât pentru țările dezvoltate cât și pentru cele în curs de dezvoltare.

Deși economia mondială a fost lovită de o undă de șoc puternică în anii 1997 - 1998, totuși descreșterea fluxului de investiții străine directe nu a fost direct proporțională (1998 - 155 miliarde dolari, 1997 - 163 miliarde dolari). Fluxurile de investiții străine directe tind să fie mai puțin volatile decât fluxurile de portofoliu în general, fiind mai puțin afectate de șocurile financiare, deoarece determinanții cei mai importanți (mediul politic, factorul natural, oferta de forță de muncă și capital fizic, facilitățile de infrastructură, accesul la piață) nu sunt neapărat afectați de criza financiară. Investițiile străine directe sunt un catalizator al efectelor negative în perioadele de criză financiară, ce permit țărilor în curs de dezvoltare să urmeze calea reformelor economice și politice. ISD (investițiile străine directe) constituie un factor important al creșterii economice, facilitând transferul internațional de tehnologie, forță de muncă calificată, promovarea competiției, creșterea exporturilor. Însă țările în curs de dezvoltare nu întotdeauna beneficiază de investiții, iar efectele pozitive ale acestora asupra creșterii economice depind de calitatea politicilor de mediu, reducând accesul țărilor în curs de dezvoltare la piața internațională de capital.

Concluzie: În ultimii ani creșterea fluxurilor de investiții străine directe a fost facilitată de liberalizarea economiilor țărilor în curs de dezvoltare, de creșterea comerțului internațional și al producției în contextul scăderii rapide a costurilor transportului și telecomunicațiilor. Investițiile străine directe au jucat un rol central în accelerarea creșterii economice pentru țările în curs de dezvoltare, cuplate cu politici macroeconomice viabile și deschidere economică și politică.

Din punct de vedere al societăților transnaționale, investițiile străine directe reprezintă o pîrghie utilizată în scopul exploatarii avantajelor comparative dintr-o anumită țară, de exemplu materiile prime, forța de muncă ieftină și bine pregătită. Ca urmare investițiile generează de multe ori capacități productive care pot asigura, cel puțin pe termen scurt, creșterea gradului de ocupare al forței de muncă. În general se presupune că investițiile străine directe stimulează creșterea economică. Ne putem aștepta la o astfel de relație deoarece investiția străină directă poate duce la creșterea acelor factori care de regulă, joacă un rol important în promovarea dezvoltării economice: investițiile, progresul tehnologic și în noua teorie de creștere economică, cercetarea-dezvoltarea, acumularea de capital uman și alți factori adiacenți cu influență pozitivă. Totuși, raportul dintre cauză și efect poate să se îndrepte în altă direcție, caz în care o creștere economică rapidă atrage investiții. Pe scurt vorbind, conform acestei ipoteze, activitatea economică internă în creștere poate fi asociată cu un mediu investițional în creștere și cu o șansă sporită de creștere a profitului. În economiile în tranziție este foarte dificil să găsești o relație între investițiile străine directe și creșterea PIB, dată fiind importanța cunoscută a altor factori: gradul de reformă economică, succesul politicii de stabilizare macro-economică, forța cererii la import. Studiile referitoare la impactul investițiilor străine directe și PIB lipsesc. Datele sugerează totuși o asociație pozitivă între investițiile străine directe și creșterea economică dar corelația pare să nu fie prea semnificativă. În ceea ce privește relația investiții străine directe - creștere economică, trebuie amintite neapărat implicațiile regionale ale fuziunilor și achizițiilor. Pondere lor în totalul investițiilor străine directe este înaltă, putând genera un impact decisiv asupra creșterii economice, cel puțin pentru o perioadă determinată de timp.

Referințe:

1. Relații valutare-financiare internaționale, C. Floricel, Editura Didactică și Pedagogică, 2000
2. Piețe financiare și decontări internaționale, Lefter Chirica, Editura Economică, 2010 Banca Națională a Moldovei, <http://www.bnm.md>

ROLUL DIAGNOSTICULUI FINANCIAR ÎN STABILITATEA ECONOMICĂ A COMPANIEI

Daniel CRISTIȘOR, doctorand
România

Abstract: Small and medium-sized enterprises are the backbone of a national economy, which is why this sector should be actively developed, but this is impossible without proper management, including in the financial segment. The actuality of the research is due to several circumstances. In modern economic conditions, the analysis of a company's financial situation is an important tool that ensures the stable and successful operation of an economic entity in the market. Such an analysis allows the identification and elimination of shortcomings in financial and economic activities, the determination of reserves to increase financial stability and efficiency of the enterprise, its development prospects, to prevent and overcome financial crises, etc. The results obtained confirm that this paper is part of the flow of publications that support the fact that the financial diagnosis plays a key role in achieving the stability of a company oriented towards sustainability and sustainable development of the future.

Keywords: *company, financial diagnosis, financial stability, sustainability.*

JEL classification: *G1, G17, H12.*

Introducere

În condițiile actuale de implementare a postulatelor Agendei 2030 în economiile naționale, vectorul de traiectorie în procesul de sustenabilitate economică a indicatorilor de performanță rezultați ai unei companii, este stimularea dezvoltării durabile și creșterea performanței prin eficiență. Cu toate acestea, evaluarea eficienței implementării proceselor de dezvoltare la o întreprindere necesită un diagnostic adecvat al stării sale economice. Relevanța acestor activități se datorează mai multor circumstanțe. În primul rând, analiza situației financiare a companiei este o problemă extrem de importantă și urgentă, atât pentru fiecare entitate în parte, cât și pentru stat, în ansamblu. De remarcat că până nu demult, la analiza activității companiei, atenția principală era acordată raționalizării fondului de rulment, fiind urmărite anumite limite accesibile, iar profitul era estimat în baza principalilor indicatori financiari.

Deși nu cu mult timp în urmă, profitul era indicatorul care indica referitor la sănătatea financiară a companiei, actualmente, o astfel de abordare este imposibilă, deoarece în condițiile relațiilor de piață, fiecare companie este interesată de stabilitate, solvabilitate, oportunități de creștere economică, de metode moderne de evaluare și analiză. În acest sens, nu mai este relevant să se țină cont de indicatori cum ar fi: valoarea profitului, randamentul capitalului propriu, vânzări sau active, ci să se determine întreaga sumă a veniturilor obținute, nivelul de solvabilitate, ritmul creșterii economice și deschiderea către sustenabilitate și dezvoltare durabilă.

În altă ordine de idei, dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii este una dintre condițiile necesare pentru dezvoltarea cu succes a economiei naționale. În același timp, supraviețuirea companiilor în condiții moderne, depinde în mare măsură de capacitatea personalului de conducere de a evalua realist situația financiară în companie. Acest lucru necesită cunoașterea metodologiei de analiză și diagnosticare a activităților companiei, precum și disponibilitatea unui suport informațional adecvat și personal calificat capabil să implementeze această metodologie în practică.

Ținând cont de toate caracteristicile analizei economico-financiare a unei companii, este nevoie de un anumit set de indicatori potriviți pentru diverși utilizatori de informații care ar facilita îmbunătățirea eficienței manageriale în baza analizei situației financiare a companiei.

Reviul literaturii

Caracterul dinamic al proceselor și fenomenelor economice, modernizarea continuă a tehnologiilor în activitatea de aprovizionare, producere și desfacere, complexitatea și diversitatea

acestor tehnologii au impus preocuparea managerilor de perfecționarea continuă a metodelor și tehnicilor de analiză a rezultatelor activității desfășurate. Ca o metodă nouă în analiza economico-financiară este utilizat diagnosticul. Cuvântul „diagnostic” este de origine greacă și înseamnă „apt de a discerne”. Indiferent de domeniul de utilizare, diagnosticul impune analiza complexă a mecanismului de formare și modificare a fenomenelor specifice domeniului dat [1, p. 40].

Diagnosticul financiar presupune unele judecăți asupra sănătății financiare a întreprinderii, asupra punctele tari și punctele slabe ale gestiunii financiare, prin care se pot aprecia performanțele și riscurile trecute, prezente și viitoare și măsurile ce se impun [3, p. 298-309]. Elaborarea diagnosticului presupune repararea simptomelor disfuncționalităților, formularea recomandărilor și a măsurilor de redresare a situației economico-financiare a întreprinderii. Se recurge la diagnostic financiar nu numai în situația când întreprinderea se află în criză, dar și atunci când aceasta își dorește obținerea unor rezultate mai performante [2, p. 332-338].

Potrivit economistul englez Charles Gibson diagnosticul financiar este procesul de cercetare a eforturilor întreprinderii angajate într-o afacere, în primul rând, a muncii și capitalului în raport cu rezultatele, respectiv a performanțelor economico-financiare ce se realizează fără a exclude din ecuație echilibrul ecologic, iar în condițiile revoluției industriale, este privit drept diagnosticul eficienței implementării noilor tehnologii informaționale în activitatea desfășurată [6, p. 277-294].

Unii cercetători români consideră că diagnosticul ca activitate practică are o sferă mai largă de aplicare utilizând metode și procedee de analiză economico-financiară și vizează nu doar precizarea unei „boli” a întreprinderii, dar și „trebuie să caracterizeze modul de funcționare a acestui organism viu”. Se poate considera că în analiza economico-financiară, la fel ca și în medicină, se pornește de la simptome spre diagnostic [7, p. 5].

Astfel obiectivul principal al diagnosticul eficienței managementului activităților economice este studiul static și dinamic al activităților desfășurate de întreprindere, din care sa rezulte concluzii cu privire la posibilitățile dezvoltării companiei, structura elementelor patrimoniale, echilibrul financiar, rezultatele activității economice, precum și la modul de gestionare a resurselor materiale. În baza datelor furnizate de diagnosticul financiar pot fi depistate rezervele interne de creștere a eficienței întreprinderii, care se realizează prin elaborarea unor măsuri concrete ce asigură rentabilitatea producției, stabilitatea financiară, capacitatea de plată și credibilitatea companiei.

Semnificația diagnosticului financiar constă în cercetarea stării economico-financiare prin măsurarea performanțelor și aprecierea vulnerabilităților, precum și identificarea cauzelor care au generat starea actuală, stabilirea punctelor forte și slabe, evaluarea riscurilor posibile și elaborarea măsurilor vizând creșterea potențialului economico-financiar al acesteia.

Metodologia cercetării

Metodele utilizate în cercetare sunt metodele sistemice, analiza statistică, metoda dialectică și respectiv componentele ei: analiza și sinteza, inducția și deducția, metodele grafice, metoda alcătuirii tabelelor analitice, metodele inerente disciplinelor economice - observația, raționamentul, comparația, clasificarea, metode de analiză economico-financiare, cum ar fi: metoda clasică de analiză pe verticală, orizontală, metoda substituirii în lanț, analiza factorială, metoda diferențelor absolute etc.

Rezultate și interpretări

Analiza economico-financiară poate constitui un element al diagnosticului global al companiei, un exemplu ar fi în cazul evaluărilor de întreprinderi, planurilor de afaceri etc. Dar se poate înscrie și exclusiv în cadrul unui diagnostic financiar extins, care presupune examinarea aspectelor financiare ale activității firmei. De asemenea, analiza poate fi particularizată pe o anumită problemă privind situația firmei din punct de vedere financiar, neînscrindu-se obligatoriu în circumstanțele unui diagnostic financiar. Diagnosticul financiar determină nivelul eficienței economice atinse în baza utilizării resurselor materiale, umane și financiare, precum și sporirea controlului asupra îndeplinirii și optimizării deciziilor manageriale [5, p.77-87]. Prin urmare, desfășurarea unei activități de producție și comercializare în condiții de profitabilitate și, totodată, menținerea echilibrului financiar

necesită o atenție deosebită, orientată spre rezultatele obținute, deoarece ele nu sunt întotdeauna în concordanță cu eforturile proprii ale colectivului de muncă și practic apar sub influența unui sistem de factori obiectivi și subiectivi.

Mulți specialiști în domeniul studiat, accentuează faptul că stabilitatea unei companii pe piață depinde, în primul rând, de disponibilitatea resurselor financiare și de direcțiile de utilizare a acestora. Mai mult, stabilitatea financiară îi permite să evalueze obiectiv strategia și tactica managerială și, prin urmare, poate acționa ca principală condiție pentru asigurarea stabilității companiei. Nivelul eficienței economice depinde de o varietate de factori interdependenți [4, p. 164-177].

În consecință, pentru a asigura stabilitatea financiară, o companie nu trebuie doar să aibă o structură flexibilă a capitalului, ci și să își poată organiza mișcarea astfel încât să aibă un exces constant de venituri față de cheltuieli, ceea ce îi va permite să-și mențină solvabilitatea și să creeze condiții de independență financiară dezvoltarea producției. În acest context, este oportun să presupunem că starea financiară a unei întreprinderi poate fi stabilă, instabilă (pre-criză) și de criză și depinde de rezultatele activităților sale de producție, comerciale și financiare. Caracteristicile tipurilor de stabilitate financiară sunt discutate în detaliu în tabelul 1.

Tabelul 1

Determinarea stabilității companiei prin intermediul diagnosticului financiar-economic

Tipologia stabilității financiare a companiei	Sursa de acoperire a cheltuielilor	Manifestări specifice
Stabilitate financiară absolută	Capital circulant propriu	Grad înalt de solvabilitate
Stabilitate financiară acceptabilă	Capital circulant propriu și capital împrumutat pe termen lung	Grad normal (acceptat) de solvabilitate
Instabilitate financiară acceptabilă	Capital circulant propriu și capital împrumutat pe termen scurt și lung	Se constată insolvabilitate și se impune nevoia de a atrage surse financiare suplimentare
Situația financiară de criză	-	Compania se află în pragul falimentului

Sursa: elaborat de autor în baza studiului bibliografic

Un rol primordial în acest proces revine analizei diagnostic ca instrument de supraveghere a activității desfășurate de întreprindere și de estimare a performanțelor obținute. Diagnosticul financiar și necesitatea utilizării acestuia sunt lipsite până în prezent de atenția cuvenită din partea managerilor companiei din cauza opiniei pe larg răspândite, potrivit căreia intervenirea unei schimbări bruște ce ar înrăutăți considerabil activitatea unei companii sănătoase este practic imposibilă. În scopul deținerii unei poziții competitive pe piață și pentru a putea ține piept concurenței, companiile trebuie să-și desfășoare activitatea în modul cel mai rațional, urmând o politică strategică de dezvoltare eficientă.

De remarcat faptul că micile afaceri se disting prin interconectarea conceptelor „supraviețuire” și „instabilitate”. Pe de o parte, entitățile mici sunt mobile și umplu rapid nișele din economie. Pe de altă parte, întreprinderile mici depășesc cele mai mari în ceea ce privește avantajele lor competitive. În plus, studiul bibliografic a făcut posibilă concluzia că astăzi există o serie de factori care limitează activitățile de finanțare ale companiilor mici. În același timp, companiile mici diferă puternic de cele mari în ceea ce privește nivelul riscurilor. De exemplu, un acționar dintr-o companie mare poate reinvesti o parte din dividende și își poate proteja portofoliul, lucru care nu este posibil pentru proprietarul unei mici afaceri. Afacerile mici, din punct de vedere al parametrilor general acceptați în prezent, se caracterizează printr-un nivel scăzut de lichiditate. În plus, se observă diferențe semnificative și pe segmentul indicatorilor de lichiditate. În special, aceasta înseamnă că o afacere mică este mai puțin solvabilă decât una mare și se confruntă cu mari dificultăți în a-și îndeplini obligațiile privind împrumuturile.

Concluzii

Orice companie are o imagine financiară care, se regăsește sub forma de indicatori financiari. Stabilitatea financiară a unei companii este cea mai importantă caracteristică a activității fiabilității

sale. Ea determină competitivitatea unei entități. Stabilitatea este un garant în cooperarea economică și activitatea eficientă a companiei în sine și a partenerilor săi. Imaginea financiară a companiei este reflectată diferit ca formă, structură și conținut, în funcție de mediul de referință ales pentru raportare și analiză. Astfel, putem concluziona că stabilitatea companiei poate fi realizată în bază diagnosticului financiar în momentul când ultimul reflectă relația dintre echilibrarea financiară și utilizarea rațională a resurselor tehnice și umane. Prin urmare, evaluarea stabilității financiare trebuie efectuată nu doar prin calcule ale indicatorilor și interacțiunilor dintre aceștia, ci și să ia în considerare procesul de gestionare al stabilității financiare în sine.

Referințe:

1. Amarfii-Railean N. Aplicarea diagnosticului financiar în eficientizarea managementului activităților economice ale întreprinderii. In: Revisat Științe exacte și economice, nr.7, 2018, p. 40-47.
2. Banos-Caballero S., Garcia-Teruel P.J., Martinez-Solano P. Working capital management, corporate performance, and financial constraints. In: Journal of Business Research. Volume 67, Issue 3, March 2014.
3. Carpenter R., Petersen B. Is the growth of small firms constrained by internal finance? In: The Review of Economics and Statistics, 84/2002.
4. Garcia-Teruel P. J., Martinez-Solano P. Effects of working capital management on SME profitability. In: International Journal of Managerial Finance, 3/(2007).
5. Knauer T., Wohrmann A. Working capital management and firm profitability. In: Journal of Management Control. Volume 24, 2013.
6. Talonpoika, A.-M., Karri T., Pirttila M., Monto S. Michayluk D. Defined strategies for financial working capital management. In: International Journal of Managerial Finance, Vol. 12 No. 3.
7. Van Horne J. C., Wachowicz J. M. Fundamentals of Financial Management. Ed.: Prentice Hall; 13th edition, January 1, 2009.

THE ROLE OF RESEARCH MARKETING IN THE ECONOMIC CIRCUIT OF THE ENTERPRISE

ROLUL CERCETĂRILOR DE MARKETING ÎN CIRCUITUL ECONOMIC AL ÎNTRINDERII

Tatiana GRUNZU, PhD., Assoc.prof.

Technical University of Moldova, Republic of Moldova

Lilia CHIRIAC, PhD., Assoc.prof.

Technical University of Moldova, Republic of Moldova

Abstract: În actualul peisaj economico-social marcat de creșterea complexității pieței și de profunde transformări, ce au loc în procesul de producție, în viață și în societate la toate meridianele și latitudinile globului, cercetările de marketing îndeplinesc un rol esențial. Datorită asigurării cu informațiile necesare pentru a desfășura o activitate profitabilă în condițiile de competitivitate, unitățile economice reușesc să devină receptivă la semnalele și cerințele mediului extern, să dispună de o înaltă capacitate de adaptare la schimbări și de flexibilitate în mecanismul de circuit economic.

Cuvinte cheie: cercetări de marketing, activitate profitabilă, investigare, circuit economic, activitate comercială, organizarea activităților de marketing, complexitatea pieței, acțiuni de implementare, produs, preț, distribuție, consumator, mix promoțional, inovație.

Abstract: In the current economic and social landscape marked by the increase of market complexity and profound transformations, which take place in the production process, in life and in society at all meridians and latitudes of the globe, marketing research plays an essential role. Due to the provision of the necessary information to carry out a profitable activity in the conditions of competitiveness, the economic units manage to become receptive to the signals and requirements of the external environment, to have a high capacity to adapt to changes and flexibility in the economic circuit mechanism.

Keywords: marketing research, profitable activity, investigation, economic circuit, commercial activity, organization of marketing activities, market complexity, implementation action, product price, distribution, consumer, promotional mix, innovation.

JEL: M31

“Cercetările de marketing cuprind toate activitățile prin care o firmă se adaptează într-un mod creativ și profitabil la mediul în care operează”

Ray Corey

Procesul de efectuare a cercetărilor de marketing devin o forță majoră în procesul fundamentării științifice a deciziilor, deoarece reprezintă condiția indispensabilă la formularea strategiei de piață a întreprinderii, la lansarea comercială a unui produs sau serviciu, pătrunderea pe piața externă, deschiderea unei rețele de servicii sau promovarea desfacerilor pe anumite segmente de consumatori.

Grație acestui proces, se obține informații despre consumatorii individuali sau organizaționali, despre atitudinile, opiniile și comportamentele lor, precum și despre starea și evoluția mediului de marketing, informații absolut necesare conceperii și realizării planurilor și strategiilor de marketing. În luarea deciziilor, managerii, desigur, fac apel la experiența și la intuiția lor, dar, pentru deciziile strategice, investigarea sistematică și obiectivă a fenomenelor de marketing reprezintă o necesitate [1].

Conform Asociației Americane de Marketing, cercetarea de marketing este funcția care leagă cumpărătorul, consumatorul și publicul larg cu specialistul de marketing prin intermediul informațiilor - informații prin care se identifică și se definesc oportunitățile și problemele, se generează, clarifică și evaluează acțiunile de marketing, se monitorizează performanțele de marketing și se asigură înțelegerea marketingului ca un proces. Cercetările de marketing stabilesc informațiile

cerute de investigarea aspectelor legate de problema cercetată; stabilesc metodele de obținere a informațiilor; dirijează și asigură realizarea procesului de colectare a datelor, analizează rezultatele, comunică rezultatele obținute și implicațiile lor [2].

În esență, o cercetare de marketing reprezintă un proces sistematic și obiectiv, generator, menit să ofere informații conducerii pentru elaborarea obiectivelor în vederea adaptării întreprinderii la nevoile consumatorului, în vederea satisfacerii lor prin crearea, producerea și livrarea de bunuri și servicii, într-un mediu schimbător pe care-l cuceresc prin inovație, fără a se lăsa surprinși sau depășiți de schimbările survenite în mediul respectiv.

Luând în considerație diversitatea tipurilor de cercetări efectuate de întreprindere, inevitabil, la baza procesului de efectuare a cercetărilor de marketing stă o metodologie, bazată pe un ansamblu de activități specifice, puternic corelate între ele care în caz comun trebuie să se constituie din cinci etape principale în funcție de succesiunea lor logică:

1. Determinarea problemelor în formularea scopurilor cercetării;
2. Alegerea resurselor, culegerea și analiza informației de marketing secundare;
3. Planificarea și organizarea culegerii informației primare;
4. Sistematizarea și analiza informației culese;
5. Prezentarea rezultatelor cercetărilor primite.

Prima etapă se consideră etapa principală a cercetării, deoarece problema pusă corect și scopul cercetării definit exact sunt garanțiile efectuării cercetării cu succes. Aceasta poate fi o problemă cu care încep să se confrunte factorii de decizie, o oportunitate ivită în cadrul pieței sau o cerință privind caracterizarea unei piețe. Greșeli comise la această etapă pot provoca nu numai pierderi materiale, dar și agravarea problemelor legate de pierderea timpului asupra mișcării pe "urmă falsă".

Independent de cine este efectuată cercetarea, fie de însuși întreprindere sau de o companie specializată, succesul activității echipei de cercetare la determinarea problemei și scopurilor de cercetare, depinde de posibilitatea de implicare a specialiștilor din departamentul de marketing al întreprinderii, iar rezultatele finale să fie aprobate de conducerea ei.

Obiectivele cercetării e necesar să fie stabilite de către cercetătorii de marketing după cum rezultă ele din definirea problemei de cercetat, deoarece, ele exprimă scopul cercetării în termeni măsurabili și definesc exact ce anume trebuie să realizeze cercetarea. Pornind de la definirea clară a problemei de cercetat, se poate ajunge la stabilirea obiectivelor cercetării, parcurgând succesiv trei etape, cărora le revin următoarele tipuri de activități:

- divizarea problemei de cercetat în aspectele ei de bază, având în vedere cerințele existente din perspectiva de marketing și de management;
- formularea întrebărilor cercetătorului în legătură cu aspectele de bază desprinse anterior;
- stabilirea obiectivelor cercetării, având în vedere fiecare din întrebările pe care și le pune cercetătorul.

Pot exista situații când obiectivele cercetării reflectă cerințe de informații extrem de specifice, cerute de procesul de decizie, în cazul dat, ele pot regăsi, în întrebările chestionarului, în obiectivele activității de observare, în obiectivele experimentului sau în obiectivele unui proces de simulare. În funcție de obiectivele cercetării se alege metoda de cercetare care poate asigura obținerea informațiilor informații absolut necesare conceperii și realizării planurilor și strategiilor de marketing [3].

A doua etapă a cercetărilor de marketing constă în efectuarea consecutivă a procedeelelor de alegere a surselor de informație atât interne cât și externe, precum și culegerea informației secundare. Datele secundare sunt utilizate în toate tipurile de cercetări, constituite din relatări scrise, cifrice sau simbolice, culese și stocate anterior, având la bază diferite cerințe, altele decât cele ale cercetării avute în vedere, care la rândul lor se divizează în date secundare interne și date secundare externe.

Datele sau informațiile secundare interne cuprind datele disponibile în cadrul organizației. Pentru majoritatea întreprinderilor, sursa principală și de bază a informației secundare interne este calculatorul, în baza de date a căruia se introduc toate datele privind planificarea și realizarea activităților de cercetare-dezvoltare, aprovizionare, producție, desfacere, personal, reflectate în costuri și profituri, stocate de-a lungul timpului în numeroase modalități. În cazul dat, problema se

pune de a conversa datele într-o formă adecvată atingerii obiectivelor cercetării. Folosirea tehnologiilor computerizate de stocare a datelor și informației secundare permite nu numai reducerea cheltuielilor de resurse de muncă, dar și operativitatea înaltă a obținerii informației [4].

Datele sau informațiile secundare externe se referă la datele care se găsesc în biblioteci, în diverse materiale de caracter legislativ și instructiv, ce se publică de organizații guvernamentale, în publicațiile oficiale ale ministerelor, în dări de seamă și referate ale centrelor de cercetări comerciale, în publicațiile editurilor, în reviste și ziare, în publicațiile academice, publicații ale organizațiilor de producție și comerț, incluzând asociațiile de marketing asupra anumitor grupe de produse, publicitatea TV, radio și pe diverse rețele de socializare .

Alegerea surselor secundare de informație cere de la specialiștii încadrați în acest proces un orizont intelectual larg și înțelegerea profundă a problemei [5].

La etapa a treia de planificare și organizare a culegerii informației primare, pentru cercetările descriptive și cauzale, cercetătorul poate opta în funcție de obiectivele și restricțiile cercetării, pentru o anumită metodă sau tehnică de cercetare, sau pentru o anumită combinație a acestora, iar în final, cea mai utilizată metodă de obținere a datelor primare este ancheta. Prin date primare sau informații primare sunt prevăzute orice relatări verbale, scrise, cifrice sau sub forma unor simboluri, ce reflectă comportamente, opinii, evaluări, atitudini, motive, intenții, preferințe, obținute pentru prima oară, printr-o metodă sau alta, de la cei care le posedă.

În condițiile în care realizarea cercetării de marketing impune desfășurarea unei anchete, atunci problematica eșantionării devine o fază distinctă a cercetării. Aceasta va presupune, în primul rând, stabilirea populației care va face obiectul cercetării și identificarea cadrului sau a bazei de eșantionare din care urmează să se aleagă unitățile eșantionului în cazul metodelor probabilistice de eșantionare. De asemenea, se pune și problema stabilirii unității de eșantionare: persoană fizică, familie, gospodărie, firmă etc. O problemă deosebită a eșantionării o reprezintă determinarea mărimii eșantionului astfel încât acesta să fie reprezentativ pentru populația avută în vedere. Reprezentativitatea eșantionului depinde însă și de modul în care se face selecția elementelor sale constitutive. În acest sens, se pot utiliza două tehnici: eșantionarea probabilistică și eșantionarea ne probabilistică, fiecare din ele conținând o serie de metode care vor fi analizate ulterior.

Realizarea strategiilor de marketing ale întreprinderilor este determinată în mare măsură de resursele lor informaționale. Oricărei firme îi este necesară informația complexă despre piețele unde ea își desfășoară activitatea, despre consumatori, despre concurenți, despre intermediari, despre furnizori, de aceea în organizarea cercetărilor de marketing sânt importante atât **sursele de informație externe, cât și interne.**

Informația internă se selectează din dările de seamă contabile ale firmelor. Se analizează dinamica volumului vânzărilor în ansamblu și pentru fiecare produs în parte, realizarea politicilor de produs, de preț, de distribuție și de comunicare, executarea bugetului de marketing. O deosebită atenție se acordă realizării strategiilor de marketing de creștere a firmei, politicii de diversificare a produselor, acaparării unor noi segmente de piață, majorării cotei de vânzări pe piață.[6]

Informația externă pentru cercetările de marketing poate fi primară și secundară, iar procesul de culegere a acestei informații cuprinde următoarele metode: observarea, experimentul, investigația.

Observarea constituie o informație primară destul de eficientă, deoarece permit obținerea de informații privind comportamentul consumatorilor fără a apela la consultarea directă a acestora. Uneori e mai bine să nu se organizeze sondaje, ci să fie observați oamenii când examinează produsul. Observările pot fi directe și indirecte. Cele directe se manifestă atunci când se urmărește și se înregistrează cum procedează un consumator, spre exemplu, când cumpără un anumit produs sau mai multe produse. Observările indirecte se manifestă atunci când se analizează unele efecte ale unui consum anterior de bunuri, cum ar fi identificarea ambalajelor unor produse aruncate în diferite containere. Observarea poate fi realizată de către anumite persoane sau de către aparate electronice (camere video, scanere optice etc.). Ele permit să fie fixat cât se poate de bine comportamentul cumpărătorilor și al vânzătorilor. Totodată, e important de înțeles care calități ale produsului le sânt pe plac mai mult și de care nu sunt satisfăcuți.

Experimentele sunt utilizate, îndeosebi, în situațiile în care se are în vedere cunoașterea

relațiilor cauză - efect. Ele urmăresc cunoașterea schimbărilor ce pot interveni la nivelul unei variabile-dependente, atunci când una sau mai multe variabile-independente se modifică într-un context bine definit, cum ar fi de exemplu, impactul îmbunătățirii calității sau calității unui produs asupra cifrei de vânzări. Testele de marketing, spre exemplu, sunt o formă răspândită de manifestare a experimentului de marketing. Experimentul de marketing se poate realiza în laborator sau pe teren. Experimentele de laborator oferă posibilitatea măsurării directe a efectelor stimulilor la care este supus subiectul, iar experimentele de teren sunt realiste, dar cunoașterea și măsurarea efectelor se face mult mai greu. **Experimentul** dă posibilitate de a modela real situația și de a determina comportamentul viitor al clienților, dar realizarea lui mărește bugetul de cheltuieli pentru cercetările de marketing, de aceea companiile mari trebuie să aibă o atitudine prudentă față de experimente, deoarece sânt însoțite de cheltuieli considerabile pentru efectuarea lor.

Investigarea, ca metodă de culegere a informației necesare, aplică interviul personal, prin telefon sau sondajul prin posta.

Interviul personal se realizează pentru a obține informație veridică de la anumite grupuri de populație sau de la clienți în parte. De regulă, interviul personal se ia în rețelele de supermarket, la expoziții, în stradă. Avantajele acestei metode de investigație sânt exactitatea și veridicitatea maximă a informației, un procent mare al răspunsurilor. La dezavantajele lui se referă cheltuielile considerabile, numărul limitat de respondenți.

Interviul prin telefon permite de a afla părerea clienților care se află la o distanță mare. Avantajele acestei metode de investigație sânt viteza sondajului, procentul satisfăcător al răspunsurilor, posibilitatea de a introduce răspunsurile în calculator pentru o analiză ulterioară, participarea la investigații atât a compatrioților, cât și a străinilor. Dar sânt și dezavantaje, cum ar fi posibilitatea de a ignora întrebările puse, excluderea din sondaj a persoanelor care nu au telefon.

Sondajul prin posta prevede expedierea scrisorilor prin posta și primirea răspunsurilor. Avantajele acestei metode sânt cheltuielile reduse, anonimatul, posibilitatea de a adresa întrebări complexe, un număr mare de respondenți. Ca dezavantaje putem menționa neînțelegerea sau înțelegerea incorectă de către unii respondenți chiar a întrebărilor simple, procentul mic al răspunsurilor, așteptarea îndelungată a răspunsurilor.

Ca metode speciale și eficiente de investigație, ar putea servi: **sondajul clienților de către specialiști, sondajul factorilor de decizie și cercetarea motivației.**

Sondajul clienților de către specialiști - deosebirea acestei metode de altele constă în faptul că unul și același grup de specialiști participă de mai multe ori la studierea clienților, primind răspunsuri mai veridice. Datele acestei investigații permit relevarea tendințelor de dezvoltare a necesităților clienților. Ca dezavantaje, este dificil să fie menținută una și aceeași componentă a respondenților pe parcursul unei perioade îndelungate de timp, răspunsurile lor fiind subiective.

Sondajul factorilor de decizie - respondenții sânt persoane bine instruite într-un anumit domeniu. Sondajul se desfășoară sub formă de discuție pe tema care prezintă interes pentru firmă. Avantajul acestei metode este posibilitatea de a obține informații suplimentare, în plus destul de rapid și ieftin.

Cercetarea motivației - această metodă e mai puțin populară, ea se folosește pentru relevarea motivelor de comportament. De regulă, investigațiile se realizează prin testarea clienților. O atare investigație e costisitoare și este realizată de specialiști calificați în domeniul psihologiei.

A patra etapă de **sistematizare și analiză a informației culese** se poate realiza de către persoane anume desemnate sau de către aparatură electronică.

Diferitele metode de cercetare determină metode diferite de culegere a datelor. Spre exemplu, metoda anchetei poate pretinde realizarea interviurilor personale directe, pe bază de chestionar. O observare a subiecților într-un magazin se poate face utilizând camera de luat vederi. Se pune problema ca activitatea de culegere a datelor să elimine sau să minimizeze erorile care pot să apară în această fază.

După colectarea datelor se pune problema aducerii acestora într-o formă care să permită redarea cât mai clară a răspunsurilor la întrebările puse. Această preocupare implică o activitate de pregătire a datelor anterioară, deci introducerii lor în calculator. Ea începe prin a controla existența omisiunilor,

lizibilitatea răspunsurilor, corectitudinea clasificărilor cerute, inclusiv identificarea greșelilor făcute de operator. În această fază un rol important pentru activitatea de analiză revine codificării datelor care permite interpretarea, clasificarea, înregistrarea și stocarea acestora. Analiza presupune înțelegerea logică a datelor colectate de la subiecți. Pentru aceasta se utilizează o gamă largă de metode analitice, statistice, în funcție de: obiectivele cercetării, modalitățile de eșantionare, tipul de scale utilizate, natura datelor culese etc.

Cea de a cincea etapă de cercetare și prezentare a rezultatelor primite, permite

pe baza analizei informațiilor rezultate din prelucrarea statistică a datelor să desprindă o serie de tendințe, să descopere o serie de legături și corelații, să confirme sau să infirme ipotezele cercetării sau ipotezele testelor statistice. Toate acestea se impun a fi interpretate cu scopul de a caracteriza și înțelege fenomenele de marketing avute în vedere. Pe această bază pot fi formulate o serie de concluzii și propuneri menite să ofere factorilor de decizie suportul necesar adoptării deciziilor ce se impun. Valoarea concluziilor și propunerilor depinde de modul în care acestea pot contribui la rezolvarea problemei [7].

Raportul privind cercetarea de marketing are menirea de a comunica rezultatele obținute, iar această comunicare se poate face, în funcție de scopul urmărit, sub diferite forme și anume:

- sub forma unui raport succint, de 1-2 pagini, în care se menționează: problema care a făcut obiectul cercetării, metoda de cercetare aleasă, rezultatele principale și concluziile mai importante.
- sub forma unui raport mai amplu, de 10-20 pagini, cu dezvoltări ale aspectelor menționate anterior, inclusiv precizări legate de limitele studiului, destinat unor persoane cu funcții de conducere;
- raportul detaliat care va cuprinde tot ce s-a întreprins pentru realizarea cercetării și tot ce s-a făcut pentru obținerea rezultatelor, destinat experților în marketing.

Trebuie să înțelegem, că nu există o formă universală unică pentru organizarea cercetărilor de marketing, formele concrete, conținutul acestei activități, direcțiile ei pot să se diferențieze în dependență de tipul de activitate, de dimensiuni și de alte caracteristici ale unităților economice. De aceea, fiecare întreprinde își definește de sine stătător tematica și volumul cercetărilor de marketing, reieșind din posibilitățile și cerințele în informația de marketing [8].

Pentru a sesiza motivațiile și comportamentele consumatorului, pentru a formula și orienta corespunzător strategiile proprii, specialiștii implicați în domeniul marketingului trebuie să fie foarte bine informați prin aportul informațional constant. Rieșind din avantajul competitiv al informației și gestionarea ei eficientă, pot fi propuse câteva dintre principalele tipuri de cercetări, ce pot veni în sprijinul deciziilor luate de managementul de vârf al întreprinderii pentru fundamentarea programelor și tuturor activităților de marketing, pentru evaluarea performanțelor în acest domeniu: testări de concepte și produse; managementul mărcii; studii de utilizare și atitudini; evaluarea gradului de satisfacție a clienților; cercetări privind metodele de reclamă și promovare; studiul mediului de marketing și al concurenței; sondaje de opinie; evaluarea atitudinilor angajaților și al calității serviciilor prestate.

În concluzie, formularea de către fiecare întreprindere a politicii ei strategice reprezintă condiția afirmării locului și rolului ei în cadrul pieței și a circuitului economic prosper. Implementarea opticii de marketing într-o întreprindere sau organizație modernă, la începutul acestui mileniu, este de neconceput fără aplicarea cercetărilor de marketing centrate pe îmbunătățirea calității procesului decizional și reducerea riscului în adoptarea lor, care să asigure coordonarea, integrarea și axarea tuturor activităților pe satisfacerea nevoilor actuale și de perspectivă ale consumatorului potențial.

Referințe:

1. EPURE M. Metode și tehnici moderne în cercetările de marketing. București: Editura Fundației România de Măine, 2007. 343 p. ISBN 978-973-725-843-4
2. KOTLER Ph. Managementul marketingului. București: Editura Teora, 1998. ISBN 973-601-365-0

3. KOTLER Ph., ARMSTRONG G. Principiile marketingului. Ediția X-a. București: Editura Teora, 2004. 1064 p. ISBN 973-601-399-5
4. КРЫЛОВА Г.Д., СОКОЛОВА М.И. Маркетинг: Теория и практика. Учебник. М.: Юнити-Дана, 2004. 655с. ISBN 5-238-00504-0
5. GHERASIM T., GHERASIM A. Cercetări de marketing. București: Editura Economică, 2003. 368 p. ISBN 973-590-836-0
6. RUSSU C. Managementul cercetării și dezvoltării. Târgoviște: Editura Macarie, 2007.
7. MANOLE V., STOIAN M., DOROBANȚU H. Marketing. București: Editura A.S.E., 2001. 286 p. ISBN 973-594-007-8
8. BASANU Gh., FUNDĂTURĂ D. Management - marketing. București: Editura Diacon Coresi, 2013. 288 p. ISBN 973-95529-4-3

INVESTIȚIILE ÎN EDUCAȚIA UNIVERSITARĂ: PREMISĂ A EFICIENTIZĂRII PROCESULUI EDUCAȚIONAL

Valentina TÎRȘU, Dr.

Universitatea de Stat din Moldova, Republica Moldova

Abstract: Instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova se confruntă cu o reală problemă legată de dezvoltarea inovațională care să satisfacă cerințelor pieței muncii și formarea unei economii inovatoare. Neconcordanța dezvoltării economice a Moldovei de astăzi este determinată de tendințele contradictorii pe care trebuie să le urmeze sistemul de învățământ superior și lipsa investițiilor în dezvoltarea inovațională. În lucrare este efectuat un calcul estimativ al unui eventual buget pentru implementarea unui SI modern în instituțiile de învățământ superior și analizate diferite surse posibile de finanțare a investițiilor pentru modernizarea universităților.

Cuvinte cheie: învățământ superior, investiții, eficiență, potențial științific, proces educațional.

Clasificator JEL: I 29, G11, P 41.

Introducere

Procesele inovaționale din învățământul universitar sunt inevitabile și nu pot avea loc fără o modernizare a modelului universitar care necesită investiții constante. Modernizarea presupune nu doar integrarea Moldovei în mediul universitar European, dar în primul rând - îmbunătățirea procesului educațional pentru o inserție mai reușită a absolvenților pe piața muncii. Rolul și importanța învățământului superior în dezvoltarea economică este greu de supraestimat.

Eficacitatea educațională poate fi percepută drept o măsură în care activitatea din planul educațional și-a dus la bun sfârșit toate scopurile propuse, realizându-și normele de formare sau cele instrucționale ce se află într-o interdependență cu obiectivele specifice ale nivelurilor diferite de exprimare. Eficacitatea universitară, de asemenea, se raportează la nivelul instituțional (organizațional) și reprezintă măsura în care activitatea unei universități și-a îndeplinit obiectivele propuse.

Metodologia cercetării

Pentru realizarea acestei cercetări au fost consultate surse bibliografice ale gestionării sectorului universitar bazat pe conceptul de management al sistemului informațional în educație pentru a identifica modul în care economiile dezvoltate tratează formarea unei noi politici de susținere financiar-investițională a educației universitare și ce poate prelua Republica Moldova din experiență. De remarcat că accentul este pus pe educația economică. Prezentul studiu a utilizat un instrument metodologic extins care a inclus metode grafice și tabelare, statistice, de sinteză, inducția, deducția, analiza comparativă, analiza predictivă etc.

Discuții și rezultate

Eficiența educațională reprezintă obținerea unor rezultate scontate la nivelul celor încadrați în procesul educațional (în concordanță cu obiectivele/finalitățile educaționale prevăzute), în circumstanțele unui consum redus de resurse, pe când *eficiența universitară* poate fi definită, din punctul de vedere al studentului, drept înregistrarea unei reușite cu minim de resurse consumate. Acest tip de eficiență poate fi precizat și din perspectiva instituțiilor universitare, în sensul în care îndeplinirea obiectivelor sale se va interconecta cu un consum redus de rezerve materiale, umane, financiare etc.

Cu alte cuvinte, poate fi spus că misiunea unei instituții superioare de învățământ economic este determinată printr-un sistem complex de finalități, de obiective enunțate în cadrul a diverse niveluri, activități, sarcini sau modalități de realizare și soluționare a acestora; devenind, astfel, direcția de orientare a unei instituții universitare într-un mod conștient și responsabil.

Orice conducător poate amplifica misiunea organizației pe care o administrează, în condițiile în care dispune de o perspectivă clară asupra semnificației sistemului de resurse pe care le posedă; doar

în astfel de circumstanțe funcționează în mod plauzibil așteptările generale față de o organizație, credințele și valorile fundamentale ale membrilor organizației și ale societății în care aceștia își desfășoară activitatea.

Prin urmare, *ciclul managerial* poate fi definit drept un nivel de raportare analitică față de procesul managerial. Un astfel de ciclu subînțelege o perioadă de timp în cadrul căreia poate fi generată o analiză complexă și integrală a acțiunilor desfășurate de întregul sistem de funcții manageriale în cadrul domeniului universitar. Drept acțiuni caracteristice pot fi subliniate: orarul sunetelor, semestrelor, durata anului universitar, a ciclului de învățământ; fiecăruia revenindu-i o notă distinctivă în manifestarea sistemului de funcții manageriale.

Organizarea, funcția de bază a managementului din cadrul structurii sistemului informațional al ÎS (instituțiile de învățământ superior), garantează realizarea obiectivelor inițial propuse și constă în determinarea celei mai funcționabile configurații a organigramei instituției, dar și în organizarea optimală a personalului de serviciu, resurselor materiale, financiare și informaționale.

Principiile generale, care stau la baza funcției de *organizare*, sunt următoarele [2, p.80-83]: *Flexibilitatea, Centralizarea, Specializarea, Normarea, Unitatea drepturilor și a responsabilităților, Delimitarea împuternicirilor și Eficiența.*

În literatura de specialitate, în mod frecvent se regăsesc specificări ale diverselor tipuri de structuri organizatorice, precum: segmentară, orientată pe tipuri de consumatori, matricială, funcțională, liniară, liniar-funcțională, pe produse/servicii, organică, regională, adaptive etc. În urma studierii structurilor organizatorice în cadrul ÎS, stabilim că cea mai oportună este structura de combinare a sistemului liniar-funcțional cu cel bazat pe produse/servicii, fiind completată cu elemente caracteristice structurii organice. Elementele structurale ale sistemului bazat pe produse sunt prezente când are loc procesul de dezmembrare a activităților comerciale de instruire și cercetare științifică. Astfel, acest fapt poate fi observat și în cadrul procesului de divizare a produselor și serviciilor în urma delimitărilor accentuate și perpetuate de fiecare tip de activitate.

Structura funcțională reprezintă elementul principal pentru buna organizare a activității din domeniul universitar, fapt ce presupune două acțiuni de bază: realizarea matricei distribuției funcțiilor de conducere și reglementarea gestionării. Cea din urmă ipoteză reprezintă elaborarea unui set de acte și, respectiv, monitorizarea și controlarea executării acestora. Principalele documente ce determină reglementarea gestionării activității ÎS se referă la [8]:

1. Acte normative naționale;
2. Documente ce reglementează activitatea instituțională;
3. Regulamente privind procesul educațional;
4. Regulamente privind managementul calității;
5. Regulamente privind sistemul informațional.

În acest context, putem menționa că în a doua jumătate a secolului XX expansiunea și evoluția învățământului superior a condus la modificarea semnificației rolului actual al universităților, transformându-le în instituții care au drept scop de bază satisfacerea nevoilor caracteristice sistemului productiv și ale societății per total. Cu toate că ÎS se bucură de o finanțare sporită din partea statului, acestea înregistrează cheltuieli enorme pentru a-și păstra infrastructura extinsă. Acest fenomen, după cum afirmă și unii specialiști din republică, a generat creșterea cheltuielilor pentru instruire pe unitate/student. Costul real de instruire, nefiind acoperit de taxele de studii achitate de studenții înmatriculați pe bază de contract, este suportat de ÎS și parțial acoperit de stat [5, p.14; 6].

În condițiile moderne, piața muncii impune cerințe mari față de calitatea resurselor de muncă, pe care astăzi este destul de dificil să le oferim integral pentru fiecare entitate economică. Actualmente, este foarte solicitată mobilitatea avansată, disponibilitatea învățământului superior, specializarea adecvată și, nu în ultimul rând, un grad maxim de profesionalism al tinerilor angajați. De asemenea, la angajarea tinerilor se pune accent pe așa calități, cum ar fi: calificarea, stabilitatea psiho-emoțională, capacitatea de adaptare rapidă etc.

În acest context, vom remarca faptul că, cercetând mecanismul economiei moderne, munca este considerată ca un anumit set de abilități și oportunități spirituale și fizice pe care o persoană le posedă. Una dintre principalele caracteristici ale structurii pieței muncii este segmentarea acesteia. Pe piața

muncii este în vigoare legea ofertei și a cererii de forță de muncă ce reflectă nepotrivirea dintre locurile de muncă disponibile și componența lucrătorilor care intră pe piața muncii în termeni cantitativi și calitativi. În acest context, ÎNS cu specializare economică trebuie să conștientizeze că pe piața muncii permanent are loc o selecție brutală și fără milă a celor mai pricepuți și mai întreprinzători absolvenți. Un factor important este și faptul că pe piața muncii se stimulează forța de muncă cu calificare înaltă, fapt ce contribuie la crearea unei relații între contribuția fiecăruia și rezultatul specific obținut.

Conținutul educației economice reflectă starea societății pe parcursul de trecere de la o etapă de dezvoltare la alta. Ca rezultat, dezechilibrul în dezvoltarea economică a țării este pus astăzi tocmai de sistemul de învățământ superior economic sau, mai degrabă, de tendințele contradictorii pe care trebuie să le urmeze. Paradoxal, dar ne confruntăm cu un deficit de personal calificat pentru creșterea potențialului economic al republicii.

La baza politicii socioeconomice a Republicii Moldova stau următoarele directive sociale: asigurarea ocupării eficiente cu locuri de muncă a populației și sporirea calității și competitivității forței de muncă existente. Evoluția profesională a unei persoane este reală doar în cazul în care aceasta își îndeplinește rolul social bine specificat în cadrul societății și își realizează cunoștințele, abilitățile și capacitățile formate în timp la locul de muncă. Actualmente, piața muncii se caracterizează printr-o dezechilibrare majoră, în urma schimbărilor structurale de calificare profesională pe piața forței de muncă.

Fundamentarea teoretică inițială a doctrinei pieței muncii a fost formată de reprezentanții clasici ce activau în științele economice. De la sfârșitul secolului al XIX-lea și până în prezent, teoretizarea pieței muncii a fost analizată și dezvoltată prin intermediul diverselor studii. Cercetătorii care se axează pe analiza pieței muncii studiază diversitatea de aspecte pe care le implică. Luând în considerare semnificația lucrărilor elaborate de ei în soluționarea problemelor forței de muncă, este necesar să subliniem faptul că în prezent problemele privind gestionarea sistemului informațional din cadrul învățământului superior economic în concordanță cu piața muncii sunt insuficient analizate în cadrul studiilor socioeconomice.

Obiectivul de bază, primar, în cadrul sistemului managerial al resurselor umane pentru orice organizație din zilele noastre este reprezentat prin ridicarea nivelului calității capitalului uman. O resursă specifică diversificării activităților desfășurate în cadrul practicii de conducere a personalului este implementarea standardelor profesionale. Astfel, managementul resurselor umane drept o direcție strategică esențială de activitate trebuie gândită de comun acord între acționari, manageri de top și universități, care sunt cointeresați în propriul personal, dar și de cei care sunt în căutarea unui loc pe piața de formare și recalificare.

Este cunoscut faptul că actualmente, sistemul universitar nu doar din fostul lagăr sovietic, ci și din întreaga Europă se confruntă cu o situație financiară dificilă și complexă în care modurile tradiționale de finanțare au fost transformate și continuă să evolueze. Observatorul de finanțare publică al EUA (The European University Association) arată că criza economică a determinat multe țări să reducă finanțarea publică pentru universități. Recent, Comisia Europeană anunțând o nouă agendă în vederea modernizării instituțiilor universitare a recunoscut importanța lor crucială pentru viitorul Europei și a identificat anumite puncte slabe în gestionarea acestora care necesită o nouă abordare pentru ca soarta universităților să fie „mai degrabă un act de renaștere decât decădere”. Or, cea mai mare parte a puterii de a le revigora se află în mâinile guvernelor naționale și în acest context subliniem faptul că în țările UE se alocă în investiții pentru modernizarea universităților circa 25% din totalul cheltuielilor anuale preconizate pentru instituția universitară [1].

Investiții pentru modernizarea universităților și implementarea inovațiilor care pot contribui la eficientizarea gestionării întregului algoritm universitar este un proces stabil, existent în mod obiectiv și, în ciuda tuturor dificultăților, include următoarele componente: personalul care ia anumite decizii de management; infrastructura de informație și comunicații a sistemului de management; o multitudine de activități care trebuie gestionate etc.

Astfel, luând de bază această ipoteză, autorul a făcut un calcul estimativ al unui eventual buget pentru implementarea unui SI modern în instituțiile de învățământ superior, perfecționarea

managementului acestuia și, mai mult decât atât, a construit curba investițiilor pentru modernizarea universității, ținând cont de veniturile și cheltuielile anuale ale USM. Subliniem că indicatorii cu referire la veniturile și cheltuielile anuale au fost oferite de către departamentul de contabilitate al USM, iar pe anii 2021 și 2022 au fost estimați de către autor (*a se vedea* Figura 1).

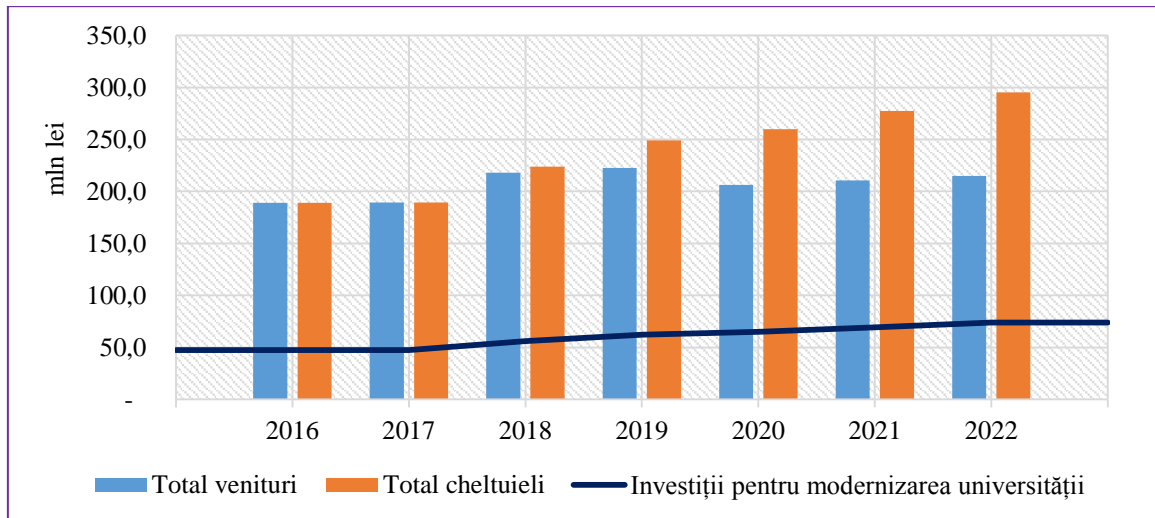

Figura 1. Curba investițiilor pentru modernizarea universității prin implementarea și dezvoltarea unui SI inovativ, ținând cont de veniturile și cheltuielile anuale ale Universității de Stat din Moldova

Sursa: elaborat de autor.

În ciuda recesiunii economice recente, există un stres eminent asupra sustenabilității finanțării și a presiunii crescânde pentru a explora noi surse de venit și de finanțare a investițiilor pentru modernizarea universității. Totuși să nu uităm că universitățile în multe state au reușit să demonstreze că sunt întreprinderi majore în sine. De exemplu, un studiu arată că în anii 2003/04, universitățile din Marea Britanie au generat o producție economică directă totală de 45,1 miliarde GBP (78 miliarde EUR), din care 39% din venituri provin din surse private și internaționale: un nivel foarte ridicat de rentabilitate pe investiții publice și un multiplicator mai mare decât în majoritatea industriilor de servicii. Aceștia au câștigat mari exporturi în sectorul serviciilor, atrăgând venituri internaționale de 3,6 miliarde de lire sterline și generând 581.000 de locuri de muncă (aproximativ 2,5% din forța de muncă), dintre care doar 48% au fost prin propriul lor loc de muncă direct. Cel mai mare impact economic al acestora este în propria regiune. Deși acest lucru este valabil mai ales pentru universitățile cu accent predominant regional [3].

O altă sursă posibilă de finanțare a investițiilor pentru modernizarea universității în vederea pregătirii și lansării pe piața muncii a specialiștilor de o calificare înaltă, considerăm a fi cercetarea universitară care, în ciuda întârzierilor mari în aplicabilitatea sa, a fost estimată în conformitate cu unele studii că este capabilă să producă o rată medie anuală de rentabilitate a investiției de la 28% până la 50%, ceea ce reprezintă un impact economic extraordinar [4, p.7].

De asemenea, se impune a puncta asupra faptului că universitățile sunt sau ar trebui să contribuie în mod important la planificarea economică națională, nu numai pentru că sunt componente importante ale economiilor din regiune, ci și pentru că au un atribut unic: spre deosebire de majoritatea entităților economice, locația lor este neapărat fixă și, din punct de vedere istoric, au fost printre cele mai durabile dintre instituții. Ca atare, ele au capacitatea de a fi lideri și colaboratori majori cu alte entități naționale în planificarea și promovarea dezvoltării economice din zonă. O parte crucială a provocării este de a face universitățile parteneri mai eficienți pentru afaceri în stimularea și facilitarea inovării. Pentru ca acest lucru să fie eficient, totuși, trebuie să se înțeleagă potențialul de inovare al țării și să se recunoască punctele forte și capacitățile în cercetare și educație și relația acestor puncte forte nu dor cu procesele de inovare ci și cu prioritățile sociale și culturale naționale.

Considerăm că USM trebuie să-și definească rolurile corporative mult mai clar în raport cu diversitatea nevoilor societății.

Concluzii

Prin urmare, eficiența finanțării în ceea ce privește capacitatea de a îndeplini anumite obiective într-un mod rentabil este extrem de importantă, iar restructurarea managementului sistemului informațional ar crește eficiența și competitivitatea internațională a universității. Acest lucru se poate realiza, de exemplu, prin promovarea fuziunilor instituționale, încurajarea diferențierii profilurilor instituționale sau crearea unor centre de excelență prin scheme specifice de finanțare.

În principiu, domeniul universitar reprezintă spațiul unde se desfășoară procesul educațional și formarea profesională a unui tânăr specialist, cunoscut și sub numele de „studii superioare”. În această categorie se încadrează, de asemenea, toate nevoile sociale și economice ale unei comunități. Sistemele educative, de-a lungul timpului, s-au bazat pe componenta informațională.

O temeinică instruire universitară, care ține cont de managementul sistemului informațional al instituției superioare de învățământ, contribuie la formarea unor specialiști capabili să facă față oricăror cerințe față de viitoarele locuri de muncă, adică la performanța profesională și, nu în ultimul rând, la oferirea unui loc și rol motivant și satisfăcut în societate. Sporirea volumului de cunoștințe, a diferitelor tipuri de abilități și a virtuților esențiale sunt rezultate complexe ale utilizării informației de către participanții antrenați în procesele educaționale. Implementarea managementului SI în ÎIS presupune: dezvoltarea structurilor, proceselor, instrumentelor pentru planificarea calității, asigurarea legăturii cu mediul extern de afaceri, controlul și îmbunătățirea continuă a serviciilor prestate și proceselor desfășurate.

Unul dintre instrumentele esențiale de gestionare eficientă ale unei universități este informatizarea activităților educaționale, manageriale și științifice. În plus, gradul de informatizare al unei universități este unul dintre cei mai semnificativi factori în determinarea competitivității unei universități. În prezent, universitățile din multe țări manifestă un mare interes în informatizarea managementului universitar. Practica arată că dezvoltarea de noi mijloace și metode de predare, gestionare și pregătire a specialiștilor calificați pentru piața muncii are un efect semnificativ dacă implementarea lor este asigurată de o restructurare adecvată în domeniul organizării și managementului universitar. Această problemă dificilă nu poate fi abordată în mod eficient de către manageri dacă munca lor se bazează doar pe experiența existentă ci se impune și implementarea unui sistem informațional ce va conține informații exacte și complete despre structura universitară pe care o guvernează și metode de eficientizare a acesteia.

Referințe:

1. European University Association. Funding [online], [citat 10.2.2021]. Disponibil: <https://www.eua.eu/issues/18:funding.html>
2. PETRESCU, I. Tratat de management universitar. Brașov: LUX LIBRIS, 1998, 690 p. ISBN 973-9240-88-7
3. LESTER, R.K. Local Innovation Systems Project-Phase I Findings: Overview and Discussion. MIT Industrial Performance Center [online], Working Paper 05-004. Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, MA, 2005, 35p., [citat 21.12.2019]. Disponibil: <http://web.mit.edu/lis/papers/LIS05-010.pdf>
4. League of European Research Universities. Universities and innovation: the challenge for Europe [online], Belgium, 2006, 24p. [citat 21.02.2021]. Disponibil: <https://bit.ly/30EQeZX>
5. LIPCEANU, S. Muncă și justiție socială. Învățământul superior din Republica Moldova la răscruce sau bani aruncați în vânt? [online]. Chișinău: Editura Fundației „Friedrich Ebert”, 2020, 28 p. [citat 22.05.2020]. Disponibil: <https://bit.ly/3ewKRnT>
6. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. Finanțarea învățământului superior. [citat 22.11.2020]. Disponibil: <https://bit.ly/30EPa8p>
7. TÎRȘU V. Previziunea nevoilor economiei naționale în specialiști cu studii superioare economice prin prisma sistemului informațional din cadrul universitar. Monografie științifică. România, Iași: Ed. PIM, 2021, 185 pag. ISBN 978-606-13-6391-9
8. Universitatea de Stat din Moldova [citat 25.05.2019]. Disponibil: http://usm.md/?page_id=206

CULTURAL TOURISM AS A FORM OF CULTURAL HERITAGE VALORISATION

TURISMUL CULTURAL CA FORMĂ DE VALORIFICARE A PATRIMONIULUI CULTURAL

Lilia CHIRIAC, PhD., Assoc.prof.

Technical University of Moldova, Republic of Moldova

Tatiana GRUNZU, PhD., Assoc.prof.

Technical University of Moldova, Republic of Moldova

Abstract: Cultural tourism is a form of tourism, which addresses cultural objectives in urban and rural areas of a region or country. Cultural tourism involves the movement of people/tourists to cultural attractions and aims to assimilate cultural information and experiences. For the development of cultural tourism it is recommended to identify and include cultural heritage in tourist itineraries, to develop and implement marketing strategies related to the specific target segments, which can be achieved through marketing principles and methods.

The article was produced within the framework of the research project no. 20.80009.0807.34 "Enhancing the value of cultural heritage in the Republic of Moldova".

Keywords: cultural tourism, cultural heritage, marketing.

Abstract: Turismul cultural este o formă a turismului, care abordează obiectivele culturale din zonele urbane și rurale a unei regiuni sau țări. Turismul cultural implică mișcarea oamenilor/turiștilor către atracțiile culturale și vizează asimilarea informațiilor și experiențelor culturale. Pentru dezvoltarea turismului cultural se recomandă identificarea și includerea patrimoniului cultural în itinerarii turistice, elaborarea și implementarea strategiilor de marketing corelate cu specificul segmentelor-țintă, activitate posibil de realizat prin intermediul principiilor și metodelor de marketing.

Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare nr. 20.80009.0807.34 „Sporirea valorii patrimoniului cultural din Republica Moldova”.

Cuvinte cheie: turism cultural, patrimoniul cultural, marketing.

JEL: L83, M31

„Bogăția și varietatea patrimoniului cultural
are capacitatea de a contribui la formarea națiunii.”

Nelson Mandela

Conform Legii cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova, turismul cultural este o formă de turism care valorifică obiectivele turistice de ordin cultural ale unei localități, zone sau țări [1]. În sens larg, turismul cultural reunește toate călătoriile al căror scop este satisfacerea nevoilor umane de diversitate, de educare și ridicare a nivelului cultural individual, de obținere și extindere a cunoștințelor și experiențelor. Cu alte cuvinte, turismul cultural se referă la acele călătorii prin intermediul cărora vizitatorii află și învață despre istoria și patrimoniul cultural-istoric al altora sau despre modul contemporan de viață și gândire al altora [2].

După Organizația Mondială a Turismului, turismul cultural include:

- turismul pentru tineret, în care predomină aspectul cultural-educativ, inclusiv călătorii de studii, pentru învățarea unei limbi străine, taberele internaționale pentru tineret;
- schimburi reciproce de artiști, scriitori etc. și manifestările prilejuite de acestea;
- turism rural, sejururi la familiile regiunii sau țării vizitate;
- sejururi în sate de vacanță integrate mediului cultural local;
- participarea la festivaluri regionale, naționale, internaționale;

- circuite cu temă culturală, care include vizitarea de muzee, locuri istorice și participarea la diferite manifestări culturale;
- pelerinaje la locuri și monumente istorice, religioase [3].

Turismul cultural este o formă de turism caracterizată prin trei dimensiuni esențiale:

1. este determinat de dorința de cunoaștere și educare,
2. implică consumul unui produs turistic specific (vizitarea unor monumente, muzee, biserici, mănăstiri, vestigii etc., participarea la diverse spectacole sau manifestări culturale etc.),
3. presupune existența unei persoane (ghid) și/sau a unui material scris, audio sau video, care să pună în valoare (să prezinte) produsul [2].

Dezvoltarea turismului cultural contribuie semnificativ la dezvoltarea turismului și a economiei țării. Astfel, printre avantajele cu conotație economică ale turismului cultural se pot evidenția următoarele:

- sezonalitate redusă (turiștii au posibilitatea să viziteze obiectivele culturale independent de sezoane),
- dimensiunea spațială (multitudinea obiectivelor culturale oferă posibilitatea acoperirii zonelor geografice, contribuind astfel la valorificarea resurselor turistice),
- segmentele-șintă de vizitatori (diversitatea obiectivelor culturale permite identificarea diferitor categorii de vizitatori).

Pe lângă avantajele menționate mai sus, se conturează și unele dezavantaje ale turismului cultural, precum costul deseori mai ridicat în comparație cu alte forme de turism și orientarea unor forme particulare de turism cultural unui public avizat, ceea ce duce la diminuarea numărului turiștilor potențiali.

La un procent de 7,8%, contribuția turismului cultural poate părea a fi o parte relativ mică din industria turismului global din Europa. Cu toate acestea, este considerat un segment de piață extrem de profitabil, deoarece atrage multe grupuri țintă dintr-un mediu bogat și educat („seniorii”, turiștii de calitate, familiile care călătoresc cu copii etc.) [4].

Turismul cultural este acea formă de turism care presupune deplasarea turistului la distanțe considerabile de la reședința lui, de asemenea vizitarea obiectivelor culturale cu scopul acumulării și sistematizării experienței în corespundere cu sistemul propriu de valori. În acest sens este necesar să fie dezvoltate și promovate itinerarii turistice cu includerea patrimoniului cultural.

În ultimele decenii, patrimoniul cultural a căpătat o accepțiune mai largă, incluzând și patrimoniul intangibil, peisajele naturale, urbane și rurale, patrimoniul digital și cinematografic. Convenția-cadru a Consiliului Europei privind valoarea patrimoniului cultural pentru societate (Faro, 2005) oferă cea mai cuprinzătoare definiție a patrimoniului cultural, definiție care ia în calcul dimensiunile tangibilă, intangibilă și digitală într-o manieră holistică: Patrimoniul cultural constituie un ansamblu de resurse moștenite din trecut, pe care oamenii le consideră, făcând abstracție de regimul de proprietate a bunurilor, drept o reflectare și o expresie a valorilor, credințelor, cunoștințelor și tradițiilor lor, aflate într-o continuă evoluție. El cuprinde toate aspectele mediului rezultate din interacțiunea dintre oameni și locuri de-a lungul timpului (Faro 2005). Convenția subliniază că orice semn sau simbol creat sau căruia i se atribuie semnificație în cadrul unei activități umane, care este protejat, conservat și restaurat în mod intenționat, în loc să fie lăsat să se degradeze natural, să fie dat uitării sau să fie distrus, poate fi considerat patrimoniu cultural. Ea pune accentul pe valorile (culturale, istorice, estetice, arheologice, științifice, etnologice, antropologice etc.), credințele, cunoștințele și tradițiile considerate relevante de către o comunitate sau grup de referință, care are dreptul de a beneficia de pe urma acestei resurse și este responsabilă cu transmiterea ei către generațiile viitoare. După cum subliniază convenția, respectivele valori sunt într-o continuă evoluție [5].

Multitudinea de forme pe care le îmbracă patrimoniul cultural:

- clădiri, monumente, artefacte, arhive, articole vestimentare, opere de artă, cărți, mașini, orașe istorice, situri arheologice etc. – (patrimoniul tangibil);

- practici, reprezentări, cunoștințe, aptitudini, obiecte și expresii culturale pe care oamenii le prețuiesc (de exemplu, festivalurile). Tot aici se regăsesc dialectele și tradițiile orale, arta spectacolului, meșteșugurile tradiționale etc. – (patrimoniul intangibil);
- patrimoniul natural– zone geografice unde resursele naturale evidențiază practicile și tradițiile oamenilor;
- resurse create în formă digitală (de exemplu, arta digitală sau filmele de animație) sau care au fost digitalizate pentru a putea fi păstrate (texte, imagini, materiale video și înregistrări) – (patrimoniul digital) [5].

Republica Moldova dispune de un bogat patrimoniu cultural, care poate fi cu succes valorificat în turism. În total, au fost identificate 140 de monumente ale patrimoniului cultural, care pot fi incluse în circuitul turistic. Cele mai timpurii monumente sunt așezările geto-dacice și fortificațiile romane. O diversitate de atracții pentru turiști oferă vestigiile fortificațiilor medievale, diverse complexe arheologice, în primul rând, Orheiul Vechi, mănăstirile rupestre, conacele boierești și casele țărănești. Și în capitala țării există un număr impunător de monumente, exemple reprezentative ale arhitecturii locale din secolele XIX și XX, capabile să trezească interesul turiștilor. În Republica Moldova funcționează 87 de muzee, ele având bogate colecții de exponate. În plus, cele mai multe din acestea sunt amplasate în clădiri de o deosebită importanță arhitecturală. În temei, muzeele sunt destinate unui contingent special de vizitatori, însă, cel puțin 20 dintre acestea, merită atenția publicului larg [6].

Patrimoniul cultural al Republicii Moldova reprezintă o totalitate de valori și bunuri culturale (materiale și imateriale, mobile și imobile) de importanță locală, națională și mondială, constituit pe parcursul istoriei. Din cele cincisprezece mii de situri cunoscute, doar 5,206 sunt incluse în Registrul monumentelor protejate de stat. Din numărul total al monumentelor circa 8,000 reprezintă situri arheologice, circa 100 din acestea sunt cetățui de pământ, 3 cetăți medievale de zid, 6 orașe medievale (Orhei, Lăpușna, Tighina, Soroca, Căușeni, Chișinău), 788 biserici, 129 conace și mai multe orașe istorice din secolul al XIXlea (Bălți, Cahul, Chișinău, Orhei, Soroca, Tiraspol). Din cele 5,206 monumente incluse în registru, 4,086 monumente sunt de importanță națională și 1,120 de importanță locală. În registrul monumentelor protejate de stat 2,696 sunt situri arheologice, 1,284 – monumente istorice, 1,261 – monumente de arhitectură 225 – monumente de artă. În anul 2005, meridianul geodezic de lângă satul Rudi, raionul Soroca, a fost inclus în Lista Patrimoniului Mondial, gestionată din anul 1978 de UNESCO. Este vorba de unul dintre cele 258 de elemente din „Arcul Struve” (de la numele savantului Wilhelm Struve), care are o lungime de 2820 km și se întinde pe teritoriul a zece țări, din nordul Europei (Hammerfest, Norvegia) până la Marea Neagră (Ismail, Ucraina), obiectiv ce reprezintă una dintre cele mai remarcabile realizări științifice și tehnice în domeniul măsurărilor terestre din sec. XIX [7].

Factorii principali în dezvoltarea turismului cultural sunt creșterea veniturilor și, respectiv, creșterea nivelului de educație și civilizație. Turismul cultural se poate concretiza în principal în:

- vizitarea patrimoniului istoric, clădiri istorice, muzee, monumente istorice, case memoriale etc.;
- participarea la evenimente culturale (spectacole, festivaluri, serbări tradiționale, expoziții culturale etc.);
- turism industrial și tehnic, constând în vizitarea unor construcții industriale sau elemente de infrastructură de amploare, a unor ansambluri arhitectonice urbane etc. [2].

Abordarea de marketing în dezvoltarea itinerariilor turistice are menirea să asigure satisfacerea nevoilor turiștilor. La crearea itinerariilor turistice competitive, originale și atractive, trebuie să se țină cont de motivațiile turiștilor, astfel încât să trezească curiozitatea turiștilor, să ofere turistului satisfacție, confort și servicii turistice de calitate. Politicile și strategiile de marketing eficiente asigură avantaje competitive destinațiilor turistice. În această ordine de idei este important să se studieze problematica marketingului în domeniul turismului cultural, să se abordeze aspectele specifice ale comportamentului consumatorilor de produse și servicii culturale. Intensificarea dezvoltării cererii de produse și servicii culturale, precum și diversitatea acestor tipuri de produse și servicii au favorizat asimilarea principiilor și metodelor de marketing în promovarea turismului cultural. Acest fapt permite armonizarea ofertei turistice cu nevoile culturale ale publicului țintă, astfel realizând

obiectivele strategice ale operatorilor turistici. Investigarea pieței turistice, a cererii și ofertei de produse/servicii culturale, studierea structurii și volumului consumului cultural, cercetarea sistematică a nevoilor și așteptărilor beneficiarilor, anticiparea sau crearea nevoilor noi, delimitarea particularităților comportamentale ale turiștilor care apreciază, cultivă și transmit valorile culturale, au favorizat implementarea abordării de marketing în activitatea agențiilor turistice la general și a celor din sfera culturii în particular.

Dincolo de valențele sale identitare în condițiile gestionării adecvate, patrimoniul cultural poate deveni, așa cum arată experiența altor țări, un factor de dezvoltare durabilă și coeziune socială. În contrast cu normele și practicile europene privind patrimoniul cultural, de la independență încoace patrimoniul cultural al Republicii Moldova se află în continuă degradare. Una dintre cele mai nefaste consecințe ale stării deplorabile a patrimoniului cultural și a cunoașterii precare a acestuia este și penuria unor repere identitare certe la mulți cetățeni ai Republicii Moldova [7].

Potrivit „Monitorului Calității Turismului din Germania”, vizitarea muzeelor și a expozițiilor este motivul major al turismului cultural (74%). Al doilea cel mai important motiv este turismul cultural urban, urmat de participarea la evenimente legate de obiceiuri și tradiții (35%). Acesta din urmă subliniază puternic atractivitatea zonelor rurale pentru turismul cultural [4].

Cultura poate fi considerată hotărâtoare pentru a lua o decizie de călătorie, și anume „călătorie culturală”. Cultura Republicii Moldova are rădăcini în diversitatea subculturilor reprezentate în zonele țării. Moldova este o țară cu un amalgam de naționalități care reflectă tradițiile și obiceiurile acestora. Cercetările realizate la nivel internațional au confirmat că cultura și patrimoniul cultural contează mult pentru vizitatori. Istoria și cultura țării influențează puternic asupra alegerii destinației de vacanță. Pentru Republica Moldova, turismul cultural oferă oportunități de penetrare și dezvoltare a unei piețe noi cu tendințe de creștere, și de promovare a imaginii favorabile a țării la nivel național și internațional.

În concluzie, luând în considerare specificul produselor și serviciilor culturale, a patrimoniului cultural, se recomandă identificarea celor mai relevante metode și tehnici de cercetare de marketing. Aceste metode asigură evaluarea calității și dimensiunii ofertei, armonizarea ei cu cererea manifestată, studiul motivației și al gradului de satisfacție a consumatorilor de produse și servicii culturale. Pentru dezvoltarea turismului cultural se recomandă să se elaboreze și implementeze strategii de marketing corelate cu specificul segmentelor țintă identificate. Această experiență va exercita o influență favorabilă asupra promovării politicilor de marketing în domeniul turismului cultural.

Referințe:

1. LEGE Nr. 352 din 24-11-2006 cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova. Publicat: 02-02-2007 în Monitorul Oficial Nr. 14-17 art. 40. Versiune în vigoare din data 26.05.17 în baza modificărilor prin LP80 din 05.05.17, MO162-170/26.05.17 art.284
2. Moisescu Ovidiu Ioan, Economia turismului: suport de curs. Disponibil: <https://www.researchgate.net/publication/327750798> [online]. [accesat 01.10.2021].
3. Turismul cultural: definitie si concept. Disponibil: https://www.academia.edu/12624597/Turismul_cultural_definitie_si_concept [online]. [accesat 11.10.2021].
4. Ghid de utilizare social media pentru turismul cultural din zonele rurale. Disponibil: https://www.europetour.tips/wp-content/uploads/2018/08/Ghid_de_utilizare_Social_Media_RO_compressed.pdf [online]. [accesat 11.10.2021].
5. https://www.etwinning.net/eun-files/eTwinning%20book_RO.pdf [online]. [accesat 31.10.2021].
6. Fondul Culturii din Moldova. Disponibil: <https://fondulculturii.wordpress.com/turism/> [online]. [accesat 01.10.2021].
7. Proiectului Hotărârii Guvernului pentru aprobarea Programului Național de Dezvoltare a Turismului ”Turism 2025” Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/proiectul_610_1.pdf [online]. [accesat 01.10.2021].

MARKETING IN THE 21st CENTURY

Irina BUDAC, PhD. student

Free International University of Moldova, Republic of Moldova

Abstract: Marketing in the 21st century involves the need for clear strategies in order to reach and engage target markets in an ever evolving landscape. In this paper, personalized marketing, technological shifts, new consumer trends, globalization, and pricing strategies are analyzed in order to shed more light on some of the challenges companies face in establishing and sustaining strong brands.

The growing trends of personalized marketing, internet and mobile technology usage, and the viewing of target markets as existing in cross-border circumstances all comprise the reality of marketing in the postmodern world. The landscape for marketers is ever more complex because while technology is of great assistance to them, technological advances have also created threats to traditional brands. Consequently, building strong and sustaining brands is a challenge today particularly for companies that face heavy competition from private labels.

Keywords: Marketing, Organisation, Technology, Information, Advertising, Branding, Analysis, Evaluation, Customer, Consumers, Companies, Flexibility, Community, Products, Interactive.

There is no recipe for success for marketing in the postmodern world. Marketing successfully is not linear, but rather is the interplay of complex forces with many variables and little ROI data (D'Esopo & Almquist, 2007). Marketers must increasingly address changing expectations and oversaturated customers. Consumers are exposed to on average hundreds of advertisements per day (Nunes & Merrihue, 2007). If only a fraction of the information penetrated into the consciousness of people, marketing would be a breeze. How do marketers best address changing expectations and oversaturated consumers in order to reach consumers effectively? What marketing strategies pay off in this age of mass communication and information overload? What can companies do in concrete terms within this media jungle to identify the unique selling points of their products and services and at the same time effectively communicate them to the customer?

That advertising is necessary is undisputed. Without differentiation and gaining the attention of an audience, products and saleable services risk irrelevance. The effectiveness of advertising is based on three core factors: drawing attention to products and services, increasing the probability of contact with the target group, and actively differentiating products from competing brands by conducting image work. Catching people in bottlenecks, using Trojan horses, targeting people at play, and getting people to play games are viable strategic marketing options for large and smaller brands alike (Nunes & Merrihue, 2007). Brand development can make a difference and with strong brands all the more as a means of communication between companies and consumers. Hence, it is an increasing necessity for companies to re-engage the 5Ps in order to harness maximum competitive advantage locally, globally, and online. Strong brands generally achieve success due to an above-average efficiency of their marketing expenditures, high customer loyalty and higher margins. Companies, regardless of size, that have established their name, products, positive customer-oriented and sustainable corporate culture, targeted positioning, and wise and systematic corporate communications with consumers are more likely to succeed in the long haul.

For brands to become strong in their own right, marketing must first be a worthwhile activity. How this works is through brand communication. In order to not just be another ineffectual brand long forgotten, brands need to become a trademark. It is not the amount of money spent which brings success. Rather, there are systematic tactics which are also applicable to smaller companies. It is vital to become a brand that is different, innovative, something special that stands out clearly. Strong enduring values need to be communicated as well as authentic (and systematically) relevant messages to the target audience. To merely increase product volume and range is expensive, and brings little. Above all, it does not automatically generate sustained interest. Many marketers misconstrue gaining

the attention of customers with the impact of their advertising message. This error can cost companies a lot of money and cause the urgent need for an ROI analysis (D'Esopo & Almquist, 2007). To reach the target audience sustainably and retain them for the long term, short-term and expensive blockbuster penetration advertising is not necessarily desirable. Long term customer retention needs a clear strategy. Marketing in the 21st century entails having relevant content, added product value, and brand identification (Gamble, Gilmore, McCartan-Quinn, & Durkan, 2011).

Personalized Marketing

The changing landscape of traditional advertising methods is spearheaded by digital marketing techniques. While traditional media will always have its place, there is increasing necessity to utilize digital media platforms. The best marketing campaigns will not look at these two components as separate parts of the media mix, but instead understand how to best combine all these media channels to form a single integrated marketing campaign (Hakansson, 2012). One of the strategies companies use to increase brand identification accordingly is utilizing personalized marketing (Vesanen, 2007). Internet marketing, direct mail and email, business to business, and social media marketing are ways in which companies often conduct personalized marketing campaigns. Companies also may employ brand ambassadors to use personal branding in their marketing strategies in order to create a more one-to-one marketing appeal. Branding is vital to organizations because it serves to assign a perception of a corresponding product that invites unique customer relationships (Kotler & Keller, 2010). The need for and use of a charismatic figure, whether he or she be the CEO as brand ambassador or a spokesperson, helps build personal confidence in the products being marketed. In addition to trust, the brand ambassador also serves to assign values on the product that are associated with him or her which can be related to on a per customer basis.

Personalized advertising and targeting are important issues for a successful sales approach to online marketing (Cudmore & Patton, 2007). With the increasing use of the internet in ever new areas, the development of personalization is progressing rapidly. Many large online shops and e-commerce portals already have several measures for personalization and provide potential prospects by inserting cookies and (both technical and user-based) targeting opportunities via personally tailored results. Personalization via the internet can be achieved through different measures. Self-evaluation by the user is also a possibility per automatic personalization through interest tracking. If companies are interested in tracking the allocation of certain information and offers through cookies, the website content according to differing profiles, assigns specific target groups. Furthermore, interest tracking is achieved through the accumulation of customer databases and personalization on the internet due to newsletter registrations or contact forms.

Analysis and logging of user behavior offers operators targeted information. Hence, behavioral targeting is an effective advertising method for online stores and website owners. The development of "Predictive Behavioral Targeting" relies on a combination of online usage data and browsing patterns complemented by statistical information on potential other surfing habits ("Predictive Behavioural Targeting," n.d). By utilizing this information, targeting is enhanced as well as the advertising impact over the long term. Personalization has become an indispensable link to the customer because it increases the chances of success for marketed products and services. Targeting with personalized advertising allows each user to receive offers that he or she has already clicked or that correspond with their interest profile.

Online advertising has changed dramatically in recent years. Advertising that is connected only to appropriate page content is now almost history. For website owners, new online marketing activities offer optimal conditions in order to increase quality hits and views. The increase in the demand for personalized advertising and predictive behavioral targeting is ongoing. The positive experiences of advertisers who are active already in this field suggest that personalized marketing will continue to be a growing marketing trend.

Globalization and Technology

In today's business landscape, a company's market audience can stretch well beyond national

borders. Marketing changes and adaptations have become necessary due to the globalization of the marketplace. In this vein, Wilken and Sinclair (2011) encouraged companies to think globally and act locally. Product-market strategy, corporate organization, marketing, and advertising should be globally aligned yet locally adapted. The writers also raised issues in terms of blunders that have occurred when marketing locally without properly understanding the local audience and culture. Utilizing a more cautious regional approach, strategically, can help companies create broader appeal for their brands. The more this is done, where markets are formed according to geographical regions, the better (Schaeffer, 2003). This means that marketers no longer see countries as fragmented, self-contained entities, but rather, are encouraged to think of their target markets as existing in more fluid, cross-border circumstances (Cayla & Arnould, 2008).

According to Wind (2008) the era of the passive consumer is history. Consumers are increasingly empowered and in control largely due to advances in technology. This is also becoming apparent in the developing world where internet usage is climbing by the day; many future opportunities lie in wait and should not be ignored by marketers. Hence, Wind stated it is vital that companies modify their marketing strategies in an inclusive manner and include strategies for the developing world. Wind listed seven key areas of note. The most relevant strategy that is applicable to the developing world and bottom of the pyramid (BOP) market is the relationship between the marketer and consumer. Here, Wind suggested moving from a customer relationship management (CRM) model to one that is customer managed (CMR). What this means for BOP and developing world markets is that rather than companies focusing on selling goods to them, they instead are given decision tools to help them learn about products, and thus make their own purchase decisions. Marketing in this vein can bring a merger with the respective corporate social responsibility (CSR) vision of companies when it empowers the world's poor to make informed economic choices. This approach also gives marketers the ethical high-ground as well as strategic advantage in reaching the developing world as their economies continue to grow alongside advances in technology. The relationships developed from this collaborative process are invaluable in the long term.

Marketing and Consumer Trends

Consumer trends tend to change over time, and the challenge for marketers is to continually address changing expectations and requirements in a manner that is effective to their campaigns (Chinta, 2006). Present global consumer trends include: the closing of the gap between consumer desires and purchasing ability, eating right, environmental awareness and social conscience, emphasis on the home and community, work-life balance frustration, luxury for more consumers at a lower cost, the increase of consumer choices, coping strategies for the recession, the use of apps, and the desire for images (“Consumer Trends for the Next Five Years,” 2012). The more marketers are aware of trends, the better respective companies can meet changing needs.

Consumers today generally want to satisfy their desires for different products, and brands have to look for ways to exploit those impulse purchases. People are increasingly turning to brands, business models, and products that do not have a negative impact on the environment and society and make their lives better (Kemp-Robertson, 2014). Consumers are becoming more influenced while at home, too, particularly those living in multigenerational households. Multigenerational living is a relevant phenomenon, because generational influences purchasing behavior. Moreover, the use of social networks allows consumers to influence the buying habits of others per word of mouth advertising (Riegner, 2007). The commercial implications of the interpersonal communications between consumers on the internet impact the development of viable business models and the product development process as a whole. Consequently, companies need to elicit customer attention and loyalty in a sincere manner. They can do so effectively by practicing innovation, transparency, and gratitude in order to gain and sustain consumer interest, respect, appreciation, and admiration.

Worldwide, consumers are using mobile technologies and apps ever increasingly. These indicators of consumer interests provide immense marketing opportunities for brands. However, where there is opportunity, there are also accompanying challenges, particularly for national and international brands in direct competition with private brands or labels – a growing marketplace trend

(Kotler & Keller, 2012). Marketing national and international brands consequently has become an increasing expenditure for companies offering premium brands. Lower priced private brands in contrast have not needed to be marketed in the same vein and have been more profitable for their owners, often the retailers themselves. Moreover, consumers increasingly are viewing private brands as equivalent to national and international brands (Wong, 2008). This is especially the case outside the United States where European and Canadian supermarkets sell popular private brands at a level of about 40 percent (Kotler & Keller, 2012). In countries such as Austria, discount supermarket chains such as Lidl and Aldi owe their market share largely to carrying private labels and various homegrown national products. International brands have generally been given much less shelf space and prominence, and as a result have had to market their products to private brands in order to gain sufficient sales.

Pricing Strategies

As noted previously, private brands or labels have the advantage of price; their prices largely reflect only the cost of making the product. This lies in contrast to perceived value pricing which has been a pricing strategy of many premium brands focused on the quality of their products. While there is no definitive answer to the question of whether prices should reflect the cost of making the product or whether prices should reflect the perceived value instead, pricing strategies are important to companies, and sensitivity and care are often taken particularly after hard lessons are learned (Ellickson, Misra, & Nair, 2012). It would not be appropriate for Amazon to further practice dynamic pricing, for example. The company tried this approach in the past and consumer reaction was very negative to what were sometimes very dramatic price changes. This struck to the very core of fairness and trust (Garbarino & Lee, 2003). For companies such as eBay, however, perceived value pricing is the model of choice. Auctions by nature inherently follow a dynamic pricing model. If someone wishes to bid or pay 1,000 dollars for a used product because he or she feels it is worth that price, then that is their prerogative. Because eBay members can rate each other and offer feedback after each sales auction experience, this helps create a self-evident atmosphere of confidence and trust which may mitigate pricing concerns.

Arguably, there is more flexibility when it comes to regional pricing. Here, if the reasons for the price differences can be made transparent and consumers do not suspect unfair, i.e. opportunistic behavior, they should not harm retailer's price image (Kimpel & Friedrich, 2015). Without such transparency, however, most consumers rightfully do not enjoy the perception of being sized up in an impersonal and automated manner in terms of what is decided they can afford to pay for products based on their location and demographic. Purchase decisions are often based on how customers perceive prices and what they consider the current actual price to be, not on the marketer's or retailer's stated price (Kotler and Keller, 2012).

With regard to prices reflecting only the cost of the product, this is arguably a more suitable pricing strategy for brands that service basic needs rather than desired wants. It would be ill- advised for a given supermarket chain to charge double the price for bottled water just because water is arguably an inelastic commodity, particularly in communities rife with contaminated water. It would be an inadvisable course because the chain in question could be accused of price gouging and taking advantage of the community. While the chain would create more sales revenue due to demand, this does not make such a course of action recommendable let alone ethical. Marketers and retailers should also consider the competition in their pricing strategies in lieu of the panorama of issues affecting their market community. Maybe, in the water example, other stores in driving distance are charging much less a gallon and may win a plethora of happy customers over to them because they employed traditional pricing strategies that considered only product cost.

Companies generally try to set a price that will maximize current profits and that some want to also maximize market share (Kotler and Keller, 2012). If the product is price sensitive, they may set the lowest price in order to increase sales. If respective companies were to apply the perceived value approach in such instances, they could risk losing market share. Notwithstanding, crafting a marketing strategy, whether for goods or services, is dependent upon on knowing what competitive

prices comparably are. If a marketer or seller wants to start out with an opening minimum bid of 10,000 dollars on eBay for a used car, for example, there may not be many bids if the same make and model is generally going for much less elsewhere on the site. He or she would be wiser to evaluate the price and offer the car in that range, while extolling particular features of it that make it as attractive as possible. It is important for sellers of goods and services to conduct basic market research and sell their products more in this vein.

Conclusions

When it comes to marketing in the 21st century, being communicative, transparent, persuasive, and positive are all helpful attributes for companies to have respective to their brands; practicing personalization, originality and differentiation, promoting customer managed relationships, and having suitable pricing strategies are also very useful. To engage target audiences involves knowing the market community well and reaching out to them effectively. To adapt to market changes, means being involved in those shifts and trends and having the cultural and technological know-how to navigate successfully. Companies have to integrate direct and interactive marketing to develop competitive advantage accordingly. The more the brand image is worked on in a consistent and innovative manner, the more the brand can strengthen and be viable consumer choice. When customers choose products and services accordingly, all the hard work that goes into the marketing process is then complete.

References:

1. Cudmore, B. A., & Patton, J. R. (2007). The intimate marketer: Personalized direct marketing strategies in a wireless environment. *Journal of Internet Commerce*, 6(4), 73-96.
2. Gamble, J., Gilmore, A., McCartan-Quinn, D., & Durkan, P. (2011). The Marketing concept in the 21st century: A review of how marketing has been defined since the 1960s. *Marketing Review*, 11(3), 227-248.
3. Kimpel, M., & Friedrich, C. (2015). The right pricing strategy for offline retailers when expanding into the online sales channel. *Journal of Business & Retail Management Research*, 9(2), 54- 67.
4. Predictive Behavioral Targeting (n.d.). Nugg.ad. Retrieved from <https://nugg.ad/en/solutions/predictive-behavioural-targeting.html>.
5. Kemp-Robertson, P. (2014). Brand relationships in the world of smart technology. *Market Leader*, (Q2), 43-46.